

המראות הצובאות

פירוש אלשיך

למגילת אסתר

מאת

רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

דעת

ירושלים תשע"ט

התוכן

3.....	הקדמת המחבר מוהר"ם אלשיך ז"ל
3.....	פרק א
54.....	פרק ב
88.....	פרק ג
104.....	פרק ד
132.....	פרק ה
151.....	פרק ו
169.....	פרק ז
180.....	פרק ח
199.....	פרק ט
229.....	פרק י

הקדמת המחבר מוהר"ם אלשיך ז"ל.

ישמח האיש ותגל האשה, אשר הציל ה' מזרע היהודים מימי אחשורוש. הוא אחשורוש, אשר הלך בעצת המן הרע, להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד ושללם לבוז. וה' ענה בו, ושדי הרע לו, כי על כן באו בצל קורת העץ אשר הכין למרדכי, הוא ובניו. ושם ראינו את הנפילים, ואת להט החרב המתהפכת אשר הפך ה' באפו, ובכליו של קונה זו החרב, כמו שנאמר אל נקמות ה', נתן בידינו את הקמים עלינו, ככל הנמצא כתוב באגרת הפורים. ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את כל דברי האיגרת הזאת, מצווה עלינו לדרוש ולתור, ושום שכל והבין במקראיה, כלליה ופרטיה, לרדת לעומקה ולהנות במתקה, לבוא עד תכונת כל תוקף הנסים והפורקן אשר עשה אלוהים לנו.

ואני בעניי בימי חרפי, כי יבוא אלי העם לדרוש להם ע"פ ה', חויתי דעי, ואכתוב בספר זיכרון לפני לחדש שנים עשר הוא חדש אדר, שנה שנה. ויהי היום, בינתי בספרים אשר חנן לי ה', וארא והנה מגילה מגוללה בירכתי הבית, ותחוס עיני עליה. ואומר לה, צר לי עליך שלמה תהיה כעוטיה, צאי לך ויחזו בך, כי לבי לחוקקי ישראל בעט ברזל ועופרת. ומי יודע אם ה' יתן חן מאמריך בעיני רואיך, או אחד מני אלף מליך, וחייתה נפשי בגללך. כי כל האיש אשר יהיה פושט וקורא הלא בספירתי, בין רב למעט זכו ישתכח לי, ויהיה האיש ההוא זוכה ומזכה לי, ויחיה זה משה האיש כנושא משאת מאת פניו. על כן קראתי לזה משאת משה.

משה ידבר אל ה' בתפילה ובתחינה, לפני שוכן מעונה, ימהר יחישה ביאת משה, עם ישראל עמו. טעמו וראו, כי טוב ה', זמרו לשמו כי נעים נאוה תהילה, הללו הללויה, כי ביה ה' צור עולמים.

פרק א

א ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו ועד-כוש שבע ועשרים ומאה מדינה :
 ב בימים ההם קשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה :
 ג בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל-שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו :
 ד בהראתו את-עשר כבוד מלכותו ואת-יקר תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום :

הנה קיימו וקבלו רבותינו ז"ל (פתיחתא דאסתר רבה יא), כי בכל מקום שנאמר **ויהי בימי**, צרה. ומנו חמשה:

ויהי בימי אמרפל (בראשית יד א),

ויהי בימי שפוט השופטים (רות א א),

ויהי בימי אחז (ישעיה ז א),

ויהי בימי יהויקים (ירמיה א ג),

ויהי בימי אחשורוש.

ומה צרה הייתה שם?

להשמיד להרוג ולאבד וכו'. וייחסו שם רבותינו ז"ל הדבר אל המן כי הוא פעל ועשה. וזה סוף מאמרם ז"ל, המן הרשע שחיק טמא התחיל עוקר בגפנים הדא הוא דכתיב **להשמיד וכו'**, התחילו צווחין וי וי **ויהי בימי אחשורוש.**

וראו לשים לב, כי כאשר בארבעת האחרים נתייחס הוי אל עושהו:

ויהי בימי אמרפל כי אמרפל היה שבקש להרוג את אברהם,

וכן **ויהי בימי שפוט השופטים** כי השופטים היו סיבת הוי,

וכן **ויהי בימי אחז** שאחז בתי כנסיות ומדרשות,

וכן **ויהי בימי יהויקים.**

ולכן גם פה מהראוי ייחס הוי אל המן ולא לאחשורוש.

ב. אומרו הוא אחשורוש, כי מי לא ידע שהוא אחשורוש.

וכן אומרו המולך וכו', כאילו היה אחשורוש זולתו שלא מלך השיעור ההוא, ואמר כי זה היה אותו שהיה מולך **מהודו וכו'**, ואנחנו לא נדע לא זה ולא אותו.

ג. מה בצע כי נדע מספר מדינותיו.

ד. באומרו (ב) בימים ההם, כי אם היה נזכר למעלה פרטות ימים מימי מלכותו יצדק יאמר בימים ההם, כי אומרו ההם יורה על פרטות ימים נזכרים, אך לא נאמר רק סתם **בימי אחשורוש** שהיה מולך **מהודו וכו'.**

ה. כי אומרו ויהי בימי, יראה כי בא לספר מה היה בימי אחשורוש, והספור יראה שהוא ענין עשותו **משתה לכל שריו וכו'.** ואם כן אומרו **בימים ההם** הם דברי מותר, כאילו כלתה גזרת התחלת פסוק ראשון, ויספר דבר אחר ויאמר בימים ההם קרה דבר שני **שעשה משתה וכו'.** שאם הכל הולך אחר אומרו **ויהי בימי**, יאמר ויהי בימי אחשורוש כשבת המלך וכו' עשה משתה, ומה ענין אומרו **בימים ההם.**

ו. למה זה יסתום ויחזור לפרש. כי אחר היותו עתיד לומר זמן מסוים, **בשנת שלש למלכו**, למה זה יקדים לומר **בימים ההם** אשר לא יובן פרטות הזמן. וטוב היה יאמר תחילת דברי

פיהו ככתוב השני, בשנת שלש למלכו כשבת המלך וכו' עשה משתה, וידוע שהיה בימים ההם כי שנה שלישית למלכו בימים ההם הייתה בלי ספק.

ז. **מה טעם** למשתה ההוא, כי הנה רבותינו ז"ל (**אסתר רבה** א טו) אמרו על שגמר מלאכת הכסא או על השלימו זמן לביטול מלאכת בית המקדש. **ויש אומרים (ילקוט אסתר תתרמו)** שעמדו עליו אפרכיות וכבשן, ויש אומרים גינוסיא שלו היה. וראוי לחזר אחר טעם שימצא כתוב בספר.

ח. **אומרו (ג)לפניו**, כי היא מלה מיותרת ותפלה מבלי מלח. כי מהראוי לא יאמר רק **עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס וכו' ולשרי המדינות**, כי אומרו **לפניו** מורה שלא עשה להם משתה כי אם שהיו לפניו לבד כשעשה המשתה **לכל שריו ועבדיו**, והלא כמו זר נחשב שעבדיו יאכלו והם ירעבו.

ט. **באומרו (ד) בהראותו וכו' שאם הוא שאחר אכלם ושתותם הראה להם את עושר וכו'** ראוי לומר ויראם את עושר וכו'. ואם הוא כי ראשונה הראה להם עשרו ואחר כך עשה משתה, וזהו **בהראותו את עושר וכו'** כי כאשר הראה עשרו עשה משתה, למה היפך הסדר ולא החל בהוראת עשרו וסיים במשתה.

ולא עוד אלא שאומרו **בהראותו** הוא כמודיע אותנו ואומר תדע מתי **עשה משתה וכו' בהראותו את עושר וכו'**, וזה בלתי צודק רק ליודעים שהראה עשרו ומתי היה, אך אנחנו לא נדע לא זה ולא אותו, ואיך יאמר להודיע מתי עשה משתה שהיה בהראותו. **ואם כיוון** לתת טוב טעם אל עשותו משתה, לומר תדע טעם המשתה הזה היום מימים הוא בסיבת **הראותו את עושר וכו'** ולכן עשה משתה, הלא תיכפל השאלה גם אל הראות העושר למה הראם את כל זאת בעת ההיא.

י. **אומרו שמונים ומאת יום**, למה לא צירפם למנין חדשים, ולומר ששה חדשים ולא יפרט אותם למנין ימים בהיות שיעור רב.

וגם ייתור אומרו ימים רבים.

וגם כל כפל לשון הכתוב עושר כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו.

וגם שנוי הלשונות.

יא. **באומרו (ה) ובמלואת הימים וכו'**, כי ראוי לשים לב אם שני משתאות היו כדעת המתרגם אחד קודם הראות עשרו ואחד אחר כך, או שזה הנזכר פה הוא הקודם. אם הם שני משתאות צריך לתת טעם למה עשה השנית.

ואף אם נאמר שהיו אחד קודם הראות העושר ואחד אחרי כן לעשות שמחה לפניו ולאחריו, למה הראשון היה **לשריו ועבדיו וחיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות, והשני היה לעם הנמצאים בשושן הבירה**. והראשון לגדולים והשני למגדול ועד קטן. ובשני נאמר מקום שנעשה בו **בחצר גנת וכו' ובראשון** לא נאמר מקום שנעשה בו. ואם לא היה רק משתה אחד למה נזכר שני פעמים.

וגם פעם אחת יקדימונו להוראת העושר ופעם אחרי כן, ולא יבצר מהיותו או קודם הראותו את עושרו או אחרי כן. ולמה ישנה בקרואים אם הכל אחד.

והנה על הקושיא השנית שהערנו, אחשוב כיוונו רבותינו ז"ל במאמרם במדרש חזית (אסתר רבה א ב) וזה לשונם:

הוא אחשורוש חמשה הוא לרעה וחמשה לטובה.

חמשה לרעה:

הוא היה גבור ציד (בראשית י ט),

הוא עשו אבי אדום (שם לו מג),

הוא דתן ואבירם (במדבר כו ט),

הוא המלך אחז (דברי הימים ב כח כב),

הוא אחשורוש.

חמשה לטובה:

אברם הוא אברהם (דברי הימים א כז),

הוא אהרן ומשה (שמות ו כו),

הוא משה ואהרן (שם שם כז),

ודוד הוא הקטן (שמואל א יז יד),

הוא יחזקיהו (דברי הימים ב לב יב),

הוא עזרא עלה מבבל (עזרא ז ו).

רבי ברכיה בשם רבנן אית לן חד דטב מכלהון, הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו (תהלים קה ז, דברי הימים א טז יד), שמידת רחמיו בעולם ע"כ.

וראוי לשים לב על דבריהם, מה ענין חמשה הוא לרעה וחמשה לטובה, מה טיבן של אלו, ולמה מנאם,

ומה יתן ומה יוסיף.

ועוד כי כפי הנוסח הזה הנמצא במדרש מביא ששה לטובה, ואם הוא אהרן ומשה והוא משה ואהרן יחשוב כאחד למה יביא את שניהם.

ועוד המציאה הטמונה אשר מצא רבי ברכיה בשם רבנן אית לן חדא דטב מכלהון, ומי בער לא ידע כי אין כאלהינו שהוא טב מכלהון.

וגם אומרו בלשון זה אית לן חד כו' ולא אמר הקדוש ברוך הוא טב מכלהו.

ועוד כי כמה פסוקים הוזכר בהם הוא בו יתברך **ה' הוא האלוהים** (דברים ד לה, לט), **כי הוא אלקינו ואנחנו עמו** (תהלים ק ג בשינוי), וכאלה רבות אין מספר, ולמה בחר בפסוק זה מבכולם.

ועוד מה ענין אומרו **שמידת רחמיו בעולם**, והוא הפך הכתוב שידבר במשפטיו והוא מעתיקו לענין רחמים.

אמנם אין ספק הוקשה להם אשר הערנו ייתור אומרו **הוא אחשורוש**, והשיב כי עשרה המה, **חמשה לטובה וחמשה לרעה** שנאמרו לידרש, וזה אחד מהם. והענין להורות גדולתו והשגחתו יתברך בעולם לתקן עולם. כי הנה מצאנו ראינו חמשה בני אדם קמו עמדו לנתון ולנתוש ולהאביד ולהרוס חמשה עקרים גדולים אשר קיום ישראל והעולם תלוי בהם. והם:

א. אמונת מציאותו יתברך.

ב. ברית מילה.

ג. ארץ חמדה שתלויות בה עיקר המצות והשפע לקיום ישראל כנודע.

ד. תורה.

ה.

בית המקדש.

ושיעור הענין, כי ראשונה יכיר האדם שיש מלך המולך ומושל עליו. ואחרי כן ידבנו לבו להיות עבד חתום בחותמו. ואחרי כן יקח למושב לו חצר המלך לעמוד לשרת שם את מלכו כי שם ביתו. ואחרי כן ילמוד סדר עבודת המלך ומשפט שירותו למען ישכיל לדעת במה יתרצה אל אדוניו שיהיה לבבו שלם עמו. ואחרי כן להיות כי לא יבצר ממנו שגגה בעבודת מלכו וישנאהו, על כן יחקור וידרוש איזה הדרך יתפייס המלך ההוא וישוב ירחמנו ויאהבנו כאשר בתחילה טרם עבור רצונו.

והן הנה חמשת הדברים הנאמרים בין המלך מלכו של עולם ובין העם.

כי ראשונה יכיר האדם מציאותו יתברך.

ואחרי כן יחתום בחותמו לעבוד לו יתברך, הוא חותם אות ברית קדש.

אחרי כן ילך לו אל ארץ חמדה כי שם ביתו יתברך, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** מו ט עי"ש) אם אתם מקבלים את המילה אתם נכנסים לארץ, והוא כי בה בחר ה' לעבדו שם כל הקרובים אליו.

רביעית היא התורה המביאה לידי מעשה כי בה ידע האיש מה יעבוד את ה'.

ועל כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, על כן צריך **חמשית היא בית המקדש לכפר בו עליו על כל אשר יחטא ואשם.**

והנה נמרוד נגע בראשונה, כי הוא היה גיבור ציד צד את הבריות ומקרבם לעבודה זרה (בראשית רבה לז ג). ומה גם למאמרם ז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פרק כד), כי נמרוד היה מלך על דור הפלגה והמריד את כל העולם בהקב"ה והיה משכח שם מציאותו יתברך מכל הבריות, ואילו היה כך הדבר נמשך היה העולם אבד בודאי.

וכן עשו הוא החל לבטל ברית מילה מזרע אברהם.

וכן דתן ואבירם החלו למאוס בארץ חמדה,

ומה גם לרבותינו ז"ל (ילקוט במדבר רמז תשמג, שוחר טוב קו) באומרם נתנה ראש ונשובה מצרימה, שבמיתת אהרן הקימו את דתן לראש ואת אבירם למשנה במקום משה ואהרן ושב אחור כמה מסעות בדרך מצרים.

והמלך אחז ביטל התורה כמאמרם ז"ל (סנהדרין קג ב) על צור תעודה כו'.

ואחשורוש ביטל עבודת בית המקדש (אסתר רבה א א).

והנה אם למה שהאדם בעל בחירה היה כל אחד מאלה תופס אמונתו וממשיכה, בלי ספק שהיה העולם בלתי מתקיים. אך (מעשיו) [מה עשה] יתברך החושב מחשבות לבלתי ידחו עמו ישראל, ראה והתקין לעומתם מתקנים עותתם מקבילים אליהם, חמשה לטובה נגד חמשה לרעה. ולרמז אל היותם מקבילים נאמרה תיבת הוא במערכת חמשה לטובה מול מערכת חמשה לרעה.

לעומת נמרוד שהמריד את כל העולם בהקב"ה

בא אברהם והקריא שמו יתברך בכל העולם כנודע (בראשית לט טז).

ולהמתיק הדבר נשית לב אל מאמר רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק כו) כי כאשר נולד אברהם בקשו להורגו ונטמן בארץ כמה שנים, כי זה היה הראשון שבנסיונותיו.

וגם אמרו רבותינו ז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פרק כד, בראשית רבה לח ו) כי בהיות אברם בן תרח בן ארבעים ושמונה שנה עבר לפני המגדל שהיו בונים דור הפלגה והיה נמרוד מלך עליהם. ויאמר להם אברם מה זה אשר אתם עושים העל ה' אתם מורדים ולא תצליחו. ויגידו לנמרוד ויאמר מה לנו ממנו והוא פרדה עקרה שאינו מוליד, מיד ויקללם אברם בשם ה' ואז נתפלגו.

וכן בסדר עולם כי בן ארבעים ושמונה שנה היה כאשר נפלגה הארץ. ועל כל זה ראוי לתת טוב טעם מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם להורגו בהיוולדו והוא לא הרע ולא השחית להם, ומה זו תשובה שהיה עקר הלא אם הוא עקר קללתו להם עשתה פירות? אך הענין דרך קצרה הוא, כי נמרוד וסיעתו בוני המגדל ההוא לא להגביה בנין להגיע עדיו יתברך להלחם בו כאשר ילחם איש באיש כיוונו, כי זה היה פתיות ובל ידעו מה. אך כל ישעם וכל חפץ להגביר כחות הטומאה בעולם הזה, כי חכמים היו להרע ובקשו לעשות בלהטיהם כן, כמו שאמרו בספר הזוהר (פרשת נח ח"א עד, ב עה, א ד"ה עיר ומגדל). וזהו וימצאו בקעה, כי מצאו מקום מוכן לפורענות מחשבתם כי שם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח וכל סיעת מרחמוהו. והמה בחכמתם הכירו כי איש היה עתיד להיוולד יפילם וישפילם ויהפך כל מזימתם וישם לאל כל מחשבתם, הוא אברהם. כי לעומת היותם מגבירים כח הטומאה בארץ, היפך אברהם השרה והשכין שכינה בעולם, והכריז והקריא שמו יתברך בארץ לכל יושביה. ועל כן נמרוד באסטרולוגי"א שלו הבין בדבר, ומאז נולד בקשו להורגו.

וגם אחר כך כאשר קללם בשם ה' אמר פרדה עקרה, כלומר לא נירא ממנו ינגד אותנו כי לא תמשך אמונתו אחריו כי עקר הוא. והוא כמאמרם ז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פרק כט) שכל אשר למדו מאברהם והנפש אשר עשה לא נמשכה אמונתם לזרעם אחריהם זולתי ליוצאי חלציו. וזהו אומרו פרדה עקרה כלומר הבלתי יוצאי חלציו לא ימשכו אחריו, ואין פחד מזרעו כי עקר הוא. ולא ידע כי אין מעצור לה' להושיע כי אברם אינו מוליד אברהם מוליד כמאמר רבותינו ז"ל (בראשית רבה מד י). וזהו אברם הוא אברהם, כלומר אשר הוא אברם שאינו מוליד שעל כן לא היה ירא נמרוד פן יבוא ויתקן את אשר עיוותו, הוא אברהם ויוליד כי נעשה כבריה חדשה כמאמרם ז"ל. ותקן את העולם כלו בכבודו יתברך לעומת אשר קלקלו נמרוד.

ולעומת אשר החל לקלקל עשו שהיה ראשון למבטלי מילה מזרע אברהם, אמר הוא משה ואהרן. כי אשר החל לבטל עשו ונמשך בישראל תיקן משה ואהרן, כמאמרם ז"ל (במדבר רבה יא ג, ובשמות רבה יט ה בשינוי) שהיה משה מל ואהרן פורע. והביא הוא משה ואהרן הוא אהרן ומשה, על כי כך היא חשובה מילה כפריעה ופריעה כמילה.

ונגד מאוס דתן ואבירם בארץ חמדה ויניאו את לב בני ישראל להתרחק ממנה, הקים הוא יתברך את דוד האומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלוהים אחרים (שמואל א, כו יט), שחיבב את הארץ עד גדר העלות על עצמו בהתרחקו ממנה באונס לעובד עבודת אלילים. והיה בוכה לעיני כל רואיו להחזיק את לבם לכבד את הארץ, הפך דתן ואבירם אשר הניאו את לב בני ישראל והיו משיבים את העם מצרימה.

ולעומת **אחז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות בל יעסקו בתורה** (סנהדרין קג ב).
הקים הוא יתברך את חזקיה בנו שתלה חרב ואמר כל מי שלא יעסוק בתורה ידקר בחרב
הזה (סנהדרין צד ב).

ולעומת **הוא אחשורוש שביטל עבודת בית אלהינו**,
הוא עזרא עלה מבבל ותיקן והעמיד את בית המקדש על מכונו, כי זכותו היה מעיר לעזור
באמת.

ושמא תאמר אם כן אפוא שזה לעומת זה עשה האלוהים וכל הבא להרע עשה הוא יתברך
לעומתו מי שיתקן, אנו בגלות החיל הזה המר והנמהר מה תהא עלינו בל נאבד חס ושלום
בטרם תבוא תיקון הגאולה, כי מי לנו יתקן גדולים כראשונים לעומת כל מי שיקלקל ויגרום
פורענות.

לזה בא רבי ברכיה ואמר אית לן חד, כלומר לנו בני הגלות בדורותינו אלה יש לנו אחד דטב
מכלהון שיעמוד לנו בכל צרותינו ולא נאבד. כי בדורות הראשונים היו אנשים מספיקים לתקן
ולהגן בזכותם, ואנו אין לנו אלא הוא יתברך, וזהו **הוא ה' אלוהינו בכל הארץ משפטיו**,
כלומר מידת ה' שהיא מידת רחמים והיותו אלוהינו בייחוד, הווייתו זאת היא לנו גם בעשותו
בכל הארץ משפטיו ורוגז דיניו לרחמנו. ומה מתקו דבריהם באומרם שמדת רחמיו בעולם ולא
אמרו שמרחם בעולם, לרמוז אל ה' הנזכר הוא מדת הרחמים שמתנהג בו במשפטיו. הנה
במאמר זה מיושב יתור אומרו **הוא אחשורוש** אשר הערנו.

ועל דרך הפשט נניף יד על כל ההערות אשר הערנו בדרך ישרה שיבור לנו הוא יתברך, ויכונן
יחדיו ההערה זו עם כולנה. והוא בתת טוב טעם ודעת ומה צורך בסיפור (ט) **שושתי המלכה**
עשתה משתה, מה לנו לדעת ענין ושתי ואשר עשתה **ואשר נגזר עליה**, ושממוכן הוא המן
היה בעוכריה, ושעל פיו מתה.

ואחשוב כי במתק לשון רבותינו ז"ל כיוונו להשיב על זה באומרם. וז"ל במדרש (אסתר רבה
א א):

ויהי בימי אחשורוש שהרג אשה מפני אוהבו הוא אחשורוש שהרג אוהבו מפני
אשתו ע"כ.

והנה יראו דברים אשר אין בהם חפץ, כי מה להם הרוג את אשתו מפני אוהבו והרוג אוהבו
בשביל אשתו. אך הוא שדעתם כי בא הכתוב בפתח דברי המגילה ביתור אומרו **הוא**

אחשורוש להודיע את אשר הפליא לעשות הוא יתברך עם ישראל עמו בימים ההם, כי אחרי **נמכרנו להשמיד וכו'** גאולה הייתה לנו מאתו יתברך.

והנה היה מקום לאיש שוגה ופתי לדבר ולומר, הלא רב טוב לבית ישראל להציל את נפשותינו בימי אחשורוש והיא שעמדה לנו כי אחות היה לנו בבית המלך, באופן ימעטו וישוחו חין ערך נסו יתברך אשר הגדיל לעשות. על כן החל ואמר הכר נא גדולת הנס והפורקן, כי הנה **וי** היה לך **בימי אחשורוש** שהרג אשתו בשביל אוהבו, ולא שב אפו ממנה עד כלה הרעה ולא שת לב אל אשתו והרגה מפני אוהבו. **והוא אחשורוש**, בהווייתו ההיא היפך והרג אוהבו בשביל אשתו, כלומר ואיך תחזקנה ידיך ויפתה לבך לאמר כי אחות היה לך בבית המלך. כי הלא זה דרכו להרוג אשתו בשביל אוהבו, ואם כן גם עתה יהרוג את אסתר בשביל המן אוהבו והיה נכשל עוזר ונופל עוזר חס ושלום. לולי ה' היה לנו ויהפך לבו מן הקצה אל הקצה, שעם היותו הורג אשתו בשביל אוהבו **הוא אחשורוש** בהווייתו, היפכו הוא יתברך יהרוג אוהבו בשביל אשתו. ועל כן סיפר כל המאורע, למען יראו וידעו גודל רוגזו כי כאשר כעס על אשתו הרגה **כדבר ממוכן**, למען יפלא בעינינו מה שאחר כך הרג אוהבו בשביל אשתו.

והנראה בעינינו הלא הוא באשר מזכיר דברי רבותינו ז"ל **בפרקי דרבי אליעזר** (פרק יא), הלא המה כי מתחילה מלך בכל האיפרכיות שהם מאתים וארבעים מדינות, ובבטלו עבודת בית המקדש איבד מאה ושלוש עשרה מדינות ולא השליטו ה' מאז רק במאה ועשרים ושבע מדינות הנותרות.

ונבוא אל הביאור, והוא כי מתחילת דברי המגילה תעיד ותגיד גדולת הנס אשר הפליא לעשות הוא יתברך עמנו הפלא ופלא. בל יעלה על לב איש לדבר ולומר, הנה אשר היה מבקש רעתנו, **המן** הרע הזה היה **שבקש להשמיד וכו'**, ועלינו לשבח למלך אחשורוש שהטיב עמנו ואותו תלה ויתן יד ליהודים להנקם ממבקשי רעתם ואת עשרת בני המן תלה. וגם מתחילה לא פירש למלך המן הרע ההוא על איזה עם היה גוזר הגזירה הרעה ההיא, רק **ישנו עם** סתם, ואולי אם היה מגלה לו מיד על איזה עם היה לא מכרם לו. באופן שהיו והצרה בימים ההם לא למלך תתייחס כי אם להמן צורר היהודים. אך ההצלה והששון ושמחה אשר נהפכה לנו אחר כך, היא תתייחס אל המלך, כי היטב היטיב עמנו. ומה גם אחרי אשר הראה ה' לו את כל הרעה ההיא אבדן מאה ושלוש עשרה מדינות בבטלו עבודת בית אלוהינו כי עוד לא יעשה אשר לא טוב על ישראל. ובכן יקל בעינינו גודל נסו יתברך כי לא מהמלך הייתה שומה להשמיד את ישראל. על כן בא ויאמר דעו אפוא כי אדרבה הוי והצרה אל אחשורוש תתייחס, כי לבבו היה למרע על ישראל.

(א) וזהו **ויהי וכו'** כלומר הוי היה לנו **בימי אחשורוש** כי אליו יתייחס ולא אל המן בלבד, כי יד המלך היה במעל ראשונה. כי גם שהמן החל הוא היה חפץ יותר, כאשר משלו משל רבותינו ז"ל (מגילה יד א) לבעל התל ובעל החריץ. וגם הוא נתן טבעת בידו עם היותו המוכר, אשר לא כדרך המוכרים כי הם יקבלו, אך הוא שיותר היה חפץ הוא למכור מהמן לקנות. ואל ישיאך לבך לאמר הלא לא יבצר מהכנע לב המלך על אבדן מאה ושלוש עשרה מדינות, כי הלא דע לך כי הוא אחשורוש כלומר הוא בהווייתו הראשונה, עם היותו עתה **המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה** בלבד ולא במאתים וארבעים מדינות כאשר בתחילה עודנו בהווייתו, כי לא נכנע לבו על אבדן קרוב לעד חצי המלכות.

והנה יתחמץ לב השומע ישמע כדבר הרע הזה, היתכן כי לא נעצב המלך אל לבו על אבדן מאה ושלוש עשרה איפרכיות. על כן אמר ראה בעיניך כי כן הוא, כי הנה (ב) **בימים ההם כשבת וכו'**. כלומר בימים ההם שהוא בימים אשר לא השליטו ה' רק במאה עשרים ושבע מדינה הגדיל לעשות משתה ושמחה רבה מאוד. ובגלל הדבר הזה לא החל בזמן מסויים לומר (ג) **בשנת שלש למלכו כשבת המלך וכו'**, ולא יאמר בימים ההם, על דבר כי באומרו **בשנת שלש וכו'** במה יודע אם היה טרם אבדן מאה ושלוש עשרה מדינות או אחר כך. על כן נאמר בימים ההם. לומר בימים ההם שלא משל ממשל רב כאשר בתחילה רק על שבע וכו' כנזכר, היה מה שאומר לך **בשנת שלש וכו' עשה משתה**.

ולבל תאמר היתכן כי לא בינת אדם לו להרגיש חסרונם שיפליג עתה בשובע שמחות, כי הלא אשר פעל ועשה כדבר הזה הוא **כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו**. כי ראה כי נתיישב מלכותו והיה בטוח יחיה בנותר ולא ימרדו בו, כי עם היותו יושב **בשושן הבירה** יהיה מלכותו בכל משלה ואין מכלים. וזהו **על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה**, שהיה הכסא מתייחס אל מלכותו הנזכר עודנו בשושן הבירה מבלי יתפשט בו להטיל עליהם מוראו, על כן **בשנת שלש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו**.

ושמא תאמר ובמה יודע עתה שלא ימרדו בו מלכי האיפרכיות הנותרים כראשונים. לזה אמר **ושרי המדינות לפניו, כי חיל פרס ומדי, ושרי המדינות** - הם מלכי האיפרכיות - באו לפניו איש ממקומו, להיות סרים אל משמעתו ולעבוד עבודתו.

והנה היה מקום לומר כי לא טובה העצה אשר נתייעץ לעשות. כי הלא התחברות יתירה מביא לידי בזיון, ובהשתוות יחד לאכול ולשתות מלך ושרים כאיש אחד חברים ימים רבים, יהיה סיבה להקל בחשיבותו ויבזוהו בעיניהם ויקל להם למרוד בו. וגם לאומרים ז"ל (אסתר רבה ג י) שושתי זימנה את השרות, שאמרה אם ימרדו בבעלה יהיו נשיהם ממושכנות. על כן אמר

(ד) בהראותו את עושר וכו', לומר כי אשר עשה משתה כו' בעוד שרי המדינות לפניו היה בהראותו את עושר וכו' שמונים ומאת יום.

והוא כי לתווך האהבה **עשה המשתה**, ולבל ימשך ממנו בזיון היה המשתה בעת הראות עשרו, כדעת רב ושמואל במדרש (**אסתר רבה ב ה**) כי בזה מלבד הראותו שלא ישתנו אליו, כיוון להפיל חתיתו ומוראו עליהם שייראו מלפניו. כי יאמרו מה נרדוף לו ומי יערב אל לבו לקשור עליו קשר, והלא כביר מצאה ידו להפיל ולהשפיל את כל המורדים בו. ועל כן נאמר **בהראותו** ולא ויראם, לומר כי אשר נאמר **עשה משתה וכו'** היה בעת **הראותו** או סמוך לו, לבעבור תהיה קשר האהבה וקניית היראה באים כאחד.

עוד יתכן מעין האמור על פסוק ראשון, ועל דרך זה בכללות המקראות שאחריו. בשום לב דרך כלל אל מסקנת הגמרא (מגילה יט א) לחייב קריאת המגילה כולה **מויה בימי אחשורוש**. כי הלא כמו זר נחשב אצל הנס והפורקן, ספור יקר תפארת גדולתו, **והראותו את עושר כבוד מלכותו**, ועשותו **משתה לכל שריו ועבדיו ושרי המדינות לפניו, (ו) ורצפת אבניו בהט ושש ודר וסוחרת, וחור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוך, (ז) והשקות בכלי זהב. (ט) ושגם ושתי המלכה עשתה משתה נשים**, ושהמלך אחשורוש אמר להביאה לפניו ולא באה, ואשר **הדת נתנה להמיתה כדבר ממוכן**. כי הן כל אלה הדברים בלתי נוגעים אל עיקר הנס כי אם **(ב, ה) מאיש יהודי** והלאה.

אמנם אומר כי הנה השתלשלות ספור כל ההקדמה הזאת מראש המגילה עד **איש יהודי**, הן המה פתח עיניים לראות מפלאות תמים דעים. כי בהמה יגדל נא כח הנס, ופלא אשר הפליא לעשות הוא יתברך עם ישראל עמו בימים ההם. כי הלא היה מקום לאשר לא חלק לו בבינה להביט והתבונן נפלאות אל, אשר הפליא חסדו לנו בימי המלך אחשורוש, להקטין איפת הנסים והפורקן אשר עשה אלוהים לנו בימים ההם, בהקריבו אש זרות הטבע אל ההצלה באמת באמור לא על חנם שב אף המלך ולא כלה הרעה ככל פתגם מעשה הרעה אשר גזר על היהודים לאבדם, **וישלח ספרים אל כל מדינה ומדינה ואל כל עיר ועיר נכתב ונחתם בטבעת המלך כדת מדי ופרס** די לא להשניא, לולא כי לא השחית מאמרו אם לא בעבור אחד מעשרה, או כי זכר את אשר עשה בבטלו עבודת בית אלוהינו ואשר נגזר עליו כדעת המדרש (**אסתר רבה א טו**) **והמתרגם**, כי ככלותו לבגוד בגדו בו מאה ושלוש עשרה מדינות ותחת היותו מולך במאיתם וארבעים מדינות לא מלך אחר כך כי אם במאה עשרים ושבע מדינה. על כן מדאגה מדבר פן יניף הוא יתברך ידו שנית עליו, וכמקרה הכסיל פרעה גם הוא יקרנו, כאשר החלה ונגעה בו יד ה'. על כן שב ורפא לנו להשיב את הספרים **מחשבת המן בן המדתא האגגי**.

או טעם שני לומר אין זה כי אם מאת השרים והפחות הרודים בכל חיל עם ומדינה הייתה זאת לנו. כי לא היה עם לבבם לעשות את מצות המלך **להשמיד וכו'**, והן המה היו מעיר לעזור כי שלמים היו עם היהודים הגרים אתם. ויחזיקו באגרות שניות אשר לא כדת **כי כתב אשר נכתב בשם המלך וכו'** כראשונות **אין להשיב**. אך המה היו במורדי מאמר פתגם המלך באגרות ראשונות כי מורא לא יעלה על ראשם ממלכם, כי הלא שריו יחדיו מלכים גדולי עולם והוא צריך אליהם.

או יאמר איש טעם שלישי לא כראי זה ולא כראי זה, רק שזכר את אשר עשה ואשר נגזר על היהודים לאבדם וירא כי זה איננו שווה לו. כי נזק המלך באבדן מנדה בלו והלך מעם רב ועצום, יתר על שבח עשות רצון המן הרע ההוא. על כן נחם על הרעה אשר דבר לעשות כי נתן בכיס עינו.

או יאמר איש טעם רביעי, הלא אין זה כי אם כי המלך אחשוורוש אוהב היהודים היה. כי על כן ראה והתקין ויכרה להם כירה גדולה **בחצר גנת ביתן המלך** ויושיבם **על מטות זהב וכסף על רצפת בהט ושש וכו'** ויטע אהלי אפדנו **חור כרפס וכו' על גילי כסף**. ולולא גדלה אהבתו אותם לא עשה המשתה השני, כי אם מאהבתו אותם. ומה גם במאמרם ז"ל (**אסתר רבה ב ה**) כי עד שהמלך במסבו ענה ואמר אלוהיכם יעשה לכם סעודה כזאת וכו'. ואשר היה מסכים הולך בעצת המן הרע **אשר חשב על היהודים לאבדם**, לא הבין דרכו, כי לא פורש על איזה עם פרש רשת לרגלו כי אם **ישנו עם וכו'**, ולא נודע אליו כי על ישראל יתווכח עד אשר נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה **ככל אשר ציוה המן**, כי אז שנה ופירש על היהודים לאבדם, ולא עצר כח לשוב אחרי הודאתו הסתמית.

או טעם חמישי, כי יאמר איש אל נא תגדל מעלת הנס אשר הפליא לעשות אלוהינו מרחם בימים ההם. כי הלא לא אשמים היו אז ישראל לפני המקום, כי לא חטאו לו חטאה גדולה שיתחייבו עליה ככל הרעה אשר נגזר עליהם. כי אם השתחוו לצלם לא עשו אלא לפנים (מגילה יב א), ואם נהנו מהסעודה אנוסים היו.

או טעם שישי, כי יאמר איש הלא **גדול מרדכי בבית המלך** ואוהבו אז יותר מאהבתו את המן, כי ראה כי מרדכי היהודי עשה והצליח במלחמה מה שלא הצליח המן כנודע מרבותינו ז"ל (**עי' אסתר רבה י ב**) ומהמתרגם. על כן נקל הוא יעשה המלך כרצון מרדכי וישוב מעשות רצון המן למענו.

או טעם שביעי, כי יאמר נא ישראל טוב להודות לאסתר המלכה כי היא שעמדה לנו לפני המלך, כי נפלאותה אהבתו לה מאהבת נשים ובטל רצונו מפני רצונה. ויפרקנו מצרנו המן הרע **ואותו תלה על עץ על אשר שלח ידו** בעמה ומולדתה.

או טעם שמיני, לומר כי אשר היה לנו מעיר לעזור הוא כי מלך הפכפך היה משתנה לכמה גוונים, רגע ידבר לנתוץ ולנתוש על גוי ועל אדם וכמעט רגע ישוב ירחמנו, ואהניא לן שטותיה.

או טעם תשיעי, כי כן דרך המלך גדול כמוהו כי במשפט יעמיד ארץ. **ואם יצא דבר מלכות מלפניו אשר לא כדת,** עוד ישקיף ויראה בעומק הדבר אם טוב ואם רע על פי המשפט. ואם יראה כי שגגה היא ישיב גזרתו ויתקן את אשר עיוותו. ובכן יעלה על לב איש לדבר ולומר לא על חנם השיב אחור **כתב אשר נכתב ונחתם בטבעת המלך** שהוא שלא כנימוס ושלא ככבודו אם לא כי שב וראה כי אשר לא כדת היה הדבר ושב ורפא לנו.

או טעם עשירי, הלא הוא פן יאמרו ישראל הלא המלך ההוא **זכר את ושתי** שבטענה קלה סבב מיתתה לבל יבזו הנשים בעליהן בעיניהן. על כן בראותו את ממוכן הוא המן שגם על אשתו זאת פרש מצודה, אז אמר אין זה כי אם רעה עינו על שוכבת חיק המלך. והנה הוא שונה באיוולתו כי ראה מעשה אסתר ונזכר הלכת ושתי. כי הוא גזר עליה על קלה שבסבות, ואז נהפך לבו בקרבו לאויב לו.

על כן מרדכי ואסתר ראו והתקינו כל סדר השתלשלות סיפור כל ההקדמה הזאת, למען נשכיל חין ערך גודל הנס הגדול ורב ורם, הלא הוא להסיר מלב המקילים בו מהטעמים הנאמרים. והוא, על הטענה הראשונה - ראו נא תוקף לבו כי לא נכנע על אבדן מאה ושלוש עשרה אפרכיות, וככוחו אז בהיות מלכותו שלימה כוחו עתה נגד ישראל.

וזו החילו, ויהי וכו' לומר וי היה לנו **בימי אחשורוש**, כי כל הדברים אשר יפול לב אדם עליהם להקל ערכו, אינם. כי הלא לא ימנע מעשות הרע על [אף] אבדן מאה ושלוש עשרה אפרכיות אחר שלחו יד לבטל בנין בית המקדש. כי הנה **הוא אחשורוש** בהווייתו הקדומה גם עתה **המולך בשבע ועשרים ומאה מדינה**, שחסרו מהמאתים וארבעים מדינות מאה ושלוש עשרה. כי אמיץ לבו, ואדרבה **בימים ההם עשה משתה וכו'**, כי לא נעצב אל לבו מדאגה מדבר אבדתו כמפורש למעלה.

ועל השני, שהוא כי **שרי המדינות** לא [הלך] לבם (הלך) בעצת המן, ועל כן שמו לאל מלתו של מלך באגרות ראשונות כי נקל בעיניהם למרוד בו. הנה גם זה לא היה, כי אדרבה כולם סרים אל משמעתו, כי בעשותו **משתה וכו'** היו **שרי המדינות לפניו**. ומה גם כי יבושו ממנו מפני הכבוד אשר כבדם במשתה ומפני היראה, כי הלא היה **בהראותו את עושר וכו'** ויראו מלפניו. כי כח ואל לו ברוב עושרו להנקם מהמורדים בו.

וגם מן הטעם השלישי איננו שווה להניחנו על אבדן מסים וארנוניות, כי הלא התמיד **הראותו יקר תפארת** גדולת עושרו שמנים ומאת יום שהוא ריבוי עצום כאשר יבוא ביאורו. ואיש אשר אלה לו כקש נחשבו לו מסי ישראל, כי הוא ממלכי מדי אשר כסף לא יחשובו וזהב לא יחפצו בו.

ועל הרביעי אמר, ראו נא כי אדרבה שונא ישראל היה. כי הלא אחר שהזמין **שריו ועבדיו וכו' ושרי המדינות לפניו**, מה בצע לחזור ולהזמין **(ה) כל העם הנמצאים בשושן הבירה**, המון עם הארץ, בכבוד גדול **בחצר גינת וכו' חור כרפס וכו' על רצפת** אבנים טובות ומרגליות. אם לא שלבו הלך בעצת המן כמפורש **במדרש חזית (אסתר רבה ז יג)** שנועצו לב יחדיו להחטיא את ישראל.

וכן מאמרם ז"ל (בגמרא) **[אסתר רבה]** (ב ה) שאמר המלך ליהודים אוכלי לחמו על שולחנו, אלוהיכם יעשה לכם סעודה כזו, הנה כי אין זה כי אם רוע לבב להניא את לבם מאחרי השם. וכמאמרם ז"ל **(אסתר רבה ז יג)** שזולת מאכלו ומשתיו העמיד זונות נגד פניהם לחייבם. וזהו שאמר הכתוב **ובמלאת הימים האלה וכו'**, לומר הנה במלאת הימים האלה מה צורך לו לעשות משתה שנית, וגם **לנמצאים כו'** שהם המון עם הארץ, אחר שעשה אל גדולי עולם שרי כל מלכותו. אך אין זה כי אם שלבו למרע כאמור.

ועל החמישי, בל יחשבו לאנוסים ביין משתיו המנוסך לעבודת אלילים, אמר כי **(ח השתיה כדת אין אונס)**, שאם יאמרו ישראל יין לא נשתה כי אשר לא כדת משה וישראל הוא, **אין אונס**. ולבל יעצרו כח למשוך ידיהם מלשתותו הכין הכנות המביאות להתאוות תאוותו, שהוא **(ז) להשקות בכלי זהב וכו'** כאשר יבוא באורו בס"ד, לבל יבצר מהם כל אשר זמם לעשות.

ועל הששי אמר (ח) לעשות כרצון איש ואיש, והוא מאמרם ז"ל בגמרא (מגילה יב א) כרצון מרדכי איש יהודי והמן איש צר ואויב. הנה כי כן היה בעיני המלך עשות רצון זה כרצון זה, כאשר יתבאר ענין כוונת המאמר לפנינו בס"ד.

ועל השביעי אמר, ראו נא מה גדלה גדולת ושתי בעיני המלך. כי לולי בטחה באהבתו אותה מאהבת נשים וגודל חשיבותה לפניו, לא ערבה אל לבה לעשות גם היא כמוהו **(ט) משתה נשים** כיד המלך.

ולא עוד אלא בית המלכות. אם לא כי ידעה כי גדלה מעלתה לפניו ולא יאמר לה מה תעשי. ועם כל זה להפיק רצונו אשר עלה על רוחו, ציוה להפשיטה ערומה ולהציגה כיום הולדה לעיני השרים והעמים (מגילה יב ב). ואם כן איפה מי זה יבטח באהבת המלך את אסתר להפך את אשר זמם, והכתיב **וחתם בטבעת המלך אשר אין להשיב**. כי קל וחומר הדברים אם רוח עושים שעלה על רוחו אשר לא כנימוס ואשר לא כראוי ביטל עליו כל אהבתו אותה, ואיך יבטל נימוס מלכותו **כי כתב אשר נכתב וכו' אין להשיב** על אהבת אשתו. וזה שאמר הכתוב **גם ושתי וכו'**, והיה כמשתה המלך כי זה כיוון באומרו מלת **גם** כי אין זה רק על גודל אהבתו אותה. ועם כל זה **(י) ביום השביעי וכו' אמר וכו' להביא וכו'**.

ועל השמיני אמר, כי אדרבה בעלות חמתו באפו לא ישוב ממנה. כי הנה **(יב) וחמתו בערה בו** ולא שככה חמתו עד אשר שכלה רעה ויהרגנה, כאומרו אחר כך **(אסתר ב א) אחר הדברים האלה כשוך וכו'**, כי לא שככה חמתו עד אחר מותה.

ועל התשיעי אמר, כי הנה זה גודל לבב המלך הלז. כי על גזרת אשתו ערך משפט **(טו) כדת מה לעשות במלכה ושתי**. ועם היות כי לפי הדת לא הייתה חייבת מיתה כאשר יבוא ביאורו, עם כל זה על טענת כבוד מדומה שאמר לו **(טז) ממוכן כי יצא דבר המלכה וכו' להבזות בעליהן** לא שת לבו אל הדת. ואם כן איפה מה גם עתה כבוד **כתב אשר נכתב ונחתם בטבעת המלך, שאין כבודו להשיב**, כי לא ישיב מפני כל דת ודין.

ועל העשירי אמר, **(כא) וייטב הדבר בעיני המלך וכו' (כב) וישלח ספרים וכו' להיות כל איש שורר בביתו וכו'**. הנה כי כל כך גדלה ותחזק בעיניו טענת ממוכן בל יבזו בעליהן בעיניהן, כי **שלח ספרים אל מדינות המלך** לפרסם הדבר **להיות כל איש שורר בביתו**.

ואם כן איפה, לא יחשב המן בעיניו, כי תרע עינו על אשת חיק המלך, כי הקים פעמים צרה עליהם. [כי הלא אף] על סיבה קלה, גדולה שבגדולות הייתה טענתו על ושתי בעיני המלך כי על כן **שלח ספרים אל כל עם ומדינה** שבכל שולטן מלכותו. ובכלל הדבר גם ביטול הטענה השביעית ישנו פה, הלא היא לאמר כי ביטל רצונו מפני רצון אשתו, כי לא יתכן, כי הלא **וישלח ספרים וכו' להיות כל איש שורר בביתו**. ואם כן איפה מי בער יעלה על רוחו ששם לאל מלתו וגזירתו להקים דברי אשתו, ההוא אמר **וישלח ספרים להיות כל איש וכו'** ואנה

יוליך חרפתו, כי נהפוך הוא בקרב ביתו, כי השתררה עליו עד בטל רצונו וחותמו אשר לא כדת מלכותו בשביל אשתו.

הנה כי תחילת דברי פי המגילה הלזו, ממנה פנה ממנה יתד למחזיק ולמעוז יקר תפארת גדולת הנסים והגבורות אשר עשה אלוהים לנו בימים ההם. כי נסיר סיבת גאולתנו מהיותה טבעית, ונשים אותה על נס. כי **מויה בימי** עד **איש יהודי**, הגד יגיד לנו את תוקף לב המלך שלא נכנע על אבדן מאה ושלוש עשרה מדינות, ומעשה תוקפו בעושר ונכסים, כי על כן כל שרי המדינות לא ימרו את פיו. וגם לא יחשיב מסים וארנוניות ישראל להשיב ידו מבלע והשחית כי אין קצה לאוצרותיו. וכן גלה לנו בזה תוקף חטא ישראל, וכן תוקף **חמת המלך** **שבערה בו** ולא תכבה, לא בשומו אהבתו אותה וחשיבותה לפניו, ולא מה שהדת היה בעזרתה, וכן תוקף טענת ממוכן בעיני המלך. כי בכל מיני תוקף האמורים האלה תחזק ותגדל הנס בעיני כל עם נושע בעזרת ה'. **כי על כן מצווה לקרות את כל דברי האגרת הזאת מויה בימי וכו'**, כי בהמה תתחזק הנס כמדובר.

והנה בדבר הזה מצאנו ראינו הבין מקרא שכתוב (אסתר ט כט), **ותכתוב אסתר המלכה וכו' את כל תוקף לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית**. כי הוא סגור חותם צר, מהו התוקף ההוא, ומה יכלו להוסיף על כל תוקף הצרה **להשמיד להרוג ולאבד וכו' נכתב ונחתם בטבעת המלך שאין להשיב, וכאשר כבר שלחו ספרים אל כל היהודים אשר בכל וכו'**. ואיזהו כל תוקף אשר חדש להם. ואם הוא תוקף עונש על הבלתי מקיימים עליהם לעשות את ימי הפורים, אדרבה היא שלחה בתורת חסד על לשונה לחכמים קבועני לדורות (מגילה ז א), [ו]הכתוב מעיד כי מרצון נפשם **קיימו וקבלו היהודים לקיים וכו'** (פרק ט כז). אך אין זה כי אם שבכל הספרים אשר כתבו מרדכי ואסתר אל כל היהודים, מאשר גזר עליהם המן הרע להשמיד וכו', והקב"ה ברוב חסדיו הפר עצתו וקלקל מחשבתו ותלו אותו ואת בניו על העץ, ועל כן יקבלו להיות עושים משתה ושמחה.

והנה בכל הספרים ההם אין נזכר מכל הכתוב **מויה בימי** עד **איש יהודי** דבר, כי אין לסיפור צורך בהם רק הודעת הלקח **אסתר בת אביחיל דוד מרדכי** אל המלך, ואיך ביגיעת שניהם חפץ ה' בידם הצליח להציל את ישראל מיד שושהו. ועל כן אחרי כתוב מרדכי ואסתר שני כתבים זו אחר זו כאשר יתבאר בס"ד, ובאחרונה הכבידו מהראשונה, אז המה ראו כי לא יבצר מהיות הקבלה עליהם ועל זרעם רפויה בצד מה, באומרם כי הלא הייתה רפואה קרובה לבוא לישראל בימים ההם בטענות טבעיות לא אחת ולא שתיים כי אם עשר, הלא המה אשר כתבנו.

וקרוב הדבר שעל אלה המלך אחשורוש הרבה להשיב אפו ולא ישחית בעבור העשרה. באופן יקטן נא כח הנס בעיניהם וירפו ידיהם מהחזיק בקבלת אגרת השנית עליהם ועל זרעם ולא יעבור וכו'. על כן עשו בחכמה וכתבו **את כל תוקף**, הוא **מויהי בימי עד איש יהודי**. כי בזה כל תוקף, הם כמה מיני תוקף, תוקף לב המלך שלא נכנע אחר אבוד מאה ושלוש עשרה אפרכיות, ותוקף גדולתו כי שרי המדינות לפניו, ותוקף עושרו, ותוקף חטא ישראל שלא היו אנוסים, ותוקף חמת המלך שבערה בו ולא הועיל לכבותה אהבת אשתו אשר אהב ולא היות הדת בעזרתה, וגם תוקף טענת המן בעיני המלך. כי הן כל מיני תוקף אלה הנאמרים באמת בכתובים אלו הנה הנם מבטלים העשר טענות ההם כעפרא דארעא, ומגדילים הנס עד אין קץ.

על כן למען יחזיקו ישראל בקבלת האיגרת השנית כתבו את כל תוקף הוא **מויהי בימי עד איש יהודי**, שבו כל מיני תוקף שהזכרנו. ועל היות מינים הרבה נאמרה מלת כל, שעל ידי כן יכירו ויקבלו בכל מאמצי כח. וזה מאמר הכתוב **ותכתוב אסתר וכו' ומרדכי וכו' את כל תוקף**, הוא האמור, כדי שעל ידי כן ימשך **לקיים את אגרת הפורים השנית** בסבר פנים יפות כמדובר.

ונחזור אל התכת הכתוב שהיינו בו **בהראותו וכו'**, וזולת מה שלמעלה יאמר מקושר אל אומרו **שרי המדינות לפניו**. והוא, כי אינו דומה המראה עושרו לפני דלת עם הארץ, למראה לפני עשירי עם. כי לפני אשר הכסף אזל מכליהם יוכל להתמיד בהוראת כבוד עושרו ימים רבים, ובכל יום יראם דבר מחודש מהקודם. אמנם לפני עשירים, אם יום או יומיים יעמוד להראות להם דברים חשובים, או עשרה ימים או עשרים יום יפלא, אך לא יתמיד להיות מראה והולך דברים טובים ומחודשים מהקודמים ימים רבים. אמר, ראה **את רוב עושרו** אשר גדלו השם, כי הלא **שרי המדינות** היו **לפניו** שהם כמאמרם ז"ל (עיין מגילה יב א) מלכי האיפרכיות, ואף על פי כן התמיד ימים רבים שמונים ומאת יום. ושיעור הכתוב חיל פרס ומדי ושרי המדינות היו לפניו **בהראותו את עושר וכו'** ועם כל זה התמיד **ימים רבים שמונים ומאת יום**.

או יאמר בהראותו וכו'. כי הנה היה אפשר לומר כי **רוב עושרו** אשר הראה להם יהיה רב מאד בערך כבוד שרי המדינות אשר לפניו, אך לא בערך כבוד מלכות המולך **מהודו ועד כוש**.

שנית היה אפשר לומר כי בכלל הדברים והחפצים אשר הראה היו בהם בלתי יקרים כל אחד בפני עצמו, ובהצטרפות הכל היה עושר מופלג.

או שלישית מעין זה בבחינת הימים, כי אשר התמיד **ימים רבים בהראותו את עושרו** יהיה כי החל מעט מעט. היום הראשון הראה דבר השווה ככר זהב, ובשני עשרה, ובשלישי שווה עשרים, ובהצטרפות הימים רבים היה עושר גדול. על כן אמר שלש אלה אודיעך כי לא כן המה, כי אם **שבהראותו את עושר וכבוד מלכותו**, כי נתייחס אל כבוד מלכותו ולא אל כבוד מלכות שרי המדינות.

וגם שלא הראה כל החפצים היקרים מאד והבלתי יקרים מאד בפני עצמם, כי אם את אשר המה **יקר תפארת גדולתו** שהוא אשר הוא יקר בערך אל תפארת גדולתו בלבד, ואף על פי כן התמיד ימים רבים. ואף גם זאת כי לא הראה מעט מעט, ושמה שהראה ביום הראשון לא יתייחס לעושר מעין **כבוד מלכותו וכו'** רק בהצטרפות כל הימים, כי אם **שבהראותו את עושר וכו' ימים רבים** היה, **שמונים ומאת יום**, כלומר לא תכלול ותאמר ששה חדשים כסכום שמונים ומאת יום, רק מנין ימים, לומר שבכל יום ויום הראה דבר מתייחס אל **עושר כבוד מלכותו וכו'**. וזהו אומרו **בהראותו** ולא אמר ויראם, לומר כי בהראותו את כל המתייחס אל התוארים האלה שהיה ימים רבים, התמיד **שמונים ומאת יום**, שבכל אחד ואחד הראה **את עושר כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו**. ולזה לא אמר גם כן בימים רבים בל יראה שבכללות הימים הרבים נמצא שהראה **את עושר וכו'**, אך לא היה כן מה שבכל יום בפני עצמו. על כן אמר כי **בהראותו את עושר וכו'** נמשכו ימים רבים ולא שבימים רבים נמשך הראותו עושר, ולהמתיק הדבר יותר פרט ואמר **שמונים ומאת יום** כאמור.

עוד יתכן דרך אחרת בהמשך שלושת הכתובים האלה **בימים ההם וכו'**, ובפרט לאומר כי שני משתאות היו שהוא כפשיטות דעת הגמרא (מגילה יב א), שעד כאן לא פליגי רב ושמואל אלא אי פקח או טיפש היה שעשה משתה תחילה לרחוקים ואחר כך לקרובים, אבל לדברי הכל שני משתאות היו.

ויאמר בימים ההם כשבת המלך אחשורוש ממש על כסא מלכותו שהוא בבית המלכות יושב על הכסא להטיל מורא, **עשה משתה לכל שריו ועבדיו ושרי המדינות**. **ולמה** היה המשתה עודנו יושב על הכסא המיוחד בית המלכות, ולא בחצר גינת ביתן המלך כמשתה השני שיהיו שם ברווח ויעמיד שם כסאו. **וגם למה** לא קרא את כל העם הנמצאים בשושן כאשר עשה אחר כך.

על כן אמר **בהראותו וכו'**, לומר כי המשתה הזה היה בזמן **הראותו את עושר וכו'** ועל כן לא יאות הראות עושרו רק במקום צנוע ולא בחצר גינת ביתן, וגם לא בפני כל העם הנמצאים בשושן למגדול ועד קטן.

עוד טעם שני כי היה **שמונים ומאת יום**, ולא יאות קרוא כל העם הנמצאים וכו' ימים רבים כי אם לשרים גדולים בייחוד.

ה ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל-העם הנמצאים- בשושן הבירה למגדול ועד-
קטן משתה שבעת ימים בחצר גנת ביתן המלך :
ו חור כרפס ותכלית אחוז בחבלי-בוץ וארגמן על-גילי כסף ועמודי שש מטות זהב וכסף
על רצפת בהט-ושש ודר וסחרת :
ז והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים ויין מלכות רב כיד המלך :

(ה) ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם וכו'.

הנה רבותינו ז"ל במדרש חזית (אסתר רבה ז יג) גזרו אומר כי המן הרע יעץ תחבולות עם המלך להחטיא את ישראל להבאיש את ריחם בעיני השם אלוהיהם, להזמינם אל שולחן המלך להאכילם ולהשקותם מפת בגם ויין משתיהם, ולהעמיד נגד פניהם זונות למען הכשילם באומרו אלוהיהם של אלו שונא זימה הוא. ואמרו כי **כל עם הנמצאים** הוא עם נושע בה', ושעל כן נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה, ושהמן בעצמו הוא קבצן שמונה עשר אלף וחמש מאות יהודים כאשר האריכו במדרש הנזכר.

- ואחשוב יש סעד לזה מן המסורה, והיא, הפרתמים שלשה במקרא,
א. להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים (דניאל א ג),
ב. הפרתמים ושרי המדינות לפניו (אסתר א ג),
ג. ונתון הלבוש והסוס ביד איש משרי המלך הפרתמים (לקמן ו ט).

ויהיה הענין להביא מבני ישראל כו' אל מקום הפרתמים ושרי המדינות לפניו שהוא במשתה המלך, מי עשה כן הלא הוא מי שעליו נאמר איש משרי המלך הפרתמים הוא המן. והנה זה יצדק בין לאומר שהכל היה משתה אחד בין לאומר שני משתאות. והיותר צודק הוא כי שנים היו, כי היה השני להטעות את ישראל כאשר כתבנו. וזהו אומרו **ובמלאת וכו'**, לומר עמוד והתבונן רוע לב המלך הלזה כי און יחשוב על ישראל. כי הלא **במלאת הימים האלה** של משתה הראשון והראות **עשרו שמונים ומאת יום**, מה ראה על ככה לעשות המשתה השני בלי סבה.

אך אין זה כי אם חרב עצת המן האגגי כמאמרם ז"ל כאשר כתבנו. וזהו אומרו **עשה המלך** מה שלא נאמר במשתה הראשון רק **עשה משתה**, אך הוא לומר המלך הידוע אשר הזכרנו

ואמרנו, הוא אחשורוש העומד במרדו שבטל עבודת בית אלוהינו. וזהו אומר **לכל העם** ולא אמר אל כל הנמצאים ויכלול כל מיני עמים, אך כיוון אל מה שאמרו ז"ל עם נושע בה'.

ועוד ראה כי זימן **למגדול ועד קטן** ואין זה דרך המלך רק לגדולים ואדירי כל חפצו במ. ואחשוב שעל כן נאמר הנמצאים ולא לכל העם אשר בשושן, כי עשה בערמה למען העניש את ישראל בל יחשבו לאנוסים כי יאמרו שהמלך אנס אותם, לכן התחכם ולא גזר רק על הנמצאים בשושן אך לא על היוצאים מדלתי העיר וחוצה או על הנחבאים שם בל יראו ובל ימצאו. ועשה ויוכל, כי על כן נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה למאן דאמר (מגילה יב א). ולדעת האומר (**אסתר רבה** ב ה) כי הכל היה משתה אחד, נוכל לומר כי גם שלמעלה אמר **חיל פרס וכו'** ופה נאמר **לכל העם הנמצאים וכו'**, וגם נזכר פעם קודם הוראת העושר ופעם אחר כך. הוא, כי עיקר כוונתו היה עשות המשתה לתווך שלום בינו לשרי המדינות שיאהבוהו למען יבושו למרוד בו. כי אם שלהישמר בל יקל כבודו בעיניהם בהתחברות יתירה לשתות יין, על כן החל תחילה להראות עשרו להם, למען ידעו כי יש לאל ידו להנקם מהמורדים בו.

על כן להיות המשתה עיקר הקדימו ואמר **עשה משתה לכל שריו ועבדיו** שבכלל עבדיו הם **כל העם הנמצאים בשושן**, כי עבדיו הם. אך **חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות** לבד היו **לפניו בהראותו את עושר כו'** כי מהם לבדם היה ירא, ולהם הראה העושר ולא אל כל יתר עבדיו שיכלול גם כל העם הנמצאים. וזה טעם אתנחת"א במלת עבדיו כי לא השוו כולם רק בדבר המשתה, אך בהראותו עשרו לא היה רק לחיל כו' **הפרתמים ושרי המדינות**, וזהו **חיל וכו'** לפניו **בהראותו**, כי אלה לבד היו לפניו כאשר הראה **כבוד עשרו**. ולהיות שהוראת העושר לא היה רק למנוע היזק אפשרי להמשך מהמשתה, שהיה עיקר הכוונה, איחר אותו ואמרו כטפל אל המשתה.

ואחר שספר מה שהראה חזר לסיים זמן המשתה שהיה **במלאת הימים האלה**, ולא הזכיר רק אותם שלא נצטרפו כי אם לאכול ולשתות ולא להראות העושר, והם כל העם הנמצאים וכו'. אך לא יבצר מהיות שם העיקריים הם שרים ופרתמים נוסף על זה, כי לא הזכיר פה רק הנוגע אלינו, אשר קבץ עם בני ישראל למען הרחיקם מאביהם שבשמים כאמור בסמוך שנרמזו באמרו כל העם הנמצאים.

(ו) **חור כרפס וכו'**. כתב הרמ"ע ז"ל שכיוון לההנות ארבעת חושי בני איש. חוש הריח בהיותם בחצר גינת המלך שלא יעדרו שם ורדים עם נרדים ודומיהם. וחוש הראות **בחור כרפס וכו'**. וחוש המשוש **במטות זהב וכו'**. וחוש הטעם באכול משמנים ושתות ממתקים. ונתן טעם למה זה לא השמיע שירי זמרה וכנורות ודומיהן לההנות חוש השמע, על כי לא כל

אדם יערבו למו כאחד. יש יערב לו מין זמר אחד ולא זולתו, ויש הפכו, והוא רצה **לעשות כרצון איש ואיש**, על כן מנע מיני זמרה בהחלט. ואני אומר כי גם חוש הריח לא נהנה כי לא בביתו היו רק בחצר הגינה שחוצה לה שהוא פשוטו של מקרא, כדעת רבי נחמיה במדרש (**אסתר רבה** ב ו) גינה מבפנים וחצר חוצה לו מרוצף באבני **בהט ושש כו'**. ולא ישיגם שם ריח מהמחומר לקרקע בגנה ממרחק, כנראה בחוש לכל רואה השמש.

ומה גם כי הקרואים היו אלפים ורבבות, כי מישראל לבד היו שמונה עשר אלף וחמש מאות כמאמר רבי ישמעאל במדרש (**אסתר רבה** ז יג), זולת אשר לא מבני ישראל המה כי אין מספר לגדודם. ולא יתכן יהנו כל אלה מהריח והלואי שורה הקרובה מהגינה או הסמוכה לה, כי מרחק גדול היה מהגינה אל רוב המסובין.

ואחשבה לפי דרכינו שמנע מהם מיני בשמים מהעלות על השולחן להריח בהם ומיני זמר, לבל תופר עצתו אשר יעץ להאכיל את ישראל מפת בגו ויין משתיו להעבירם על דת משה וישראל (**אסתר רבה** ז יג). ואם היו שם מיני זמרה ישיתו לבם לשמוע בקול שירים, וכן במיני בשמים יתעסקו להריח בהם, ויהיה להם תואנה להתבטל מאכול ושתו. על כן מנע מהם גם שניהם למען הקים **מחשבתו אשר חשב על היהודים**.

וענין הכתוב יראה כי על היותם בחצר גנה אשר אין עליו תקרה, על כן להיות צל על ראשם עשה מעין רקיע פרוס **על עמודי שש וגילי כסף**, יריעות **חור כרפס ותכלת** כאהל לשבת, ומיתריהם היו של בוך וארגמן, וזהו **אחוז בחבלי בוך וארגמן**.

או כפירוש **רש"י** שהיו מרוקמים בארגמן. והיה האהל פרוס על עמודים, והיו **מטות זהב וכסף** לישב עליהן, והיה הקרקע מרוצף באבנים טובות שהם **בהט ושש וכו'** כפירוש **רש"י** בשם רבותינו ז"ל.

וסדרם הכתוב מלמעלה למטה, (הוא) [הראשונה] **חור כרפס וכו'** שהיו כעין רקיע מלמעלה, ואחר כך העמודים שתחתיהם ואחר כך מה שלמטה מהם שהוא **מטות וכו'**, ואחר כך הרצפה שלמטה מהכל.

ואחשוב לפי זה כיוון להורות היותו ממדי, אשר כסף לא יחשבו וזהב לא יחפצו בו, ואבנים טובות כאין נגדו. ועל כן היפך הדרגות החשיבות, כי החשוב על הכל הם אבנים טובות עשה מהם רצפה למטה בארץ למדרך כף רגל. ולמעלה מהם, הידור מהם, **מטות זהב וכסף** יחד.

ומה גם לדעת רבי נחמיה בבבלייתא בגמרא (מגילה יב א) שהיו המטות של כסף ורגליהם של זהב, והנה הוא הפך הסברא להחשיב הכסף מהזהב, אך במאמרנו זה נכון מאד, כי נתן החשוב חשוב תחתון ועולה ויורד בחשיבות כמדובר.

הרצפה אבני נזר,

למעלה מהם רגלי המטות זהב,

למעלה מהם המטות עצמם **כסף**,

ואשר למעלה מהם גם הם **גלילי כסף**,

ולמעלה מהכל יריעות **חור כרפס וכו'** משוללי זהב וכסף ואבני יקר.

ויתכן גם כן לבלתי ישאו עיניהם להביט אל רקמת זהב ואבנים טובות למעלה, פן בתלות עיניהם יתעכבו מאכול ושתו, על כן היפך ונתן את החשוב יותר תחת רגליהם. כי לא יניחו האוכל להביט תחת שולחנם ויקומו ממסיבתם להסתכל אל המטות או אל רצפת אבנים יקרות שתחת רגליהם. ובהיות הטוב טוב למטה לא יתלו עיניהם למעלה, ויאכלו וישתו.

עוד יתכן כאשר נשים לב אל הגוונים הנראים ביריעות האהל **חור כרפס ותכלת**, שהוא לבן, ירוק ככרתי, ותכלת. **וארגמן** שהוא **חבלי בוץ וארגמן**, שהיה הארגמן מרוקם או חבלים של ארגמן אחוזים תחת היריעות בין עמוד לעמוד להיות היריעות פרוסות עליהם. נמצאו ארבעה גוונים, **לבן, ירוק, תכלת, ואדום**, כי הבוץ גם הוא לבן, ומה גם למתרגם שאומר **חבלי בוץ וארגמן** הוא חבלי בוץ צבוע ארגמן.

כלל הדברים כי ארבעה גוונים הנזכרים הן הן הנראים.

ויתכן כי למה שכל ישעו וכל חפץ המלך ההוא בעצת המן הרע להחטיא את ישראל כמדובר למעלה, לא יבצר מהמלך והמן כי עם בני ישראל יהיה לבם נוקפם באומרם הלא זה עוון פלילי מספיק לעשות כליה ח"ו כאשר היה לדעת רבי ישמעאל (**אסתר רבה ז יג**). על כן מה עשה לא שת נגד פניהם פרוס על ראשיהם רק ארבעה גוונים **לבן ירוק תכלת וארגמן** שהוא **אדום**, למען הזכירם אל מראה הקשת הנראה בענן שאלה הם ארבעת גווניו.

וישימו לב אל שבועתו יתברך שלא לכלות עולמו, כי אם יכלו עם קדוש לה' יכלה העולם, אך יזכור הברית. ועשה בערמה לעשות האדום דק מהשאר, למעט זכר הדין, וגם שיהיה ארגמן ולא תולעת שני שאדמימותו עמוק יותר, כי בדבר הזה יפלו ביד יצרם בנקלה ולא יבינו לאחריתם.

(ז) והשקות וכו'. הנה אומרו **ביין כיד המלך** מה שלא אמר כן באוכל הלא יפלא, כי הנה אחד מעשירי עם יספיק לרוות יין אל עם רב, ואין ספק כי זה הכריחם לרבותינו ז"ל (מגילה יב א) לומר שהביא לכל אחד ואחד מיין מדינתו. ולדבריהם לא יהיה אומרו **כיד המלך** על הפלגת עושר הוצאת היין, רק שהביא יין מלכותו, כלומר **כיד המלך** שהוא שבע ועשרים ומאה מדינה שידו מושלה לו, מכולם הביא **יין לעשות כרצון איש ואיש**.

עוד אפשר כי גם בזה בא להורות **רוב עשרו**, שעם היות כל השקותו בכלי זהב, היו כלים מכלים שונים. ואשר שתו בו פעם אחת לא ישנו בו כי יביאו אחר במקומו, כנזכר בתרגום ירושלמי ובדברי רבותינו ז"ל (**ילקוט אסתר** תתרמח) וזה לשונו: מי שהיה שותה בכוס לא היה שותה ושונה, אלא כיון שהיו שותים היו מכניסים אותו ומוציאים אחרים. ולזה אין ספק היה צריך הון רב במאד מאד, כי רב מאד מחנה המסובין, ואם על כל כוס וכוס שישתה כל איש מהם היו מחליפים כוסות זהב תהיה הפלגה עצומה עד מאד. על כן היה אפשר לומר כי אין זה רק מבלתי היות היין רב, ומעט היו שותים, ועל כן יספיקו הכלים בהישנותם. על כן אמר, ראה כי היו משנים הכלים בכל שתיה עם היות יין מלכות רב כיד המלך, כי זה הוראה על רוב עשרו כעפר בצר. כי עם היות כלי זהב ומשנים אותם על כל שתיה, עם היות יין מלכות שרבים שתו ורבים ישתו יותר מדאי כי יערב למו, וגם רב כיד המלך, עם רב שבעת ימים, ולא נעדר מתת חילופיהן וחלופי חילופיהן זהב.

עוד יתכן, וייתכן בו כל תיבות הכתוב. והוא כי הנה יקרה ימשוך ידו מלשתות איש מהמסובין כי יבוש לשלוח ידו אל מזרקי יין, עד ישקה אותו אחד מהמשקים אשר על השולחן ויקח מידו. **ויש** כי גם שישתה על ידו או על ידי זולתו לא ירבה לו רק פעמים שלש כדרכו בביתו או יותר מעט. אך תתעורר תאוותו להוסיף על מנהגו כי יתן בכוס זהב עינו, ומה גם אם יהיה מצויר כפתורים ופרחים כי תאוה נפשו לשתות בו. ואף גם בזאת אפשר יקוץ בריבוי, אם לא שיהיה היין משובח מאד, אך אם הוא מיין הרקח העולה על שלחן מלכים לא ישיב ידו מבלע עד בלי די.

אמר כי כל התנאים האלה נוסדו יחד במשתה הזה, ומה גם על פי המכוון הנזכר. **על הראשון אמר והשקות**, כי ציוה המלך לא יחלו עד ישלח איש בכוס ידו לשאוב יין, רק **והשקות** על ידי משקים, וזה אומרו **והשקות** ולא אמר ושתות.

ועל השני אמר בכלי זהב, ולהיות שגם בהיות הכלים חשובים אחרי שתותו בם זה עשר פעמים תקע נפשו מחשוק בהם ולא ירבה לשתות יותר מדאי, מה שאין כן אם יחליפו ויביאו

לפניו עוד כלים רבים ונכבדים מהם כי אז תגל נפשו ותכסוף לשתות על כוס וכוס תלי תלים, לזה אמר כי גם זה היה שם שהיו **כלים מכלים שונים**.

ועל השלישי אמר, ויין מלכות שהוא המשובח והמיוחד למלכות. ולהיות שיקרה במשתאות יביאו יין משובח ומשומר בתוך יינות הבאים אך מעט מזער ויהיה להם יין רב משאר יינות. ועל כן לא ירבו לשתות, כי לא כל אדם זוכה יתנו לו מיין הרקח עד מלאת ספקו, ומי ומי הזוכה לארבע כוסות ממנו. לזה אמר כי פה לא היה מיין המשובח שיעור קטן רק רב כיד המלך, למען ימצו ישתו עד בלי די ויהיו כגן רווה.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה יב א) כי לכל אחד היו נותנים יין גדול בשנים ממנו. ואפשר יצא להם מלשון **רב** ולא אמר הרבה, כי כן דרך רבותינו ז"ל בכל לשון **רב** לדרוש לשון רבנות או גדולה מהטעם הזה כנודע לבקיאים בדבריהם. ופה ראו כי לא יתכן לשון רבנות, על כן דרשו לשון גדולה שהיה היין רב וגדול, ועל מי היה גדול, הוי אומר על השותה אותו שהיה גדול הימנו בשנים. ובכלל דבריהם נתנו טעם גם כן אל אמרו **כיד המלך** על היין ולא על האוכל, כי לא דבר ריק הוא. כי אם גדול מאוד **כיד המלך לתת לכל איש ואיש** יין גדול הימנו בשנים.

ח והשתיה כדת אין אנס כי-כן יסד המלך על כל-רב ביתו לעשות כרצון איש-ואיש :
ט גם ושתיה המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך אחשורוש :
י ביזם השביעי כטוב לב-המלך ביין אמר למהומן בדתא חרבונא בגתא ואבגתא זתר
וכרס שבעת הפריסים המשרתים את-פני המלך אחשורוש :
יא להביא את-ושתיה המלכה לפני המלך בכתר מלכות להראות העמים והשרים את-יפיה
כי-טובת מראה היא :
יב ותמאן המלכה ושתיה לבוא בדבר המלך אשר ביד הפריסים ויקצף המלך מאד וחמתו
בערה בו :

(ח) והשתיה וכו'. הנכון אצלנו באמרו **כדת**, הוא, שאם יאמר נא ישראל אי אפשר ביין מלכות אשר לא כדת משה וישראל הוא, לא היו אונסים אותם לעבור על דת, וההיקש ביתר עמים.

ולבוא אל ביאור הכתוב, נעיר ראשונה **למה** זה תלה הדבר בהעדר אונסים ולא בהעדר האונס, ויאמר **אין אונס** מלעיל.

ב. כי מהראוי יאמר הדברים כסדרן, יזכיר הסיבה איך **יסד המלך על כל רב ביתו**, ואחר כך יאמר המסובב, שעל **כן אין אנוס** כי מצות המלך היא. ולא יתחיל בנמשך ממאמר המלך שאין **אנוס**, ויתן טעם אחר כך **כי כן יסד המלך** מתחילה.

ג. אומרו **יסד** ולא אמר גזר.

ד. אומרו **על כל רב ביתו**, למה לא היה מאמרו כולל, ולא על כל רב ביתו בלבד.

ה. אומרו **לעשות כרצון וכו'**, ולא אמר כי כן יסד המלך שלא לאנוס.

והנה אל **הקושי הראשון** ואל לשון **יסד**, אפשר לכאורה לומר כי כן דרך השוטים במזרקי יין שאם תהיה מצות מלך עליהם על דבר הנהגת השתיה לבלתי אנוס את איש וכיוצא, כי בהחילה חמת מיין שעוד לבם נכון ישיתו לב אל מצות המלך, אך כטוב לבם ביין לא ישעו אל המלך ואל מצוותו, כי יין ידליקם. אמר כי **השתיה כדת אין אנוס** את רעהו מכל המסובין, כי גם שהיין בוגד לא בגדו פה, **כי כן יסד המלך וכו'** כי גזרתו **על כל רב ביתו** יסדה בעצם כיסוד מוסד לא ימוט אף כי ירבו לשתות, כי גדולי הבית על משמרתם בדבר.

עוד יתכן על כל אשר הערנו על פי דרך רבותינו ז"ל (**אסתר רבה ז יג**) אשר דרכנו בה עד כה, כי כל ישעו וכל חפץ המלך להכשיל את ישראל בעצת המן הרע. והוא, כי הנה המלך ראה עצמו במבוכה גדולה, אומר בלבו הנה עם בני ישראל מצות אלוהיהם עליהם לבלתי שתות יין נסכו, על כן לא יבצר או ישתו וילכדו או לא ישתו כי יעוזו במעוז דתם. אם לא ישתו תופר עצת המלך והמן, ואם ישתו אם הוא על ידי גזור על כל העמים שישתו ידונו כאנוסים ולא ילכדו בגרונום בעצם. ואם אומר שלא יאנסו אותם לעבור דתם שבשתיה **כדת אין אנוס**.

הנה יש שתיים רעות:

אחת כי אולי ימשכו את ידיהם,

שנית כי כדאי בזיון אל המלך שיגזור ימאסו ביין משתיו וביין נסך אלוהיו וכן לא יעשה.

ואם אהיה כמחריש לא אאנוס ולא אצווה **שכדת אין אנוס** רק אניח הדבר על בחירתם, ורבים ישתו בחשבם כי הוא חפץ המלך וילכדו השוטים, הנה כל רב בית המלך והמסובין מעבדיו ומעמו כי יראו איש ישראל ממאן לשתות יאנסו אותו ותיפול חתיתם על השאר ויהיו כולם כאנוסים. ואם אצווה על גדולי הבית לבלתי אנוס את איש על דבר הדת אינו לפי כבודו להבזות יין משתיו ודתו בעיניהם. על כן ראה והתקין שני דברים:

א. הפליא לעשות הכנות ממשיכות את האדם אחר יין נסכו, **להשקות בכלי זהב וכלים וכו'**, **ויין מלכות** אשר למלך הוכן. ובזה גם כי ישתוק המלך מלגזור שישתו לא יכרת איש משלוח יד אל מזרקי יין, כי ההכנות ההם לא יתנום לאסוף ידיהם.

ולשמא ישמט איש מכלל המרובים לבלתי שתו, על כן אחר הצעת ההכנות הנזכרות נתחכם יותר, **ויסד על כל רב ביתו** דרך כלל יעשו **כרצון איש ואיש**. למען ימשך מזה שלא יאנסו את אחד מהם על השתיה אשר לא כדת פן לא יתקיים עשות **רצון איש ואיש**. ובדבר הזה נתקן כבוד המלך, כי לא אמר שלא יאנסו את העובר דת המלך, רק **לעשות כרצון איש ואיש**, כי אם שממנו נמשך שלא היו אונסים. נמצא שהבלתי אונס את הנמנע מלשתות כי מצות מלך הוא מקיים, ואינו שלא בכבוד המלך. כי הלא היסוד אשר יסד אינו שלא יאנסו ביין מלכותו, כי אם נמשך מיסוד עשות רצון כל איש, ואף גם זה לא פרסם רק **על כל רב ביתו** בלבד, וזה אחר שהיה המלך בטוח שרבים ישתו בהכנות הנזכרות. ולכן אחר הזכירו ההכנות המעוררות לויית תאות השתיה באומרו **והשקות וכו'**, אמר **והשתיה כו'** לומר כי לא היה מי שיאנס מעבדי המלך. יען כי **כן יסד המלך וכו'** **לעשות כרצון איש ואיש**, כי עשה יסוד מאומרו שישמרו **לעשות כרצון איש ואיש** שימשך מיסוד בנין זה שלא יהיה אונס, וזהו אומרו **יסד**, כאמור.

ועל כן לא הקדים תחילה מה **שיסד המלך** ואחר כך מה שנמשך ממנו **שאינ אונס**. בל יראה כי אומרו **לעשות כרצון איש ואיש** היה העיקר, כי אם שמאליו נמשך **שאינ אונס**. רק שנהפוך הוא, כי מה שנמשך היה העיקר, כי אם שלבלתי התבזות המלך עשה היסוד ההוא. ולכן תלה הדבר באונסים באומרו **אין אונס** מלרע, לומר, כי אין צריך לומר המלך שכל חפצו להכשילם ושלא ידונו כאנוסים, כי אם גם עבדי המלך לא היו אונסים יען **כי כן יסד וכו'**. ועל כן אמר לשון יסוד כי עשה יסוד והכנה אל הנמשך, ולא אמר הנמשך בפירוש מפני כבודו, ואף גם זה **על כל רב ביתו**, להסתיר דבר, בל יובן להמון אפילו בדרך הזה הנסתר.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה יב א) **לעשות כרצון איש ואיש**, כרצון **מרדכי הנקרא איש יהודי וכרצון המן הנקרא איש צר ואויב**. ואין ספק שהוקשה להם שהיה לו לומר כרצון כל איש מאי איש ואיש. אלא כרצון שני אישים נפרדים זה מזה, שעל כן לא אמר אנשים, ומי אלה הם בלתי מרדכי והמן.

והנה כמו זר נחשב הדבר הזה כי לא נמצא בזה כל מאומה מרצון מרדכי רק רע, [כי אם] כרצון המן לבדו. ומה גם למאמר רבי יצחק נפחא במדרש (**אסתר רבה ז יג**), וזה לשונו:

המן הרשע בעלילה בא על ישראל הדא הוא דכתיב ובמלאת הימים וכו', ואין העם אלא ישראל וכו', כיון שראה מרדכי כך עמד והכריז עליהם ואמר לא תלכו לאכול מסעודתו של אחשורוש, שלא הזמין אתכם כי אם ללמד עליכם קטיגורייא וכו', ולא שמעו לדברי מרדכי כו', ע"כ.

הרי דשלא ברצון מרדכי נעשתה התועבה ההיא. אך יתכן לפי דעתם ז"ל כי להיות מרדכי גם הוא גדול למלך, והוא נגדיי אל המן הרע המבקש להחטיא את ישראל, מה עשה המלך? עמד והטיל פשרה ביניהם. והוא באשר נשית לב אל ה"א הידיעה של מלת **והשתיה** ולא אמר ושתות כדת וכו'. אך כיוון לומר **השתיה** שתהיה **כדת אין אונס**, אך לא האכילה, כי אם יאמר איש אי אפשי בבשר חזיר יחייב את ראשו למלך.

ושמא תאמר מה נשתנית השתיה מהאכילה, לזה אמר **כי כן יסד המלך על כל רב ביתו** שלא יאנוס בשתיה כי אם באכילה. והוא **לעשות כרצון איש ואיש** כרצון המן באכילה וכרצון מרדכי בשתיה. ובחר ביין לעשות כרצון מרדכי, כי ידע כי לא ימנעו מלשתות **יין מלכות** בהכנות הנזכרות, ולא ידונו כאנוסים כחומר עבודת אלילים הגדול מאיסור האכילה.

או מעין זה שמא תאמר אם אין המלך חפץ להעבירם על דת ביין, למה עשה כל ההכנות הנזכרות **והשקות כו'**, שאין ספק שלא יעצרו כח לעצור תאוותם, לזה אמר **כרצון איש**, בהכנות כרצון המן למען ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם, ובשתיה **אין אונס** כרצון מרדכי.

והנה במדרש חזית (**אסתר רבה ז יג**) אמרו רבותינו ז"ל:

שאמרו **לעשות כרצון איש ואיש** הוא להעמיד נגד פני ישראל זונות שיאכלו וישתו ויעשו בזונות כרצונם.

וראוי לשים לב איך יהיה אומרו **כי כן יסד המלך וכו'** נתינת טעם אל הקודם. אך יהיה במה שאמרו ז"ל (**ילקוט אסתר** תתרמח) באמרו **והשתיה כדת**, שהוא דת למדי ופרס במשתאות שיותן לאיש כוס מלא גדול, או ישתה אותו או יפדה עצמו בממון רב, ואמר שעל זה **אין אונס**. ובזה יהיה לדעת רבותינו ז"ל שיעור הכתוב, **והשתיה כדת, אין אונס** את המסובין מכל שרי המלך החפצים לשמור דת המלכות. יען **כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש** בזונות, ואיך יעשה, אם יאנוס אותם ביין יעכרם ולא יבוא הזנות אל הפועל כי לא ידעו בשכבם ובקומם.

ובגמרא (מגילה יב א):

תניא, שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כליה?

אמר להם: אמרו אתם, אמרו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אם כן של שושן יהרגו ושל כל העולם אל יהרגו!
אמרו לו: אמור אתה, אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם,

אמרו לו: אם כן משוא פנים יש בדבר.

אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים והקב"ה לא עשה עימהם אלא לפנים, דכתיב: כי לא ענה מלבו ע"כ.

וראוי להעיר:

א. מה זו שאלה, הלא המה האומרים **מפני שנהנו מסעודתו וכו'**. ואם היה קשה להם קושית רבם **של שושן יהרגו וכו'** למה השיבו את רבם **מפני שנהנו**, יאמרו זהו מה שקשה עלינו, למה הייתה כליה כוללת גם לאשר חוץ לשושן, או יאמרו לא ידענו, כי על כן שאלנו.

ב. מי הגיד להם **שנתחייבו**, אולי לא היה רק לפנים, או שהייתה צרתם להם על איזה חטא בלתי חמור וקבלו ענשם בצער ההוא וה' הצילם.

ג. לדקדק לשון אומרו **שבאותו הדור**, כי אם הוא לסיים על איזה דור שאלו היה לו לומר שבימי אחשורוש, אך אין ספק כי הוא והם ידעו כי על דורו של מרדכי שאלו, ואם כן הוא ייתור.

ד. באומרו **אמרו אתם**, מי הגיד לו שהמה ידעו תשובה שיאמר להם **אמרו אתם**, ואולי ללמוד היו צריכים.

ה. בתשובתם **מפני שנהנו וכו'**, היתכן שעל הנאת סעודה יתחייבו כליה.

ו. דקארי לה מאי קארי לה.

ז. באומרם **וכי משוא פנים יש בדבר**, ולדידהו מי ניחא אחר **שנתחייבו כליה** למה ניצולו, **משוא פנים יש בדבר**. ואם דעתם שעשו תשובה גם לרבי שמעון בן יוחאי לא קשיא, ודוחק לומר שעשו תשובה לזה ולא לזה.

אך הנה נמצאו לרבנותינו ז"ל על המכר ישראל להמן שלשה טעמים:

יש אמרו על שהשתחוו לצלם (מגילה יב א),

ר' יששכר דכפר מנדי אמר **במדרש חזית (אסתר רבה ז כה)** שהוא **על מכרם בכסף צדיק** והזכירו גם המתרגם.

שלישית, על שנהנו מסעודת אחשורוש (מגילה שם).

והנה השלמים האלו המה ראו שלשת הטעמים הנזכרים, גם ראו כי אשר יצדק יותר הוא טעם הנאת הסעודה על הדרך שהזכרנו. והוא, כי אם נאמר שהוא על עוון הצלם והאריך להם הקדוש ברוך הוא עד ישובו ולא שבו, הוקשה להם **וכי משוא פנים יש בדבר**, ואין לזה תשובה אם לא לומר שמעולם לא נתחייבו כליה אלא שהיה הכל צער לפנים.

והנה ראו כי לא על חנם מרדכי שהיה בו רוח הקדש שם את אסתר בסכנת מוות ולא האריך לה שלוש יום שתקרא לבוא אל המלך עם היות זמן אחד עשרה חודש. וגם כל החרדה אשר חרד מרדכי ברחוב העיר צועק צעקה גדולה ומרה בצום ושק ואפר. ומה גם אם המה ידעו מאמר **מדרש חזית (אסתר רבה ז יג)** שנכתבה אגרת כליה לפניו יתברך, ושהלך אליהו אל האבות ולא השגיחו בו, עד הלך אל משה ושאל לו משה אם בדם היא חתומה ואמר לו שילך אל מרדכי ויתפלל הוא משם ומרדכי מכאן, וזהו **ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וכו'**, והוא מאמר רבי ישמעאל. ועל כל זה הסכימה דעתם כי ודאי נתחייבו, וזהו אומרם מפני **מה נתחייבו**, כי לא נסתפקו רק על טעם החיוב.

והנה כי באמרם **נתחייבו** שללו טעם הצלם, וגם הטעם השני שהוא על מכירת יוסף דחו אותו באמרם שבאותו הדור. כי אם על זה היה למה נלכדו רגלי בני אותו הדור מכל הדורות שמיוסף עד מרדכי. ואילו לא היו אומרים יותר כי אם מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור, ולא היו אומרים מלת כליה, היו מורים שמסתפקים על מציאות החיוב על מה היה. אך באמרם **כליה** הורו כי לא החיוב נסתפק להם אלא למה הייתה כליה. והוא כי הם החזיקו בטעם השלישי על **שנהנו מן הסעודה**, ולא היה קשה להם אלא למה הייתה כליה אל כל ישראל ולא על בני שושן בלבד. באופן שבאומרם נתחייבו מיעטו טעם הצלם, ובאומרם שבאותו הדור מיעטו טעם **מכירת יוסף**, ובאומרם כליה הורו שבחרו בטעם הסעודה, כי כל שאלתם אינה רק מפני מה היה חיובם כליה ולא קצתם והוא על בני שושן.

והנה ראה רבם כי אין תשובתו על **שהשתחוו לצלם** צודקת כי אם בהכחיש הנחתם ולומר שלא נתחייבו מתחילה. ועל כן אמר אם אומר להם שלא נתחייבו כליה אלא שהיה לפנים הלא יתחמץ לבבם שהוא הפך הנראה להם. על כן אמר בלבד לבלתי הגיד סברתו עד יאמרו הם סברתם ויסתור אותה מהכרח קושיא למען יאמינו אחר כך טענתו. על כן אמר **אמרו אתם**, לומר אם הייתם נבוכים למה היה החיוב הייתי אומר שאינכם מחזיקים בשום טעם והייתי משיב דעתי מיד, אך ממה שלא אמרתם מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור אלא אמרתם גם מלת כליה.

הנה יורה כי בהנחת שהיה החיוב עליהם ולא לפנים בלבד, שאלתם למה הייתה כליה כוללת, ואם כן אמרו אתם טעם אל מציאות החיוב שעליו שאלתם למה הייתה כליה. אז אמרו **על שנהנו וכו'** ועל הנחה זו שאלנו למה הייתה כליה כוללת. אז אמר להם אין זו שאלה על הנחת הטעם, כי אם קושיא מספקת לעקור ההנחה מעיקרה. כי אין לומר שנצטרף לשאר העולם דברי עונות שלא יחסרון מבני אדם עם עוון הסעודה ונתחייבו כליה. כי הלא גם אם נמצא עוון אשר חטא לאשר בשאר העולם, עם כל זה של שושן יהרגו ושל כל העולם גם אם ימצא בהם

אשמת דבר אל יהרגו לידון בהרג כאלה. אז אמרו אמור אתה, כלומר, כי גם לך קשה, והשיב מפני שהשתחוו לצלם. והקשו לו וכי משוא פנים יש בדבר, ופירש רש"י משוא פנים וכו' שזכו לנס, אפשר הרגיש מה שהערנו ולדידהו מי ניחא, וכי משוא פנים יש בדבר שניצולו אחר שנתחייבו על הנאת הסעודה, ואם שבו אליו יתברך גם לרבים לא יקשו, והשיב שזכו לנס, והוא כי הנס שנעשה להם הוא נפלא, שזולת ההצלה נתהפך להם ששלטו המה בשונאיהם וליהודים הייתה אורה ושמחה וששון ויקר. ולכן אם עוון הצלם היה חמור לא היו ראויים לנס זולת ההצלה אפילו בשובם, מה שאין כן בהיות על דבר הסעודה ששאר העולם לא חטאו, לזה אמר רש"י ז"ל שזכו לנס, ולא אמר שניצולו.

אז גלה להם דעתו הפך הקדמתם, ואמר הם לא עשו וכו', כי לא נתחייבו. ואמר דכתיב **כי לא ענה מלבו וכו'**, לומר אל תתמהו לומר היתכן שכל היגון ההוא והצרה הגדולה ההיא היה על דבר שהוא לפנים בלבד, כי הלא מקרא כתוב **כי לא ענה מלבו וכו'**, כי גם כאשר לא ענה מלבו כי אם לפנים עם כל זה **ויגה בני איש**, וזהו אומרו **כי לא ענה וכו'**.

(ט) גם ושתי המלכה וכו'. בא להורות איך עלינו לשבח לאדון הכל אשר בחר בנו מכל מה שברא ונפלאה אהבתו יתברך אותנו מאהבת בנים. כי הלא אב את בן ירצה, בהעוותו יכין לו שבט יכנו, ואחרי הכותו אותו, אשר טרף ירפאנו, יך ויחבשנו. ומי הוא זה ואיזה הוא אב רחמן אשר בעת ובעונה אשר יכעיסנו בנו יחידו טרם יכין שבטו יכין רפואתו ותקנתו. ומי עור כבלתי מביט אל גודל רחמיו יתברך אשר הפליא אהבתו אותנו עד בלי די לאהבה אותו יתברך ולדבקה בו בכל נפשו ובכל מאודו בחשק נמרץ מקירות לבו, כי הוא אלוהינו הוא אבינו וכל מעייניו להפליא חסדו לנו. כי לא בלבד טרם מכה ציץ רפואה יפרח, כי אם שאף גם במקום עוותנו ורשענו משם תצמח ישועתנו.

כי הנה אנחנו פשענו ומרינו בסעודתו של אחשורוש, ושם שם לנו צמיחת קרן ישועה, כי **גם ושתי המלכה עשתה וכו'**, ויתן הוא יתברך בפי המלך להביא את ושתי המלכה לפניו במשתה ההוא אשר חטאנו בו. ונמשך שיהרגוה ותפנה מקום לאסתר תירשנה, למען על ידה תהיה גאולתנו ותיקון מעשינו אשר חטאנו. כי במצותה ועצתה הייתה סליחתנו, כי לעומת הנאת הסעודה ציזתה עלינו לצום שלושת ימים לילה ויום, ועלתה ארוכה למחלת רשענו, ויגאלנו כרחמיו וכרוב חסדיו.

ולבאר הכתוב נעיר ייתור אומרו **אשר למלך אחשורוש**, כי מי לא ידע כי **בית המלכות** אשר לו הוא.

וגם נשית לב אל אומרו ושתי המלכה ולא אמר המלכה ושתי, כאשר נאמר בפסוק עצמו למלך אחשורוש ולא אמר לאחשורוש המלך,

וגם לפניכם נאמר בה המלכה ושתי.

אך יכוון לומר ראה נא את אשר נתגאית האשה הזאת. כי הלא מהראוי היה תעשה משתה בית הנשים ולא בית המלכות שלו, והמלך עשה משתה בחצר, כאשר הקשו רבותינו ז"ל (מגילה יב א) בית הנשים מבעי ליה וכו'. אך התגאית באומרה כי היא מעצמה מלכה כי בת מלכים הייתה והוא אהוריריה דאבוא (שם יב ב). ולא הכירה כי איננה רק ושתי שמה לבדה והמלכות בא אליה אחר כך מצדו, כי הוא המלך וממנו בא לה המלכות, כי אין המלכות בא אל הנקבה מצד אביה רק מצד בעלה. ומה גם שכשנהרג בלשצר אביה ונאבד מלכות כשדים נשארה יתומה עניה סוערה, כי נחרב בית אביה, ולא באה מלכותה אליה רק מצד בעלה. ולא היה לה להתגאות עליו לעשות משתה בבית המיוחד למלכות, רק בית הנשים, כי הלא היא ושתי המלכה שהמלכות בא אליה אחר שמה, עם היות שהוא אשר למלך אחשורוש שמלכותו אליו בעצם, ולא נגרר אחר זולתו, כי אם מלכותו קודם לשמו, וזהו אשר למלך אחשורוש.

ומה גם כי טרם יקרא אחשורוש היה לו מלכות כי הוא יורש עצר מצד אביו, כי בן דריוש הוא, כמאמרם ז"ל (ילקוט אסתר תתרמט) שדריוש הרג את בלשצר והומלך על מלכות כשדים, והשיא את ושתי בתו לבנו. וירמוז הגם להורות שהיה דומה אל משתה המלך באיכות ובכמות, שגם הוא היה שבעת ימים, ושזימנה גם היא לשרות כאשר קרא הוא לכל השרים, כמאמרם ז"ל (אסתר רבה ג י) שאמרה אם ימרדו בו השרים יהיו נשיהם ממושכנות אתה בבית. ואפשר גם כן ידמה אל משתה המלך במה שגם היא קראה לנשי בני עמנו להחטיאם כמוהו.

(י) ביום השביעי כטוב לב המלך בין אמר למהומן וכו'.

הורה טפשות המלך הלז, כי לא קלקל על ידי שכרות רק כי טוב לבו בלבד אמר להביא את וכו', שהיה איזולת גדולה. ומה גם לרבותינו ז"ל (מגילה יב ב) שאמרו שציוה יפשיטוה ערומה ויציגוה לפניו כיום הולדה.

עוד הורה הכתוב מה בין הצדיקים לרשעים ולפתאים כמוהו. והוא כי אמרו ז"ל (אסתר רבה י ג) על ויאמר המן בלבו, הרשעים הם ברשות לבם, ויאמר עשו בלבו, ויאמר ירבעם בלבו וכו', אבל הצדיקים לבם ברשותם, ויאמר דוד אל לבו וכו', דומים לבוראם, ויאמר ה' אל לבו. והוא כי הרשע אינו יכול להכריע את לבו, רק עושה בעל כורחו מה שלבו חפץ, ובא לידי חרטה בראותו כי עשה רעה. אך הצדיק אם און יחשוב לבו, הוא יכריחנו להפך מעשה הרעה הפך ממה שלבו חפץ. וזה יורה בזה כי המלך הלז לבו השיאו, כי כטוב לבו בין מיד נפתה

ואמר למהומן וכו' להביא את ושתי וכו', שלא עצר כח להשיב אל לבו כי לא טוב הדבר, ומה גם להפשיטה ערומה ולהציגה כיום הולדה. וזה יורה באומרו **כטוב לב וכו'** שלא עצר כח אפילו להרהר במיתון אם טוב ואם רע הדבר, ולא לגלות ליועציו אם יעשה ואם יחדל, רק **כטוב וכו' אמר למהומן** כי מיד אמר לשלוחים טרם יתייעץ.

(יא) להביא את ושתי המלכה לפני המלך בכתר מלכות וכו'.

דרך כלל נשים לב לשינוי הלשון בכתובים אלו זה שלוש רגלים:

ראשונה אמר להביא את ושתי המלכה,

ואחר כך אמר ותמאן המלכה ושתי שהיפך התיבות,

ואחר כך חזר לנוסח הראשון ואמר כדת מה לעשות במלכה ושתי,

ואחר כך שב והיפך לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה.

אך לזה נעיר באומרו המשרתים את פני המלך אחשורוש, כי אומרו אחשורוש הוא מיותר כי עליו ידבר.

אמנם אין ספק שחשש המלך פן תמאן באמרה שהיא מלכה בת מלכים גדולים, כמאמרם ז"ל (מגילה יב ב) שאמרה אני מלכה בת מלכים גדולים בת בלשצר בן נבוכדנצר, והוא אהוריריה דאבא. אך שב ורפא לו כי אמר בלבו שהלא הוא מלך בעצם מטרם יקראו שמו אחשורוש, כאשר כתבנו בשם רבותינו ז"ל (שם), שהיה בן דריוש מדיא שקבל מלכותה דבלשצר, ולקח את ושתי בתו והשיאה לאחשורוש בנו, כי מזרע מלכים היה ומהיוולדו היה המלכות מתייחס אליו. וזה רמז הכתוב באומרו **את פני המלך אחשורוש**, לומר שעל כן ערב אל לבו **ואמר למהומן וכו'.**

ולשמא תאמר היא, שהיא גם כן בת מלכים גדולים ממנו, על כן אמר בשלחו בעדה **להביא את ושתי המלכה**, כלומר שאין המלכות עצמיי אליה רק שמה לבד ככל נשי העולם, כי אין המלוכה דבקה בה מאב לבת, כי המלכות אשר לה נוסף עליה, שבא אליה מצדו באשר היא אשתו ועל כן הקדים שמה למלכות. והיא הבינה בדברים ואמרה כמו שאמרו ז"ל שהיא מלכה בת מלכים, שמצד עצמה היא מלכה מלבד היותה אשת המלך אחשורוש.

וזה שאמר הכתוב **ותמאן המלכה ושתי**, כלומר שהמלוכה עיקר אצלה והשם טפל אליה, ואפשר כי שינוי הלשון זה העיר את רבותינו ז"ל לומר שהיא אמרה שהייתה בת מלכים וכו'. ולהיות בלב המלך אחר כך בהגיש משפטו לפני **יודעי העתים** לזכות את המלכה כאשר יתבאר בס"ד, על כן לבל ישפטוה משפט מות אמר בטענותיו **כדת מה לעשות במלכה ושתי**, ירמוז אל היותה מלכה מצד עצמה כדי לזכותה בדין. והשיב ממון החפץ מיתתה ואמר,

עוֹתָהּ וּשְׁתֵּי הַמַּלְכָּה, לומר שאין עיקרה מלכה כי אם שמה לבד והמלכות נוספת על שמה מפאת המלך, כי אין מלכות אביה נמשך לבת. באופן שהוא אדוניה ובת מות היא כי עברה את פיו.

וּנְשׁוּבָה אֶל עֵינֵי הַכְּתוּב, הנה המלך ראה והנה תוכל להתנצל.
 א. באומרה שהיא מלכה בת מלכים מצד עצמה כאשר כתבנו.
 ב. כי קיא קלון על כבודה הוא שתבוא לפני העמים והשרים.
 ג. כי אולי לא תהיה יופיה לחן בעיניהם ותהיה ניסיונה לבוז לה ולבעלה, כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה** ג יד) שאמרה היא כך. על כן בא ותיקן בשליחותו מעמד שלושותן.
עַל הָרִאשׁוֹנָה אָמַר לְהִבִּיא אֶת וּשְׁתֵּי הַמַּלְכָּה, כאשר כתבנו כי עיקרה הוא שמה ומלכותה מאתו הוא.

וְעַל הַשְּׁנִיָּתָה אָמַר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, כלומר לא לפניהם היא באה כי אם לפני המלך שהוא העיקר, והראיה כי הלא היא תבוא **בְּכֶתֶר מַלְכוּת** שאין תכסיס זה רק לבוא אל המלך, ולא אל העמים ושרים הטפלים אל הכתר.

וּשְׁמָא תֵּאֲמַר הלא כמה פעמים באה אל המלך אך הפעם אין הדבר רק למען יביטו יראו בה **עֲמִים וְשָׂרִים**, כי עיני המלך כבר שבעו מהביט עליה, באופן שאליהם תתייחס ביאתה שם ולא אליו. על כן אמר **לְהִרְאוֹת הָעַמִּים** ולא אמר לראות העמים וכו', לומר אלי תבואי ואני אתייחס למראה את יופיך אליהם.

וְעַל הַשְּׁלִישִׁיתָה אָמַר כִּי טוֹבֵת מֵרָאָה הִיא, כלומר היא ואין זולתה, כלומר ולכן אל תיראי כי לא תבושי. והנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה יב ב) שציוה להביאה ערומה וכמו זר נחשב העדר רמז דבר זה בכתוב.

וְאִפְשָׁר שְׁמוֹ לְבָם אל כפל הכתוב, כי באמרו **אֶת יוֹפִיָּה יְדוּעַ שְׁטוֹבֵת מֵרָאָה הִיא**,
וְעוֹד כִּי אֹמְרוֹ טוֹבֵת מֵרָאָה הוא גדר גרוע מלשון **יוֹפִיָּה**,
וְגַם לְמָה שִׁנָּה ולא אמר כי יפה היא מעין אומרו **אֶת יוֹפִיָּה**.

אמנם הנה לשון אומרו **טוֹבֵת מֵרָאָה** יצדק על מראה הפנים, אך אומרו **יוֹפִיָּה** יכלול כל מציאותה. על כן אמר מה שרצה להראות הוא את **יוֹפִיָּה** הכולל כלה, כי לראות פניה לבד אינו כלום כי הלא ידוע הוא לכל **כִּי טוֹבֵת מֵרָאָה הִיא**, מהם על פי הראיה ומהם לשמע אֶזְנִי.

או יאמר להראות את יפיה כלומר שהיפוי הוא עצמי, וזהו אומרו **יפיה**, כלומר מצד עצמה ולא מתמרוקי הנשים, ואין זה רק בגוף, כי הלא בפנים **טובת מראה היא**, ואפשר שהוא על ידי תמרוקים הנתנים בפנים.

או את יפיה באופן ידוע ש**טובת מראה היא**, כלומר היא מצד עצמה ולא מקישוטיה ולא יבחן רק על ידי הראות אותה ערומה.

ולפי זה נאמר כי להיותו חש על בזיונה ובזיונו שתתבזה אשתו לעיני העמים והשרים, על כן הקדים ואמר שתבוא **בכתר מלכות**, כי זה לעומת זה עשה, כי הרואה אותה בניוולה לא תקל בעיניו כי גם יראה בגדולתה וביקרותה כי **כתר מלכות** בראשה.

(יב) ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר וכו'. הנה זולת הוללות רעת מציאות השליחות להביאה לידי בזיון, הסכיל עשו בשלשה דברים הוזכרו בכתובים הקודמים.

א. שבעלות על לבו הדבר הרע ההוא לא נתייעץ לא עם עצמו במיתון ולא עם אחרים לראות אם טוב ואם רע, ומה גם על דבר כזה שהחרטה מצויה בו.

ב. שלא שלח אליה לאמר תבוא עם נערותיה כדרך מלכה כמוה, או לפחות עם סריסיה משרתי פניה, ולא עם הסריסים המיוחדים לשרת את המלך, שאינו לפי כבודה תבוא כנצורה ביד שלוחי הבעל משרתיו.

ג. שלא שלח לבקש ממנה תבוא אל המלך כבאה ברצון ובחירה רק שיביאנה כעבד מלך או שפחה, שיצווה המלך להביאה מדעתה ושלא מדעתה. ושלשת אלה הזכיר למעלה.

הראשונה באומרו **כטוב לב המלך וכו'**, כי בלי מיתון רק **כטוב לבו מיד אמר וכו'.**

והשנית באומרו **למהומן וכו' המשרתים את פני המלך אחשורוש.**

והשלישית באומרו **להביא את ושתי וכו'**, ולא אמר שתבוא ושתי עימהם.

והנה זולת טענתה שהזכרנו שהיא מלכה מצד עצמה כי בת מלך היא כנרמז באומרו **ותמאן המלכה ושתי**, גם על שלשת אלה העיזה פניה. וזהו אומרו **לבא בדבר המלך**, כלומר שלא היה שם רק דבר המלך שיצא מפיו, ואולי במיתון מה, ישיב אל לבו כי הקשה לשאול, כי רע ומר הדבר ויתחרט אחר כך, על כן לא באה על דבור קל.

ועל השנית אמר **ביד הסריסים** שרמז שני דברים:

א. שלא היה עם נערותיה רק ביד הסריסים, וגם לא עם סריסיה רק הסריסים הידועים הנזכרים למעלה המיוחדים למלך משרתי פניו, וזהו אומרו **הסריסים** בה"א הידיעה. והשלישית רמז באומרו ביד שלא תלה בבחירתה רק **ביד הסריסים** שתימסר בידם שהם יביאנה.

ויקצוף המלך מאוד כי לא נעשה רצונו לפני כל רבים עמים, ומה גם כי יאמר בלבו איכה ישמעו דבריו לפני העמים והשרים ושרי המדינות אשר לפניו הם מלכי האפרכיות, והמה ראו כי אין המלך שורר בביתו.

ושמא תאמר הלא לעומת זה ראוי למלך אל יהי סכל, וישקיף וירא כי קשה כשאל שאלתו הרעה. ומי האשה תשמע אליו לדבר הזה, כי כל כבודה בת מלך פנימה, ומה גם לרבותינו ז"ל (מגילה יב ב) שציוה יציגה כיום הולדה ערום ועריה לפני המלך והשרים, ומי האשה תשים עצמה כך לא לפניהם ולא לפני הדיוטות אשר על שלחן המלך וכל העם הנמצאים בשושן הבירה. ואדרבה עליו להחזיק לה טובה שלא באה ולמה זה קצף מאד עם היות ששאל שלא כהוגן.

לזה אמר **וחמתו בערה בו**, והוא ענין מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (מט ח) על פסוק **נוקם ה' ובעל חמה**, ופירשו ז"ל שמידתו יתברך אינה כמלך בשר ודם שהחמה גוברת עליו ותעשה לו יעשה אשר לא טוב, ויתחרט אחר כך, וגם שרואה האיש בעשותו הדבר כי לא טוב הוא לא ימנע כי תגבר עליו חמתו. אך הוא יתברך לא כן הוא, רק עם היותו נוקם הוא בעל חימה, כלומר בעל ואדון על החימה למשול עליה בל תעבור מנקודת קו הטוב והיושר להיעשות. וזה יאמר פה כי המלך הלזה בשר ודם ומלך טיפש היה, כי גם שלא יבצר ממנו כי שאל שלא כהוגן קצף מאד, יען שאינו כמלכו של עולם יתברך שהוא בעל חימה, כי אם **שחמתו בערה בו** וגברה עליו ולא יכול להתאפק נגדה.

או יאמר, באשר נדקדק אומרו **וחמתו בוא"ו**, ולא אמר כי חמתו בערה בו, כנתינת טעם אל אשר קצף מאד.

וגם אומרו בו.

והוא כי הנה קצף מאד על שאמר ולא נעשה רצונו, אך שב לבו אליו והרהר כי הלא לא עליה אשמת דבר כי אם על עצמו שהקשה לשאול כעיר פרא שתתבזה אשתו לעיני העמים והשרים וכל הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן. ועל כן לעומת הקצף אשר קצף על עוברה רצונו, חמתו בערה בו בעצמו, אומר בלבו אנכי הסבותי בזיוני הזה הנמרץ, וזהו **וחמתו בערה בו** ועל כן נהפך לבו לזכותה. ולא היה מקום לעשות על ידי עצמו לאמר שהדין עמה והוא מוחל על כבודו כי שלא כהוגן שאל, כי זה יהיה לו לבושת וגם לחרפה להשפיל עצמו תחת אשה, ואחרי בזותה אותו ישוב לסבול ולחפות עליה ויבזו עמים והשרים בעיניהם, והיא גם היא לא תחשבנו עוד ותיבז לו בלבה, על כן יעצוהו כליותיו להגיש משפטו אל החכמים ולסדר טענותיו באופן יזכור על פי הדת. ויהיה זה לו אסוף חרפתו כי יאמר כי הדת תכריחנו, ותהיה השארות האשה היפה אצלו בדרך כבוד, על פי הדת אשר יורוהו המורים.

או יאמר **וחמתו בערה בו**, ולא שיעור מופלג תצא ממנו וחוצה לפעול נקמה מיד בחמתו, רק בו מיניה וביה. ובזה עצר כח להמלך ולשאול לחכמים כדת מה לעשות.

יג ויאמר המלך לחכמים ידעי העתים כי-כן דבר המלך לפני כל-ידעי דת ודין :
 יד והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת שרי פרס ומדי
 ראי פני המלך היושבים ראשנה במלכות :
 טו כדת מה-לעשות במלכה ושתי על אשר לא-עשתה את-מאמר המלך אחשוורוש ביד
 הפריסים :
 טז ויאמר (מומכן) [ממוכן] לפני המלך והשרים לא על-המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי
 על-כל-השרים ועל-כל-העמים אשר בכל-מדינות המלך אחשוורוש :
 יז כי-יצא דבר-המלכה על-כל-הנשים להבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך אחשוורוש
 אמר להביא את-ושתי המלכה לפניו ולא-באה :
 יח והיום הזה תאמרנה שרות פרס-ומדי אשר שמעו את-דבר המלכה לכל שרי המלך
 וכדי בדיון וקצף :

ראוי להעיר מה הדבר שאמר להם, אם הוא (טו) **כדת מה לעשות**, יאמר (יג) **ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים כדת מה לעשות וכו'** ולא יפסיק באומרו כי כן וכו'. וכל פסוק והקרב אליו אין ענינו קרוב ולא מתייחס אל הענין כלל, כי מה לנו אצל ענין זה כי נדע מי הוא (יד) **הקרוב אליו** ומי הם **שבעת שרי פרס ומדי היושבים ראשונה במלכות**. כי על כן הוצרכו רבותינו ז"ל (מגילה יב ב) לומר כי רמז הם שמות אלו אל מאמר מלאכי השרת לפניו יתברך, באומרו **כרשנא** כלום הקריבו לפניך אומות העולם מ"ה כרים בני שנה וכו' כאשר נבאר לפנינו בס"ד.

ועוד כי באומרו ויאמר וכו' מורה שהגיש משפטו לפני כל **יודעי העתים** הדנין לפי העת והזמן, ואיך יאמר כי כן **דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין**, שהם הדנין על פי הדת.

ועוד אומרו (יד) והקרוב לשון יחיד.

ועוד כי אומרו (טו) כדת בשו"א הכ"ף היא מלה סמוכה לשאחריה ואיננו צודק פה והראוי ינקד הכ"ף בפת"ח.

ועוד שאם בא להגיש משפטו אל הדיינים למה מגדיל תואריה לומר **המלכה ושתי**,

וגם אומרו במלכה ולא אמר למלכה כמה דאת אמר (שמות כא לא) **כמשפט הזה יעשה לו** ולא אמר יעשה בו וכאומרו **ככה יעשה לאיש** (לקמן ו יא).

וגם הודיעו על אשר לא עשתה וכו' יראה ייתור כי נודע היה הדבר להם כי שם נמצאו ושם היו.

וכן אומרו המלך אחשורוש, כי אחר שפיו הוא המדבר למה יזכיר שמו, והראוי יאמר על אשר לא עשתה את מאמרי.

וגם אומרו המלך הוא מיותר.

וכן אומרו ביד הסריסים.

ועוד בתשובת ממוכן (טז) כי המלך שאל כענין והוא לא השיב כהלכה, כי שאל כדת מה לעשות והשיב לחייבה מפני הכבוד אשר לא כדת.

והנה במדרש אמרו רבותינו ז"ל (אסתר רבה ד ז):

(יז) כי יצא דבר המלכה וכו' אמר רב שמואל בלא דדין הות צריכה, ע"כ.

והוא שהוקשה לו הנה עזב כבוד המלך והשרים ועשה עיקר מהבזות בעליהן וכו', והשיב שהוא טעם שני שאמר בלא דדין, לומר בלא זה שאמרתי גם יש טעם אחר שצריכה ליפקד.

וראוי לשים לב על דרך הפשט אחר טוב טעם אל טענתו זאת על דרך רבותינו ז"ל או זולתו.

ועוד אומרו (יז) באמרם, ומהראוי יאמר באומרן בנו".

ועוד אומרו (יח) והיום הזה תאמרנה, ואינו אומר מה שיאמרו.

ועוד כי אומרו אשר שמעו את דבר המלכה בלתי מתיישב וגם הוא מיותר, שלא היה ראוי יאחר רק והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי לכל שרי המלך.

ועוד למה בפסוק הקודם לא אמר היום הזה בכל הנשים כמאמרו בשרות.

ועוד אומרו וכדי בזיון וקצף, כי אין מסוג אחד כי בזיון הוא הבזות הנשים את בעליהן וקצף הוא קצף המלך על הדבר.

אך הנה כתבנו שלב המלך על אשתו כי יפה היא מאד, והיה בוש לומר גלוי לכל העמים והשרים אשר לפניו שהיה מוחל על כבודו, כי יהיה לו למחיתה וחרפה. אך היה מבקש יזכרה על פי הדין ותהיה לו הדת לכסות עיניים, לומר כי אין לאל ידו לשפוך דם אשר לא כדת. וראה והנה יש שני סוגי בתי דינים:

א. הדנים על פי הדת.

ב. הדנים לפי העת והשעה.

והנה אם יגיש משפטה אל עדת הדיינים הדנים על פי הדת יוכל למלט נפשה על פי הטענות אשר יסדר באומרו כדת מה לעשות וכו' כאשר יבוא בס"ד.

אך לפני הדיינים לפי העת אין לה תקומה, כי הלא (היא) כעת היו לפני המלך שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות הם מלכי האיפרכיות.

ושתיים הנה רעות המתייחסות אל העת:

א. היות הביזיון אשר ביזתה כולל אל המלך והשרים והעמים,

ב. הנוגע אל המלך לבדו.

כי לו קראתה המלך במקום משולל עמים ושרים רק בינו לבינה, ענוש תיענוש אך לא תהיה בת תמותה.

אמנם בהיות שמה לאל מלתו במקום גדולים שרים ולאומים הרואים את חרפתו והיא קלון כבודו תכסוהו בוושה גדולה עד מאד, ובת מוות היא המביאתו לידי כך.

ועוד לו כי היה אז המלך מראה גדולתו וכבוד עשרו לפני חילו וכל שריו ועבדיו ומה גם שרי המדינות, למען יגדל חשיבותו בעיניהם וכל גויים יעבדוהו ותתחזק מלכותו עליהם כאשר כתבנו למעלה בסיבת המשתה והוראת העושר. ובדבר הזה נהפוך הדבר, וכל הרואים את כבודו יבזוהו בלבם באומרם הנה אשתו תבזה אותו ואינו שורר בביתו איך נחשיבהו אנחנו וישתרר עלינו גם השתרר, וכדאי בזיון וקצף גדול נמנע הכפרה.

לכן למלך אין שווה לדון דינה לפני **יודעי העתים**, כי אין בהם דן דינה למזור, כי אם על פי הדת ודין. אך דרך המלך הוא לעשות משפטיו ודיניו על פי **יודעי העתים**, על כן המלך עשה בערמה לגלות דעתו כלאחר יד שהיה מבקש לדונה **על פי הדת**, למען יטה את יודעי העתים והשרים הקרובים אליו אל דעתו לחתור לה צד זכות בחכמתם בהכירם רצון המלך. וזה כי אמר המלך **(יג) לחכמים יודעי העתים**, ומאמרו אשר אמר להם הוא **כי כן דבר המלך** לינתן וליאמר אליהם **לפני כל יודעי דת ודין** כלומר קודם כל יודעי דת ודין, כי יודעי העתים הם הקודמים לדון דיני המלך.

ומה גם כי **הקרוב** אל המלך הוא **כרשנא** שהוא גדול שב**יודעי העתים**, וגם **שתר וכו'** כולם כאחד **שבעת שרי פרס ומדי** הם **רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות**, כלומר ולהם יאתה דין זה כי מי לי קרובים, כלומר ואתם תדינוהו.

אמנם שאלה אחת אני שואל מאתכם והוא עשו לה דינכם קרוב אל הדת, שידמה המשפט לפי העת אל משפט הדת. וזהו אומרו **כדת מה לעשות** בשו"א הכ"ף, שאם היה בפת"ח היה נראה שהוא לגמרי על פי התורה ולא לפי העת כלל. אך לא ערב אל לבו כל כך למה שאינו מחוק המלכות, רק שאל שיהיה משפטם כדת מה לעשות, שמה שידונו לעשות לה שיראה **כדת**, וזהו **כדת מה לעשות** ולא כפי העת בהחלט.

והטעמים שיש לזכותה בהם:

האחד למה שהיא **המלכה ושתי**. לומר כי תביטו בה בבחינת היות המלכות עיקר וראשית לה להיותה בת מלכים בלשצר אויל מרודך ונבוכדנצר, ושם העצם שלה נטפל אחר המלכות, וזהו **המלכה ושתי** ולא ושתי המלכה כמבואר למעלה.

ועל פי דרכו רמז להם שדעתו להעניש עליה עונש באופן תישאר מלכותה לה קיימא ולא להעבירה מהמלכות, וכל שכן שלא ימיתנה. וזהו שלא אמר למלכה כי אם **לעשות במלכה** שמה שיעשו לה יהיה עודנה במלכותה.

והטעם השני הוא כי לא חטאה בקום עשה רק בשב ואל תעשה שלא באה, כי אינו דומה לחטא של מעשה, וזהו **על אשר לא עשתה**.

והשלישי כי הוא דבר פתאומי ומגונה שיצא מפי המלך, ודרכן של בני אדם על דבר בלתי הגון לשוב להסתכל עליו אם יעשה ואם יחדל. ועל כן לא תגדל אשמתה אם לא עשתה מאמרו, כי אמרה בלבה אולי יחשוב מחשבה על מה שיצא מפיו וינחם, ואם הוא עצב עתה יהיה שמח לאחר כך ויחזיק לי טובה אחר כך. וזהו **אשר לא עשתה את מאמר המלך** שיהיה מאמר בלבד משולל מחשבה תחילה ומיתון אחרי דברו.

והרביעי היותו **אחשורוש** הידוע שהיה אהוריריה דאבוא, וזהו אומרו **אחשורוש**.

החמישי היות **ביד הסריסים** ולא עם נערותיה לפי כבודה או סריסיה משרתי פניה ולא סריסי המלך. וזהו אומרו **ביד הסריסים** הם הידועים סריסי המלך, כמאמר. **מהומן וכו' המשרתים את פני המלך**.

והשישי הוא שלא ציוה עליה שתבוא אליו כבאה בבחירה לעשות רצונו, כי אם שיביאנה כמביאים מן מערכה אשר השליטם המלך עליו, וזה שאמר הכתוב **ביד הסריסים** שתהיה בידם מסורה להביאה ולא כבני לווייה. הנה סידר טענותיו באופן תזכה בדין ותפקד ברחמים כי היה המלך חפץ בחייה.

או יהיה שיעור הכתוב **כדת מה לעשות**, לומר מה שקראתי לכם **יודעי העתים** הוא על כי כן דבר המלך ומשפטו לבוא לידון לפני **יודעי העתים** קודם **לכל יודעי דת ודין**. אך **כדת** הוא **מה לעשות**, כלומר כדת הוא מה שראוי לעשות - ולא כמשפט העתים - **במלכה ושתי** על ששת טעמי זכותה הנרמזים בכתוב אחד, שהיא מלכה ושתי והחמשה הנותרים כנזכר בקודם. ועל כן אין נקודת הכ"ף בפת"ח, כי אין הכוונה אל דת מסוים אם דת פרס ומדי או יתר עמים כי אם אל מציאות דת. לומר **כדת** בלי השקפה אל איזו דת שתהיה הוא **מה שראוי לעשות**, ולא כעת, הוא משפט המיוחד ליודעי העתים.

והנה אלוהינו מרחם אשר טרם מכה ציץ רפואה פרח, העיר את רוח ממוכן העומד להצר לנו, כי הוא בעצמו יכין לו הדרך לבוא עליו רעה. כי על ידו תומת ושתי, ותבוא אסתר תחתיה להשיב גמולו בראשו.

(טז) ויאמר ממוכן וכו' (יז) כי יצא וכו' (יח) והיום הזה תאמרנה וכו'.

והוא כי אמר במה יסכר פי המלך מלהליץ עוד בעדה, אם לא באמור לו בפני כל השרים הם שרי המדינות מלכי האיפרכיות, **(טז) לא על המלך לבדו וכו', כי על כל השרים וכו'.** כי לא יערב אל לבו לומר, איני חושש על כבודם, כי הלא יהיה כשולח הזמורה אל אפם ויגעו בכבוד מלכותו. וכוונת מאמרו לומר, הלא מבין ריסי עיניך יראה כי מוחל על כבודך אתה. אך זה איננו שווה כי **לא על המלך לבדו עושה וכו' כי על כל השרים וכו'** ואם על כבודך תמחול על כבוד **כל השרים** לא תוכל למחול.

ואם עתה יבטלו רצונם השרים מפני רצונך וימחלו גם הם גם זה איננו שווה, כי הלא גם **עושה על כל העמים אשר בכל מדינות מלכותך** כולם אשר אינם פה עמנו היום. ואם אשר ישנם פה עמנו ילכו גם הם בגלגול מחילות וירבו לסלוח, חלק **כל העמים אשר בכל מדינות מלכותך** אשר אינם פה אינו מחול, כי גם בכבודם נגעה, **(יז) כי הלא יצא דבר המלכה על כל הנשים שבכל מדינות מלכותך להבזות וכו'.**

וגם ששת טענות אשר סידרת הנני מבטלים:

כי אשר אמרת שהיא מלכה ושתי כי הקדים מלכותה לשמה, לומר שמאליה היא מלכה בת מלכים. נהפוך הוא, כי אינה כי אם **ושתי המלכה**, כי המלכות שלך היא ולא היה ראשיתה רק ושתי משוללת מלכות ככל נשי עולם, ועל ידך נתווסף לה היות מלכה, אך היה ראשיתה מצער.

ועל השנית שלא חטאה רק בשב ואל תעשה, כי אמרת **אשר לא עשתה**, לא יחשב לה כי אם בקום עשה וזהו **עושה ושתי** כי עוות תחשב ולא העדר עשות טוב, והוא כאשר יפרש כי ממנה ימשך **הבזות בעליהן** בפועל.

(יז - יח) ועל השלישית שהיה מאמר המלך בלי מיתון, אמר **כי יצא דבר המלכה וכו'.** לומר כי בצאת והתפשט הדבר לא יצא שהיה מאמר המלך משולל מחשבה רק **דבר המלכה** לומר **המלך וכו'.**

ועל הרביעית אמר באמרם **המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי המלכה** שמה קודם למלכותה, להורות כי היא טפלה אליו שממנו בא לה המלכות, ואם כן איך ישערו היותו אהוריירה דאבוא.

וגם החמישית שהוא היות על ידי סריסים, אמר הנה לא יאמרו המלך אמר שיביאوه סריסיו רק אמר **להביא** סתם.

ועל השישית אמר **ולא באה**, לומר לא יאמרו שלא כרצונה יביאנה, כי אם **ולא באה**, שהוא אפילו דרך בחירה כבאה לעשות חפצו כמעצמה בנערותיה לא באה. ועל פי דרכו כיוון בל יאמר לו לא יבזו את בעליהן, כי **דבר המלכה** היה להביאה לפני כל השרים והעמים מה שאין כן בין איש לאשתו. לזה אמר הכתוב **כי יצא דבר המלכה**, לא יצא לומר המלך אמר להביא את ושתי לפניו ולפני השרים והעם, רק **לפניו ולא באה**.

או יאמר באומרו **על אשר לא עשתה וכו'** בשום לב אל לשון עשייה, וגם אל ריבוי **האת**, כי מהראוי לא יאמר רק על אשר לא באה במאמר המלך.

אך הנה ידענו מרבתינו ז"ל (מגילה יב ב) כי ציוה להפשיטה ערומה ולהציגה כיום היוולדה **לעיני השרים והעמים**, וזה יתכן עשה המלך עיקר לזכותה בדין באומרו **כדת וכו'**, כי הוא **על אשר לא עשתה את וכו'**, שהוא להפשיט עצמה ולבוא ערומה. וזהו אומרו **עשתה** ולא אמר אשר לא באה, וגם זה ריבה **האת** לומר כי אינה בת עונשין על כך, כי אדרבה איוולת היא לו וכלימה, וגם יתר הטענות הרמוזות בכתוב כמדובר בקודם.

ועל זה פקח עיניו **ממוכן** ואמר על העדר ביאתה **(טז) לא על המלך לבדו וכו'** כמדובר. ועל אשר רמזת שאמרת שגזרתך הייתה שתתנוול וכן לא יעשה, הנה **(יז) כי יצא דבר המלכה וכו'**. לא יצא לומר המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי ערומה ולא באה, אלא יאמרו **אמר להביא את ושתי המלכה**, שאדרבה יראה שהיה באופן הראות חשיבות היותה מלכה **ולא באה**.

ולבוא אל התכת הכתובים, הנה הערנו אומרו **(יז) באמרם** שהראוי יאמר באומרו בנו". ועוד אומרו **(יח) והיום הזה תאמרנה וכו'** מה הדבר אשר תאמרנה כי לא נזכר בכתוב.

והנה שמעתי אומרים שאמר אין ביזיון הנמשך לשרים דומה לביזיון הנמשך להמון העמים. כי נשי ההמון למה שהם נקלות לא יבושו כי ידברו את בעליהן בזיונם בגלוי. כי יענו ויאמרו **המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי וכו' ולא באה** כלומר ואיך אחשיבך אנכי, הטוב טוב אתה מהמלך אחשורוש. אך השרות לא יקילו ראשן כל כך נגד השרים לפרוש להם בזותן אותם בשפה ברורה. כי אם יטמינו ברמז לומר זכור היום ההוא של משתה המלך, והוא יבין לאשורו ממוצא דבר **את אשר לא עשתה ושתי מאמר המלך**, ולכן גם הוא יטה שכמו לסבול באומרו כי כמוהו כפרעה. וזהו **והיום הזה תאמרנה שרות וכו'**, כי השרות מה שיאמרו הוא זיכרון היום הזה בלבד. אך כל הנשים יאמרו **המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי המלכה וכו'** כמו שנאמר **באמרם המלך אחשורוש וכו'**.

והנה הוא צחות במציאותו אך לא נכון בכתוב, ראשונה, כי אומרם **המלך אחשורוש אמר להביא וכו'** אינו מאמר נשי ההמון, כי אם כן היה לו לומר באומרן בנו".

ועוד כי כאשר יצא דבר המלכה על כל השרות לא יאמרו היום הזה כי כבר חלף הלך לו, אך יאמרו היום ההוא. ואם הוא שיזכירו **היום הזה** אך בלשון אחרת לומר היום ההוא היה ראוי יאמר יזכירו, אך אומרו **תאמרנה** נראה שאלה הן הדברים שתאמרנה. ועוד כי לפי זה אומרו **אשר שמעו את דבר המלכה** הם אמרי מותר ומשוללי הבנה, ומהראוי לומר והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי לכל שרי המלך.

גם נשים לב באומרו וכדי בזיון וקצף, כי איך יצרף שני דברים אשר לא מסוג אחד המה, כי הביזיון הוא הנמשך מושתי, וקצף הוא קצף אשר יקצוף המלך לנקום, ואיך יאמר כי זה כדי שני דברים הבלתי מתאחדים.

והנה הנכון **אצלי** על פי לשון הכתוב הפך הדרך אשר הזכרנו, שקלון נשי ההמון גדול וגלוי מקלון בית השרים ושרות שירמזו רמז. אך אדרבה בא ממוכן להחמיר על קלון הנמשך לשרים אשר הוא גדול וכפול מאשר לנשי ההמון. והוא כאשר כתבו רבותינו ז"ל (**אסתר רבה ג י**) על **גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות**, שזימנה **את כל שרות פרס ומדי וכל השרים**. כי אמרה אם ימרדו השרים תהיינה נשיהם ממושכנות אתה בבית, אך לא זימנה לנשי ההמון בית המלכות.

נמצא כי **השרים היו בשושן עם המלך במשתה ונשיהם בית המלכות עם ושתי**.

ונבוא אל הענין, אמר **ממוכן** הנה בשתיים רעות תעדיף קלון השרים על קלון העמים, **אחת בזמן**, **שנית באיכות הביזיון**.

והוא כי נשי כל העמים אשר בכל מדינות המלך לא ידעו מעשה שהיה, כי אם בהמשך הימים ישמע הדבר. וכל איש אשר ישמע יספר בביתו ויאמר לאשתו הלא שמעת כי **המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי המלכה לפניו ולא באה**, ואז בשמוע אשתו תבזהו בעיניה. וזהו כי **יצא דבר המלכה וכו'**, כלומר מה שימשך **להבזות בעליהן** הוא **באמרם בעליהן להן המלך אחשורוש אמר וכו'**, וזה לא יהיה היום רק **יצא** בהמשך זמן **דבר המלכה וכו' אשר בכל המדינות**. אך **השרות היום הזה תאמרנה וכו'**, כי כולם פה והשרות בשושן הבירה, **והיום תמשך להם הבזות בעליהן בעיניהן**.

שנית העולה על זאת ורעה רבה היא, כי אינו דומה הראיה כשמיעה. והוא כי נשי המון העמים אשר בכל מדינות המלך לא שמעו באוזניהם את המלכה אומרת שלא תחשיב את

המלך לבוא במאמרו, כי אם לשמע אוזן, **באמרם** בעליהן להן **כי המלך אחשורוש אמר להביא וכו'** יבזום בעיניהן. אך לא שמעו את המלכה אומרת הדברים בפיה, כי לו שמעו היו מתפקדות אז יותר, כי הראיה עושה רושם יותר מהשמיעה. אך השרות תהיה להפך ולא ייחלו עד אמור להם השרים בעליהן המלך אחשורוש אמר להביא וכו'. אך הן יאמרו להם מה לכם תספרו אשר העזה פניה המלכה מלבוא בדבר המלך, הלא אתם לא ידעתם העושה ומיאונה רק מפי הסריסים, אך אנחנו באוזנינו שמענו מפיה הדברים אשר דברה ומיאונה לבוא בדבר המלך, כי שם נמצאו ושם היו עמה במשתה. וזהו **והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי** ולא אחר זמן כיתר ההמון, ומה תאמרנה **אשר הן שמעו את דבר המלכה** ממש זה יאמרו אל **שרי המלך**.

וכמאמרם ז"ל (**ילקוט אסתר** תתרמט) שהתפקדה לדבר סרה ולומר מה לו למלך הטיפש הזה אהוריריה דאבא, אנא מלכה בת מלכים גדולים, אבא לקבל אלפא חמרא שתיא ולא היה עושה דברי שטות, וזה במעט יין נשתטה. נמצא כי זולת המיאון הכתוב, בשוט לשון חירפה וגידפה אותו. ואין ספק כי השלוחין יקצרו במאמרי גדופותיה בהשיבם דבר אל המלך, וגם כי יגידו אולי השומעים יעלה על רוחם שמא השלוחין הוסיפו סרה על מאמרה, אך לו שמעו ממנה ודאי היו מתפעלים יותר.

והנה בזה נשים לב אל ייתור האת באומרו **את דבר המלכה**, והוא שריבה האת דברי חירופיה זולת מיאונה, והיא **מדרגה שלישית מביזיון הנמשך לשרים** יותר מאשר לשאר העם. ובזה יבוא לשון הכתוב נכון מאד, להורות כי רע ומר הביזיון הנמשך לשרים מהנמשך לעמים. כי בכל הנשים יש תלתא לטיבותא: **אחת** כי הן לא ידעו דבר רק על פי הבעלים **באמרם וכו'**, **שנית** שלא שמעו המיאון מפיה, **שלישית** שלא יאמרו להן מה שדברה כי אם **שלא באה**.

אך ה**שרות** לא זה בלבד כי יאמרו להם הלא אתם לא שמעתם ביד הסריסים רק שמיאנה לבוא, וגם אם ספרו רוע דבורה לא שמעתם מפיה. אך אנו באוזנינו שמענו את **דבר המלכה**, כלומר דברים הרומזים שהיא מלכה לא הוא, כי הוא אהוריריה דאבוב, זה **תאמרנה לכל שרי המלך**. וזה אינו בנשי המון העמים, שלא ימשך להן לקצוף על בעליהן כאשר קצפה ושתי על המלך וחירפה אותו, רק **להבזות בעליהם** שלהן בלבד. אך ה**שרות שתאמרנה אשר שמעו את דבר המלכה** ממש, שזולת מיאונה קצפה עליו, והוא **כדאי ימשך בזיון וקצף** שיקצפו גם הן על בעליהן כאשר עשתה ושתי למלך, וזהו **וכדי בזיון וקצף**. נמצא כי רבה

רעת השרות על השרים, אשר תמשך מזה קצף שיקצפו עליהם כאשר עשתה ושתי לעיניהן, ולא להבזות בלבד בעיניהן כנשי העמים על השתלש רעתם.

או יאמר וכדי בזיון וקצף, כי ראה והנה יכול להשיב לו המלך האם בזיון שיבזו הנשים את בעליהן תחת זאת תמות מלכה גדולה כזאת בת מלכים גדולים. על כן אמר וכדי הוא הצטרפות בזיון הנשים את בעליהן וקצף אשר קצף המלך באומרו **ויקצוף המלך מאד**, ויגיעתה שני אלה להגיעה עד שערי מות.

ובמדרש (**אסתר רבה ד ח**) על סוף פסוק זה, זה לשונו:

וכדי בזיון וקצף, רב ושמואל, חד אמר כדאי הוא הביזיון הזה לקציפה הזאת, וחד אמר כדאי היא הקציפה הזאת לבזיון הזה, ע"כ.

ונראין דבריהם פה אחד ודברים אחדים במלות שונות. אך הוקשה להם אשר הערנו כי **בזיון וקצף** אינם מסוג אחד, כי **בזיון** הוא **הבזות הנשים את בעליהן בעיניהן**, ו**קצף** הוא הקצף אשר יש למלך לקצוף ולנקום נקם, ואיך יאמר **וכדי בזיון וקצף**, **ועוד** כי על הביזיון הוא מדבר ואיך יאמר שהביזיון הוא כדאי בזיון. על כן באו להשיב, חד אמר כדאי הוא הביזיון הזה לקציפה הזאת, והוא לבל יאמר המלך האם על דבר שלא יבזו הנשים את בעליהן תחת זאת תמות מלכה בת מלכים גדולים. לזה אמר אל יקל הביזיון הזה בעיניך כי הנה כדאי הוא הביזיון הזה לקציפה הזאת שתקצוף עליה, כלומר וכדי הוא זה להיות שווה לזה. וחד אמר כדאי היא הקציפה וכו', לומר לא כדברך שהוצרך לומר שלא יקל הביזיון בעיניו, כי נהפוך הוא, כי היה מקום יאמר המלך הלא גם כי ראוייה המיתה אליה לא תעלה ארוכה למחלה זו באשר נקצוף עליה ונמיתנה. כי הלא לא יבצר מהנשים **להבזות בעליהן**, באמור להם גם כי מתה הלא יצאת בהעותה נגד בעלה, וגם שהרגה המלך הלא היה כי יש לאל ידו כי מלך גדול הוא, אך בעל אשה זולתה אשר אין לאל ידו המלך יטה שכמו לסבול, כי לא טוב הוא מהמלך אחשורוש.

באופן שפתחה ושתי פתח **לכל הנשים להבזות בעליהן** גם כי תמות היא בגלל הדבר. ומחמת טענה זו יש שפירש באומרו ולא יעבור **אשר לא תבוא ושתי**, שיביאנה בעל כורחה לפני המלך, ולא יעבור כטיפשותה. למען יוסרו כל הנשים ולא תעשנה כמעשיה, כי יאמרו כבר לא יצאת במיאונה ויהרגה אחר כך.

וגם כי אין זה פירוש הכתוב לפי האמת, כאשר יבוא בס"ד, נינקוט מיהא שמבלי עוברה לפניו יש מקום לומר כי לא יוסרו הנשים גם כי תקבל עונשה. וזה יהיה דעת האומר כדאי היא

הקציפה וכו', לבל יאמר המלך האם תחת זאת תומת לא יתוקן, כי תאמרנה נשים הלא יצאת בטיפשותה ואם כן מה בצע במותה. על כן הוצרך לומר למלך כי לא כן הוא, כי אם כדאי היא הקציפה שתקצוף עליה להמיתה לסלק הביזיון. כי לא יבצר מהם מלומר לולי היה מהראוי לתת **הנשים יקר לבעליהן** לא שפטה משפט מות. וזה **וכדאי בזיון וקצף**, כלומר כדי הם זה כזה, יחדיו יהיו תמים זה לעומת זה. ולא תאמר שהאחד קטון מהכיל רעת האחר, לומר שאין הקציפה כדי הביזיון לסלקו, כי אם שקולים הם ויבואו זה לעומת זה.

גרסין בגמרא (מגילה יב ב):

(יד) והקרוב אליו כרשנא וכו' אמר רבי לוי כל פסוק זה על שם הקרבנות נאמר **כרשנא**, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא ריבוננו של עולם כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך. **שתר**, כלום הקריבו לפניך שתי תורים. **אדמתא**, כלום בנו לפניך מזבח אדמה. **תרשיש**, כלום שמשו לפניך בבגדי כהונה דכתיב בהו תרשיש שהם וישפה. **מרס**, כלום מירסו בדם לפניך. **מרסנא**, כלום מרסו במנחות לפניך. **ממוכן**, כלום הכינו שלחן לפניך, ע"כ.

והלא קשה מה ענין זה אצל דין **ושתי אשר לא עשתה את מאמר המלך**. **ועוד** שמכל הקרבנות לא הזכירו רק **כרים ותורים**, ואנה עזב פרים ועזים. **ועוד למה** אחר הקרבנות הזכירו **מזבח אדמה** ולא הקדימוהו לקרבנות כי הוא קודם במציאות. והיה ראוי להקדים **בגדי כהונה** אל הקרבנות. **ועוד** הזכיר מירוס הדם ולא יתר עבודות, וכן **מירוס המנחה**, וטוב טוב היה לומר כלום הקריבו מנחות מלעשות עיקר מהמירוס. **ועוד אומרו ענין השלחן**, ולמה הזכיר השלחן ולא המנורה. **וגם מהראוי** שלא להזכיר רק דברים של כפרה כמעשה הקרבנות וכיוצא.

אמנם הנה **מדרש חזית (אסתר רבה ז יג)** מסכים הולך שעל עון סעודת אחשורוש נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כליה. שאמרו שהמן הרשע יעץ תחבולות להפריד בין ישראל לאביהם שבשמים, ויוליכם קרואים והולכים לתומם למשתה המלך שיתגעלו בפת בג המלך ויין משתיו ולהעמיד נגד פניהם זונות לקלקלם באומרו אלוהיהם של אלו שונא זימה הוא וכו', ונפשו אותה ויעש. ולולי ה' היה לנו אזי חיים בלעונו. ותקטן בעיניו יתברך לומר דיה לצרה בשעתה, לבלתי הצמיח ישועה עד עת בואה להשמיד וכו', או עד עבור זעם מעשה הרעה. כי אם עודם ישראל ביד פשעם בסעודתו של אחשורוש חשב מחשבות להעמיד להם גואל קרוב, **היא אסתר בת דודו**.

בהעיר את רוח המלך יקשה לשאול **להביא את ושתי וכו'**, וגם רוח **ממוכן**, ולהביא את ריחה בעיני המלך להעבירה למען תחתיה תעמוד **אסתר בת אביחיל** השמה את נפשה מנגד להציל את ישראל מיד שוסהו. והן זאת אחשוב בכוונת המסורה כי שלשה להראות במקרא, א. אתה החלות להראות את **עבדך** (דברים ג כד), ב. **להראות העמים והשרים את יפיה** (אסתר א יא), ג. להראות את אסתר ולצוות כו' (אסתר ד ח).

ויהיה הענין, ה' אלוהים רחום בדין אתה החלות להראות את **עבדך** ישראל את גדלך, במה שבטוב לב המלך **ביין**, שבו העוו ישראל, **אמר להביא את ושתי להראות את יופיה**. ולמה היה זה, הלא הוא כדי שימשך מזה ענין, להראות את אסתר ולצוות עליה לבא אל המלך על עמה. מה שאין כן אם לא מתה ושתי בהתעוררות מאמר המלך להרגה, כי לא הייתה מגעת אסתר למלכות ומבקשת מהמלך על עמה.

והנה אילו היו חולקים על ממוכן חבריו לאמר לא כן דברת, כי תחת זאת לא תמות ושתי לבל **יבזו הנשים בעליהן בעיניהן**, יבטל בששה חבריו, כי אחרי רבים להטות, ואיככה תבוא אסתר ותמלך תחת ושתי. ואין זה כי אם חרב לה' נוקמת דם בני ישראל אשר היה עתיד המן לשפוך על הארץ כמים. על כן מעתה ה' צבאות יעץ תמות ושתי ויקום תחתיה מי שאת הבא להורגנו תשכים להורגו, ואותנו תוציא מתוך ההפיכה.

ובזה נבוא אל ענין המאמר, והוא שהוקשה לרבי לוי מי הכניס פסוק **והקרוב אליו** בין הדבקים, כי אחר פסוק **ויאמר המלך לחכמים כו'** היה ראוי להביא פסוק **כדת מה לעשות וכו'** כאשר הקשינו למעלה. על כן הודיעונו רבותינו ז"ל כי אין זה כי אם שבהגיש המלך משפט ושתי בפני חכמים, היה למעלה התעוררות מידת הדין על ישראל על עוונם לבל ישפטוה חכמי המלך משפט מוות לבלתי תבוא אסתר להושיעם, לולי הליצו על ישראל מלאכי השרת. וזהו **והקרוב אליו וכו'**, לומר כי הדבר הקרוב אליו יתברך אז למען הטות לבבם אל דבר ממוכן היה מה שהליצו על ישראל.

ואמר **כרשנא וכו'**, והוא הנה כתבנו הסכמת המדרש (**אסתר רבה ז יג**) וגם למאן דאמר בגמרא (מגילה יב א) כאשר נכתוב לפנינו בס"ד, כי על עוון הסעודה נתחייבו אז ישראל בנפשם. והנה לא יבצר מאישי ישראל אשר בשלחן המלך מהמצא במ שבעה סוגים: א. אשר חטאו בהרהור ומחשבה על הזנות אשר נגד פניהם או על איסורי מאכלם. ב. אשר חטאו בדבור. ג. אשר חטאו במעשה ויאכלו נבלה וטריפה.

ד. אשר רבים שתו מיין נסיכם, והוא עוון עבודת אלילים כמה דאת אמר ישתו יין נסיכם (דברים לב לח).

ה. גם הוא מעשה, אשר היו מאשר יראו אלוהים ולבל ישימו לב מצד המלך אם היו שותים היו מתעסקים במזיגת כוסות ומזרקי יין ומושיטים אל הגויים אשר במסיבה או אל זולת העוברים.

ו. אשר נגע אלוהים בלבו וגם זה לא היה עושה כן ביין נסיכם כי אם בלחם, פותת אותו פתים וחותרך בשר לפני האורחים.

ז. אשר היו טובים מאלה אשר לא עשו לא זה ולא זה, כי אם יושבים מסובים על שלחן המלך ופת בגו ומאכל שולחנו ערוך לפניהם על דבר כבוד המלך.

כנגד שבעה אלה דברו מלאכי השרת.

על האחד שהוא עוון הרהור הלב אמרו, כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה, הם כבשים בני שנה תמימים לעולה בכל מועדי ה' בזמן משתאות חגיהם, שבעה כבשים לעולה, מלבד כבשי עולות היחידים שמכפרים על הרהור הלב כנודע מרבתינו ז"ל (ויקרא רבה ז ג). הנה אם חטאו בסוג זה הלא עשו מה שהוא תיקונו, מה שאין כן האומות העולם על כל רוע מחשבותם, ואיך תגעל בישראל לבלתי סבב מות ושתי להביא את אסתר להחיותם ברעה.

ועל השני אמרו כלום הקריבו כישראל שתי תורים הבאים על ביטוי שפתים, כמה דאת אמר (ויקרא ה ד) או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע וכו' והביא שתי תורים וכו', וגם כי שם נאמר על ביטוי של שפתים בשבועה הרי ענינה עון דבור.

ועל הסוג השלישי של מעשה אכילה שהוא הנאת החומר, כלום עשו מזבח אדמה כאשר עשו ישראל מזבח אדמה בבית המקדש לקדש אדמה שמשם לוקח חומרם כנודע, כי אדם מאדמת מקום כפרתו נברא.

ועל הרביעי הוא שתות יין נסכם שהוא ענין עבודה זרה, כלום עשו בגדי כהונה שבהם אפוד לכפר על עבודה זרה שלהם כישראל.

ועל החמישי שהוא מזיגת היין והושטתו שהוא הכנה לשותים, כלום מירסו לפניך את הדם שהוא הכנה לזריקה.

ועל הששי שהוא פתות את הפת פתים וכיוצא בו, אמרו כלום מירסו לחמי מנחות.

ועל השביעי שהיה שולחן ערוך לפניו, גם כן זכור נגדם לחם פנים שהעמידו בשולחן לפניך תמיד, ויגינו הדברים האלה אשר נמצאו בהם.

כלל הדברים כי למה שהדברים האלה המה היו לפניו יתברך בהעריך ערך משפט ושתי לפני שופטיה לבל תצדק בשופטם, על כן שם נאמר פסוק זה **והקרוב אליו וכו'**, כי הוא מה שהליצו לפניו יתברך. על כן גם שאמר **כדת מה לעשות וכו'** שסידר טענותיו נוטים לכף זכותה כמפורש למעלה, לא שווה לו.

והנה עדיין יש מקום לחלוק ולומר, כי טוב היה יכתב פסוק זה אחר פסוק **כדת וכו'**, ואחר כך יאמר פסוק **והקרוב אליו וכו'**. לומר כי על מה שהליצו על ישראל מלאכי השרת, על כן מה יצא כי **כל החכמים יודעי העתים** עמדו לא ענו עוד, וידמו למו עצת ממון, **וייטב הדבר בעיני המלך והשרים**.

אמנם להשיב על זה אחרת כיוונו במדרש חזית (אסתר רבה ד ה), וזה לשון מאמרם:
כדת מה לעשות לחזירתה כדת, ולאומה שלימה שלא כדת, אלא כדת מה לעשות במלכה ושתי, כל שכן מלכה שאינה ושתי, ע"כ.

כי הנה ראוי לשום לב, גם שקושייתם מפורשת שהוקשה להם איך על אשה אחת חש על נפשו לבלתי המיתה אם לא על פי הדת, ולאומה שלימה לא שת לבו לזאת כי אם שלא כדת חפץ המיתם יותר מהמן כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה ז כ**).
וגם יתכן הוקשה למו גם כן ייתור אומרו **המלכה ושתי**, כי מי לא ידע כי עליה ידבר, או לפחות את שמה לא יזכיר כי אם במלכה לבד, וידוע כי ושתי הייתה.

אך הנה תשובתם לא תצדק, כי היתכן יאמר אחשוורוש **כדת מה לעשות במלכה ושתי** וכל שכן במלכה שאינה ושתי. הלא אדרבה הוא היה בעוכרי ישראל שהם בת ירושלים המלכה שאינה ושתי, וכמו שאמרו רבותינו זיכרונם לברכה משל לבעל התל ולבעל החריץ, כי על כן הוא נתן הטבעת לקונה.

ועוד כי עדיין לא ידע ולא היה אפילו **במחשבת המן לגזור על היהודים לאבדם**, ואיך מעתה המלך דבר שיעשה להם כדת.

ועוד שלא כן עשה לולא ה' ברחמיו הפליא חסדו לנו. אך אין זה כי אם דעתם כדעת המאמר הקודם, כי באומרו **והקרוב אליו וכו'**, הוא מה שהליצו מלאכי השרת על ישראל, לומר שלפי הדת הם זכאים מהאומות. על כן סמך אחר כך **כדת מה לעשות וכו'**, לרמז תשובתו יתברך

אשר השיב אל מלאכיו. והוא אל תפחדו ואל תראו שיעשה לישראל שלא כדת, כי הלא כדת מה לעשות **במלכה ושתי**, כל שכן במלכה שאינה ושתי, היא כנסת ישראל.

ושיעור מאמרם **כדת מה לעשות וכו'** אין זה בעצם מאמר אחשוורוש כי לחזירתה כדת, ולאומה שלימה שלא כדת. אך לא אוהב משפט היה. אלא שכונת הכתוב בעצם הוא על הרמז, לומר **כדת מה לעשות במלכה ושתי** כל שכן במלכה שאינה ושתי. והן דבריו יתברך רמז תשובתו יתברך אל אשר הליצו מלאכיו בפסוק הקודם עם שהפשט אינו זז ממקומו. ועל רמז זה נאמר פסוק **כדת וכו'** אחר פסוק **והקרוב וכו'**, עם היות שפשט הכתוב אינו זז ממקומו נכתבו סדר הדברים ברוח הקדש באופן נשכיל הרמז הרומז כמדובר.

יט אם-על-המלך טוב יצא דבר-מלכות מלפניו ויכתב בְּדִתִּי פָּרֶס-וּמְדִי וְלֹא יַעֲבֹר אֲשֶׁר לֹא-תִבּוֹא וְשִׁתִּי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אֲחֻשׁוֹרוֹשׁ וּמַלְכוּתָהּ יִתֵּן הַמֶּלֶךְ לְרַעוּתָהּ הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה :
כ וְנִשְׁמַע- פֶּתְגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה בְּכָל-מַלְכוּתוֹ כִּי רַבָּה הִיא וְכָל-הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יָקָר לְבַעֲלֵיהֶן לְמַגְדֹּל וְעַד-קֶטֶן :
כא וַיִּטֵּב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כְּדָבָר מִמוּכָן :
כב וַיִּשְׁלַח סָפְרִים אֶל-כָּל-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אֶל-מְדִינָה וּמְדִינָה כְּכֹתְבָהּ וְאֶל-עַם וְעַם כְּלִשׁוֹנוֹ לְהִיזֹת כָּל-אִישׁ שָׂרָר בְּבֵיתוֹ וּמַדְבֵּר כְּלִשׁוֹן עַמּוֹ :

(יט) אם על המלך טוב יצא דבר מלכות וכו'.

הנה שמעתי אומרים **יצא דבר מלכות** שאתה קורא אותה מלכה, זה הדבור של מלכה **יצא מלפניו** שלא תזכר עוד בשם מלכה רק **ויכתב וכו' אשר לא תבוא ושתי** בלבד. וקרוב לזה אפשר לפי דרכנו. והוא, כי הנה שלשה דברים יסד ממוכן:

א. **שלא על המלך לבדו עותה,**

ב. **שלא יתייחס לחטא בשב ואל תעשה רק לעוות ממש,**

ג. **שראויה תקרא ושתי המלכה** ולא **המלכה ושתי** כי המלכות שלו היא ולא שלה בעצם כאשר היה עם לבבה כי היא בת מלכים מעצמה, רק ושתי ונוסף על שמה היא מלכותה הבאה לה אחר כך מצדו.

והנה השני דברים ביארם בכתובים הקודמים, ועתה בא לבאר השלישי כי אין להקדים מלת מלכה לשמה. וזהו **אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו**, כלומר שלא תהיה התיבה הבאה לפניו תחילה מלת **מלכה** ולומר אחר כך שמה כאילו מעצמה יש לה מלכות, וזהו **יצא דבר מלכות מלפניו**. אך בכתובה לא יזכר לה שם מלכה כלל רק **ויכתב אשר לא תבא ושתי**

בלבד, כי המלכות שלך היא ואתה נתתו לה. וזה דקדק באומרו **ומלכותה יתן המלך**, לומר כי אתה הוא נותן המלכות שלה בידך היא להסירו ממנה ולתתה **לרעותה**.

וכן רמז זה באומרו **אשר לא תבוא ושתי**, כי בהעדר בואה לפני המלך ושתי תקרא כי תתרוקן מלכותה ממנה תקרא ושתי, **ורעותה** תקרא כל אשה משוללת מלכות ו**טובה ממנה**. כי לא מצד עצמה הייתה לה, ואחר התרוקן מלכותה ממנה ידעו כי כל מעלתה מהמלך היה לה.

והנה באומרו ולא יעבור אשר לא תבוא וכו' שמעתי אומרים שלא יעבור בטיפשותה אשר החזיקה לבלתי בא אל המלך, כי אם שתבוא לפני המלך ואחר כך תיהרג, וזהו **ולא יעבור אשר לא תבוא** רק שתבוא **לפניו**. ואחשוב כי אשר פירש כן לא שת אל לבו רק אל המגילה הכתובה על הגויל אשר אין בה טעמים מפסיקים, ואילו ראה הספר היה שב ממחשבתו כי יש אתנ"ח במלת יעבור. וגם לא זכר ענין **ופני המן חפו**, שהוא לבל יראה פני המלך כי באור פני מלך חיים, ולא יוכל המלך להמיתו בכל אשר קצף עליו, וגם ממוכן דעתו ועצתו להרוג את ושתי, ואיך יאמר שתבוא לפני המלך ותמצא חיים.

ועוד לפי זה מה הוא הדבר אשר **יכתב בדתי פרס ומדי**, אם הוא **ולא יעבור וכו'** היה לו לומר **שלא יעבור וכו'**, כי אומרו ולא, יראה שהוא דבר בפני עצמו נוסף על המאמר ולא פירשו. אך פשוטו של מקרא זולת אשר כתבנו בו, הוא, כי **ממוכן** היה ירא פן יקרנו כאשר יקרה בהשתלח מדנים בין אחים או בין איש ואביו, ובא אחד העם לעזור את האחד ויכה ויקלל את שכנגדו, כי אחר כך ישלימו איש ואביו ואיש ואביו ויהיו לאיש ההוא לאויבים וישיבו לו את גמולו בראשו.

על כן הדרך ישרה שיבור לו האדם כי ינצו אחים יחדיו לשים שלום בלבד ולא ליגע בכבוד שום אחד מהם. והנה מזה נתיירא ממוכן בדבר משפט על המלכה, פן ישיבנה המלך לאיתנה והשב ישיבו לו את גמולו על היותו יועץ בלייעל להרוג אותה. על כן עשה בערמה בשלשה דברים:

א. שלא גזר הוא רק אמר למלך שהוא יגזור, וזהו **אם על המלך טוב יצא דבר מלכות** וגזרתו מלפניו שיהיה הוא הגוזר.

ב. שיהיה באופן שלא ישוב המלך להשלים עמה ויהיה ממוכן כאשם לשניהם וישטמוהו יחד שניהם. והוא שלא ישאר הדבר על פה רק **שיכתב בדתי פרס ומדי** כי דת למדי ופרס, כי **אשר נכתב בשם המלך אין להשיב עוד**, וזהו **ויכתב וכו' ולא יעבור**.

ג. שאשר יכתב לא יהיה שתמות, ועשה כן פן תשנא צדו במלכה מאת המלך, רק דברים שיוכן הדבר בלבד. והוא שיכתוב **אשר לא תבא ושתי עוד לפני המלך** כלומר שלא תחיה,

והוא נועם מליצה שלא יהיה לה מה שיש לאשר קצף עליו המלך ויראה פניו כי באור פני מלך חיים, ולא הזכיר לה תמותה מדאגה מדבר האמור.

ובאומרו הטובה ממנה שמעתי אומרים שאמר מלכותה יתן המלך למי שאין יחוסה וטובתה מאבותיה רק שכשרותה מצד עצמה. וזהו **הטובה ממנה** כי היותה **טובה** הוא **ממנה** מפאת עצמה, ולא מפאת אבותיה כושת, כי על כן לא באה אל מאמר המלך ונכון הוא. או יאמר אל תצטער לומר אולי אשר תמלוך תחתיה גם כן לא תהיה גם היא טובה. כי גם שתהיה **רעוה** לא יבצר מהיותה **טובה**, וזה יהיה לה ממנה, אחרי יודעה את אשר נגזר על זאת כי ממנה תראה ותקנה חכמה תקנה בינה.

(כ) ונשמע וכו'.

ראוי לשים לב אל אומרו כי רבה היא כי מי לא ידע כי **מאה עשרים ושבע מדינות** מלכות **רבה היא**. אך יחזור אל המלכה לומר גם שאמרתי שלא תחשיב את ושתי לכתוב לה תואר מלכות כי אם שמה בלבד, אף על פי כן כשתשמע **פתגם המלך וכו'** **מאשר יעשה** לה, כשישמע **בכל מלכותו** ישמיעו **כי רבה היא** וגדולה מאד, שהיא מלכה גדולה בת מלכים אדירים, ועם כל זה נגזרה גזרה זאת עליה, כי בזה ימשך **שכל הנשים יתנו יקר לבעליהן**. והוא בשום לב אל לשון אומרו **יתנו** כי אין נתינה צודקת כי אם בנותן מאשר לו. והוא שאם האשה יקרה היא וגדולה ביחס מבעלה, לא מפני כך תתגאה עליו, כי אם תתן היקר שלה לבעלה, באומרה הלא גדול יקר בעלי שזכה למשול ביקרה כמוני, ולכן תכבדהו אפילו יהיה קטן בערכה, וזהו **למגדול ועד קטן**. וזה ימשך (מהשמים) [ממה שישמיעו] **כי רבה היא** ושתי משורש מלכים גדולים, כי בזה תאמרנה כי מאשר ענשו אותה עם היותה בת גדולים ממנו, יורה שהיה ראוי לתן היקר לבעלה, וממנה יראו וכן יעשו גם הן, **שיתנו יקר לבעליהן**.

(כא) ויטב הדבר. אמר, כי הנה היו שם **השרים והחכמים יודעי העתים כרשנא שתר וכו'**. אמר [שאף] שלא היה טוב הדבר רק לפני המלך והשרים מפני כבודם שלא החשיבם לבוא לפניהם, אך **לפני החכמים** אשר על המשפט לא טוב הדבר לשפוט אותה משפט מות, עם כל זה לא חש המלך אליהם מפני כבוד השרים, **ויעש כדבר ממוכן** עם היותו יחיד וקטון שבשבעת חבריו. כי אפילו את פיהם לא שאל לראות מה בפיהם גם המה להטות אחר הרוב בהיותם גדולים וטובים ממנו והוא הקטון שבכולם מן הטעם שכתבנו, כי אם **ויעש המלך כדבר ממוכן** לבדו.

(כב) וישלח ספרים. הנה לרבותינו ז"ל נראה זה הוללות גדול באומרם (מגילה יב ב) כי הלא קרחא בביתיה פרדשכא הוי. ואמרו כי מאת ה' צבאות יצא הדבר, יכתוב האיוולת הזאת,

למען לא ישלחו אויבי היהודים בעולתה ידיהם, באגרות שהכתיב המן על היהודים לאבדם. והמפרשים אחרונים כתבו כי לא נכנס בו רוח שטות לפרוש איוולת בכתבו **שיתנו יקר לבעליהן**, רק שכתב כל המאורע, שהזכיר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה, ומזה ימשך **להיות כל איש שורר בביתו**.

ומאשר נכתב **אל עם ועם כלשונו** נמשך שכל עם ידבר **כלשון עמו**, ולא יתאחדו כולם אל לשון אחד למען תפארת המלך שיוכר היותו מושל על עמים רבים בהיות ריבוי לשונות, מה שלא יוכר אם יתהפכו כולם אל לשון אחד. והנה כמו זר נחשב שאם היה המלך כותב בלשון עמו לשאר עמים היו מתהפכים אל לשון אחד. אך הנכון אצלי, כי אמר אין כתיבת מה שנגזר על ושתי מספיק **לשכל הנשים יתנו יקר לבעליהן**. פן יאמרו הרואין את כתבו אין הנדון דומה, כי אולי אינו מן הדין שכל הנשים יתנו יקר לבעליהן גם בהיותה היא מיוחסת ממנו, כי אם שהמלך ידו תקיפה להרוג את עוברי רצונו או על דבר מלכות, מה שאין כן לשאר אנשים. על כן נתחכם להורות כי לא כן הוא, כי אם כמלך וכעם שווים בזה. והוא באשר שלח **אל מדינה ומדינה ככתבה**, ולא ככתב מדינת המלך, להורות כי גם שהוא מלך המולך על כל מדינה ומדינה, מכתיב לכל מדינה ככתבה, למה שהם במקומם שוררים וחשובים, והמכתב הולך למקומם אשר הוא להם בביתם, והמה כבעלי בית שם, ראוי להחשיבם לכתוב ככתבם. ומזה יהיה נלמד **להיות כל איש שורר בביתו** כי הלא המלך עצמו חולק כבוד לכל בני מדינה בביתם לכתוב ככתבם, ואין זה רק להיות מהראוי שכל איש ישתרר בביתו, וכאשר נתחייבה ושתי למלך על עוברה רצונו כן חייבת כל אשה להשתעבד לבעלה.

וזה מקל וחומר מה אם המלך משפיל עצמו לכבד כל בני מדינה ברשותם, כל שכן האשה הבאה אל בית האיש אפילו תהיה גדולה בת מלכים תשתעבד לאיש בביתה. וזהו **להיות כל איש מרבה אפילו קטן מערכה**, כי מי גדול מהמלך וחולק כבוד לכל בני המדינה בביתם ורשותם. ומאשר כתב **לכל עם ועם כלשונו** זולת הכתיבה שהיה ככתבו, ילמדו שיהיה **כל איש בביתו מדבר כלשון עמו**. שאם תהיה האשה מעם אחר, כמלך אחשורוש שהיה מזרע מדי והיא כשדית, לא ישפיל אדם עצמו לדבר אתה כלשון עמה רק כלשון עמו, והיא תלמד לשונו להבינו כי היא משועבדת אליו. וזה נלמד מכתוב המלך **אל עם ועם כלשונו**, כי כל עם למה שהוא בביתו ומקומו משפיל המלך עצמו לדבר אליו כלשון העם ההוא ולא כלשון המלך, כל שכן האשה הבאה אל ביתו שתדבר כלשונו ותשתעבד לו אפילו בת מלך היא, כי מי גדול מהמלך ובבואו לרשות עם ועם מדבר כלשונו.

פרק ב

א אחר הדברים האלה כִּשְׁךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ אֲחֻשְׁרוּשׁ זָכַר אֶת-וְשֹׁתִי וְאֶת אֲשֶׁר-עָשִׂתָה וְאֶת אֲשֶׁר-נִגְזַר עָלַיָּה :

ב וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי-הַמֶּלֶךְ מִשְׁרָתָיו יִבְקֹשׁוּ לַמֶּלֶךְ נַעֲרוֹת בְּתוּלוֹת טוֹבוֹת מֵרָאָה :

ג וַיִּפְקֹד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל-מְדִינוֹת מַלְכוּתוֹ וַיִּקְבְּצוּ אֶת-כָּל-נַעֲרָה-בְּתוּלָה טוֹבָה מֵרָאָה אֶל-שׁוֹשֵׁן הַבֵּירָה אֶל-בֵּית הַנָּשִׁים אֶל-יַד הַגָּא סָרִיס הַמֶּלֶךְ שֶׁמֶר הַנָּשִׁים וְנָתַן תַּמְרָקִיָּה :

ד וְהַנַּעֲרָה אֲשֶׁר תִּיטֵב בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ תַּחַת וְשֹׁתִי וַיִּיטֵב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ כֵּן :

הנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה יב ב) כי במשתה המלך היו כל שרי פרס ומדי מנבלים פיהם לספר על הנשים, אם מדיות נאות או פרסיות. ויען להם המלך הנה כלי שאני משתמש בה לא מדיית ולא פרסית כי אם כשדית ואין כמוה בכל העולם, אם רצונכם אשלח בעדה שתראה. אמרו צריכה להיות ערומה להראות יופיה, אז **שלח למהומן וכו'**, יביאה ערומה.

ובזה נבאר ענין הכתובים, כי **כשוך** חמתו על עוברה רצונו (א) **זכר המלך את ושת**, כלומר אותה אשר היה מתפאר בה שלא היה כיופיה בכל מלכותו ואיבדה. והיה אומר בלבו, הן לו עשתה דבר מגונה שתתחייב מיתה החרשת. אך **זכר את ושת** החשובה והחביבה לו, **ואת אשר עשתה** שאדרבה ראוי להחזיק לה טובה שהחזיקה במידת צניעות להיות כבודה בת מלך פנימה, וראה **את אשר נגזר עליה** למות, ולכן נוחם יסתר מעיניו על האבידה אשר אבד ועל לא חמס בכפה. וזהו **זכר את ושת וגם את אשר עשתה** שהיה כהוגן **ואת אשר נגזר עליה** שלא כהוגן. ובכלל הדבר באומרו **ושת** ולא אמר המלכה, כיוון לומר כי גם שלא הייתה מלכה רק כשאר נשים נעשה לה שלא כהוגן.

(ב - ד) על כן ענו נערי המלך אליו, הנה יש תקנה. כי כאשר אבדת מה שהיית מתפאר שאין כמוה בכל מדינות מלכותך (ב) **יבקשו וכו' (ג) ויפקד המלך וכו'**. באופן כי תוכל עתה להתפאר באמת, כי אשר תמלוך לא תמצא כמוה בכל המדינות, כי מכולם תבחרנה, והעמד כל המובחרות יחד **אל שושן**, ותהיינה סמוכות זו לזו. מה שאין כן בושת שהיית מתפאר בה בלא ראות כל הנשים זולתה, ואולי אם היית רואה כל השאר ישרו בעיניך ממנה, באופן הייתה ספק, וזו תהיה ודאי. ולבל תאמר בראותך יתר נשים כי עדיין אין כושת, ראה נא כי הלא ושת לא הייתה נראית לפניך כי אם מקושטת בתמרוקי נשים, לכן עשה כן גם לאלו, ואז תבחין ותראה אם תיטב בעיניך, וזהו **ונתון תמרוקיהן ואז (ד) והנערה אשר תיטב וכו'**.

ורמז עוד כי הנה אפשר לדחות עצה זו כי לא טובה היא. כי מי מחשובי המדינות תהיה לו בת יפת תאר טובת מראה יעמידנה ויביאנה לידי ניסיון, אם יחפוץ בה המלך יקחנה ואם אין

תשוב בית אביה עלובה ועצובת רוח כי געלו בה. ומה גם אם ממדינות המלך הרחוקים תהיה כי הלא תכלם היא ואביה כי תשוב למרחקים בבושת פנים. על כן אמר **והנערה אשר תיטב כו' תמלוק**, לא אמר יקחנה המלך רק **תמלוק תחת ושתי**. כלומר כי את כל הנבחרות יקח ויהיו **ביד הגי שומר הנשים** של [ה]מלך כי למלך יהיו לנשים. אך היתרון אשר תהיה **לנערה אשר תיטב וכו'** הוא כי היא לבדה **תמלוק תחת ושתי**, אך האחרות יהיו לו לנשים ולא יעדרו דבר אך המלוכה, כאשר יתבאר זה לפנים בס"ד.

ה איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן-שמעי בן-קיש איש ימיני :
ו אשר הגלה מירושלים עם-הגלה אשר הגלתה עם יכניה מלך-יהודה אשר הגלה
בבוכדנצר מלך בבל :

(ה) איש יהודי היה בשושן וכו'. אחרי הודיע אלוהים אותנו את כל הרעות אשר גמלנו המן הרע, אשר הביאנו במצודתו, אספנו במכמרתו, האכילנו המן מלחם אונים סעודתו של אחשורוש ויין משתיו, ויחייב את ראשנו למלך מלכי המלכים. כמאמר רבי ישמעאל **במדרש חזית (אסתר רבה ז יג)**, כי המן היה יועץ בלייעל למלך אחשורוש לחייב את ישראל, והוא קיבצם שמונה עשר אלף וחמש מאות מישראל אשר בשושן. שלא כרצון מרדכי שהיה צווח צווחה על היין בל יבגוד על היהודים אשר בשושן, ואומר להם לא תלכו ולא תלחמו לחם רשע, כי רעה נגד פניכם ללמד עליכם קטגוריא. ולא שמעו ולא הטו את אוזנם, וכמרעיתם וישבעו נתחייבו כליה למקום, כאשר הזכרנו למעלה לשון מאמר רבי ישמעאל.

עתה בא הוא יתברך ללמדנו דעת אלוהים בארץ והשגחתו להטיב אלינו אשר לא עזב חסדו ואמתו מעמו ונחלתו ישראל, ולא כחטאינו עשה לנו. כי לא השבית לנו גואל, לתקן את אשר עוות המן הרע, ויקם ה' לנו את מרדכי, שעל ידו תהיה סליחתנו ועל ידי אסתר אשר לקח לו לבת. וזהו **איש יהודי [היה] וכו'** וכמאמרם ז"ל **(אסתר רבה ו ג)** כל מי שנאמר בו היה מתוקן למה שנעשה על ידו, ומשה היה רועה מתוקן לגאולה, וכן **איש יהודי** היה מתוקן לגאולה.

וטרם נבוא אל הענין נשים לב, מה זה היה שראה והתקין הוא יתברך שני גואלים, והיה די באחד. ואין להשיב כי מרדכי היה העיקר שנאמר בו היה על שהיה מתוקן לגאולה, אך אסתר לא הייתה רק לעזר מעט. כי הנה אמרו רבותינו ז"ל **(אסתר רבה ו ה)**, **כי אין לה אב ואם**, אתם אמרתם יתומים היינו אין אב (איכה ה ג) חייכם שהגואל שאני מעמיד לא יהיה לו אב ואם שנאמר כי אין לה אב ואם, הנה כי גם אסתר מגואלינו היא.

והנה לבוא אל הענין, נשים לב לדעת מה פשע יעקב וחטאת בית יהודה שקראתם הרעה הגדולה ההיא על ידי **איש צר ואויב המן הרע**. כי הלא מצאנו ראינו לרבותינו ז"ל דעות חלוקות, שתיים מערכות, מערכה מול מערכה. והוא כי הנה **במדרש חזית (אסתר רבה ז יג)** הסכימה דעתם כי על עוון הסעודה נתחייבו, כאומרם אמר רבי ישמעאל שמונה עשר אלף וחמש מאות הלכו לבית המשתה וכו', מיד עמד שטן והלשין עליהם לפני הקדוש ברוך הוא ואמר וכו', מיד אמר לו הקדוש ברוך הוא לשטן, הבא מגילה ואכתוב עליה כליה וכו'. הנה דעת רבי ישמעאל שעל עוון הסעודה נתחייבו כליה.

וכן במדרש עצמו מסיים ואומר כי הלך אליהו אל אבות העולם שישגיחו על הדבר ולא השגיחו באמרם אם חטאו מה נעשה להם, ואחר כך בא לו אצל משה רבנו ע"ה ואמר לו מה תענה על הצרה הזאת כי באו בנים עד משבר וכו', אמר לו משה כלום יש אדם כשר באותו דור כו', אמר לו יבקש רחמים הוא משם ואני מכאן וכו', חזר ואמר לו אם בדם היא חתומה אין תפילתנו נשמעת ואם בטיט היא חתומה תפילתנו נשמעת.

וטרם בא אל הענין, נשים לב על פי דרכנו מה היה שאחר שלא ראה באבות תקנה במה בטח שהלך אצל משה. וגם מה היה שהאבות נתייאשו מן הרחמים מה שאין כן משה. ונדקדק אומרו אל משה מה תענה בצרה הזאת, מה שלא אמר כן לאבות, וכן מה ענין אומרו אם בדם היא חתומה וכו', מה הוא עניינם ושתשמע תפילה בזה.

אמנם הנה אמרו ז"ל (**פתיחתא דאיכה רבה** כד) כי בזמן החורבן קרא ירמיהו לאבות ולמשה וכל אחד הליץ טוב ולא הועיל על חטאת ישראל. על כן גם עתה לא השגיחו האבות ואמרו מה אנו יכולים לעשות אם הם חטאו, והוא מדאגה מדבר פן כמקרה שעת החורבן גם עתה יקרה שצעקו ולא נענו כמו שאמרו ז"ל **באיכה רבתי**. אז הלך אצל משה ואמר לו מה תענה על הצרה הזאת. לומר הנה ידעתי תוכל להשיב כאבות, על כי גם אתה לא נענית בזמן החורבן כהם, אמנם להיות צרה זאת ביחוד לך ואין לך להשיב כך, וזהו מה תענה על הצרה הזאת. והוא, כי הנה **המן הפיל פור הוא הגורל מיום ומחדש לחדש** ולא מצא יום מוכן כי אם יום פטירת משה רבנו ע"ה, באומרו כי ביום סילוקו נסתלק זכותו מעל ישראל. נמצא כי הצרה הזאת נוגעת אליו, ועל כן אל תענה כאבות כי הלא אליך נוגע הדבר כי על סילוקך מישראל בטח להשמיד את ישראל. ועל כן אל תענה כאבות כי אם שתראה להם שלא נסתלקת מהם לגמרי, כי אם גם עתה תעמוד להם, וזהו מה תענה בצרה הזאת.

אז השיב לעשות כן ואמר לו אם בדם וכו'. והנה הדרך הנראה לכאורה באומרו אם בדם וכו', ששאל אם בדם היא חתומה וכו' על דבר עוון הצלם שהוא חיוב מות ודם, כמשפט עיר

הנידחת לפי חרב, והוא שלא היה לפנים כי אם בכוונה, אין התפילה נשמעת. ואם בטיט היא חתומה, שהוא על הנאת סעודת אחשורוש הוא הנאת החומר, תפילתנו נשמעת. ואמר לו כי בטיט הייתה חתומה. הנה מזה יראה שהוא על שנהנו מסעודת אחשורוש. וכן מאמרם (שם) ז"ל בגמרא שכתבנו למעלה על פסוק **והקרוב אליו כרשנא**, גם הוא יורה כי על עוון הסעודה נתחייבו כמפורש. והנה לעומת זה מאמר שהזכרנו למעלה (מגילה יב א) שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל וכו', שהכריח להן שעל עוון הצלם היה הדבר אלא שהיה לפנים, הנה כי על עוון הצלם באה להם הצרה ההיא. והלא כמו זר נחשב להעמיד שלש מחלוקות בדבר.

על כן אמרתי כי מאמר שלשת המאמרים אחד הוא. ולבוא עד תכונת הענין מזכירה לשון מאמר רבי ישמעאל **במדרש חזית**, האומר כי שחת רשתם הייתה עוון הסעודה. והוא אמרם (שם) כי כה אמר השטן בקטרגו על עוון הסעודה עד מתי תדבק באומה זו שאינן באים בתשובה שלימה לפניך וכו'. והלא קשה כי הלא עוד אכלם בפיהם ומתי נעשתה התשובה לדבר ולומר כי לא הייתה שלימה. אך אין ספק שהוקשה לו קושיית רבי שמעון בן יוחאי לתלמידיו שאם על הסעודה הייתה רעתם, של שושן יהרגו ושל כל העולם אל יהרגו. על כן אמר כי אין ספק שעדיין לא היטהרו מעוון הצלם הכולל, כי אם החלו לשוב ממנו והייתה מידת הדין בלתי מקטרגת, עד אשר נעשית תועבת הסעודה.

ואז היה פתחון פה לשטן לקטרג ולומר, כי ענין הסעודה מוכיח כי לא שבו בתשובה מעוון הצלם בשלמות מצד שעל ידי עוון הסעודה היה עוון הצלם חוזר וניעור. וזהו אומרו אינם באים בתשובה שלימה, כי עוון זה מוכיח על הקודם וממלא הסאה. נמצא לפי זה גם לרבי ישמעאל זה וזה גורם. ובזה הטיב אשר דבר בסוף מאמרו ששאל משה רבנו ע"ה לאלוהו אם בדם היא חתומה ואם בטיט היא חתומה. כי לא שאל על מה הייתה הגזרה, כי אם במה הייתה חתומה, אם בדם שהוא על עוון הצלם או אם בטיט שהוא על הנאת חמרם בסעודה. והכוונה כי בחטא הסעודה ובאשם הצלם, קמו עמדו בבית דין של מעלה לחייבם, ולא היה הספק רק על איזה מהם היה החיתום. על דרך דור המבול שהיה שם זימה ועבודה זרה וגזל ולא נחתם גזר דינם אלא על הגזל עם היות עוד עונות גדולים ורעים ממנו (סנהדרין קח א).

ועל דרך זה כדעת רבי שמעון בן יוחאי (מגילה יב א) האומר שלא נתחייבו כליה אלא על הצלם, לא יתכן שלא יזכר ולא יפקד עוון הסעודה, כי גם שלא נתחייבו עליו, הנה עוון עצמו אינו נמחק וצריך מירוק ותיקון. אך אין דעתו אלא שנחתם גזר דינם על הצלם, אך גם עוון הסעודה היה עמו ועורר לוייתו. וכן יורה מאמרם ז"ל בגמרא (מגילה יא א), וזה לשונו:

ריש לקיש פתח לה פיתחא להא פרשתא מהכא ארי נוהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל.

ארי נוהם זה נבוכדנצר,

ודוב שוקק זה אחשורוש,

מושל רשע זה המן,

על עם דל אלו ישראל שהיו דלים מן המצוות, ע"כ.

וראו לשים לב:

מה ענין נבוכדנצר אצל המן, ומה הייתה נהימת נבוכדנצר אם הוא החורבן יותר מנהימה היה. ועוד מה ענין דוב שוקק אצל אחשורוש שיתייחס אל משול המן על ישראל. אך יאמר כי שני גופי עבירות השליטו המן על ישראל:

א. נהימת נבוכדנצר די מאן די לא יפול ויסגוד לצלמא יתרמא לגוא אתון נורא יקידתא (דניאל ג ו), שעל פחדו ישראל השתחוו לצלם.

וגם היות **אחשורוש דוב שוקק** שציוה שלוחיו **לקבץ את כל העם** הנמצאים בשושן, הם עם נושע בה', כמאמרם ז"ל ששוקי עמו ישתקשקון ברחובות **להאכילם סעודתו**.

שני עונות אלו היו סבה להיות מושל המן על עם דל מן המצות להגן. הנה כי שתי עבירות היו אז יחד ביד ישראל.

והנה ממוצא דבר מצאנו ראינו טוב טעם לשבח אל צורך היות שני גואלים ולא הספיק אחד. כי למה שהיו שני גופי עבירות הוצרכו שנים, **מרדכי ואסתר**, שזכות כל אחד תגין על כל אחד מהנה, ומיניה ומינה תסתיים הגאולה. ועדיין צריך לשום לב אל איזה מהן מגין כל אחד מהגואלים. ואחשבה כי **מרדכי שהיה צועק בשווקים שלא ילכו אל הסעודה**, זכותו יגן עליה. **ואסתר על עון הצלם, כי מלכה תחת ושתי בת בנו של נבוכדנצר שהחטיאם בצלם**. וזה יהיה ענין מאמר הגמרא בשחיטת חולין (חולין קלט ב), הלא נראה כי שני העונות כאחת היו גרמת נזקנו. וזה לשונם:

מנין להמן מן התורה? דכתיב: המן העץ וכו',

מנין לאסתר מן התורה? דכתיב: ואנכי הסתר אסתיר פני וכו',

מנין למרדכי מן התורה? דכתיב: בשמים ראש מר דרור ומתרגמין מירא דכיא ע"כ.

והלא כמו זר נחשבו דבריהם ז"ל, כי מה להמן בתורה. וגם לא מצא מציאותו רק מיתתו הרעה שהיה על העץ. וגם מה ענינו בפרשת בראשית. וגם שאלתו על אסתר מה צורך בהיותה רמוזה. ולא עוד אלא שהמן רמוז בפרשת בראשית ואסתר בפרשת וילך ומרדכי בפרשת כי תשא. ולמה זה ישאל על אלה מזולתם?

אך הנה כיוונו כי אין ספק כי כל חכם לב יחקור וידרוש, כי לא יבצר אומר (הוא) [אם] מה שנתחייבו על דבר חמור בעוון הצלם קשה ליתקן אם לא על צד החסד והרחמים, או היה על דבר קל כענין ההנותם מסעודת אחשורוש וקל ליתקן. וחלוקה זו השנית תראה צודקת מהפכת אלוהים אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם והרוג בהם כרצונם תחת היותם נתונים להשמיד וכו', ומה גם לתלות את המן ובניו עם היותו משנה למלך. כי אם היה על צד החסד לבד היה מספיק בתשועת נפשם מיד שונא. ואמתת הראשונה יראה מהיות תשועה זו על ידי אשה ושתינשא לאחשורוש, ועל ידי שסיכנה את עצמה לבוא אל המלך אשר לא כדת אחרי יודעה כי אחת דתה להמית וכו'. ואף כי כשנכנסה לבית הצלמים נסתלקה ממנה שכינה והתחילה צועקת אלי אלי למה עזבתני וכו' כמאמרם ז"ל (מגילה טו ב), כי כל זה יורה היות שם הסתר פנים גדול. ולפי זה גם כן יקשה כי מהנראה כי על ידי תשועת ישראל יגדל מרדכי תכלית הגדולה, ומה גם למה שאמרו ז"ל (**אסתר רבה** י יב) שהיה מולך על ישראל מלכות שלימה מהננס והלאה. ואיך על ידי תיקון עוון פלילי בהסתר פנים עד יתחייב כליה, לא די ההצלה כי אם גם זכה את כל הכבוד הזה והוא פליא.

והנה כוונת זה המאמר לשים לפנינו דרך ישכון אור, ליישר אורחות כל הדבר הקשה אשר הערנו,

א. מפלת המן זולת הצלתו,

ב. הסתר אסתר,

ג. מעלת מרדכי.

והוא כי ידוע כי לא נפל דבר אחד מדברי הנביאים והכתובים אשר לא כתוב או רמוז בספר התורה, כמאמרם ז"ל במסכת תענית (ט א) בעובדא דרבי יוחנן על בריה דרבי שמעון בן לקיש על פסוק **אולת אדם תסלף דרכו וכו'**. והנה אין ספק כי לא דבר ריק הוא לרמוז המן בפרשת בראשית ואסתר בפרשת וילך ומרדכי בכי תשא. אך באמת מן המקום אשר בחר ה' לרמוז כל דבר ודבר, מתחתיו יצמח ויתרוץ הקושי הנופל על כל פרט ופרט.

והענין, כי שתיים רעות היו ביד ישראל:

אחת עון הסעודה

והשנית עון הצלם.

אך ענין הצלם היה לפנינו, כמאמר רבי שמעון בן יוחאי (מגילה יב א), ועל כן הוצרכו שני גואלים:

מרדכי להגן על עוון הסעודה,

ואסתר על עוון הצלם כאשר כתבנו.

והוא, במה שכתבנו מהמדרש (אסתר רבה ז יג) כי **המן** יעץ להחטיא את ישראל בסעודת אחשורוש ושהוא גם הוא קיבצם. ובזה יאמר, מה שתראה שלא די שהצילנו הוא יתברך כי אם גם נתלה המן אשר קננו להשמיד, הוא כי ממקום שהיינו מתחייבים באה עליו הרעה, כי היה על ידי הסעודה. ולהיות שהוא היסב הרעה ההיא שהוא האכילנו אותה כאשר כתבנו, על כן ראוי שבהינצל אנחנו ילכד הוא. וזהו **המן העץ וכו'**, כלומר מה שהיה המן בעץ ולא הספיק מה שאנחנו נמלטנו, הוא על כי **אשר צויתך לבלתי אכול ממנו אכלת**, היא הסעודה והיה על ידו, לכן ראוי הוא יתלה על עץ.

ומה שתראה מה**סתר פנים של אסתר המגינה על עוון הצלם**, הוא ענין ואנכי הסתר וכו'. שהוא מה שהיה הסתר אסתיר הוא על כי פנה אל אלוהים אחרים, שהיה פנייה מה אל הצלם שהיה לפנים בפרהסיא, כן גם זה היה הסתר פנים ולא עצמיי רק לפנים.

ועל דבר **מרדכי** אמר **ראש מר דרור**, שמה שהיה ראש משלו נתנו לו, כי היה להיותו נקי וטהור מכל שני הדברים, וגם לא כרע תחת אסיר, על כן לפניו יכרעו ויפולו. הנה מאמר זה הוא יורה כי שני העונות גברו מנו וזה גורם רעתנו.

ועוד מאמר אחר בגמרא שגם הוא יורה באצבע הדבר הזה ששתי עבירות היו אז, ושמרדכי הוכן להגן על עוון הסעודה, ואסתר על עוון הצלם, והוא במסכת מגילה (י ב). וזה לשונו:

רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להא פרשתא מהכא, **תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס**.

תחת הנעצוץ תחת המן הרשע שעשה עצמו עבודה זרה, דכתיב בה: **בכל הנעצוצים ובכל הנהלולים** (ישעיה נ יט), **יעלה ברוש זה מרדכי** שנקרא ראש לכל הבשמים, שנאמר **קח לך בשמים ראש** (שמות ל כג) ומתרגמין מירא דכיא.

ותחת הסרפד תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית אלוהינו דכתיב: **רפידתו זהב** (שיר השירים ג י), **יעלה הדס זו אסתר הצדקת** שנקראת **הדסה** שנאמר **ויהי אומן את הדסה**.
והיה לה' לשם זו מקרא מגלה, לאות עולם לא יכרת אלו ימי הפורים, עד כאן.

וראוי לשים לב כי יראה כוונתו כי **תחת המן** שהיה גדול, **ירש גדולתו מרדכי**, וגם נתן לו בית המן. וכן **אסתר המליכה תחת ושתי**.
והלא יקשה כי הלא זה מפורש במגילה, ואיך **פתח לה פתחא** ממקום שהוא רמז סגור חותם צר.

וגם למה נרמזה ושתי על שם אבי אביה ולא היה כהמן שנרמז בדבר הנוגע לעצמו.

ועוד מה ענין אומרו והיה לה' לשם זו מקרא מגלה וכו', מה ענינו אצל הקודם. אם הוא לומר כי מרדכי ואסתר קנו מעלה וגם הוא יתברך היה לו לשם, הוא דבר תפל מבלי מלח, כי מה לתבן אל הבר ומי יערוך לה'.

ועוד אומרו אלו ימי הפורים היינו מקרא מגלה, כי לא תיכרת, כמאמרם ז"ל (ירושלמי מגילה פ"א ה"ה), **כל הנביאים וכתובים יתבטלו לימות משיחנו חוץ ממקרא מגילה שנאמר וזכרם לא יסוף מזרעם.**

אמנם הנה הוקשה לרבי שמואל בר נחמני ז"ל קושייתנו, והוא למה היו שני גואלים מרדכי ואסתר ולא הספיק אחד ככל יתר גאולות.

עוד הוקשה שנית, הלא היא, למה בזכר הנס אנו עושים שני דברים אחד מקרא מגילה וגם שמחה ומשתה, ולא היו כימי חנוכה שדבר אחד בלבד הוא זכר הנס להדליק את הנרות.

על כן אמר כי היו שני גופי עבירות:

א. על ידי המן הרע הוא עוון הסעודה שנעשית על ידו,

ב. עוון הצלם שעל ידי נבוכדנצר.

ועל כן הוצרכו שני גואלים, כל אחד להגן על אחד מהם. כי מהמקרא ההוא ימצא כתוב היות שני גואלים על שני גופי עבירות, ומי היה על זו ומי על זו. לזה אמר **תחת המן** הוא אשר הזמינם והחטיאם בסעודה כמדובר הנקרא **נעצוץ, יעלה ברוש הוא מרדכי** להגן על מעשה המן. וזהו **תחת וכו' יעלה ברוש**, שהוא טהור **כראש הבשמים**, אשר חלאת טינופת הסעודה לא בא אל קרבו.

ותחת בת נבוכדנצר הוא אשר החטיאנו **בעוון הצלם, תעלה הדסה** במקומה להגן על מעשה נבוכדנצר זקינה. ובזה באה תשובת הדבר השני גם הוא, כי הוצרכו שני מיני זכר הנס, אחד, על הנוגע אליו יתברך הוא עוון הצלם שעשאו נבוכדנצר להגדיל שמו בעולם, והיה בדבר חלול ה' ח"ו כמפורש אצלנו במקומו. עתה **והיה לה' לשם, זו מקרא מגלה**, כי קריאתה זו הלילה הוא פרסום שמו יתברך, **הפך כוונת הצלם.**

ועל תיקון הסעודה, לעולם לא יכרת אלו ימי פורים, ימי הסעודה משתה ושמחה תמורת הסעודה ההיא. הנה כי גם מאמר זה מורה כי שני גואלים היו כנגד שני גופי עבירות.

וכן אחשוב בכוונת מאמר **מדרש חזית (אסתר רבה י ג)**, וזה לשונו:

אמר רב ברכיה הקדוש ברוך הוא כתב גאולת ישראל בתורה, דכתיב (ויקרא כה מז):

וְכִי תִשָּׂיג יָד גֵּר וְתוֹשֵׁב עִמָּךְ וּמָךְ אֲחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תוֹשֵׁב עִמָּךְ אוּ לְעֵקֶר

מִשְׁפַּחַת גֵּר:

גר ותושב זה המן שנתגדל ונתעשר, והשיגה ידו לשקול עשרת אלפים ככר כסף. ונקרא גר שהוא מזרעו של עמלק, והיה תושב במדי ופרס. ומך אחיך עמו אלו ישראל, שהיו דלים ומכין.

ונמכר לגר תושב שמכרם אחשורוש להמן להשמיד וכו', או לעקר משפחת גר שעשה עצמו עבודה זרה, הדא הוא דכתיב: כורעים ומשתחיים להמן.

אחרי נמכר גאולה תהיה לו שגאלם הקדוש ברוך הוא מידו והצילם מגזרתו ופדאם. אחד מאחיו יגאלנו זה מרדכי, דכתיב בו: ורצוי לרוב אחיו. או דודו או בן דודו יגאלנו זו אסתר שהיא בת דודו, ונגאלו ישראל על ידה, ע"כ.

וראוי להעיר מה ענין אומרו לפי זה עמך.

וגם אומרו **עמו** ולא אמר וכי תשיג יד גר תושב ומך אחיך ונמכר לו. **וגם אומרו או לעקר וכו'** שנראה שנמכר פעמים ולא היה כי אם פעם אחת. **ועוד אומרו שגאלם הקדוש ברוך הוא מידו והצילם מגזרתו ופדאם,** שיראה דבר אחד שנוי ומשולש.

ועוד שאחר אומרו שהקב"ה פדאם איך יצטרך אל אחד מאחיו. **ועוד אומרו או דודו או בן דודו זו אסתר** שהיא בת דודו שאם כן היה לו לומר בן דודו יגאלנו, למה הוזכר דודו שהוא מרדכי עצמו.

אך הנה הוקשה לו בכתוב אומרו מה שתשיג יד הגר, כי באומרו **כי ימוך אחיך ונמכר לגר תושב** ידוע שהשיגה יד הקונה. וכן אומרו **ומך אחיך עמו,** בכלל כי ימוך הוא. **ועוד לענין הדין מה יתן ומה יוסיף היותו גר או תושב אחר היותו גוי,** ואם כן למה אמר **גר ותושב.**

וגם אומרו עמך ואומרו עמו שהוא מיותר.

וכן אומרו עמך פעם שנית.

וכן אחרי אומרו אחד מאחיו יגאלנו למה אמר **או דודו וכו'** כי בכלל מאתים מנה. **וכן בכלל זה היה גם כן אומרו או משאר בשרו.** על כן גזר אומר כי הוא רמז אל העתיד. והוא כי אותו הגלות היה ממדי, ומי נתן כח להמן שהוא גר בארץ למשול בנו, כי אינו גלות אדום. לזה אמר כי להיות שכח אדום הוא למשול בנו בהיותינו דלים מן המצות, כי הוא רצועת לקותנו, כמו שכתוב **והיה כאשר תריד וכו' (בראשית כז מ),** על כן עם היותו גר במדי המושל בנו, יכול למשול בנו להיותו עמנו כי היינו בלתי כשרים, כברכת יצחק באומרו **והיה כאשר תריד,** כמאמר המתרגם כד יעברון בנוהי על פתגמי אורייתא וכו',

על כן בכל מקום שימצא עמנו גוברת ידו עלינו. וזהו **וכי תשיג וכו'** זה **המן שנתגדל וכו'**, **גר מזרעו של עמלק** והיה **תושב** במדי. לומר שידו משגת וגוברת להיותו עמנו, עם שהוא גר במדי שהוא בעל הגלות, למה שהוא גר מזרעו של עמלק שהוא שוט תוכחתנו.

ועוד טעם אחר והוא כי **ומך אחיך עמו**. כי מה שנתרוששנו מן המצוות היה להיותנו **עמו**, כי הוא הולכים לסעודת אחשוורוש והחטיאם, וזהו **ומך אחיך עמו**. על כן **ונמכר לגר תושב**, כי גברה ידו עלינו משתי הבחינות:

אחת על מה שעשה **עמך** הוא **עון הסעודה** שהוא האכילך, וזהו אומרו **ונמכר לגר תושב עמך**,

וגם כן מטעם אחר והוא בבחינת העבודה הזרה הוא **הצלם**. ועל כן **נמכרנו לעקר משפחת גר** הוא **המן שעשה עצמו עבודה זרה מעין הצלם**, וזהו **או לעקר וכו'** שהיא עבודה זרה כנודע. ועל כן לא אמר ולעקר שהיה נראה שהיו שני קונים, אך הוא קונה אחד משתי בחינות שעל כל אחד היינו חייבים או מזו או מזו. כי נמכרנו להמן אשר בידו שתי בחינות אחת עון הסעודה שהיה על ידו, שנית על עון הצלם שהיא בחינת עבודה זרה. על כן שלט בנו מי שעשה עצמו עבודה זרה, נמצאת המכירה על שני גופי עבירות.

והנה **תחילה גאלם הקדוש ברוך הוא מידו** על ידי מה שתלו אותו מיד בחדש ניסן. ואחרי מותו עדיין היה אפשר שלא ישובו ספרי האף, כי כתב **אשר נכתב וכו' אין להשיב**, וזהו **והצילם מגזרתו**. ואחר כך **פדאם** בדם חללים רבים שנתן תחתיהם לסוף השנה ביום אשר שברו אויבי היהודים למשול בהם.

ושמא תאמר הלא אין הקדוש ברוך הוא וותרן ואיך נימוחו שני גופי העבירות. לזה אמר שנשאו אותם שני גואלים להגן זכותם, באשר החזיקו להשיב את ישראל בתשובה. כי על עון הסעודה **אחד מאחיו** הוא **מרדכי** יגאלנו, על מה שחטאו אחיו בני שושן. **ועל עון הצלם או דודו** הוא **מרדכי** היה מספיק, **או בן דודו** של גואל היא **אסתר**.

ולמה הוצרכה היא גם כן, הלא הוא או משאר בשרו שהוא להיותה שאר בשר כי אין שאר אלא אשה, והיה צריך יהיה שאר בשרו לכפר בעד שאול כאשר נבאר בס"ד. והוא לבל יהיה עיכוב אל הגואלים להגן על דבר היות גרמת הנזק משאול זקנם, שהוא גרם ביאת המן לעולם כאשר נבאר, שהוצרך היות התיקון על ידי אשה. ולהיות כי אין הבחירה נמנעת, אמר או השיגה ידו של ישראל לשוב ונגאל מעצמו.

והנה מכל אלה מצאנו ראינו טוב טעם ודעת תחת מה העמיד לנו הוא יתברך שני גואלים, כי היה איש על דגלו לכפר בעד עונות ישראל איש איש על עבודתו ועל משאו כמדובר.

אך עדיין אנו צריכים לדרוש ולתור תחת מה עשה ה' ככה לבלתי נתון כח ביד מרדכי לכפר גם על שניהם, כי נקי היה מכל אחד מהם וצדיק גמור היה ולמה נתייחד מרדכי על עוון הסעודה ואסתר על עוון הצלם.

ועוד כי גם שהוצרכו שנים למה היו אחד זכר ואחד נקבה ולא היו כולם אנשים.

ועוד מה פשעה ומה חטאתה של אסתר שנח שבט הרשע על גורלה שנשאת לערל, ומה גם שתראה גאולתה כמצווה הבאה בעבירה.

ועוד למה הוצרכה להסתכן שהערת למות נפשה, לבוא אל המלך אשר לא כדת בהיות שאחת דתה להמית אשר לא יקרא ויבוא.

ומה גם עתה כי עוון הצלם היה לפנים ונצטערה היא יותר ממרדכי אשר היה על דבר המשתה.

אמנם הנה כתבנו כי שתי רעות היו לנו, **עון הצלם ועון הסעודה**. וכלי הנותן נקמות לנו על שתיהן היה המן, כי הוא פרש רשת לרגלינו בסעודה וגם הוא היה לו עבודה זרה בחיקו מעין עוון הצלם. על כן קרבו פקודות שני העונות להיות מאתו ובידו, האחד על כי המכשלה ההיא תחת ידו, ועוון הצלם, כי מצא מין את מינו וניער. וגם כי לולי על הישנות עוון הסעודה, לא נפקד אז עוון הצלם, כי הלא הייתה תשובה מה ביד ישראל. אלא שעל ידי עוון הסעודה היה קטרוג השטן לומר כי אין באים בתשובה שלימה לפניו יתברך על הצלם, כמו שהוכחנו למעלה מלשון המדרש, נמצא היה עוון הסעודה מעורר שנית עוון הצלם.

ונבוא אל הענין, והוא כי אחר אשר הודיע ה' אותנו את כל זאת כי על ידי עוון הסעודה נתגלגלה פקודת עוון הצלם, ושגם עוון הסעודה הוא היה עושה, נמצא כי אל כל זה סיבה ראשונה שאול בחיר ה'. כי לולא הוא הותיר את אגג מלך עמלק חי לילה אחד, כמעט כסדום היו להאביד שריד. אך בלילה ההוא כאשר שכב שם נזדמנה לו שפחה ויבוא אליה ותהר לו ותלד את אבי אבות המן הרע ההוא. נמצאת המכשלה הזאת תחת יד שאול כי הוא היסב ביאת המן לעולם. על כן הייתה עצתו יתברך לומר, הנה משני גופי עבירות שביד בני, הנה **עוון הסעודה אין כמרדכי לתקנו**. כי הלא הוא היה מכריז ואומר שלא ילכו אל המשתה כי רע עליו המעשה כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה** ז יח), והוא לבדו קדש שם שמים בדבר ההוא, על כן מי כמוהו מכפר בעד העוון ההוא.

וכן על דבר הצלם הוא היה בזמן ההוא עם גלות נבוכדנצר והיה טהור. אך הנה יותש כחו לישא שני עונות על שכמו להגן על ישראל, אחר כי קולר הכל היה על בית אביו הוא שאול, שעל ידו בא המן לעולם על כן צריך גואל אחר יהיה בעזרו כי טובים השנים כי היכי דלמטייה לכל אחד שיבא מכשורא, וכל אחד יגן על אחד. ותהי עצת קדוש ישראל **יהיה הגואל השני אשה לתקן אשמת שאול הגורם**, למען יהיה מידה כנגד מידה. כי הוא היסב תזדקק לאגג אשה יטיל בה זוהמא להוציא ממנה חלאת טומאתו בה, על כן מזרעו תזדקק אשה לערל וישלך בה זוהמא.

וכאשר נסתכנו ישראל על ידי מה שגלגל להביא את המן, כן תסתכן היא ותערה למות נפשה להצילים. ועל כן הייתה מלכה כמוהו והחביאה עצמה בל יקחוה למלוך כשאול שנחבא אל הכלים כאשר נבאר בכוונת הכתובים הבאים בס"ד.

ובזה נבוא אל ביאור הכתוב אשר אנו בו. והוא בשום שכל והבין בקושיית רבותינו ז"ל (מגילה יב ב) קרי ליה **יהודי** וקרי ליה **ימיני**, זולת אשר כתבנו לעיל.

והנה בשם הרמ"ע שמעתי שהכתוב בא ויתן טעם אל הקראו **יהודי**, באומרו **אשר הגלה וכו' עם יכניה מלך יהודה**, כלומר שעל כן נקרא **יהודי שהגלה עם מלך יהודה**. **ועדיין קשה** כי אעיקרא דדינא פירכא יאמר מתחילה **איש ימיני** ולא ישנה תוארו שיצטרך אחר כך לתת טעם לדבר.

אך יתכן לפי דרכנו קרוב לזה בתת טעם אל שינוי התואר, והוא כי על היותו מגלות יהודה כאומרו אחר כך **אשר הגלה וכו' נקרא יהודי**. וענין הכתוב הוא אשר כתבנו, והוא כאשר ידענו כי כל **סתם אנשים** או **איש** שבמקרא הוא רשום **צדיק**, כמאמרם ז"ל (**במדבר רבה טז ה**) על אמרם שהמרגלים שנאמר בהם כלם אנשים, צדיקים היו באותה שעה. והענין **איש יהודי** כלומר איש צדיק היה, בהיקרא **יהודי** שהוא בגלות יהודה על ידי נבוכדנצר, שלא חטא בצלמו.

וגם היה איש בשושן הבירה איש רשום וצדיק שלא חטא בסעודה שהוא עוון שושן. באופן שהוא היה הראוי לגאול את ישראל על ידי זכותו על שתי עבירות אלו. וזהו **איש יהודי על האחד**, **ועל השני היה בשושן** כי גם שם היה איש רשום וצדיק נקי מעון שושן.

אך לעומת זה סוף ייחוסו הוא **בן קיש** אבי שאול כלומר כי להיותו **בן קיש** קולר עוון כל רעת המן תלוי על בית אביו, ועליו לתקנו. ובכן איך זכות מרדכי יגן על הכל, ויש לו חלק מצד בית

אביו והוא כחבוש בצד מה, ואיך יתיר גם את זולתו, וזהו אומרו **בן קיש**. ואם נאמר נבקש זולתו, אין כמוהו, כי זה נוסף על היותו נקי משתי עבירות אלו הוא **איש ימיני** נכון להפיל את עמלק בידו, **כי אין עמלק נופל כי אם ביד בני בניה של רחל**, כי הלא יסחבום צעירי הצאן, וזהו **איש ימיני**. על כן ראה הוא יתברך ותיקן הכל כאשר יבוא כי **ויהי אומן את הדסה וכו'**.

(ו) והנה תחילה הוצרך הכתוב לבאר לנו שלשה דברים:

א. על איזה זמן נקרא **איש יהודי** בהיותו **איש ימיני**,

ב. איך היה **איש צדיק** מעון הצלם,

ג. איך תיקן הוא יתברך שתהיה הגאולה מפאת מרדכי ותהיה ארוכה ומרפא על גרמת בית אביו.

ועל האחד אמר **אשר הגלה וכו'**, כלומר אשר אמרנו שהוא **יהודי** הוא בהיות **אשר הגלה עם יכניה מלך יהודה**. ואשר אמרנו שהיה אז **צדיק על עוון הצלם** הוא **אשר הגלה נבוכדנצר וכו'**. והוא כמו שאמרו ז"ל (**ילקוט אסתר** רמז תתרג) כי שתי פעמים הגלה:

א. עם יכניה,

ב. אשר הגלה נבוכדנצר בזמן החורבן.

וראוי לדעת למה הודיענו שהגלה שתי פעמים, אך הוא להורות אשר הוא טהור מעון הצלם. והוא כי הצלם היה בגלות השנית שנתיים אחר החורבן כמו שאמרו ז"ל (**סדר עולם רבה** כה). ובזה יאמר **אשר הגלה עם יכניה בגלות הראשונה** שאז היו כולם צדיקים **החרש והמסגר וכו'**, הוא בהוייתו **אשר הגלה נבוכדנצר אחר כך**, כי כצדקתו **בגלות יכניה** היה בגלות נבוכדנצר בזמן הצלם, כי לא חטא בו, באופן שגם הוא ראוי להגין על זה.

אך מה נעשה להיותו **בן קיש** שקולר **עון הסעודה והתעוררות עון הצלם היה על צואר בית אביו?**

על כן יתוקן במה **שויה אומן את הדסה וכו'**, שהיא תעזרנו כי תישא עוון הצלם. כי סיבב הוא יתברך **שותלקח אסתר אל המלך ותמלוך** עם שהטמינה עצמה, מעין שאול במולכו, וסבלה עוון בית אביה ותכפר עליו, באופן שלא עיכב גרמת הנזק מלהגן זכות שניהם ככל הכתוב לעיל.

עוד תירצו (ילקוט אסתר תתרג) על הקראו **יהודי**, שהוא על היות דוד המלך ע"ה סיבת היולד מרדכי. כי אילו הרג דוד את שמעי כמאמר אבישי לא היה מוליד את מי שהוליד את מרדכי, נמצא שדוד שהיה מיהודה גרם הוויית מרדכי, על כן נקרא **יהודי** על שמו. ואפשר כי

גם זה אינו חסר מן הספר, והוא כי גם שיאיר היה אביו של מרדכי, לא היה יאיר בן לשמע, כי יותר על שלשה דורות היה משמעי למרדכי. אך אין ספק כי אומרו **בן שמעי בן קיש** נאמר לידרש. והוא כי הנה **שאול היה סיבה שיולד המן ויחייב את ישראל על ידי הסעודה, ודוד היה סיבה שיולד המושיע אותנו מהצרה ההיא** כאמור. וזהו אומרו **איש יהודי** כלומר מתייחס ליהודה שעל ידי כן היה בשושן, שאלמלא מי שנרמז במלת **יהודי** לא היה זה בשושן. ואיך היה זה, ואיך יקרא יהודי, לזה אמר **ושמו וכו' בן שמעי** כלומר שבהיותו מזרע שמעי ראוי יקרא **יהודי**, כי מיהודה היה אשר הניח את שמעי חי.

ושמא תאמר היחוייב יהיה הגואל מרדכי שעל כן הניח דוד את שמעי?

לזה נתן שני טעמים:

אחד כי גם הוא מזרע **קיש**, כלומר, ויבוא הבא מקיש ויתקן אשר עוות בן קיש הוא שאול. **שנית** שהוא **איש ימיני**, דומה לבנימין שלא השתחוה לעשו.

כי זאת הייתה תשובתו אל עבדי המלך על שלא השתחוה להמן, כי בן בנימין היה כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה ז ח**). ואמר יחס היותו **איש ימיני** בשתי גליות, שלא כרע ולא השתחוה לזולת אלוהי ישראל, וזהו **אשר הגלה וכו'** לומר שהיה איש ימיני שומר יחוסו בגלות יכניה ובגלות נבוכדנצר בחורבן. וזהו **אשר הגלה נבוכדנצר** כמו שאמרו ז"ל כי גם אז שמר יחוסו ולא השתחוה לצלם.

ושמא תאמר אדרבה להיותו מקיש לא יעצר כח להגן על מה שגרם זקנו. לזה אמר **ויהי אומן וכו'**, והוא כי יש לו עזר כנגדו הוא זכות אסתר גם היא, כי על כן תצטרף עמו אסתר. וזהו **ויהי אומן וכו'** ויבואו שניהם כאחד על השני הדברים שגרמו הרעה כנזכר לעיל.

או על דרך זה. איש יהודי היה לבדו בשושן הבירה כי השאר לא שמרו יהדותם. ולמה יקרא **יהודי** ולא נאמר איש צדיק?

על שהוא **בן שמעי** שהצילו דוד מיהודה, והוכרח היות זה על שהוא **בן קיש** וצריך מי שיתקן עוותתו מזרעו. אך הוא **איש ימיני**, כי מצד אחד הוא **איש**, וצריך תהיה אשה להיות מקביל אל מעשה שאול כנזכר לעיל שסבב יטיל אגג זוהמא בשפחה שנזדווגה לו ויצא העגל ההוא הוא **המן**, שעל כן ראוי אשה מזרעו יטיל בה אחשוורוש זוהמא. ומצד אחר הוא **ימיני** מתדמה לבנימין אשר לא השתחוה לעשו, ושמר יחוסו זה **כאשר הגלה** בגלות **יכניה**. וכאשר שנית **הגלה נבוכדנצר בחרבן** שהיה אז **עוון הצלם**, הוא היה **ימיני** שלא כרע ולא השתחוה, ואם כן אין כמוהו להגן על עוון הצלם. על כן **ויהי אומן את הדסה וכו' ותלקח** לאחשוורוש לאשה ותגאל גם היא כמדובר.

ז וַיְהִי אֲמֵן אֶת-הַדָּסָה הִיא אֶסְתֵּר בֶּת-דָּדּוּ כִּי אֵין לָהּ אָב וְאִם וְהַנְּעָרָה יָפֶת-תָּאֵר וְטוֹבַת
מְרָאָה וּבָמוֹת אֲבִיהָ וְאִמָּהּ לִקְחָהּ מֶרְדֵּכִי לֹו לְבַת :
ח וַיְהִי בְּהִשְׁמַע דְּבַר-הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ וּבְהַקְבֵּץ נְעֻרוֹת רַבּוֹת אֶל-שׁוֹשַׁן הַבִּירָה אֶל-יַד הַגִּי וְתִלְקַח
אֶסְתֵּר אֶל-בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶל-יַד הַגִּי שְׁמֵר הַנָּשִׁים :

ראוי לשים לב:

למה הודיע הכתוב אותנו את כל זאת, שהיה **הוא אומן** אותה, ושהדסה היא **אסתר**,
וכן **אומרו בת דודו**. שאם הוא **שלקחה לו לבת** למה נאמר שני פעמים,
ולא עוד אלא שתחילה מחליט הדבר יותר באומרו **בת דודו** ואחר כך אינו אומר אלא **לקחה לו לבת**.

וגם למה הודיענו **כי אין לה אב ואם**,
וגם אומרו ובמות אביה ואמה הוא מיותר, והיה די יאמר כי אין לה אב ואם ולקחה וכו'.

אך הנה כל השומע אשר לא ידע עצת קדוש ישראל יתחמץ לבבו, באומרו מה זה היה הלקח
אסתר אל המלך וימליכה תחת ושת'. כי הלא לא ימנע מחלוקה, או הייתה צדקת, או לאו. אם
אמרנו כי צדקת הייתה זכותה וזכות ישראל הגיעה למלכות להחיות את ישראל לפליטה
גדולה, הלא לזאת יחרד כל לב, כי הלא תדמה למצווה הבאה בעבירה, כי תינשא לערל לב
וערל בשר, ומלכותה היא לה אליה וקוץ בה.

ומה גם אם ישקיף איש אל אשר עשה אלוהים לפרעה ולאבימלך על דבר שרה. ואילו גם
אסתר צדקת הייתה איה כל נפלאותיו אשר עשה עם שרה, ולמה לא עשה לאסתר לבל ינוח
שבט הרשע על גורל הצדקת.

ואם אמרנו כי לא צדקת הייתה, והראיה כי על כן לא נעלמה מעיני העם, כי אם לא יאמרו
כדבר הזה איך נחפשה ותמצא נערה יתומה מבני הגולה,

או איך החשיבוה לקחתה בתוך המקובצות, אם לא כי לא הייתה כבודה בת מלך פנימה
בירכתי ביתה, כי אם הייתה מפרסמת יופיה וטוב מראה לעיני כל עובר עד ראו אותה שרי
המלך ויהללו אותה אליו ותלקח האשה בית המלך.

ומה גם עתה כי המלך היה משמיע דת על ידי כרוז, והיו מתקבצות אל ידי הגי, והיא בשמעה
באה בתוך הבאות, ואם כן איפה לא בצדקתה עשתה כך ללכת להינשא לערל.

ואם כה נאמר הלא כמו זר נחשב היעשות נס על ידה דלא עביד קודשא בריך הוא ניסא
לשקרי.

אמנם הנה אין ספק כי מאשר הראנו יתברך את כל הגדולות אשר עשה אלוהים על ידה, כולנו חייבים להודות כי צדקת גמורה היא, ומה גם אשר השליטה ה' במלכות הרב ההוא. ואשר מצאנו ראינו את כל אשר עשה אלוהים לפרעה ולאבימלך על דבר שרי ולא עשה כן לאסתר בל תיפול בגורל הערל ההוא.

ומה גם לאומר מרבתינו ז"ל (מגילה יג ב) כי גם אסתר הייתה אשת מרדכי אפילו בהיותה בית המלך שהוא ממש ענין שרה אמנו, אך זה אחשוב כיוונו רבתינו ז"ל בנועם מליצתם באומרם (**בראשית רבה** נח ג) למה מלכה על מאה ועשרים ושבע מדינה, **אלא תבוא אסתר בת בתה של שרה שחיתה מאה ועשרים ושבע שנה ותמלך על מאה ועשרים ושבע מדינות.**

והלא יראו דברי צחות בעלמא, אך אני לא כן אדמה בפי קדושים כרבתינו ז"ל. אך הוא בשום לב האם לא הייתה לשרה בת זולת אסתר תהי לה כן, הלא כל בנות ישראל בנותיה הן, ואיך יאמר בת בתה של שרה, וגם מה ענין מלכות אצל השנים. אך הוא כי הוקשה להם, איך אשר עשה נסים לשרה בל תטיל בה זוהמא מלך ערל לא עשה כן גם לאסתר. כי על כן ישפטוה משפט נשים בלתי כשרות שאינה צדקת כשרה שנעשה לה נס על הדבר כמות.

על כן אמרו ראו נא כי בת לשרה תתייחס כי צדקת הייתה, והראיה כי לא על חנם השליטה ה' על מאה ועשרים ושבע מדינות כמנין שנות שרה, אם לא לדמותה אליה. והוא הטעם שכתבנו דלא עבד קודשא בריך הוא ניסא לשקרי להמליכה שלא בטבע, בהיות רמז ממשלתה כמספר שנות שרה שממנה הייתה לנו הקושיא, אם לא לרמוז כי זאת אל שרה תדמה, כי כך הייתה זאת בהזדקק לערל כשרה שלא נטמאה. כי כאשר מה שלא שלטו בשרה היה לישועת ישראל כמו שאמרו ז"ל (**שיר השירים רבה** ד יא), שבזכות שרה שגדרה עצמה מן הערווה זכו כל הנשים במצרים לגדור עצמן, שהוא אחד מן הדברים שנגאלו עליהם ישראל כמו שאמרו ז"ל (שם) שזהו גן נעול וכו'. כן מה שנלקחה אסתר היה לישועת ישראל. והוא מן הטעם שכתבנו על דבר שאול. וזהו בת שרה, כלומר לבת לשרה תתייחס, עם היות בה הפך ענינה, כי זה לעומת זה שוין לטובה, כי לא מהעדר כשרון היה זה לה.

ולהכריח הדבר בא הכתוב לומר, הביטה וראה כי צדקת הייתה ומהשם יצא הדבר, כי הלא אשר הוא **איש יהודי** צדיק גדול כמדובר, היה **אומן את הדסה**. ומה גם במה שאמרו ז"ל (מגילה יג א) שנקראה **הדסה** על שהייתה צדקת, כי הצדיקים נקראים הדסים כמה דאת אמר **והוא עומד בין ההדסים** (זכריה א ח). יאמר כי הנה כשהצדיק מגדל את מי שאינו צדיק מצד עצמו יועיל לו לעשותו צדיק, כל שכן כשמגדל ומיישר את מי שהוא צדיק מצד עצמו שעל ידי

תרבותו יכפל חסידות המתגדל עמו. וזהו **ויהי אומן את הדסה**, כי להיות הוא האומן וגם היא הדסה צדקת מצד עצמה, ודאי שהוכפל כשרותה. ואחשוב בתואר זה, בהזכיר מאמרם ז"ל (שם), למה נקראת **אסתר**?

כי הגויים היו קוראים אותה כך בית המלך, על שם אסתהר. ובזה נאמר שאפשר שהקרא **הדסה** הוא תואר אל הצדקות בבחינת ההתמדה. והוא, כי הנה דרך האילנות שאינם רעננים רק בקיץ, אך לא בחורף, אך ההדס רטוב ודשן בקיץ ובחורף. ובזה יאמר ראה נא צדקת אסתר כי לא בלבד באמנה את מרדכי הייתה באיבה וכשרותה, כי אם הייתה הדסה כהדס הזה שגם בחורף הוא רענן, באופן שהיא אסתר. לומר שגם בהיקרא אסתר על שם אסתהר, שהוא אחרי הנשאה לערל שהוא כימי החורף אל האילן, ריחה לא נמר, כי גם אז **בת דודו** תקרא דומה אליו.

ושמא תאמר היתכן כי לא גבה לבה במלכות לבעוט בכישרון, אל תתמה. כי הלא **אין לה אב ואם** וגדלה בהכנעה. והוא מה שדרכנו לפרש על המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, שהוא כי המתחיל כשרותו בעוני ובהכנעה, גם כי יעשיר לא יבעוט. כן יאמר **כי אין לה אב ואם** והחל כשרונה בהכנעה, על כן קיימה מעושר.

ושמא תאמר מה תשיב על תוכחתנו לומר אילו הייתה כבודה בת מלך פנימה איך נתפרסם יופיה?

לזה אמר, דע איפה כי הנה לסבת היותה **נערה יפת תואר וטובת מראה**, על כן חש מרדכי פן תגלה ותראה יופיה ויחמדוה. על כן מיד **במות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת** בל תהא יצאנית חלילה פן תאחז.

(ח) ושמא תאמר אם כן איפה איך הכירו יפיה ויקחוה?

אך אין זה כי אם **בהישמע דבר המלך ודתו** ויתקבצו נערות הראויות על ידי פקידי המלך, שמעה אזנה ותלך גם היא בתוך הבאות להראות את יפיה, כי ראתה כי ראויה היא ותיטב בעיניהם, או הראית עצמה אל פקידי המלך שאם לא כן מאין ולאין ראו אותה שרי המלך ותוקח בית המלך. ואם כן איפה לקתה מדת כשרונה, שהמציאה עצמה לשכב את ערלים. ומה גם לרבותינו ז"ל (מגילה יג ב) האומרים כי אשת חיקו של מרדכי הייתה. על כן אמר, הנה **בהשמע דבר המלך ודתו** וגם **בהקבץ נערות וכו'** שכלן נקבצו באו, לא כאלה חלק אסתר חלילה, כי לא באה, כי אם **ותלקח** בחזקה ממקום כבודה, כי מה יצא להם דרך לדעת יופיה.

ולא עוד כי אם שבכל הנערות שהיו נקבצות אל ידי הגי היו בספק, ולא אחת בהן יתנו לב לומר זו ראויה למלך, כי אם באסתר. וזה מורה באצבע לשון הכתוב, שבכל הנערות הוא אומר ובהקבץ נערות אל שושן הבירה אל ידי הגי, ולא נאמר בהן אל בית המלך אל ידי הגי, כאשר נאמר באסתר ותלקח אסתר אל בית המלך אל ידי הגי. אך הוא כי כל הנערות היו בספק, אך זו מאז ותלקח אל בית המלך לקחו אותה בכוונה כי היא אל בית המלך, כאומרם כי אותה ראו ראויה אל המלך. על דרך מאמרם ז"ל (רש"י בראשית יב טו) על ויהללו אותה אל פרעה שאמרו זו ראויה למלך. אלא שניתנה אל ידי הגי לתת תמרוקיה להכינה לבוא אל המלך.

ט וְיִטֵּב הַנֶּעֱרָה בְּעֵינָיו וְתִשָּׂא חֶסֶד לְפָנָיו וַיְבַהֵל אֶת-תַּמְרוּקֶיהָ וְאֶת-מְנוּחָהּ לְתֵת לָהּ וְאֶת שִׁבְעַת הַנְּעוּרוֹת הָרְאִיּוֹת לְתֵת-לָהּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁנָה וְאֶת-נְעוּרוֹתֶיהָ לְטוֹב בֵּית הַנָּשִׁים :

י לֹא-הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת-עַמָּהּ וְאֶת-מּוֹלַדְתָּהּ כִּי מֵרָדְכִי צִוָּה עָלֶיהָ אֲשֶׁר לֹא-תִגִּיד :

יֵא וּבְכָל-יוֹם וְיוֹם מֵרָדְכִי מִתְהַלֵּךְ לְפָנָיו חֹצֵר בֵּית-הַנָּשִׁים לְדַעַת אֶת-שְׁלוֹם אֶסְתֵּר וּמֵה-יַעֲשֶׂה בָּהּ :

לבוא אל ביאור ענין הכתוב ושני כתובים הבאים אחריו, נעיר תחילה אומרו ותשא חסד לפניו, שאם הוא שעשה עמה חסד שמיהר לה תמרוקים ומנות, היה לו לומר ותשא חסד מלפניו, או ויעש עמה חסד.

ב. אומרו לתת לה שני פעמים והיה די באחרון.

ג. מה ענין וישנה ואת נערותיה לטוב, אם הוא שנתן לה מנות ונערות הראויות ולא עשה כן לשאר, הוא כפול, שהרי נאמר.

וגם מי לא ידע שהוא לטוב.

וגם למה נאמר בלשון זה ולא נאמר אשר הטיב עמה בפירוש.

וגם אומרו בית הנשים הוא מיותר.

ועוד כי סמוך אל פסוק זה היה ראוי יאמר ובהגיע תר נערה ונערה וכו', כי אומרו לא הגידה אסתר וכו' ופסוק ויבכל יום ויום מרדכי מתהלך וכו' הם בתוך הדבקים שלא במקומם.

אמנם אמר ראה גם ראה כי מה' הייתה לה המלוכה ולא בטבע רק ליעשות דבר גדול על ידה, כי מגלגלין זכות על ידי זכאית. כי הלא נוראות הפליא חסדו לה הוא יתברך בשני דברים גדולים זה למעלה מזה.

האחד מתייחס אל הגוף להעלותה במעלות מלכות.

והשני המתייחס אל הנפש הוא לעבוד את ה' ולדבקה בו, בל תמוט מעבודתו יתברך עודנה בקרב הגוים, כי הוא דבר גדול מאוד.

ועל שני הדברים אמר:

על האחד ותיטב הנערה בעיניו,

ועל השני אמר ותשא חסד לפניו.

ופירש ואמר, מה שנמשך ממה **שותיטב הנערה בעיניו** הוא כי אמר בלבו אין כמוה ראווה למלך והיא בודאי אשר **תמלוך תחת ושת**. ועל כן **ויבהל את תמרוקיה ואת מנותיה** מה שאין כן לזולתה לתת להן מנות כי אם תמרוקיהן בלבד. כי מעתה נתן אל לבו כי זו תמלוך, ומעתה החל לנהוג בה טכסיסי מלוכה, עם שעדיין לא המליכוה עד שנת שבע למלכותו כאשר נבאר בסמוך בסייעתא דשמיא.

ועל אומרו **ותשא חסד לפניו** שהוא שנשאה מאתו יתברך כח מידת חסד לפני הגי'. והוא כי הן אמת כי הלא קשה לפני שר משרי מלך עבור רצון המלך ובטל דתו לקיים דת עבד מלך, ולשום לאל דת המלך בביתו ובחומותיו. והוא כענין דניאל על ידי המלצר (דניאל א ח), שעל כן הוצרך הוא יתברך לתת לדניאל לחסד ולרחמים לפני שר הסריסים לבוא לקיים דת דניאל אשר לא כדת המלך.

ועל דרך זה יאמר פה **נשאה חסד** מאתו יתברך לפני הגי', והוא לקיים תורת ה' אשר לא תתגאל אסתר בקרב בנות הגויים ההם **בית הנשים**. וזה בשני דברים:
א. בפינה גדולה שבתורת ה' היא שבת קודש,
ב. בשאר דברי הדת.

ועל האחד אמר ואת שבע הנערות וכו', והוא כי מלבד שאפשר לא נתנו שבע נערות לכל שאר נערות שנקבצו אל יד הגי', גם זולת זה נדקדק אומרו **הנערות** בה"א הידיעה, והראוי יאמר ושבע נערות ראויות וכו',
וגם מלת **ראויות** מיותר.

אך הוא כי הפליא הוא יתברך חסדו לה שמכל בית המלך לא ניתנו לה רק **הנערות הראויות לתת לה**. אשר תוכל בהן להתנהג כדת משה וישראל ויהיה לבן עמה לעשות כן, ולא תהיינה מורת רוח לגלות כי בדת המלך געלה נפשה.
ואחת על קיום שבת, והוא מאמרם ז"ל בגמרא (מגילה יג א) כי הייתה מונה בהן ימי השבת, ופירש רש"י שאחת משמשת בכל יום, ובהגיע יום המיוחדת ליום השביעי ידעה שהוא שבת לקדשו.

ועל יתר מצות אמר **וישנה ואת נערותיה וכו'**. והוא מאמרם ז"ל (**איכה רבה** א כח) על פסוק **גלתה יהודה** אין גלות כגלות יהודה, כי כל הגויים מעם אל עם אחר לא ירגישו צער כי תתערב דעת אלו עם אלו במאכלם ובמשתייהם ולכל ענין. אך ישראל הם מובדלים מהם במאכלם ובשבתותיהם ובבישוליהם וכמה דברים כיוצא בהם, שעליהם הם שנואי גויים עד אין קץ. והן אלה היו דברי המן למלך באומרו **ודתיהם שונות וכו'** כאשר יבוא (לקמן ג ח).

והנה בהיות אסתר **בית הנשים ביד הגי** טרם תילקח בית המלכות כשהמליכה תחת ושתי, הלא אם תשנה במאכלה ובכל עניני הדת הלא תמאס בעיניהן בהעדר התערבות דעתה עימהן, ומתוך כך תגלה הדבר ויגעלו בה. על כן אמר כי זה חסדו יתברך שנשאה **חסד** מאתו, כי **וישנה** מכל יתר נשים שבבית הנשים וגם **את נערותיה**. ואין צריך לומר שלא מאסו בה על העדר התערבות דעתה בכל פרטי הדת כי אם אדרבה היה לטוב מהיותה יותר חשובה בעיניהן. וזהו **לטוב בית הנשים**, כי גם בהיותה בית הנשים שהיו אתה שם, ואליה יחשבו רע, נהפוך היה, כי היה שנוייהן לטוב בית הנשים.

(י) **ושמא תאמר** כי מה שהיה לה השנוי לטוב הוא כי לא נודע כי מישראל היא האומללים ונבזים בעיניהם, כי אילו ידעו אדרבה הייתה לבוז בעיניהם, כי על כן עשתה בחכמה **שלא הגידה את עמה ואת מולדתה** לבל יבזוה שכנותיה והגי סריסה. לזה אמר לא כן הדבר כי אם מה **שלא הגידה אסתר את עמה וכו'** לא מפני הכבוד שלא תהיה לבוז בעיניהן כי אם על **כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד**, שאם לא כן גם כי הייתה מגדת את עמה ואת מולדתה יכבדוה עם עז באשר ה' אתה, **ותשא חסד לפניו** מאתו יתברך כאמור.

(יא) ואם תאמר איך אפשר יצוה עליה מרדכי אשר לא תגיד, והלא אדרבה היה **בכל יום מתהלך לפני חצר בית הנשים**, ולמה היה עושה כן? אם לא למען יודע כי קרובתו היא אסתר ויעלוהו לגדולה. לזה אמר לא כן הוא, כי מה שמרדכי **מתהלך בכל יום לפני חצר וכו'** לא היה רק **לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה** כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

ובגמרא (מגילה יג א):

וישנה וכו' רב אמר שהאכילה מאכל יהודים, ושמואל אמר קדלי דחזירי, ורבי יוחנן אמר שהאכילה זרעונים ע"כ.

והנה סדר מחלקותם הוא כי לרב אכלה מאכל יהודים לגמרי, ולשמואל מאכל גויים גם קדלי דחזירי, ורבי יוחנן הטיל פשרה שלא אכלה בפרהסיא מאכל יהודים, אך עשתה בערמה להסתיר דבר והאכילה זרעונים.

והנה שלשתן אחשוב שגזירה שווה דרשו כדרך רוב דרכי האגדה לבק' בהם. והוא כי רב דרש נאמר כאן **לטוב** ולהלן הוא אומר **כי לקח טוב**, שהיה מאכל על פי התורה. ושמואל דרש מהפסוק **ובתים מלאים כל טוב** (דברים ו יא) שהוא כמאמרם ז"ל (חולין יז א) קדלי דחזירי. ורבי יוחנן דרש מפסוק **נראה מראיהם טוב** (דניאל א טו) האמור אצל **זרעונים** שבדניאל וחבריו.

והלא כמו זר נחשב דעת שמואל שדרש קדלי דחזירי, ומה גם לפירוש **רש"י** שאכלה בשר חזיר לא אנוסה הייתה הפך דעת התורה. כי הלא יקשה אומרו **לטוב**, כי הלא כמו זר נחשב יאמר הכתוב לרע טוב. אך אחשוב לדעתי כוונת הכתוב **וישנה** לאכול דבר אסור, אל תתמה כי הוא לטוב, בשביל טוב המעותד ליעשות על ידה, שהוא פקוח כל נפשות בני ישראל.

ומה ש**ציוה עליה מרדכי אשר לא תגיד את עמה וכו'**, אחשבה כי הלא לא יבצר ממנו מזימה תת אל לבו לאמר מה זאת עשה אלוהים שני הפכים באשה אחת, **כי נתנה עליון תצלח למלוכה גדולה עד מאד**, ולעומת זה השפל השפילה, שאת ערל תשכב.

גם **מרדכי ידע את כל אשר נעשה**, כי היו ישראל באוכלי שלחן המלך ולחמו לחם רשע שתו יין נסיכם. כי על כן היה צועק מר על היהודים אשר בשושן לבלתי בא אל שלחן המלך כי מרה תהיה באחרונה. ועל כן בהלקח **אסתר אל בית המלך** אין ספק נתן אל לבו לאמר, אין זה כי אם גזרה עומדת חלילה על שונאי ישראל, ומה' יצא לעת כזאת תגיע **אסתר למלכות** למען תוכל לרפא להם.

גם ראה כי לא על חנם נלקחה משבט בנימין מזרע שאול כמו שאמרו ז"ל בגמרא (מגילה יג ב), כי בזכות צניעות שאול שאת דבר המלוכה לא הגיד זכה לצאת ממנו **אסתר שלא הגידה את עמה וכו'**. על כן לא יבצר ממנו לחשוב מחשבות, אולי בהצטער על עוון בית אביה שגרם ביאת המן לעולם על אשר השאיר את אגג לילה אחת, יקחהו אופל, לשכב את אשה להוליד המוליד את המן המאכילנו לחם אונים להאבידנו. באופן אמר בלבו או תסתכן ותמות בעת צרה לכפר בעד אביה, או על ידה תהיה גאולת ישראל ותתקן קלקלת בית אביה. ועל כן **בכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר**, לראות אם היה

מתחיל להיעשות דבר שתסתכן בו, וזהו **את שלום אסתר**. או אם הוא למען תציל את ישראל היה הולך לדעת מה יעשה בה, כלומר מה הוא הדבר והנס שיעשה לישראל בה, אם היה מתרגש דבר תצטרך להציל את ישראל.

ובגלל הדבר הזה **ציוה עליה אשר לא תגיד את עמה ישראל ואת מולדתה הוא שבט בנימין**. כי אמר בלבו אם איזו גזרה תהיה על שונאי ישראל, טוב הוא בל ידעו כי יהודית ומבנימין היא, פן בעת הגזרה יוציאוה מן הכלל ואת מולדתה, באופן לא תהיה לה פתחון פה לומר למלך יושיע לה ואת עמה, כי אינו כבוד המלך. ובזה אגבה ינצלו ישראל כאשר היה, כי אמרה **כי נמכרנו אני ועמי**, כי על כן חרד לבו ויתר ממקומו באומרו **מי הוא זה אשר מלאו לבו לעשות כן**, אך אם הייתה מגדת עמה ומולדתה היו שוללים אותה מרשת זו טמנו לישראל, ולא יהיה לה פתחון פה להשיב מחשבת עושי הרעה.

ומה גם אם יכתב ויחתם בטבעת המלך כי אין להשיב, כי יאמר לה המלך רב לך כי אינך בכלל אסירי המלך, ולא תהיה פלטה חס ושלוש. וזה מאמר הכתובים **לא הגידה אסתר את עמה וכו' כי מרדכי צוה וכו'**. והטעם הוא כי הלא **בכל יום ויום מרדכי מתהלך וכו'**, כי היו עניו פקוחות **לדעת את שלום אסתר** אם מתרגש דבר שתסתכן על אשמת בית אביה, או לראות מה הוא אשר יעשה בה לישראל כי לא על חנם היה ענינה. ועל כן לא רצה שתגיד למען תוכל לרפא להם, ולא יהיה הדלת נעול לפניה אם תודיע עמה ומולדתה, כי יוציאוה מן הכלל ואת מולדתה, לסתום פיה מלהליץ בעדם. וככל החיזיון הזה דבר לה בעת הצרה כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

יב ובהגיע תר- נערה ונערה לבוא אל-המלך אֲחִשְׁוֹרֹשׁ מֶקֶץ- הַיּוֹת לֵה כָּדֶת הַנָּשִׁים שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֹדֶשׁ כִּי כֵן יִמְלֹאוּ יְמֵי מְרוֹקִיָּהן שָׁשָׁה חֳדָשִׁים בְּשֵׁמֶן הַמֶּר וְשָׁשָׁה חֳדָשִׁים בְּבִשְׂמִים וּבְתַמְרוֹקֵי הַנָּשִׁים :

יג וּבְזֶה הַנְּעָרָה בָּאָה אֶל-הַמֶּלֶךְ אֶת- כָּל-אֲשֶׁר תֹּאמַר יִנָּתֵן לֶה לְבֹא עִמָּה מִבֵּית הַנָּשִׁים עַד- בֵּית הַמֶּלֶךְ :

בפתח דברי הכתוב הורה לנו מה בין ישראל לעובדי כוכבים. כי הגויים מ"ה, בגיותם אין להם חיים, מה שאין כן בישראל. כי בנערה ונערה אין להם רק היות כל אחת נערה, עם שרובן אביהן קיימים, ואסתר אף שאין לה אב ואם אף שנמסרה לגוי ייחוסה קיים. וזהו אומרו (פסוק טו) **ובהגיע תר אסתר בת אביחיל וכו'**. ואמר כי זולת היות להן **כדת הנשים שנים עשר חדש בשמן המר ובבשמים ותמרוקי הנשים**, עוד הייתה כל נערה ונערה מחזרת אחר עידונים וכבוד **לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלך** להתנאות לפני המלך, כי אם תשאל

לבוא עמה נערות רבות וכבוד גדול להורות חשיבות וגדולה עד בית המלך ועד בכלל, שיביט אליה בעין החשיבות, אולי ימליכה תחת ושתי, והיה ניתן לה. וזהו **את כל אשר תאמר ינתן לה לבא עמה וכו'**, ועוד נוסף לקח על שני הכתובים האלה בתוך הבאים אחריהם בס"ד.

יד בערב היא באה ובבקר היא שבה אל-בית הנשים שני אל-יד שעשגז סריס המלך שמר הפילגשים לא-תבוא עוד אל-המלך כי אם-ספץ בה המלך ונקראה בשם :
טו ובהגיע תר-אסתר בת-אביחיל דד מרדכי אשר- לקח-לו לבת לבוא אל-המלך לא בקשה דבר כי אם את-אשר יאמר הגי סריס-המלך שמר הנשים ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל-ראיה :
טז ותלקח אסתר אל-המלך אחשוורוש אל-בית מלכותו בחדש העשירי הוא-חדש טבת בשנת-שבע למלכותו :
יז ויאהב המלך את-אסתר מכל-הנשים ותשא-חן וחסד לפניו מכל-הבתולות וישם כתר-מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי :
יח ויעש המלך משתה גדול לכל-שריו ועבדיו את משתה אסתר והנחה למדינות עשה ויתן משאת כיד המלך :
יט ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי ישב בשער-המלך :

ראוי לשים לב:

למה היו מוצאות מיד **הגי** וניתנות **ביד שעשגז**, ולא היו שבות לכלובן בבוקר.
ב. למה בהגיע תר אסתר לא סיפר צאתה ובואה אם היה אל יד שעשגז או אל יד הגי.
ג. כי הלא יראה כי לא נעשתה עצת נערי המלך משרתיו, כי המה אמרו **ונתון תמרוקיהו והנערה אשר תיטב וכו' תמלוך תחת ושתי**, ואחר כך אין ברירה מוצאת בכתוב, רק **ובהקבץ נערות רבות וכו' ותלקח אסתר וכו'**. וכן פעם שנית נאמר **ותלקח אסתר וכו'**, ולא הוזכר שהעמידן יחד להיות בורר אוכל מתוך פסולת, והכתוב העיד שעשה כעצת משרתיו כאומרו וייטב הדבר וכו' ויעש כן.
ד. על מה זה התמהמה עד **שנת שבע למלכותו** משנת שלש למלכו שהיה אבדן ושתי.
ה. באומרו ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות, מי הן הנשים ומי הן הבתולות. כי הלא אשר נקבצו באו שם אל יד הגי נערות היו, ועצת משרתיו הייתה **ויקבצו את כל נערה בתולה וכו'**, והכתוב העיד **וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן**, ואם כן כולן היו בתולות, ואיך יאמר נשים ובתולות, והלא כמו זר נחשב על דרך הפשט מאמרם ז"ל (**אסתר רבה** ו' יא) שהביאו לפניו גם נשי אנשים. וגם קשה דליערבינהו וליתנינהו ויאהב וכו' ותשא חן וכו' מכל הנשים והבתולות.

ו. באומרו **ובהקבץ בתולות שנית**, למה זה שב וקיצצן שנית, ולמה בקבוצ הזה השני הזכיר בתולות לבד ולא הזכיר נשים כאשר בכתוב הקודם, וגם מתי נעשה הקיבוץ השני ההוא, ולא עוד אלא שאומר **ובהקבץ וכו'** ואיננו.

ז. **ראוי לדעת** מה נעשה מהנשים אשר לא בחר המלך, כי לא נזכר. **ואם נאמר** שהיו שבות אשה לבית אמה הלא זה להן כדי בזיון וקצף על כל נערה ונערה שיאמר לה עזובה ועצובת רוח.

והנה על הקבוץ השני אמרו שחזרו וקבצו בתולות מהמלכות אשר לא היו בראשון לראות אם ימצא בהן טובה מאסתר, וקשה כי היתכן שאחר שנלקחה אסתר למלך יגעלו בה אם תמצא אחרת.

ועוד כי אחר שקבץ פעם אחת לא יעלה על לב לעשות אחר זמן קבוץ שני מאשר לא היו בראשון, ומה גם שעבר זמן רב בינתיים עד **שבע למלכותו**.

ועוד כי עד כה סיפר דרך התנהגו בתשמישו עם נשיו, **תר כל נערה ונערה ותר אסתר וכו'**, שמורה שהוא אחר הלקח אסתר למלך ותהי לו לאשה ומלכה תחת ושתי, ואיך אחר כך אומר **ותלקח וכו'** ושהיא מצאה **חן וחסד בעיני המלך ובעיני כל רואיה** ושאהבה מכל הנשים **והמליכה תחת ושתי**, והלא כל זה היה ראוי ליאמר קודם סיפור דרך האישות שהיה לה וליתר הנערות עמו, **שבערב היא באה וכו'.**

אמנם הנה אין ספק כי מלך זה היה צנוע בדרך ארץ, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (מגילה יג א), שעל כן **בערב היא באה ובבקר היא שבה**. ואומר כי בכלל צניעותו היה כי כל הנערות הבאות **אל יד הגי** לא ישובו עוד לביתם, כי הלא נקרא שמו עליהן ויאסוף חרפתן. כי אם שאשר תיטב בעיני המלך תמלוך תחת ושתי ושאריתן יהיו למלך פילגשים. וזה היה מאמר משרתיו **והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלוך**, כלומר והשאר לא יבצר מהן אך המלוכה. כי הלא בלי ספק לא נקבצו באו ליד הגי לאלפים או רבבות, כי אם היפיפיות מיוחדות מן המיוחדות לבדנה הראויות למלך, **כל נערה ונערה** אשר תיטב בעיניו. ולקיים עצת משרתיו לא העמידן כלן מיד לפניו בהקבץ נערות רבות אל שושן הבירה אל יד הגי לבחור איזו טובה בעיניו להמליכה, כי הלא לא יעצוהו רק **ונתון תמרוקיהן** תחילה ואחר כך לפרנס עצמן טרם נשואין **שנים עשר חדש**. ושלא יתחילו כלן ביום אחד בלי יבוא עתן כאחת, רק תהיה לילה בין זו לזו, ויגיע תר נערה אחת בלילה אחד, ושאחריה בליל שני, וכן כולן, וזהו **ובהגיע תר וכו'.**

וזה דרכו אשר בחר לו בהגיע תר ראשונה אם לא תיטב בעיניו להמליכה תישאר לו לפילגש מאז והלאה, וכן השניה וכן השלישית, עד יגיע באחת מהנה אשר תיטב בעיניו. ומתקיימת עצת משרתיו, כי אחר תמרוקיהן יבחר באשר תיטב בעיניו. והיה בכוונה כל אחת בהגיע תר שלה ותשכב עמו בלילה ההוא. ולכן כל נערה ונערה בהגיע תר שלה הייתה שואלת עדונין

וכבודות להתראות בלילה ההוא אל המלך, אולי תיטב בעיניו ותצלח למלוכה, והיה ניתן לה כאומרו **את כל אשר תאמר ינתן לה וכו'.** וכן אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט אסתר** תתרג) כי **בהגיע תר אסתר** היו כלן מקשטות אותה למצוא חן בעיניה כי היו אומרות זו ודאי תמלוך עתה ותיטיב לנו. הנה כי **בהגיע תר** היה הדבר תלוי אם תיטב בעיניו להמליכה.

וסיפר הכתוב כי **בהגיע תר נערה ונערה** עד הגיע **תר אסתר**, עם היות לה **כדת הנשים ואשר כל אשר תאמר ינתן לה** אין גם אחת מצאה חן להמליכה, כי אם **בערב היא באה ובבקר היא שבה אל הבית הנשים שני** לא אל בית הראשון אשר היו בו ביד הגי, כי אם בשני **אל יד שעשגז שומר הפלגשים.** והוא כי הגי לא היה אומנותו מאת המלך רק לפרנסתן כדת תמרוקי הנשים שנים עשר חדש טרם ינשאו למלך, כמאמר עבדי המלך משרתיו **ויקבצו את כל נערה וכו' אל ידי הגי ונתון תמרוקיהן.** כי לא היו נתונות ביד הגי רק לתת תמרוקיהן בעוד שתתפרנס כל אחת שנים עשר חדש. אך אחר שהמלך בא עליה כדרך כל הארץ ולא היה ממליכה והייתה נשאת פילגש היה מוסרה **אל יד שעשגז שומר הפילגשים.** וזולת פעם ראשונה שבאה מעצמה בהגיע תר שלה לא הייתה באה אחר כך עד **יחפוץ בה המלך ונקראה בשם, כדת הפילגשים של מלך.** וזהו **בערב היא באה וכו'.**

אך **בהגיע תר אסתר בת אביחיל וכו'** לא באה בערב ושבה בבקר אל יד שעשגז שומר הפילגשים, כי לא פילגש הייתה, כי אם **ותלקח וכו' אל בית מלכותו,** כלומר שתישאר אל בית המלכות, כי היא ישרה בעיניו להמליך. ולא שתשוב אל יד שומר הפילגשים. כי אין ספק כי אשר היא מלכה יש לה מדור לפי כבודה בית המלכות קרוב אל בית מושב המלך מבית הפילגשים, וזהו **ותלקח אסתר אל בית מלכותו וכו'** ולא נאמר ששבה כאמור, וגם לא נאמר ותבוא רק **ותלקח,** כי לא מעצמה באה כאשר נבאר בס"ד.

והנה **בהגיע תר אסתר** ותיטב בעיניו למלוך **ותלקח פנימה אל בית מלכותו,** אמר בלבו, הנה בדקתי בין כל נערה ונערה שהגיע זמן ונבעלו ושלחתים **אל יד שעשגז,** ואת זאת אהבתי למלוך מכולן, אך אולי אשר עדיין הן בתולות שלא הגיע תר שלהן, אולי תהיה בתוכן טובה מאסתר. ולומר שתתעכב זו מלמלוך עד תם תר כל נערה ונערה מהנותרות אחר שישרה בעיניו לא יעשה כן. לכן מה עשה, קבץ את הבתולות אשר עדיין לא הגיע להן תר שהיו בבתוליהן עדיין, לראות אם תמצא אחת מהנה חן בעיניו מאסתר בהביט בהן כאחת את מראהן טוב, ולא מצא. וזהו אומרו **ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים** הן אשר כבר נבעלו ואינן בתולות, **ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות** שקבץ עתה לפניו ולפני אסתר. ומה מתקו דברי הכתוב בשנותו את טעמו, כי בנשים אשר אינן עתה לפניו אמר **ויאהב המלך,** כי ראה המלך שכאשר בא על כל אחת מהנה לא אהב שום אחת כאהבתו את אסתר.

אך באלו הבתולות אשר העמיד לפניו עתה צודק חן וחסד, ואמר **ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות**, שהייתה חניה גדול בעיניו מכולן. וזהו אומרו אחר כך **ובהקבץ בתולות שנית**, כי פעם ראשונה נקבצו **הבתולות אל יד הגי**, ואחר כך נקבצו שנית בהמליך המלך את אסתר, ולזה אמר בתולות, כי לא קבץ שנית רק הנותרות עדיין בבתוליהן. נמצא כי אף הראשונה שבכולן לא נזדווג לה עד תום לה שנים עשר חדש **כי כן ימלאו ימי מרוקיהן**. ומאז החל המלך להפקיד פקידים ועד הקבץ בתולות אל שושן הבירה אל יד הגי ועד הגיע תר הראשונה מהחל תמרוקיה ועד המשך התורים עד תר אסתר, היה בין הכל משנת שלש עד שנת שבע, ואיננו זמן רב לפי המצטרך לכל הנזכר. ובזה הותרו הספקות שהזכרנו פה, זהו דרך כלל ונבוא אל התכת הכתובים.

(טו) ובהגיע וכו' ותלקח אסתר וכו' ויאהב וכו' ויעש המלך וכו'.

הנה ספור יחס אסתר שהייתה **בת אביחיל** ושאביחיל היה **דוד מרדכי** ו**שלקחה לו לבת**, הכל יראה לבלתי צורך, **וכן מה** זה לשון לקיחה **ותלקח אסתר** ולא נאמר ותבא אסתר אל המלך כאשר בנערה ונערה שנאמר היא באה, ואחר כך יספר שאהבה ושהמליכה. **וכן אומרו וישם כתר מלכות בראשה וימליכה**, יאמר שהמליכה ובכלל יהיה הכתר, **ומה גם** שאין דרך הכתוב לספר כיצד ממליכים אם בכתר או שלא בכתר. **ועוד היה לו לומר וימליכה ויתן כתר מלכות**, כי תחילה עולה ההסכמה וממליכין בפה ואחר כך ישימו הכתר על ראשה. **ועוד אומרו תחת ושתי** הוא מיותר. וזה דחק לרבותינו ז"ל (**אסתר רבה** ו' יא) לומר שהסיר האיקונין של ושתי מלפני המטה וישם האיקונין של אסתר, וזהו **וימליכה תחת ושתי**.

אך [הנה] אין ספק כי על כל הנזכר בגמרא (סנהדרין עד ב') לתת טעם למה עברה ולא נהרגה אסתר לבלתי הבעל לערל, לומר שקרקע עולם הייתה וכיוצא בזה, ועדיין צריך לומר שבאונס היה ולא ברצונה. והנה היה מקום לחושדה כי לרוב קישוטיה בעדי עדים אשר הרבתה לחיבת מלכות מצאה **חן וחסד**, באופן שאם היה כדבר הזה הלא תאשם כי נמצא כי ברצונה נעשתה התועבה ולא באונס. על כן בא הכתוב והעיד כי אדרבה הייתה בורחת מזה ולא ישרה בעיני המלך, לולי כי ה' צבאות נתן חניה **בעיני כל רואיה ובעיני המלך**. כי ה' צבאות יעץ תצלח למלוכה מהטעם הנזכר למעלה, כי הלא הייתה בה הפך כל הנשים בצניעותה. כי הנה **בהגיע תר נערה ונערה וכו' מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר חדש** עוד הייתה שואלת הכנות ועידונין וכבוד **לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלך** להתנאות בעיניו, והיה ניתן לה.

ועוד שנית כי בערב היא באה, כי כל אחת הייתה באה מעצמה משמחת לבב, אך אסתר לא כן רק **בהגיע תר אסתר** כלומר למה שהייתה אסתר מצד עצמה.

ב. מצד היותה **בת אביחיל** שהיה צדיק, ולהורות היותו צדיק ייחסו אחר מרדכי ואמר **דוד מרדכי**, כלומר מתדמה לו.

ג. **אשר לקחה לו לבת** כי לא היה מפרנסה לבד מחמת היותה יתומה קרובה אליו רק בגדר בת ממש, כי אין זה רק שגידלה בתרבות טוב מאד. על כן **לא בקשה דבר כי אם את אשר אמר הגי**, שהייתה כאנוסה שיקשטנה בעל כורחה. כמו שאמרו ז"ל (**ילקוט** רמז תתרנג, **אגדת אסתר** ב טו) שהיה הגי אומר לה למה תחייבי את ראשי למלך שאינך רוצה להתקשט.

ד. כי **(יב) כל נערה ונערה** הייתה באה מטוב רצונה וזו **(טז) ותלקח אסתר וכו'**, כי לבלתי היותה עושה ברצון לא הלכה עד לקחיה הגי ושאר מוביליה.

ושמא תאמר אם כן איך חשק בה המלך כל כך, כי שאר נערות היו שבות **אל יד שעשגז** לפילגשים וזו נשארה בית המלכות, לזה אמר **ותהי אסתר נושאת חן כו'.** והנה בשום לב אל אומרו **נושאת חן** ולא מוצאת חן. אך הוא לומר לא הייתה מוצאת חן בעיני הזולת, רק היא הייתה נושאת על עצמה חן מאתו יתברך בחוט של חסד משוך על פניה (מגילה יג א).

ועוד ראה איך מה' יצא הדבר ולא על התקשטה, כי הלא אין ספק כי יותר היה יקר למצוא חן בעיני המלך מבעיני הרואים, וזאת הייתה בהפך, כי כפלים מצאה חן בעיני המלך מבעיני כל רואיה. כי הנה **ותהי אסתר נושאת חן בלבד בעיני רואיה**, אמנם בעיני המלך **נשאה חן** וגם **חסד** וזהו **ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות.**

ועוד ראה שלישיית כי מהיות **שותלקח אסתר** ולא באה מעצמה שהיה הדעת נוטה יסירנה מלבו, ואדרבה **ויאהב המלך וכו'.**

ולא עוד אלא **שוישם כתר מלכות בראשה**, שלא ציוה אל אחד מסריסיה ישים הכתר על ראשה, רק הוא בעצמו **וישם כתר וכו'** כי אהבה מקלקלת השורה. **ולא עוד** אלא **וימליכה תחת ושתי**. שהחשיבה **כושתי** שהייתה בת מלכים גדולים, ותהי בעיניו כממלאת מקומה וזהו **תחת ושתי.**

או יאמר שהייתה בעיניו בערך **ושתי** כאילו זאת הייתה מלכה, והאחרת ושתי בלבד שמה בלי מלכות, ולזה לא אמר תחת המלכה ושתי או ושתי המלכה, כאשר יזכרו מלכים בתואר מלכות גם אחרי מותם. וכל זה יורה על צדקת אסתר כי לא מלבה הייתה נבעלת לערל, ולא שתה

לבה אל המעלה כי אם שמה' הייתה לה המלוכה על ידי המלך אחשורוש מהטעם הנזכר על פסוק **איש יהודי**.

ובגמרא (מגילה יג א):

ותהי אסתר נושאת חן אמר רבי אלעזר מלמד שכל אחד ואחד נדמית לו כאומתו ע"כ.

והנה אין נראה מזה דבר בכתוב. אך הוקשה לו קושייתנו, שהראוי יאמר מוצאת חן, אך מאומרו **נושאת** נראה שהייתה עליה משא של **חן**. ובראות אותה כל איש מאיזו אומה בכל כך חן, היה דן בלבו אין זה כי אם קורבת מולדתו. כאיש הרואה קרוב ממשפחתו, שעם שאינו מכירו יגדל חנו ויקרב לבו מאד אליו.

(יט) **ובהקבץ**.

ראוי לדעת מה ענין **הקבץ בתולות שנית** אל היות **מרדכי בשער המלך**.

ועוד באומרו אין אסתר מגדת מה ענינו פה.

ועוד שהרי נזכר לעיל.

ועוד אומרו [ואת מאמרו] מרדכי אסתר עושה יראה דברי מותר.

ועל פי דרכנו נשית לב אל אומרו למעלה לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה, שהקדים העם למולדתה, ופה היפך ואמר **מולדתה ואת עמה**.

ואם נאמר שעל היות **מרדכי בשער המלך** על כן **אין אסתר מגדת** שהוא היה מצווה לה, קשה, שבלעדי זה ראוי לה לא תגיד מחמת המאמר הראשון **שציוה עליה אשר לא תגיד**. **ועוד שאומרו אין אסתר מגדת** מורה שמעצמה לא הייתה מגדת כי סמכה על המאמר הראשון.

אמנם באומרו יושב בשער המלך הוא שהיה לראש ושר, כמה דאת אמר **ולוט יושב בשער סדום** שמנוהו עליהם לדיין (**בראשית רבה** נ ג). והנה כתבנו למעלה כי מה' היה להגדיל את מרדכי ואסתר לתת נקמת ה' בהמן, כי שני גואלים הוצרכו כאמור למעלה, ועל כן עלו שלא בדרך הטבע, כי מאת ה' נהיה הדבר.

והנה באסתר כבר סיפרו הכתובים איך הפך הטבע עלתה גם עלה. אמנם היות **מרדכי יושב בשער המלך** במעלה, אין הדעת שופטת, כי לא היה רק שכאשר המליכו את אסתר דברה טוב על מרדכי ועל פיה עלה במעלות. אמר ראה נא כי לא כן הוא, כי הלא **בהקבץ בתולות שנית** לראות איזו תיטב בעיני המלך להמליך, כבר **ומרדכי יושב בשער המלך** באופן כי לא על ידי אסתר עלה, רק מאתו יתברך שלא בטבע, באשר הוא **יהודי**.

כ אין אסתר מגדת מולדתה ואת-עמה כאשר צוה עליה מרדכי ואת-מאמר מרדכי אסתר עשה כאשר הייתה באמנה אתו :

כא בימים ההם ומרדכי ישב בשער-המלך קצף- בגתן ותִרְשֵׁשׁ שְׁנֵי-סְרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשְׁמָרֵי הַסֵּף וַיִּבְקְשׁוּ לְשַׁלַּח יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחִשְׁוֶרֶשׁ :

ושמא תאמר, גם שלא דברה עליו להגדילו, אולי כי גם שלא הגידה כשלקחוה, אחר כך הגידה, ובהודע קורבתה למלך הגדיל אותו. גם זה לא היה, כי הלא גם עתה **(כ) אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה**, ואם לא הייתה מגדת מולדתה היאך העלוהו לגדולה על קורבתה. ולהיות הנוגע אל הנושא ענין הגדת מולדתה הקדים פה מולדתה לעמה.

והנה למעלה כתבנו מרבתינו ז"ל (**ילקוט אסתר** תתרג) כי להיות מרדכי בורח מן השררה **ציוה עליה אשר לא תגיד**. ואם כן איפה אחר שהוא יתברך עשה כמידתו הטובה אל הבורח מן השררה שתרדוף אחריו, ויעלהו והקנה לו ישיבה בשער המלך, עתה אחרי זאת הרשות נתונה ביד אסתר להגיד מולדתה, כי הלא בטלה הסבה והעלוהו מעצמם. ומעתה למה תעמוד על משמרתה לבלתי הגיד דבר כאשר היה, שהסתירה עד **נמכרנו להמן**. לזה אמר **ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר באמנה אתו**, לומר כי **כאשר באמנה אתו** הייתה מקיימת מאמרו בלי השקפת סיבה רק למה שהוא לה לאב ולפטרון, כן גם עתה לא שתה לבה אל סיבת צווי עליה לומר הלא בטלה סיבת צוותו ותגיד דבר, רק שתהבל מעייני מגמתה לקיים מאמרו בדרך תמים, בלי שום השקפה, **כאשר הייתה באמנה אתו**.

ועל פי הטעמים האחרים שכתבנו למעלה על העדר ההגדה, יאמר ראה נא חסד אל יתברך, כי טרם העלות את המן למרק עונינו, העלה את מרדכי ואסתר להאבדו. כי הנה **ובהקבץ בתולות** שאז היה גמר מעלת אסתר, כבר ומרדכי עלה ויהי יושב וכו'. ולא מפאת אסתר כי אם מה' יצא הדבר ולא בטבע, כי הלא **אין אסתר מגדת וכו'** לומר שעל ידה עלה.

ושמא תאמר כי מה שאחר שהמליכה לא הייתה מגדת, הוא כי לא היה לפי כבודה לגלות שהייתה מזרע היהודים האומללים נבזים ושפלים בגלות. על זה אמר כי לא היה, רק **שאת מאמר מרדכי אסתר עושה וכו'**. כי כשפלותה באמנה אתו שיתומה הייתה, כן גם אחרי הגיעה למלכות, ולקיים מאמרו עשתה הדבר.

והנה אמרו רבתינו ז"ל (מגילה יג ב):

ואת מאמר וכו', אמר רבה בר לימא משמיה דרב שהייתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי, עד כאן.

ואפשר הביאם לומר זה כי הוקשה לו מלת **עושה**, שאם חוזר אל מה שלא הייתה **מגדת מולדתה וכו'**, לא יצדק לשון עשיה, כי בשב ואל תעשה היה הדבר. אך יורה שהוא על דבר של מעשה, והוא ענין היותה טובלת וכו'.

ועדיין היה אפשר לומר שהיה דבר אחר של מעשה ולא דבר זר כזה. אך הוקשה לו גם כן אומרו **באמנה אתו** כי מהראוי יאמר באמנו אותה. אך הוא שני דברים, כי לא העדר הגדה בשב ואל תעשה הייתה מקיימת מצוותו, כי אם גם כל **מאמר מרדכי אסתר עושה**, גם בדבר של מעשה. וזה בין בדברים שהייתה עושה באמנה, שהוא בזמן היותו אומן אותה שהיא בקטנותה, בין מה שהייתה עושה בהיותה אתו ממש, שהייתה סופרת לנדותה וטובלת ומשמשת מיטתה. ועל כן אמר **באמנה** שהוא לשון בודד, כלומר במציאות אומנה, שהוא בזמן היותו אומן אותה טרם ישאנה, וגם כאשר הייתה בהיותה אתו כשגדלה. ואזיל לשיטת האומר **לקחה מרדכי לו לבת** אל תקרי לבת אלא לבית (מגילה יג א).

עוד יתכן בהתכת לשון הכתוב, ונדקדק בו אומרו **את מאמר וכו'** כי נכנס בצווי ויצא במאמר. אך הוא כי לפי טעם הנזכר למעלה, כי כל עיקר כוונת **מרדכי אשר ציוה עליה אשר לא תגיד** היה על עמה, בל ידעו כי יהודית היא, ואם יגזרו גזרה על עמה לא יוציאוה מן הכלל, באופן תוכל להציל באומרה כי חרפה היא למלך תהיה אשתו ברעה, כאשר קרה לה באומרה כי **נמכרנו אני ועמי וכו'**. מה שאין כן אם ידעו כי יהודית היא, שיוציאוה מכלל הגזרה מתחילה, ולא יהיה לה פתחון פה כנזכר למעלה.

ועל דרך זה הוא גם לטעם השני של רבותינו ז"ל כמו שכתבנו. אלא שעל פי דרכו בצוותו שלא תגיד את עמה, אמר לה גם כן שלא תגיד מולדתה, לומר כי בת דוד מרדכי היא להיותו בורח מן השררה. וזה שאמר למעלה **לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה**, כי העיקר בעצם וראשונה הוא על **עמה**, ואגב הוא גם על **מולדתה**. והנה לפי זה אחר שמרדכי היה **יושב בשער המלך** והגיע לשררה, הלא תוכל להגיד מולדתה לומר כי קרובה למרדכי היא, כי כבר טעם היותו בורח מן השררה חלף עבר. ולא תגיד עמה כי הלא גם מרדכי לא היה נודע כי יהודי היה, עד כי הגיד להם אשר הוא יהודי. אמר כי גם אחר שמרדכי יושב בשער המלך שהיה לו שררה, עם כל זה **אין אסתר מגדת מולדתה** שהיא קרובת מרדכי, כאילו זה עיקר כי על כן הוזכר ראשונה, ואגב זה הוא **ואת עמה**.

ושמא תאמר הלא עיקר כוונת מרדכי בצוותו היה על העם ואגבן אמר על עצמו, ומה גם עתה שהגיע לשררה בטלה הסבה. לזה אמר **כאשר ציוה עליה וכו'**, כי אמרה לא ימנע אם גם זה כיוון בכלל הציווי ראוי לעשותו, וזהו **כאשר ציוה עליה מרדכי**. ואם העיקר היה על **עמה** ומה

שגמר ואמר ואת **מולדתה** לא היה רק מאמר בעלמא, וכל שכן עתה, עם כל זה **ואת מאמר מרדכי** אפילו לא היה דרך צווי רק מאמר בעלמא שציא מפיו **אסתר עושה וכו'**. והוא על דרך מוסר שאמרו ז"ל (יומא ד ב) שהאומר דבר לחברו אפילו לא יאמר לו שלא יגלה אסור לגלות עד שיאמר לו בפירוש, כי על כן בכל פרשה ופרשה נאמר למשה לאמר. וגם מה' יצא הדבר להסתיר גם עתה מולדתה, כי הלא **בימים ההם וכו' קצף בגתן וכו'** ואילו היה נודע בשער המלך כי מרדכי קרוב למלכה, היו אומרים כי עצה הייתה בין המלכה ובין מרדכי להטיל הארס ההוא למען הכרית את בגתן ותרש, להכניס את מרדכי במקומם.

או לדעת האומר מרבתינו ז"ל (אסתר רבה ו יג) כי על ששם המלך את מרדכי במקומם, ושעל כן עשו יאמרו שלבל ישובו על ידי סנגורים וכיוצא ויוציאו את מרדכי נעשה הדבר. על כן טוב היה על ידי הסתר מולדתה, ובזה יבוא קשר הכתוב עם הקודם והמאוחר.

(כא) **בימים ההם ומרדכי ישב בשער המלך וכו'.**

הנה היה **מספיק** יאמר **בימים ההם קצף וכו' וידע וכו'**, למה הקדים **ומרדכי יושב וכו'**. ואמרו רבתינו ז"ל (**אסתר רבה ו יג**) כי העמיד המלך את מרדכי במקומם ועל כן **קצף בגתן וכו'**.

עוד יתכן בא הכתוב להורות את בני ישראל גודל השגחתו יתברך להטיב אלינו. כי הלא בהכנה אשר הכין המן שיהנו ישראל מסעודת אחשוורוש ונתחייבו שונאיהם של ישראל כליה, כאשר הסכימו רבתינו ז"ל **במדרש חזית (אסתר רבה ז יג)**, היה מעותד להצר לישראל כאשר עשה אחר כך. ולהיות לאל ידו לעשות, היה צריך יגדל מאד.

או מטעם רבתינו ז"ל (אסתר רבה ז ב) שכדי להגדיל מפלתו העלהו תחילה שלא יאמרו גולייר היה. ומה עשה הוא יתברך טרם יעלוהו לגדולה הכין מפלתו בשני דברים:

א. להעלות במעלה את עוכריו הם מרדכי ואסתר,

ב. להכין לו העץ מעתה ואחר כך תבוא גדולתו על נכון לנפול מגבוה, כי לכך מאד נעלה. והוא כי ראשונה עשה הוא יתברך ככל נפלאותיו, כי במשתה ההוא אשר החטיא את ישראל שם הוא עצמו יכין לו הדרך ליטול את שלו, כי שם יעץ להרוג את ושתי שעל ידי כן תמלוך אסתר תחתיה להפילו ארצה על ידי משתה, הוא זימן את ישראל להפילם והיא תזמן אותו להפילו כאשר יבוא בס"ד.

ואחרי המליך הוא יתברך את אסתר, וגם את מרדכי הקימו והיה בשער המלך, הרי גדלו מפיליו ועוכריו של המן, עתה צריך להכין לו את העץ, מה עשה הוא יתברך הקציף עבדים על

אדוניהם כדי שיגיד מרדכי **ויכתב** בספר הזיכרונות, שעל ידי כן יבוא חרבונא ויאמר הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עומד בבית המן.

גם למאמר רבותינו ז"ל (ילקוט אסתר תתרנט) שאמרו כי בעצת המן היה ענין בגתן ותרש, שעל כן אמר המלך תלוהו עליו, נמצא שענין בגתן ותרש סיבב תליית המן. אחר שני אלה הדברים גדל המלך את המן אחר שהוכן מפלתו. וזהו אומרו **בימים ההם ומרדכי יושב וכו'**, כלומר בימים ההם שכבר מלכה אסתר וגם **ומרדכי** גם הוא **יושב בשער המלך**, וזהו תוספת הו"ו של **ומרדכי, קצף בגתן וכו' ויכתב בספר דברי הימים וכו'** שעל ידי כן הוכן העץ. אחר הדברים האלה שהם הקמת עוכריו והכנת העץ, גדל וכו' שישמן אחר שהושחזה סכינא.

או קרוב לזה, שבא לתת טעם אל גדולת מרדכי אשר הקימו ה' וישיבהו בשער המלך עם היותו בורח מן השררה, כי גם שעל ידי כן רודפת אחריו לא בשער גויים, כי אדרבה טוב שלא להתוודע לרשות. ואמר אחרי אומרו למעלה **ובהקבץ וכו' ומרדכי יושב וכו'**, אמר עתה תדע למה העמידו הוא יתברך בשער המלך במעלה, למה שנתגלגל עת המן על ידו, כי בהיות המן מוליכם לסעודת אחשוורוש היה מרדכי צווח להם שלא ילכו. ויהי כן כי **בימים ההם** להיות **מרדכי יושב בשער המלך** נתגלגל שקצף וכו' ויודע הדבר למרדכי וכו', והיה סבת מפלת המן, ואחר כך גדל וכו' כאמור.

ואומרו **קצף** ולא אמר קצפו **בגתן ותרש**. אחשוב כי זה תירצו רבותינו ז"ל (מגילה יג ב) באומרו שהאחד אמר לשני, מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו, בא ונטיל ארס בספל וכו'. אמר לו והלא אין משמרתי ומשמרתך שוין, ופירש רש"י אתה ממונה על עבודה אחת ואני ממונה על עבודה אחרת וכו'. הנה כי האחד היה המייעץ והאחד היה דוחה אותו באומרו אין משמרתי וכו'. יורה כי האחד היה אשר קצף לעשות הרע ומשך אחריו את השני באומרו אני אשמור משמרתי ומשמרתך. ובזה יתיישב אומרו **קצף** לשון יחיד, כי הוא אשר קצף אלא שמשך את תרש עמו. וזה יכוון באומרו **משומרי הסף** כי הצד השווה שבהם הוא כי שניהם **משומרי הסף**, אך בשמירת הסף יהיו עבודות חלוקות. או יחזור משומרי הסף אל תרש אך לא בגתן כי אין משמרתן שווה.

כב וידע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי :
כג ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על-עץ ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך:

הורה לנו מוסר נאה ונחמד, בל יאמר אדם כל אחד ידרוש אחר שלום וטוב עצמו, וה' ידרוש שלום הכל. כי הוא בהפך, שכל עוד שהאדם שם פניו להטיב אל עצמו ולא את רעהו, וגם רעהו כיוצא בו, אז אין הקדוש ברוך הוא מטיב את אחד מהם. כי אדרבה המתפלל על חברו

והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה כמה דאת אמר וישב ה' את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו (בבא קמא צב א). ואיה איפה מצות ואהבת לרעך כמוך הכוללת כל התורה כולה. אמר כי מרדכי ואסתר יחד שניהם החזיקו בטוב מידה זו, שכל אחד היה מסתכל להטיב לחברו וה' הטיב לשניהם. וזהו **וידוע הדבר למרדכי**, ואם היה זולתו היה מגיד למלך שיטיב לו, ולא רצה רק להטיב את אסתר, **ויגד לאסתר המלכה** להטיב לה שתמצא חן בעיני המלך שתאמר מעצמה. וכראות אסתר חסד מרדכי שהיה חפץ יותר בטובתה מלהטיב לעצמו, עשתה גם היא חסד, **ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי** כדי שיטיב לו, כאשר היה באחרונה כי על ידי זה גדל את מרדכי.

והנה ראוי לשים לב:

מה זה היה למלך אחשורוש שהיה דרכו להחזיק טובה ולהיטיב למטיבים לו, וכמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה** א טו) כי זו אחת מטובות שנמצאו בו. **ולמה** זה כאשר אמרה לו אסתר **בשם מרדכי** לא עשה לו יקר וגדולה על זה, עד שתידד שנתו מעיניו **ואמר להביא את ספר הזכרונות וכו' וימצא כתוב כי הגיד מרדכי וכו'**, ושאל כמתמיה **מה נעשה יקר וגדולה למרדכי**, והלא טוב טוב בעתה יחישנה הגדולה והכבוד.

והנה **המתרגם** נדחק לפרש שאומרו **ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי**, כי אין אומרו בשם מרדכי חוזר אל אמירת אסתר כי אם אל הכתיבה, וזה לשון המתרגם:

ואמרת אסתר למלכה ואיכתיב בשום מרדכי.

ואפשר כי אמרה אוי לי אם אומר למרדכי שיגיד למלך, כי אולי כשיבוקש ולא ימצא ויחזיקו את מרדכי למוציא דיבה ואחייב את ראשו למלך, ומה גם לרבותינו ז"ל שאלמלא בא גבריאל והטיל נחש במים היו מסתירים הדבר וימצא בדאי. ואוי לי אם לא אומר שאם ימצא כדבריו אהיה מונע טוב מבעליו. על כן יעצה כליותיה שלא ילך מרדכי ויגד למלך כי אם **אסתר בשם מרדכי**. כי אמרה אם ימצא כדבריו בבוא סופרי המלך לכתוב בספר אז אלי יבואו, אספר להם איך נודע אלי הדבר לכתוב אמיתן של דברים, ואגיד להם אשר הגיד מרדכי, ומתוך כך יודע למלך ויטיב עמו. ואם לא ימצא כן אומר כי לשמע אמן שמע מרדכי ולא יאשם, ושעל כן הגיד לי ולא הלך אל המלך.

והנה המלך ראה שני דברים:

א. שלא בא מרדכי להגיד למלך, אמר בלבו לא להנאתי עשה, מאשר לא בא אלי כי אם לאסתר יורה שאינו חולה עלי, ועל כן אינו גולה את אזני, רק אמר לאסתר, ואלמלא אסתר חסה עלי הייתי מת כי היא מעצמה נדבה רוחה אותה להיטיב לי.

ב. כי לא נודע אליו הדבר בעצם כי על כן לא הוזכרה הגדה רק אמירה לבדה בעלמא בשם מרדכי.

על כן כשבוקש הדבר וימצא **לא נעשה עמו דבר**, כי אם **ויכתב**, כאשר אמרנו, כי סופרי המלך לכתוב דבר שואלין ודורשין מעשה שהיה איך היה, ואז בלי ספק הכתיבה [להם אסתר] מה שנמצא כתוב **אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש וכו' אשר בקשו לשלוח יד במלך**. והוא כי תיקנה הכל, אחד שאת שמה לא הזכירה רק **אשר הגיד מרדכי** בלבד.

ועל השנית, להורות איך לא להיותו בלתי עושה להנאת המלך לא הגיד למלך, מה עשתה, היפכה הסדר, ולא הכתיבה בגתן ותרש בקשו לשלוח יד במלך אחשורוש והגיד מרדכי, רק היפך מן המאוחר אל הקודם **אשר הגיד מרדכי וכו' אשר בקשו**. והוא שאם הייתה מכתבת הדברים כסדרן היה נראה במספר סדר המעשה, לא שהגיד מרדכי על דעת הציל ממות נפש המלך. אך עתה יורה כי כל ישעו וכל חפץ בהגידו היה להיותו חס על המלך, וזהו כי **הגיד מרדכי וכו'**, כלומר כי מה שהגיד מרדכי היה על **אשר בקשו לשלוח יד במלך אחשורוש** למען לא ישלחו הרשעים במלך ידיהם, ועל כן כאשר **וימצא כתוב** אז נחרץ המלך לאמר **מה נעשה יקר וגדולה וכו'**. אמנם בהיכתב הדבר כל כך היה בלבו שאין ההטבה ראויה למרדכי כאשר כתבנו, שלא שת לבו לראות אשר היו כותבים, עם היות **שויכתב בספר דברי הימים לפני המלך** ממש, ואדרבה הגדיל את המן שכנגדו על הדבר כאשר נבאר בס"ד.

פרק ג

א אחר הדברים האלה גדל- המלך אחשורוש את-המן בן-המדתא האגגי וינשאהו וישם את-כסאו מעל כל-השרים אשר אתו :
ב וכל-עבדי המלך אשר-בשער המלך כרעים ומשתחווים להמן כי-כן צוה-לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה :

הנה כתבנו למעלה איך הוא יתברך סיבב תבוא מעלת המן אחר מעלת מרדכי ואסתר, ואחר שהוכנה העץ להמן על ידי ענין בגתן ותרש ככתוב על פסוק **בימים ההם ומרדכי כו'.**

אמנם על דרך פשוטן של מקראות ראוי לשית לב:

מה עלה על דעת המלך אחשורוש לגדל את המן היום מיומיו. אך היה כאשר כתבנו כי המלך לא היה מייחס ההטבה בהגדת עצת בגתן ותרש אל מרדכי, כי אם אל אסתר המלכה, אך אעלה במעלות את אשר סיבב מלכותה שגרם שעל ידה תחי נפשו, ויאמר בלבו הנה המן

היה קטן משבעת שרי פרס ומדי היושבים ראשונה במלכות, והנה עצת הגדולים ממנו לא הייתה להמית את וּשְׁתִּי כי אם עצת ממוכן לבדו, ואחרי ראותי כי עצתו עשתה פירות וחיתה נפשי בגללו, על ידי מי שמלכה בעצתו תחת וּשְׁתִּי, על כן טוב הדבר אשים כסאו על כולם, ויהיה גדול על שבעתם, וזהו **אחר הדברים האלה** שיבוקש הדבר וימצא וניצול המלך על ידי אסתר, **גדל המלך את המן על כל השרים** אשר אתו הם **שבעה רואי פני המלך**, וזהו אומרו **אשר אתו** ולא אמר על כל שרי המלך, על כי עצתו הייתה טובה מעצתם.

ולהיות אשר לא כתורת דתי המלכויות להרים איש מעל שרים רבים אשר היו כולם למעלה הימנו פעם אחת בלי הדרגה, ומה גם כי יתחמץ לבב כל השאר על המלך, על כן הגדילו לאט לו בשלוש הדרגות:

ראשונה גדל המלך אחשורוש את המן שגדלו על אשר היה בתחילה,

ואחר כך הדרגה שנית וינשאהו על גדולתו אשר הגדילו,

ובפעם השלישית וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו.

ודקדק באומרו **וישם את כסאו מעל כל השרים** ולא אמר מעל כל כסאות השרים, יאמר כי הנה דרך המלך לסדר כסאות לשרים, הגדול שבכולם בראש, וכסא השני למטה הימנו, וכן השלישי והרביעי על הדרך הזה, אך כולם כסדר אחד זה בצד זה, ואין המעלה ניכרת רק בהיות זה ראשון וזה שני, אך בהמן אמר כי לא הייתה מעלתו שהיה כסאו בראש הסדר בצד כסא השני לו במעלה ויהיה גם הוא בשבתו על כסאו בצד רעהו, כי אם שהכסא אשר ישב בה הכסא עצמו לא לבד היה למעלה מכסא השני לו, כי אם גם למעלה מהשרים עצמם שהעמיד כסאו במקום גבוה שהכסא עצמו היה מעל כל השרים עצמם בשבתם על כסאיהם.

(ב) וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים וכו'.

ראוי לשים לב כי ראשונה היה ראוי יאמר כי ציוה המלך לפניו יכרעו וישתחוו, ואחר כך יאמר כי כן עשו, שהוא כסדר, כי תחילה מצווה ואחר כך מקיימים, ולא יקדים המעשה כי **היו כורעים וכו'** ויתן טעם **כי כן צוה לו המלך**.

ועוד כי מהראוי יאמר כי ציוה להם ולא לו.

ועוד אומרו לא יכרע וכו' לשון עתיד ולא אמר איננו כורע ומשתחוה. אך אין ספק כי לגדול שבכל שרי המלך **שכסאו מעל כל השרים**, שמבלי צווי המלך לא יבצר מהם מכרוע לפניו, אך מה שציוה המלך היה גם להשתחוות שהוא פשוט ידיים ורגלים, על כן אם היה אומר ויצו המלך לכרוע ולהשתחוות להמן ואחר כך **שכל עבדי המלך היו כורעים ומשתחוים** היה נראה כי מבלי צווי המלך לא היו אפילו כורעים לפניו, אך באומרו תחילה שהיו **כורעים**

ומשתחוים, אומר כי כן ציוה לו המלך על אומרו **משתחוים** דסליק מניה, כי כריעה בעלמא גם מתחילה היו עושים.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (**אסתר רבה** ו ב) שהניח עבודה זרה בבגדו שעל כן מרדכי שם נפשו מנגד לבלתי כרוע לפניו. ובזה יתכן אומרו **ציוה לו** ולא אמר להם, והוא כי הוא הרשיע לשים עבודה זרה להכשיל, כי המלך לא ציוה שיכרעו כי אם לו לעצמו, כי אין אומרו **לו** חוזר אל מלת **ציוה**, כי אם אל הפעל, כי צויו **כורעים ומשתחוים להמן**, כלומר ולא לצלמו, **כי כן צוה לו המלך** ולא לעבודה זרה שעמו, ומה גם ליהודים, וזהו **וכל עבדי המלך כורעים ומשתחוים להמן**, כלומר להמן מצד עצמו **כי כן צוה לו**, כלומר כי כן שהוא הכריעה וההשתחויה הנזכר ציוה לעשות לו המלך, אך לא לעבודה זרה שלו, כי לא היה לב המלך רק על עצמו, ועל כן **ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה**, ולא אמר איננו כורע ומשתחוה, לומר כי לא להיות מרדכי שר ובעל מעלה שהיה לו ישיבה בשער המלך היה מתגאה לבלתי השתחוות, כי אם אפילו לא היה כי אם מרדכי לא היה לו תואר מעלה כי אם שמו לבדו, אף על פי כן **לא יכרע ולא ישתחוה** אפילו יסיר עבודה זרה מחיקו, ומה גם עתה דתרווייהו איתנהו.

ג ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך למרדכי מדוע אתה עובר את מצות המלך :
 ד ויהי (באמרם) [כאמרם] אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן לראות היעמדו
 דברי מרדכי כי-הגיד להם אשר-הוא יהודי :
 ה וירא המן כי-אין מרדכי כרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה :
 ו ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו כי-הגידו לו את-עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את-
 כל-היהודים אשר בכל-מלכות אחשורוש עם מרדכי :
 ז בחדש הראשון הוא-חדש ניסן בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור- הוא
 הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים-עשר הוא-חדש אדר :
 ח ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם-אחד מפזר ומפזר בין העמים בכל מדינות
 מלכותך ודתיהם שנות מכל-עם ואת-דתי המלך אינם עשים ולמלך אין-שנה להניחם :
 ט אם-על-המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר-כסף אשקול על-ידי עשי המלאכה
 להביא אל-גנזי המלך :

(ג) ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך למרדכי וכו'.

הנה באומרו אחר כך **כי הגיד להם אשר הוא יהודי**, מורה שהשיב להם תשובה באומרם אליו **מדוע אתה עובר וכו'**, ומן התימה הוא למה זה לא הוזכרה תשובתו כאשר הוזכרה שאלתם.

אך יהיה כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (שם ז ח) שאמר להם שהיה מישראל, והשיבו לו הנה אבותיך השתחוו לעשו, והשיב שבנימין לא השתחווה לעשו, ואפשר שזה רמז בכתוב מתוך מאמרם באומרו שאמרו אם להיותך יהודי **מדוע אתה עובר**, מה נשתנית אתה מכל אבותיך, ואם הוא על כי בנימין שאתה בא ממנו לא השתחווה, אין הנדון דומה, כי פה הוא **מצות המלך** ותחייב את ראשך, מה שאין כן שם, וזהו **את מצות המלך**. ועל פי דרכם רמזו לו לומר אם על היותך גדול או משנאתו אתה עושה, על תעש מפני הכבוד כי אם מפני היראה כי מצות מלך היא.

(ד) ויהי כאמרם אליו יום ויום וכו'. הנה דרך אויבי היהודים, בעבור איש ישראל מצות המלך, להלשינו למלכות לחייב את ראשו למלך, כענין **גוברין כשדאין די אכלו קורציהן די יהודאי** (דניאל ג ח), וגם לא יאריכו להם יום אחר יום, אך אלה האריכו יום ויום שהיו אומרים אליו **מדוע וכו'**, וגם אחר כך **ויגידו להמן**, ולא למלך אחשורוש.

והנה היה מקום לייחס הדבר אל אהבתם אותו, ואמר כי לא כן הוא, כי אם **באומרם אליו יום יום ולא שמע אליהם** וגם **ויגידו להמן** כלומר ולא למלך לא להיותם מתנהגים בחסידות היה הדבר, רק **לראות היעמדו דברי מרדכי**. והוא, כי לבשו קנאה בראותם שהם **היו כורעים ומשתחווים והוא לא יכרע ולא ישתחוה** שיראה מגדיל עצמו עליהם, ואמרו אם נאמר למלך הנה יהרגנו ומה בצע כי יצא בטיפשותו, אך כל ישעם וכל חפץ היה יכנע וישתחווה ולא ינצח אותם, גם כי המלך יהרגנו על מה שעבר, על כן סירבו והפצירו יום ויום, ואחר כך הגידו להמן ולא למלך, **לראות היעמדו דברי מרדכי**, כי **באומרם אליו יום ויום** אפשר יטה אוזן ויכנע ויעשה כמעשיהם וישפיל גאותו כהם, וגם בהגיד את המן כי ישוב לעבור לפניו בזעם אפו ורבה המשתמה, ואולי יחת מפניו ויסגוד מיראה פן יגיד למלך, באופן שלא יעמדו דבריו כי **הגיד להם אשר הוא יהודי** שהוא מעם בזוי ושסוי עבדים משלו בם, והמה שרים גדולים, והוא יורה בדבריו כי באשר הוא יהודי חשוב מהם, על כן התנכלו לעשות שלא יעבור מלכרוה והשתחוות.

או יאמר כי הגיד להם וכו' והוא בשום לב כי הלא לא נעלם היה היותו **יהודי**, ולא היה ראוי יאמר כי אם **כי הגיד להם** כי על **אשר הוא יהודי**, כלומר שעל כן לא ישתחווה לו, אך אומרו **אשר הוא יהודי** נראה שמחדש להם היותו **יהודי**. אך הוא כמאמרם ז"ל (**אסתר רבה ז ח**) כי אמרו לו והלא אבותיך יהודים כמוך השתחוו, והשיב שלא היה הוא בן האבות ההם, כי היה מבנימין אשר לא השתחווה לעשו, וזה הגדיל חמתם לומר האם יתכן **לומר שהוא יהודי** לבדו ולא זולתו משאר היהודים, וזהו **אשר הוא יהודי** כלומר הוא ולא אחר.

או יאמר בשום לב אל אומרו היעמדו כי אין עמידה צודקת בדברים. אך הוא כי אמרו אם נאמר למלך שעבר מצוותו אולי יענשהו בהורידו מגדולתו שהוא יושב בשער המלך ולא ימיתנו, על כן ויגידו להמן שלא ימיש מלהמיתו או בידו או על ידי המלך, והטעם הוא לראות היעמדו לו להצילו הדברים שאמר להם אשר הוא יהודי, אם אומר אשר הוא יהודי ומערה למות נפשו על כך, אם יעמוד לו הזכות ההוא.

או יאמר כי הגיד וכו' כי אמרו אם נגיד למלך לא יהרגנו רק על שעבר מצוותו ולא על כבוד המן, על כן ויגידו להמן לראות היעמדו כו' כי הגיד להם אשר הוא יהודי ומחשב לעונן השתחוואת יהודי להמן, וכדי בזיון וקצף וקיא קלון על כבודו, באופן תעלה חמתו באפו והוא ימיתנו על דבר כבוד שמו.

(ה) וירא המן כי אין מרדכי כרע ומשתחוה וכו'. הורה כי יותר יתפעל האדם על ידי ראות עיניו מעל פי מגידי אמת, כי הלא על כל אשר ספרו לו לא כעס עד ראה בעיניו, ואז וימלא המן חימה, וזהו וירא המן וכו' וימלא המן חימה, מה שאין כן לשמע אוזן. גם הורה גודל גאותו כי עבדי המלך לא עלתה חמתם רק על בלתי עשותו אפילו אחת משני הדברים כריעה והשתחויה, וזהו לא יכרע ולא ישתחוה, אך הוא לא היה מתרצה כי אם בשתייהם יחד, ועל העדר שתייהם יחד היה הכעס, וזהו וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו ולא אמר [ואין] משתחוה לו כי מאנה הנחם נפשו בהיבצר אחת מהנה, ועל כן וימלא המן.

עוד יתכן במה שאמרו רבותינו ז"ל (אסתר רבה ו ב) שנתן עבודה זרה בכליו, ובזה יאמר כי כל עבדי המלך היו כורעים ומשתחיים לא על העבודה זרה שבבגדו שעבודה זרה המה, כי אם להמן, בשביל עצמו, כי כן צוה בשבילו המלך גם בלי העבודה זרה, אך מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה סתם אף אם יסיר העבודה זרה, וזהו אומרו לשון עתיד, על כן אמרו לו מדוע אתה עובר וכו' וטענתו לפנים הייתה אשר הוא יהודי ויהרג ואל ישתחוה לעבודה זרה, על כן לא הלשינוהו למלך, כי יאמר לא ציוה על העבודה זרה ישתחוה אשר הוא יהודי, על כן סירבו יום יום ויגידו להמן יעשה לראות היעמדו דברי מרדכי שהגיד להם אשר הוא יהודי כלומר שעל העבודה זרה האסורה ליהודים הוא, ויראה הוא אם יעמדו דבריו, שיסיר העבודה זרה מבגדו יראה אם אז יכרע וישתחוה כדבריו, וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו לבדו כי עשה כן שהסיר מבגדו אז וימלא המן חימה.

והנה ראוי לשים לב:

מה נשתנה פסוק זה מאשר לפנים (לקמן ה ט), כי שם נאמר וימלא המן על מרדכי חימה ופה לא הזכיר שמו, ויתכן כי הפסוק שאחריו הוא נותן טעם לומר מה שאמרתי סתם ולא

אמרתי על מרדכי, הוא כי **ויבז בעיניו לשלוח יד וכו'** ושפך חמתו על **כל היהודים**, אך באומרו לפנים על מרדכי הוא כי שם היה אחר שהיו כל ישראל להשמיד להרוג וכו' **לחדש שנים עשר הוא חדש אדר**, ומה שנתמלא חמה עתה לא היה רק על מרדכי לבדו לכלותו מהר ולבלתי האריך לו עד יום מועד.

(ו) **ויבז וכו'.**

יאמר בשום לב אל אומרו כי **הגידו לו את עם מרדכי**, כי הלא מרדכי היהודי היה שמו נקרא, כמאמר המלך להמן **ועשה כן למרדכי היהודי**, ומה הוצרך להגיד לו. ומה גם כי לא נאמר כי אמרו לו, כי אם הגידו שהוא הגדה וספור באורך להודיע פרטי עמו. ועוד אומרו **עם מרדכי** פעמיים בכתוב אחד.

אך יאמר כי בהדרגה עלה במעלות הרשע: ראשונה **ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו** שלא יהיה לבדו, אך גם לא חשב על **כל היהודים** לגמרי, והוא כי **הגידו לו** את פרטות **עם מרדכי** שהוא שבט בנימין, וזהו ויגידו שספרו לו את זרעו, ועל ידי כן זכר את שאול אבי אביו שהשמיד את עמלק, כי נודע לו כמאמר זרש אשתו **אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו** (לקמן ו יג), כאשר יבוא בסיעתא דשמיא שאמרה **אם מזרע אשר החילות לנפול לפניו** שהוא מזרע שאול לא תוכל לו, באופן כי הוגד לו שהוא **ימיני**, ועל כן אמר בלבו כי לא תהיה תפארתו להרוג אחד מזרע אשר השמיד את כל עמלק, על כן לא היה חפץ להמית את מרדכי לבדו כי **הגידו לו את עם פרטי של מרדכי**, כלומר כי על כן היה בלבו על כל שבט בנימין.

אך אחר כך חזר ועלה מדרגה אחרת **ויבקש להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש**.

ושמא תאמר שאר שבטים מה חטאו לו לזה חזר ואמר **עם מרדכי**, כלומר כי הלא יחד כולם **עם מרדכי** יקראו בצד מה, ולכן בקש לעקור כל אשר נקרא בשמו.

או יהיה **נתינת טעם** למה היה נבזה בעיניו נמאס מרדכי והוא יושב במעלה בשער המלך, הלא הוא **כי הגידו לו את עם מרדכי** המיוחד לו שהוא **איש ימיני** מהקטן שבשבטים ואינו כבודו יחשיבנו לריב עמו, על כן **ויבקש המן כו'** ולשלא יאמר הלא גם עתה אינו מתקן על כבודו, כי יאמרו כי היה חשוב לאויב לו ומה שהרג את כל היהודים הוא חמס שעשה, על כן אמר **עם מרדכי** כי כולם עמו והוא המלך עליהם, ואדרבה יאמרו כי גדול מרדכי כי מושל על עם רב היה, כי על כן שולח בהם יד ויהיה לו כבוד כי שרה אל גדול ויוכל.

או יאמר בשום לב אל אומרו ויבקש המן, כי הזכרת שמו הוא מיותר כי עליו ידבר, ומהראוי יאמר ויבקש להשמיד.

וגם אומרו להשמיד בלבד ולא כגזרתו להשמיד להרוג וכו'. אך הוא כי מפני הכבוד שלא יאמרו כי קטן מרדכי להחשיבו לאויב לו על כן ויבז כו' כי הגידו לו את עם מרדכי ועל כולם בקש לשלוח יד.

ושמא תאמר למה שם פניו נגד ישראל ולא זכר את פרעה וכל הקמים עליהם כי כל אוכליו יאשמו, על כן אמר כי זה כחו כי הלא כבר ויבקש המן להשמיד וכו' והוא על ידי מה שהחטיאם בסעודת אחשורוש שמאז הכין להשמידם אחר כך בגזרתו שימקו בעוונם.

ושמא תאמר אם כן איפה של שושן יהרגו ושל כל העולם אל יהרגו כי לא חטאו ואיך ישמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש, לזה אמר עם מרדכי כי כולם עם אחד ערבים זה לזה. ועל כן לא נאמר רק להשמיד כי בזמן הסעודה לא היה כי אם להשמיד בלבד.

(ז) בחדש הראשון הוא חדש ניסן בשנת שתיים עשרה וכו'.

הנה אומרו הוא חדש ניסן הוא מיותר, כי מי לא ידע כי חדש הראשון הוא חדש ניסן. וכן אומרו הוא הגורל, כי על כן הוצרכו רבותינו ז"ל (אסתר רבה ז יא) לומר כי הגורל חוזר אל המן. וכן באומרו הוא חדש אדר הוא מיותר.

והנה על פסוק החדש הזה לכם ראש חדשים בביאורנו אל ספר התורה בסיעתא דשמיא כתבנו, שאמר הוא יתברך החדש הזה לכם ראש חדשים כי תמיד ייטב לכם בו, והוא מאמרם ז"ל (תענית כט ב, בשינוי לשון) מאן דאית ליה תיגרא בהדי גוי דליתבעיה ביה. וכן אמרו שעל כן נקרא ניסן על שם הנסים וכו', ואל יעלה על רוחכם שאומרו ראש חדשים הוא שתתחילו בו למנות חדשי השנה, כי זה כבר ראשון הוא לכם לחדשי השנה, ומה גם למאמר פרקי דרבי אליעזר (פרק ח) שמאברהם והלאה היו מעברים השנים כסדר שאנו מונים, ולכן אשר אמרתי ראש חדשים הוא שיהיה לראש להטיב לכם בו תמיד.

ונבוא אל אשר אנו בו, אמר ראה נא טיפשות המן הרע הזה באיזה חדש זדון לבו השיאו להיות דורש רעה על עם ה', בחדש הראשון, ולא ידע כי הוא חדש ניסן, כלומר הוא בהווייתו מוכן ליעשות בו נסים כשמו ולהנקם בו מהקמים על ישראל וכמאמרם ז"ל דמאן דאית ליה תיגרא בהדי גוי נצח, ולכן הוא הגורל לומר כי הנה המן היה מפיל פור על הימים ועל החדשים

לראות איזה יכשר להפיל את ישראל בו שיפלו לפניו ישראל, ולפי האמת הוא כלומר ניסן הנזכר **הוא הגורל** ולא לפני ישראל שיפלו בו כי אם **לפני המן** כי הוא מוכן לפניו להפילו, וכן היה כי לא עברו לו ארבעה ימים שלמים שנתלה בניסן עצמו, כי בששה עשר יום נקראו סופרי המלך וכו' ואחר כך שלשת הצומות שבכללם יום ראשון של פסח ולמחרתו נתלה, והוא הלך חשכים להפיל גורל מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר ויהי גורלו ניסן, אשר יצלב בו, סמוך לו, שלא יצא מחדש ניסן.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה יג ב) שבחר בחדש אדר על דבר כי בו נסתלק משה רבנו ע"ה, ואין ספק כי המגיד לו יום שהיה זה יום מותו גם הוא יגיד לו כי גם היה יום היוולדו, כי הצדיקים שנותיהם מלאים במספר ימים כמה דאת אמר **את מספר ימיו אמלא** (שמות כג כו), ולכן יום המוות הוא יום היוולדו, אך העולה על רוחו רוח עוועים כי השפע אשר קנה החדש ההוא בהיוולד בו נתבטל בסילוקו, ולא ידע כי הוא קיים לעד והחדש ההוא תמיד בהוויית קנינו, וזהו אומרו **הוא חדש אדר** כלומר הוא בהווייתו ולא נסתלק השפע בסילוקו.

עוד אפשר לומר **הוא הגורל לפני המן** כלומר **לפני המן** היה עולה לו הגורל, אך לא לפניו יתברך כי לא היה מה' כל משפטו כי לא עזב ולא יעזוב.

(ח) ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפוזר וכו'. הנה היה אפשר ימאן המלך לשמוע בקולו לחמש סבות:

א. על דבר כי אולי זולת העם אשר יבקש לאבד יהיו בעזרו יתר עמים אשר התחתנו בהם או קרובים אליהם.

ב. פן העם ההוא בעצמו יתקוממו לעמוד על נפשם ויפילו חללים רבים מעם מדינות המלך, וגם שינצחוהו בסוף, למלך אין שווה בנזק המלך, שיפלו מעמו פגרים מתים רבים טרם יאבדו.

ג. פן תעשה קרחת במלכותו.

ד. פן יאשם המלך בעיני כל העמים באבדו עם אחד על לא חמס בכפיהם וכל עם יחרד פן יקרה לו כאלה.

ה. על דבר אבדן המס שמפסיד המלך.

על כן הקדים ואמר **ישנו עם אחד וכו'**, לומר על הסיבה הראשונה אין פחד שאר עמים הקרובים אליהם או שהתחתנו בהם יתקוממו בשבילם, כי **עם אחד** הוא, כלומר בלתי מעורב עם עמים זולתו, וזהו אומרו **ישנו** כלומר גם כי שבעים אומות שהיו בעולם כולם נתערבו באופן שלא נותרו נקראים בשם אומות נפרדים רק מעט מזער, ונתערבו בהם האחרים,

ונבטלו בתוכן, ואין אומה ולשון שנוכל לומר זו בלתי מעורבת עם אחרת, העם הזה לא כן הוא, כי גם שבזולתן אין עם יקרא אחד בלתי מעורב עם זולתן, **ישנו עם אחד** יוצא מכללם שיוכל ליקרא **אחד** שאין עם זולתו מעורב בו, לזה אמר **ישנו** לומר לא יעלה על רוחך שאין עם יקרא **אחד** בלתי מעורב, כי ישנו במציאות, באופן שמורא לא יעלה על ראשינו מיתר עמים שהתחתנו בהם.

וגם על הסיבה השנית בל יתקוממו לעמוד על נפשם ויפלו בנופלים רבים מעמי המלך, גם כי תעשה הכוונה אין פחד, כי הלא הוא **מפוזר בכל המדינות** זעיר שם זעיר שם, ואין באחת המדינות רבים יחד יתנו לב להתאמץ על מבקשי רעתם.

ושמא תאמר אולי יתקבצו מכל המדינות אל עיר אחת ושם יתקוממו, גם לא נירא מזה, כי הלא הוא **מפוזר** בעלי פירוד בלתי מתקשרים זה עם זה. ואל נא תאמר אולי מפחד רעה בנפול עליהם אימת מות יקנו התקשרות ויתקבצו לעמוד על נפשם, גם זה אינו כי אינן קרובים אלו לאלו, כי הם בכל העמים מעט בכל עם ועם, באופן שעל ידי תכונתם אלה לא במהרה ינתקו ממקומם להתקבץ יחד כולם. וגם לא תירא מעשות קרחת במלכותך כי הם **בכל מדינות מלכותך** ואין מדינה מהם, כמאמר רבותינו ז"ל בזה (מגילה יג ב).

ועל הרביעית פן יאשם המלך בעיני העמים בהמית עם רב בלתי בני תמותה כי למה יומתו מה עשו, ראה גם ראה כי **דתיים שונות מכל עם וכו'.** והוא, כי אם תמצא אומה בלתי מתנהגת בדתי המלך המושל עליהם, אם יהיה שדת האומה ההיא וחוקיה נאותים ומתקרבים אל השכל, לא תאשם על היותה בוחרת בדתה ותגעל בדתי המלך אדוניה, אמנם אם דתם זרה ומשונה מכל הדתות, אז יאשמו על בלתי עשותם דתי המלך, וזה דבר המן באומרו **ודתיים שונות וכו' ואת דתי המלך וכו'** לומר הלא דתיים שונות וזרות מכל עם בלתי מתקרבים אל השכל, ואף על פי כן **ואת דתי המלך אינם עושים,** ועל כן לא יאשם המלך בקרב העמים על עשותו כלה בעם כזה. וכל שכן שלא יכמרו רחמי העמים לבלתי אבדם או לבקש עליהם, כי הנה **דתיים שונות מכל עם,** ואין שנאה כשנאת הדת, ובהיות איבודם על זה, גם הם ישנאום, כי כל העמים אף שילכו איש בשם אלוהיו, יתקרבו בפת בגם ויין משתייהם ומאכל שולחנם, מה שאין כן ישראל, כי על כן הם שנואי העמים.

ועל החמישית אמר אל תשית לבך על דבר המס אשר יחסר למלך באבודם, כי הלא **למלך אין שוה להניחם,** כי אין לו תועלת בהשאתם, כי לעומת המס יש הפסד מהם, כי דרכם למרוד ולהזיק מלכים כאשר כתבו אל אחשורוש עצמו מארץ ישראל לשיבטל עבודת בית המקדש, והיה על ידי המן כמו שאמרו ז"ל (**אגדת אסתר** ה ט) **והמתרגם** ז"ל (ג א).

(ט) אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים וכו'. אף כי להשמיד בלבבו לא הוציא מפיו כי אם לאבדם, כיחש פן ימאן המלך, על כן בחר לשון ערומים לשון היולי, **יכתב לאבדם** שאפשר להתפרש לשלול ולבז בז בחיי חיייתם, או לאבדם מן העולם, ותפס לשון זה עד יסקיף וירא מה בלבו של מלך והעולה על רוחו, כי גם אם יבין המלך על איבוד ממון הוא ימתיק הדבר באיגרותיו על איבוד נפשות, או הוא ישתדל בכל עז קו לקו צו לצו עד ישוב ויודה על כוונתו.

ובזה צדק מענה לשון המלך באומרו **(יא) והעם לעשות בו כטוב בעיניך**, כלומר ראיתי דברך מסותרים סובלים שתי הבנות בהסתפקך בכוונתי, אך הנני מרשה אותך **לעשות בו כטוב בעיניך** לפי איזה פירוש ישר בעיניך, ובראות שנשאר הדבר אל הנוסח שיברר לו ויצווה לכתוב, אזי פירש ואמר **להשמיד וכו'**, וזהו שתלה הכתוב הדבר על צווי המן באומרו (פסוק יב) **ויכתב ככל אשר צוה המן**.

ואמר **אשקול על ידי עושי המלאכה** יראה מהגמרא (ילקוט שמעוני רמז תתרנ"ד) שהם העושים מלאכת מטבעות זהב וכסף, ותהיה כוונת הכתוב באשר נשים לב אל אומרו **להביא וכו'** כי למה זה יפרש מה יעשה מהכסף, היועץ למלך נתנוהו, יאמר שיתנם למלך והוא יעשה חפצו מהם. אך אחר שוב כי הנה יש מטבעות המיוחדות להינתן במשמר בית **גנזי המלך**, והם הגדולים וטובים מהכסף הטהור, ולמטה מהם הם הניתנים להוצאה, ואמר כי הלא יתן **עשרת אלפים ככר כסף על ידי עושי המלאכה** לטבוע מטבעות הראויות **להביא אל גנזי המלך**, כי יהיה הכסף טוב מאד ראוי לכך.

י וַיִּסַּר הַמֶּלֶךְ אֶת-טִבְעָתוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהֵמָּן בֶּן-הַמִּדְיָהּ הָאֶגְגִּי צֶרֶר הַיְּהוּדִים :
י א וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֵמָּן הַכֶּסֶף נָתַן לְךָ וְהָעָם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ :

הנה אין למוכר לתת חפץ לקונה רק הלוקח הוא הנותן. והוצרכו רבותינו ז"ל (מגילה י"ד א) לומר כי עשה כן להורות גודל חפצו לאבד את ישראל ח"ו, כמשל בעל התל ובעל החרץ. **ועוד** כי ראשונה ראוי ישיב המלך על דבריו **ויאמר הכסף נתון לך וכו'** ואחר התפשרם יתן לו את הטבעת. **ועוד** כי הנה מהנראה לא נתקיים המכר כי המן בקש לקנות והמלך נתן לו בחנם, ואם כן איך תאמר אסתר המלכה **כי נמכרנו וכו'** (לקמן ז ד) ולא היה כן רק מתנה. **ועוד איך** יאמר **נתון לך** כאילו נותן דבר משלו, ומהראוי יאמר לא אקח ממך והעם לעשות בו וכו', או יהי לך אשר לך והעם וכו'.

ועוד כי יש מרבתינו ז"ל (**אסתר רבה ז** כה) אמרו כי נמכרנו על עוון מכירת יוסף, ואין נראה כן כי אם שנתבטלה המכירה. אמנם אומר כי המקח וממכר נעשה בקנין גמור על פי דין התורה, וזהו כי הן כסף אשר אמר המן לשקול על ידי עושי המלאכה לא כסף טבוע היה כי אם חתיכות וגרוטאות, כמו שאמרו ז"ל בגמרא (**ילקוט שמעוני** רמז תתרנ"ד) שהיה נותן לעושי מלאכת המטבעות, וידוע כי גרוטאות של כסף נקנין בקנין סודר, על כן לקיים המכר של המלך טבעתו מעל ידו שהוא מנא דכשר למקניא ביה, ונתן להמן לקנות הכסף שלא היו מטבעות הבלתי נקנים, כי אם כסף [שאינו] טבוע, וכאשר נקנה הכסף זכה המן בחליפיו, ואחר הגמר המכר על ידי כן, אמר המלך להמן, הרי כי לי הכסף כי קניתי, ועתה אני נותנו לך במתנה שתזכה בו על ידי רשותך, וזהו **הכסף נתון לך והעם לעשות בו וכו'**. ובזה צדקה אסתר המלכה באומרה **כי נמכרנו**, וצדקו יחדיו כל הערות שהערנו.

ואת כל הדבר הזה עשה המלך למכור ולתת מתנה, ולא אמר לו מתחילה קחם לך בלא כסף ובלא מחיר למען הראות את כח מתנת ידו כי לו אמר מתחילה נתונים המה לך בלא כסף יעלה על רוחו של המן שהיה המלך כנותן שדהו מפני רעתה, וכעצב נבזה נפוץ היו ישראל בעיניו, ואדרבה על המלך להחזיק לו טובה שהעבירים מכנגד פניו, על כן מה עשה קנה הכסף להורות לפניו כי שווה כסף אשר נדר לו המה, ואחר כך יהיה בעיני המן כאילו נתן לו המלך משלו מתנה **עשרת אלפים ככר כסף**, באומרו **הכסף נתון לך**.

או לרבתינו ז"ל (עי' תוס' מגילה טז א ד"ה ודחי) שאמרו שכיוונו לבטל כופר נפשות ישראל שנתנו במדבר ונתן כנגדם המספר ההוא, יהיה, שרצו על כן לגמור הדבר והקניה בפועל.

יב ויקראו- ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר יום בו ויכתב ככל אשר צוה המן אל אחשדרפני-המלך ואל-הפחות אשר על-מדינה ומדינה ואל-שרי עם ועם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונם בשם המלך אחשורש וכתב ונחתם בטבעת המלך :

(יב) ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר וכו'. הקריאה לא ייחסה אל המן רק נאמרה להמלאכים כי בין המלך והמן הנחיצות, אמנם נוסח הכתיבה היה **ככל אשר צוה המן להשמיד וכו'**. וגם כאשר קרא על ישראל מועד **בשלושה עשר לחדש שנים עשר**. והנה אמרו רבתינו ז"ל (מגילה יג ב) שבחר באדר על כי בו נסתלק משה רבנו ע"ה, וראוי לתת טוב טעם אל אשר האריך המועד, כי הלא בז' אדר מת משה ולמה העביר המועד עד שלושה עשר לחדש. אך אין ספק כי בחכמה עשה הדבר ההוא כי תוך שבעת ימי אבל הצדיק נהנה העולם הזה מזכותו למה שעוד נפשו בלתי נפשטה ונפרדת מהעולם הזה, כאשר מצינו שבעת ימי

מתושלח עיכב הוא יתברך המבול מפני כבודו, כמאמרם ז"ל (סנהדרין קח ב) על ויהי לשבעת הימים והמבול היה וכו' (בראשית ז י).

ולא עוד אלא שהאיר הקדוש ברוך הוא העולם כל שבעת ימי אבלו באור הרוחני שנברא ביום ראשון לששת ימי בראשית אשר גנז לצדיקים לעתיד לבוא, כמאמר חכמינו ז"ל (בראשית רבה ג ו) על ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים כאור שבעת ימי מתושלח.

עוד הורונו רבותינו ז"ל (מועד קטן יז ב) על שבעת ימי אבלות שיום האחרון מקצתו ככולו, ושהוא כי על ידי מקצתו מתחילת היום יופשט הצדיק ויפרד משייכות העולם הזה. ועל כן התנכל המן הרשע לבלתי עשות הרעה אשר חשב על היהודים כי אם בתום שבעת ימי בכי אבל משה, בל יגן זכותו לישראל בהם, כי הנה הוא נסתלק ביום הז' לאדר ויום הסילוק הוא מחשבון הז' נמצאו נשלמים בשלשה עשר, ולהיות מקצת היום ככולו, לא האריך עד ארבעה עשר כי כל ישעו וכל חפץ לקצר כל האפשר, ובמצאו מקום בשלשה עשר, לא ראה להאריך. וגם הקרא הסופרים בשלשה עשר לניסן ולא קודם, אפשר כיוון יעברו שנים עשר ימי חנוכה הנשיאים בל יגן זכותם.

יג וְנִשְׁלַח סָפְרִים בְּיַד הָרָצִים אֶל-כָּל-מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד לְהָרַג וּלְאַבֵּד אֶת-כָּל-הַיְּהוּדִים מִנֶּעַר וְעַד-זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שָׁנִים-עָשָׂר הוּא-חֹדֶשׁ אָדָר וְשָׁלֹם לְבֹזֵז :

יז פֶּתֶשְׁגָן הַכְּתָב לְהַנְתֵּן דָּת בְּכָל-מְדִינָה וּמְדִינָה גְלוּי לְכָל-הָעַמִּים לְהִיּוֹת עֲתִידִים לְיוֹם הַזֶּה :

טו הָרָצִים יֵצְאוּ דְחוּפִים בְּדִבְרֵי הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוֹשָׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהָמֵן יֵשְׁבוּ לִשְׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוֹשָׁן נְבֻכָה :

הנה בענין כתובים אלו ראוי לשים לב:

מה צורך (יד) פתשגן כתב, והיה די באומרו אל כל עם ומדינה, וכן בכתבי ההתהפכות אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם נאמר פתשגן הכתב.

ועוד כי ענין פתשגן יראה העתק הכתב, אך לא כן היה בזה כי אין בפתשגן הכתב כדברים המרים המאריים האלה שבפסוק הקודם אליו, שהוא להשמיד וכו', רק להיות עתידים ליום הזה.

ועוד שאומר להיות עתידים ליום הזה, הנה הם דברים סתומים וחתומים שלא הוזכר מה יעשו ביום מועד.

ועוד אומרו גלוי לכל העמים, מי לא ידע בכל אלה כי **בהינתן דת** והעביר כרוז בכל עם ומדינה הוא **גלוי לכל העמים**.

ועוד כי אמרו ז"ל במדרש שקרה להמן כאשר קרה לאיש הולך בדרכים ומדברות, ובהיותו עיף ויגע אמר מי יתן והיה לי חמור אחד, ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה אחד מהשרים בא בסוסיו ורכבו ואתונות וגמלים, והנה אתו עיר בן אתונו בן יומו קטן מהכיל טורח הדרך, ויאמר השר אל האיש העיף ההוא, קח נא את בן האתון, כי קטון הוא ושאהו בחיקך, אז אמר הן אמת כי חמור שאלתי אך שישאני לא שאשאהו. ואמרו ז"ל כי כן קרה להמן כי הוא כתב **להיות עתידים ליום הזה,** אך לא אמר למה, והוא חשב **להרוג,** ויהפך והיה **ליהרג**.

וכן אמרו רבותינו ז"ל (**אסתר רבה** ז כד, בשינוי לשון) גם כן כשבאה צרה לישראל היא באה סתומה כזה שאמרו **להיות עתידים** ולא פירשו, אך בבוא הטובה באה מפורשת שנאמר **להיות היהודים עתידים וכו',** והנה דבריהם אלה כמו זר נחשבו, כי הנה המלך והמן ברור מללו **להשמיד להרוג וכו'** ואיך היה הדבר סתום.

אך לזה נשים לב אל מאמר המלך אל מרדכי ואסתר בהתהפך אשר ישלטו היהודים וכו' כי אמר הנה בית המן נתתי לאסתר וכו' ואתם כתבו על היהודים וכו' כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם וכו' (לקמן ח ז - ח).

כי הנה ראוי להעיר איך מתקשר אומרו ואתם כתבו על היהודים וכו' עם אומרו הנה בית המן נתתי לאסתר, ומה גם שאמר בוא"ו ואתם כנמשך מהקודם. שנית ורבה היא אצל כל אדם, והוא, כי הנה המלך נותן טעם לפגם באומרו **כתבו וכו',** כי הנה אם כן איפה כי כתב אשר נכתב וכו' אין להשיב, ומה יועילו מרדכי ואסתר בתקנתם, הלא ספרי האף והחימה אשר שלח המן **להשמיד וכו'** נכתבו בשם המלך ונחתום בטבעת המלך ואין להשיב, ומה יתרון אשר יהפכו עתה.

אמנם בשום שכל והבין בפשטי המקראות נמצא כי שני מיני כתבים היו משגרים אל כל מדינה ומדינה:

אחד, אל אחשדרפני המלך והפחות ושרי עם ועם. **שנית,** בנוסח משונה מזה להכריז ולהעביר קול בפרסום ובגלוי לכל אחד מהמקומות לפני ההמון.

כי על פי חכמתו בגורלותיו ראה והנה אין הכנה מוצאת להצר לישראל כי אם **ביום שלשה עשר לאדר,** על כן אמר בלבו אם נעביר קול בכל המלכות ונודיע בגלוי חפצנו שהוא **להשמיד להרוג וכו',** לא יעצרו כח המון העם קלי ההתבוננות והדת ליחל עד אשר יבואו ימי רעת המן

עד שלשה עשר באדר להמתין אחד עשר חדש, מה גם כי כל עם אומה ולשון חפצי רעת ישראל המה ויגילו בחלקם שלל, כי הצד השווה שבהם שכל גויי הארץ שונאי נפש ישראל המה, ומי יעצור כח ליחל אחד עשר חדשים ימים, ואם כה יעשו יעזרו לישראל זכות המתייחס אל הימים אשר הם זולת היום אשר בחר בו ותבטל כוונתו.

או לבל יערימו סוד ישראל להתאסף יחד שבטי ישראל לעמוד על נפשם בעוד אחד עשר חדש ויפילו חללים רבים ביום מועד מהקמים עליהם, על כן התנכל לשלוח ספרים בהצנע ביחוד אל האחשדרפנים והפחות ושרי העמים, מספרים ומגידים בשפה ברורה כל המכוון **להשמיד וכו'**, אך כל זה לא להגלות להמון קריה היה, רק להם לבדם יהיה כמוס עמם עד מלאת הימים אשר קצב.

אך מה שהיה מעביר קול ומכריז בפירוש ובגלוי לעיני כל ההמון היה העתק אחר סתום מזה והוא **להיות עתידים ליום הזה**, ולא פירשו להם על מה יתעתדו ונשאר הדבר מסור אל השרים הגדולים ידיעום ביום מועד, על מה זה נועדו שהוא **להשמיד וכו'**. ובזה לא ישלחו הרשעים בעולתה ידיהם עד תום הזמן ויבוא המכוון אל הפועל. וזהו אומרו **(יב) ויכתב אל אחשדרפני המלך ואל הפחות אשר על מדינה ומדינה ואל שרי עם ועם (יג) ונשלוח ספרים וכו' להשמיד להרוג וכו'**, אך זה היה לשרים הנזכרים כתב מפורש, אמנם **פתשגן הכתב** אשר היה להכריז והנתן דת בפרסום גלוי לכל העמים שהוא המיוחד להיות גלוי לכולם בשוקים וברחובות, היה בלתי מפורש הדבר, רק שהיו מכריזים ואומרים להיות **כל העמים עתידים ליום** ההוא, אך בשושן שהיה מקום שבת המלך ושם לא היה פחד שישלחו יד טרם הגעת מועד או שיתקוממו היהודים, שם הכריז בפירוש להשמידם, וזהו אומרו לפנים (לקמן ד ח) **ואת פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר וכו'**, כי אף שהמפורסם בשאר מדינות לא היה כן, הראה לה אשר ניתן בשושן, שילמד סתום מן המפורש, ועל כן הייתה **(טו) העיר שושן נבוכה**.

וצדקו בזה דברי רבותינו ז"ל (**אסתר רבה ז כה**) שהיו בני שושן מצירים מאד את ישראל ואומרים להם מחר נחנוק אתכם ונשלול שללכם וכו', מה שלא היו אומרים כן בזולת שושן, ואין זה אלא שלא הוכרז מפורש, וזה הוראה כי בשאר מדינות המלך מה היו עושים אם המלך היה מפרש להם הדבר מאז אל ההמון.

על כן בהתהפך הדבר **אשר ישלטו וכו'** הוצרך גם כן שני מיני כתבים כאשר יבוא בס"ד, כאשר נבאר דברי המלך אל מרדכי ואסתר וענין הכתבים באומרו **ויאמר המלך אחשורוש**

לאסתר וכו' הנה בית המן נתתי וכו' ואתם כתבו וכו', והוא כי המלך ראה שתי רעות נגד פני ישראל:

אחד כי בשושן ניתן דת להשמידים ומי יאמר להורגים מה תעשו כי אין להשיב כי **הדת ניתנה בשושן**.

שנית כי כתב אשר נכתב בשם המלך וכו' אין להשיב ואגרות ההשמד נכתבו בשם המלך ונחתום בטבעת המלך, ואם כן אין מקום לסתור בנין אגרות ראשונות.

על כן אמר המלך אליהם הנה האחד כבר נתקנה כי מבני שושן אל תפחדו ואל תיראו גם כי ניתן דת בשושן, כי הלא לא ירים איש את ידו כי הנה **בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו וכו' על אשר שלח ידו ביהודים**, ואם כן מי זה האיש יערב אל לבו לשלוח יד ביהודים.

אמנם על השנית לא אדע לרפא לכם לכן אתם כתבו כטוב בעיניכם, ואולי בחכמתכם תמציאו המצאה טובה כי אני לא אדע מה אעשה, כי הנה כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום וכו' אין להשיב, כלומר ואם כן איככה אוכל להפך אגרות הרעה כי הלא נכתבו בשם המלך ונחתום בחותמו, אך אתם דעו מה תעשו בחכמתכם.

או יאמר אני עשיתי את שלי בשושן כי הנה בית המן נתתי וכו', אך על דבר שאר המדינות לא אוכל לגזור על האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות להפך הדבר, אמנם מה שתעשו הוא שתכתבו על היהודים כלומר לצוות עליהם שיעמדו על נפשם וכיוצא, וזהו כתבו על היהודים, כי לכתוב אל השרים להפך הגזירה אי אפשר, כי כתב אשר נכתב בשם וכו' אין להשיב, באופן שאין תקנה להפך הקודם, ואז נועצו יחדיו מרדכי ואסתר לתקן הדבר בדרך ישרה באופן שלא יהפכו אגרות ראשונות, והוא כי אמרו הנה אל **האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות** אשר היה בכתבם מפורש **להשמיד וכו'** אי אפשר להפך, אך עשו בחכמה וכתבו להם אשר נתן המלך ליהודים **להקהל ולעמוד על נפשם** נגד הקמים עליהם על פי הכתב הראשון, באופן שהקודם קיים אלא שנותן יד עתה ליהודים להתקומם נגדם, ובזה כל אחד יבין כי שב אפו מהם, וזהו ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות וכו' אשר נתן המלך ליהודים להקהל ולעמוד על נפשם וכו'.

אמנם בפתשגן כתב הדת להעביר קול מפורסם וגלוי לכל העמים מצאו און להם, כי יאמרו בזה נוכל להפך בעצם שלא יורגש כי לא פירש בדת שניתן מתחילה רק **להיות עתידים להיום הזה**, עתה יהפכו ויכריזו כי פירוש הדבר אשר יהיו עתידים ליום הזה הוא להנקם מאויביהם, וזהו פתשגן הכתב להנתן דת שיהיה גלוי ומפורסם לכל העמים הוא ולהיות היהודים עתידים וכו', כי לא לבד הכריזו שיקהלו היהודים לעמוד על נפשם נגד הקמים

עליהם כאשר בכתב השרים, כי אם גם ולהיות מעצמם היהודים עתידים ליום ההוא להנקם מאויביהם, אף אם לא יתקוממו נגדם, ולא ירגישו המון העמים ההתהפכות, כי עד כה לא ידעו רק שיתעתדו ליום ההוא ולא נודע להם למה (ולמה) [ועל מה], ועתה הנה בפירוש בעיניהם כי המכוון היה להנקם היהודים מאויביהם.

ובזה הטיבו אשר דברו רבותינו ז"ל (אסתר רבה ז כד) באמרם כי מתחילה בפתגם מעשה הרעה היה הדבר סתום **להיות עתידים** בלתי מפורש, כי כן היה אצל ההמון, ובהתהפכות נתפרש היטב, וזהו אומרו באגרות ראשונות ואחרונות דבר המלך ודתו, **דבר המלך** על הכתבים המשתלחים לשרים, ודתו על הכרוז **להיות עתידים וכו'.** והענין נכון מאוד בעצמו, וגם כל המקראות ומאמרם ז"ל על מכוונתם איש על מקומו יבוא בשלום, והוא דרך אמת.

ואחשוב בכוונת שפטיו הרעים האלה כי **להשמיד** זה **כלי בנין**, כמאמרם ז"ל (רש"י דברים ט כ) על פסוק **ובאהרן וכו' להשמידו. ולהרוג** הוא אחר כך את הגדולים אבותם שהיא מיתת אכזריות שאבות יאכלו בוסר בראותם ברעות צאצאיהם לעיניהם תחילה וראש, ואחר כך יהרגם הם. ואחר כך **לאבדם** בל יקברו. ואחר כך **טף ונשים** הוא העוללים ויונקים על חיק אמותם, אחר כך הנשים בעצמם.

ופירש מה שאמר **להשמיד להרוג** הוא **מנער ועד זקן** כי מן הנערים יתחילו. ועל אבותם אמר **עד זקן.** ואחר כך על דרך זה הטף. ואחר כך **הנשים.** וזה **ביום אחד** כי אין הפור עוזר לו כי אם ביום ההוא. והיה הציווי **ושללם לבוז** אחר אומרו **להרוג כו'** עם היות שאין הביזה מעלה ומורדת אל המתים שכבר מתו, אך הוא שכדי שלא יתעצלו בדבר אמר בשם המלך שיהיה **שללם לבוז** אל ההורגים, ולא יהיו כהורגי מלכות שממונם למלך, כי בזה החלש יאמר גבור אני על חמדת השלל **להרוג ולאבד**, ולזרזם אמר **להרוג ושללם לבוז** אחר הזכירו הרג ואיבוד קטן וגדול, לומר שלא יהיה שללם לבוז רק אחר שיהרגום כולם בל יתנו לב לשלול שלל הנהרגים ראשונה ויחיו הנותרים או יברחו למלט נפשם, אך עתה בידעם **שבביזה** לא **ישלחו את ידם** עד אשר לא יחיו כל נשמה כל עיר ועיר מאשר אתם יזהרו בכל עוז לבלתי החיות נפש כל חי.

(טו) **הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת וכו'.** אמרו ז"ל (אסתר רבה ז כה) **והעיר שושן נבוכה**, שהיה כל איש משושן אומר ליהודי מחר אני חונקך ונוטל ממוןך כו'. והנה קשה כשאול יעיצו פנים טרם בא ימי הרעה ואיה איפה אימת מלך במקום מושבו, בל יחסרו כח להמתין עד יום מועד קץ שם לחשך בשלשה עשר לחדש אדר ולא יתקוממו להעזיז פנים מעתה. על כן הקדים ואמר כי בני שושן המה ראו שלשה דברים כי בתלתא הויא חזקה

להורות היות חפץ המלך רעתם יותר מהמן, על כן התאזרו גם המה להתקומם ביד רמה נגד ישראל, והם:

אחת כי **הרצים יצאו דחופים בדבר המלך**, כי אם לא היה המלך עושה הדבר זולתי להפיק רצון המן, היה די במה שיצווה ילכו הרצים לעשות את דבר המן, אך היות **הרצים דחופים** על פי מאמרו אליהם, יראה כי במצותו חפץ מאד למהר לשלחם כי להשמיד בלבבו עד גדר אומר הוא לרצים בעצמו ימהרו מאד, וזהו **הרצים יצאו דחופים בדבר המלך** כי המלך בעצמו דחף מרוצתם.

שנית כי **הדת ניתנה בשושן** כי הלא מה צורך היה להינתן דת בשושן מקום מושב כסא מלכותו אשר שם המלך והמן ולא ייחלו עד תשובת השנה בשלשה עשר באדר, ואז יצוו לעשות גזרתם, ולא להעביר קול מעתה, אך הוא כי המלך והמן לא נתקררה דעתם ולא שקטו עד **הדת נתנה בשושן**.

שלישית, כי משמחת לבבם על פתגם מעשה הרעה מהרה, **המלך והמן ישבו לשתות** מה שלא עשו מקודם, על כן אמרו בלבם בני העיר שושן הנה גם כי עשות כלה באומה שלימה הוא דבר גדול, ודרך המלך על הדומה לכיעור הזה להשיב אל לבו כי יהיה רע עליו המעשה וחוזר בו, עתה על ידי שלש אלה יורה כי אמיץ לב המלך על הדבר בעצם, לא ישוב ממנה, כי כלתה הרעה מאת המלך, לכן **העיר שושן נבוכה** שנתפרצו נגד היהודים, באמור לכל אחד מחר אחנוק אותך ואשלול שללך, כמאמר רבותינו ז"ל.

ואמר **והעיר שושן** עם היותה כרך גדול, אך היא כי כל גבול בתי המלך והחצרים הנוגעים אליו כי רב הוא יכנה אותו לבירה, אך שאר העיר יקרא שושן ושניהם יחד **שושן הבירה**, ואמר כי העיר שושן לבד שהוא מקום החיצוני הייתה **נבוכה**, אך מקום הבירה לא כן, מאימת מלך בצד מה, לא היו מצערים עד עת מועד וקץ.

פרק ד

א ומרדכי ידע את-כל-אשר נעשה ויקרע מרדכי את-בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויצעק זעקה גדלה ומרה :

ב ויבוא עד לפני שער-המלך כי אין לבוא אל-שער המלך בלבוש שק :

ג ובכל-מדינה ומדינה מקום אשר דבר-המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע לרבים :

(ד) וּתְבוֹאִינָהּ [וּתְבוֹאִנָּה] נְעוּרוֹת אֶסְתֵּר וְסָרִיסֶיהָ וַיְגִידוּ לָהּ וּתְתַחַלְחַל הַמֶּלֶכָה מֵאֵד וּתְשַׁלַּח בְּגָדִים לְהַלְבִּישׁ אֶת-מֶרְדֳּכִי וְלִהְיוֹת שָׂקוֹ מֵעַלְיוֹ וְלֹא קִבֵּל :

ה וּתְקַרְא- אֶסְתֵּר לְהֵתֵךְ מִסָּרִיסֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הָעֲמִיד לִפְנֵיהָ וּתְצוּהוּ עַל-מֶרְדֳּכִי לְדַעַת מֵה-זֶה וְעַל-מֵה-זֶה :

ו וַיֵּצֵא הֵתֵךְ אֶל-מֶרְדֳּכִי אֶל-רְחוֹב הָעִיר אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר-הַמֶּלֶךְ :

ז וַיַּגֵּד-לוֹ מֶרְדֳּכִי אֶת כָּל-אֲשֶׁר קָרָהוּ וְאֵת פֶּרֶשֶׁת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לְשָׂקוֹל עַל-גִּנְדֵי הַמֶּלֶךְ (בִּיהוּדִיִּים) [בִּיהוּדִים] לְאַבְדֵם :

ח וְאֵת-פֶּתֶשֶׁן כְּתֹב-הַדָּת אֲשֶׁר-נָתַן בְּשׁוֹשֶׁן לְהַשְׁמִידם נָתַן לוֹ לְהַרְאוֹת אֶת-אֶסְתֵּר וְלִהְיוֹת לָהּ וּלְצוּת עָלֶיהָ לְבֹא אֶל-הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֵּן-לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלִּפְנֵיו עַל-עַמָּה :

ט וַיְבֹא הֵתֵךְ וַיַּגֵּד לְאַסְתֵּר אֶת דְּבָרֵי מֶרְדֳּכִי :

י וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהֵתֵךְ וּתְצוּהוּ אֶל-מֶרְדֳּכִי :

יא כָּל-עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ יָדְעִים אֲשֶׁר כָּל-אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר-יָבֹא-אֶל-הַמֶּלֶךְ-לֶךְ-אֶל-הַחֹצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא-יִקְרָא אַחַת דָּתוֹ לְהִמִּית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט-לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת-שַׂרְבִּיט הַזֶּהב וְחִיָּה וְאִנִּי לֹא נִקְרָאתִי לְבֹא אֶל-הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם :

יב וַיְגִידוּ לְמֶרְדֳּכִי אֶת דְּבָרֵי אֶסְתֵּר :

יג וַיֹּאמֶר מֶרְדֳּכִי לְהַשִּׁיב אֶל-אֶסְתֵּר אֶל-תְּדַמִּי בְּנִפְשָׁךְ לְהַמְלִיט בֵּית-הַמֶּלֶךְ מִכָּל-הַיְּהוּדִים :

יד כִּי אִם-הִחֲרַשׁ תַּחֲרִישִׁי בְּעַת הַזֹּאת רֹחַ וְהִצֵּלָה יַעֲמֹד לַיְּהוּדִים מִמָּקוֹם אֲחֵר וְאֵת וּבֵית-אֲבִיךָ תֵּאבְדוּ וְיָמִי יִדְעֶה אִם-לַעַת כְּזֹאת הִגַּעַת לְמַלְכוּת :

הנה יפלא כי מה ידע מרדכי אשר לא ידעו כל איש ואשה, כי הדת נתנה בשושן הבירה גלוי לכל העמים אשר בשושן, ואיך יאמר (א) **ומרדכי ידע**.

שנית, כי לא עשה מעשה שר וגדול וחכם לבב כמוהו לפי הנראה אשר לבש **שק**, **ואפר** יציע, **ויצא ברחוב העיר ויצעק צעקה גדולה ומרה**, וכן לא יעשה, כי אם קבץ יקבץ שארית ישראל במעמדם לשאת ולתת איכה יעשו לתור להם מנוחה, אם יקראו צום ועצרה או יבואו אל המלך להתחנן לו, ויכינו עצמם לתפילה ולדורון, אך לזעוק ברחוב העיר בצום ושק ואפר לא נכון לעשות כן, כי מה יושיעו לו השומעים אותו, ואם כן מה ראה על ככה ומה הגיע אליו לעשות כדבר הזה?

ג. **אומרו (ב) ויבא עד לפני שער המלך וכו' כי אין לבוא וכו'**, יראה כי נמנע מלבוא רק על היותו **בלבוש שק** שאם לא כן היה נכנס לתקן הדבר בדברו אל המלך ואל המלכה, ואם כן איפה מי מעכב בידו שלא יעביר השק מעליו ויבוא אל המלך.

ד. **למה** לא הלך לבקש על נפשו ונפש עמו מאסתר המלכה תדבר אל המלך כאשר עשה אחר כך על ידי שליח,

ולמה לא הלך מעתה והקולות יחדלון,

ומה זה יצא יצוא וצועק מר בשווקים וברחובות.

ה. **אומרו (ג) ובכל מדינה ומדינה וכו'**, כי פסוק זה יראה נכנס בין הדבקים, כי כהתימו לומר יובא עד לפני שער המלך וכו' היה ראוי יאמר ותבאנה נערות אסתר, כי בבואו עד לפני שער המלך ראו אותו **(ד) נערות אסתר וסריסיה**, ולא יפסיק במה שבכל מדינה ומדינה כו'.

ו. **אומרו ותשלח בגדים להלביש את מרדכי**, האם העולה על רוחה היה כי מבלי אין בגדים למרדכי היה לבוש בגדים צואים, ומהראוי תשלח לו לומר **מה זה ועל מה זה** כאשר עשתה אחר כך ולמה לא עשתה כן מעתה.

ז. **אומרו (ה) מה זה ועל מה זה**, כי ביודעה מה זה שהוא לובש שק ואפר תדע על מה זה כי הכל אחד, כי אי אפשר להגיד לה מה זה שהולך וצועק לבוש שק אם לא בהודיע הסיבה על זה.

וגם נשים לב אם ידעה אסתר מהדת אשר נתנה בשושן אם אין.

ובתשובתו שהגיד **(ז) לו מרדכי את כל אשר קרהו** טוב טוב היה ילך ברגליו ולא על ידי שליח כי יעביר השק מעליו.

ח. **אומרו אשר קרהו**, כי הלא לא קרה לו דבר פרטי אליו כי מכירת המלך את ישראל להמן לכל היהודים קרה ולא לו לבדו.

ט. כי אין פתגם מעשה הרעה כזה נעשה במקרה כי אם בהשגחה מאתו יתברך, ואם כן איך ייחס הדבר אל מקרה לומר **אשר קרהו**.

י. **אומרו ואת פרשת הכסף וכו'**, מה יתן ומה יוסיף לה לדעת את פרשת הכסף, יאמר לה איך נמכרו, **ומה** בצע בהודיע סכום המעות.

וגם אומרו פרשת ולא אמר מנין או משקל הכסף וכיוצא בו.

יא. **אומרו (ח) להראות את אסתר ולהגיד לה**, אחר שמראה לה מה צורך הגדה, ואם הוא **ולהגיד לה את אשר קרהו ופרשת הכסף** למה זה הגיד להתך אם לא להגיד לה.

ועוד שהיה לו להפך ולומר **להגיד לה ולהראות וכו'** כי ההגדה חוזרת אל מה שקדם.

יב. **באומרו לצוות עליה** ולא לצוות לה, באומרו **עליה** יורה על דבר שהוא הנוגע אליה.

יג. **באומרו לבוא אל המלך להתחנן לו**, מה צורך היה עתה והלא עדיין היה שהות אחד עשר חדש, ותכפל קושיא זו למטה באומרה אליו **(יא) כי אחת דתו להמית אשר לא יקרא ויבוא ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום**, למה זה צוה עליה תשים נפשה מנגד ולא ייחל עוד שלשים יום,

ולא עוד אלא שהתריז כנגדה בדברים קשים כגידים **(יד) כי אם החרש תחרישי בעת הזאת וכו' ואת ובית אביך תאבדו**.

יד. **למה** יומתו מה עשו היא ובית אביה, כי אם על התעצלה כעת הלא באה מחמת טענה ולא פשעה ולא חטאה היא ומה גם בית אביה.

והנה לבוא אל הביאור נעתיק לשון מאמרם ז"ל במדרש חזית (אסתר רבה ז יח) עם שנשמיט קצתו כי ארוך הוא מאד, וזה לשונו:

אמר רבי ישמעאל: שמונה עשר אלף וחמש מאות יהודים הלכו לבית המשתה ואלו ושנו וכו', מיד עמד שטן והלשין עליהם לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו עד מתי תדבק באומה זו וכו',

אמר לו הקדוש ברוך הוא: תורה מה תהא עליה?

אמר לפניו "ריבוננו של עולם תסתפק בעליונים, וגם השוה דעתו למחוק את ישראל. באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למה לי אומה שבשבילה הרביתי אותותי ומופתים בכל הקמים עליהם לרעה אשבית מאנוש זכרם.

מיד אמר הקדוש ברוך הוא לשטן הביא לי מגילה ואכתוב עליה כליה, באותה שעה הלך השטן והביא מגילה וכתב עליה.

מיד יצאתה התורה בבגדי אלמנות וכו', וגם מלאכי השרת צעקו לקול בכייתה ואמרו לפניו: ריבוננו של עולם אם ישראל בטלים מן העולם למה אנו צריכים בעולם, כיון ששמעו חמה ולבנה כך אספו נגהם וכו', באותה שעה רץ אליהו ז"ל אצל אבות העולם ואצל משה בן עמרם ואמר לו עד מתי אבות העולם רדומים בשינה וכו',

אמר לו: מפני מה?

אמר להם: מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורוש כו',

אמרו לו אברהם יצחק ויעקב: אם הם עברו על דת הקדוש ברוך הוא ונחתמה גזרתם מה אנו יכולים לעשות?

חזר אליהו ואמר לו למשה: אי רועה נאמן וכו' מה תענה על הצרה הזאת,

אמר לו משה: כלום יש אדם כשר באותו הדור?

אמר לו: יש ושמו מרדכי.

אמר לו: לך והודיעו כדי שיעמוד הוא משם בתפילה ואני מכאן,

אמר לו רועה נאמן: כבר נכתבה אגרת כליה על ישראל,

אמר לו משה: אם בטיט היא חתומה תפילתנו נשמעת ואם בדם נחתמה מה שהיה הוא שיהיה,

אמר לו: בטיט היא חתומה,

אמר לו משה רבנו: לך והודיעו למרדכי, מיד הלך למרדכי, הדא הוא דכתיב: ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, ע"כ.

והנה אם היינו שמים פנינו להעיר כל ההערות הראויות להעיר במאמר זה ולהשיב על כולם יאריך הביאור מאד זולת קצתם מן הבא בידינו.

א. כי באומרו יתברך **לשטן תורה מה תהא עליה** והשיב לו **תסתפק בעליונים** אם תשובה זו מספקת נקשה לאלוהינו יתברך דקארי לה מאי קארי לה.

ועוד כי אם טובה היא **למה יצאה תורה בבגדי אלמנות**. ואם אין תשובה זו מספקת איך עליה השווה דעתו למחוק את ישראל.

ועוד שהרי הוא יתברך במתן תורה לא רצה לתת תורה למלאכים.

ועוד עם מי השווה דעתו אם הוא שהסכים עם השטן לא היה ראוי שיאמר לשון השואה ומה לתבן אל הבר חלילה.

ועוד אם הסכים למחוק היינו כליה ואם כן יכתוב מיד ולא יקדים **ויאמר למה לי אומה וכו'** ולשאול הבאת מגילה.

ועוד האם לפניו יתברך צריך כתיבה, יעשה, כי מי יאמר לו מה תעשה.

ועוד כי איך אלוהינו מרחם, הכותב בתורתו ואף **גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתיים ולא געלתיים לכלותם**, איך כתב **כליה**.

ועוד היתכן שעל אשר **נהנו מסעודתו של אחשורוש** יתחייבו כליה.

וגם שנאמר כי רע ומר היה כי קלקלו בזונות כנזכר לעיל במאמר הנזכר, הלא לא יוכל מלט מהדבר הקשה שהקשה רבי שמעון בן יוחאי לתלמידיו בעלי סברת מאמר זה באומרו אם כן של שושן יהרגו.

ועוד אומרו למה לי אומה שבשבילה הרביתי אותותי, מהראוי יאמר למה לי אומה שמכעיסים אותי וכיוצא ולא יתלה בריבוי אותותיו.

ועוד באומרו אשבית מאנוש זכרם, כי הלא בתורתו בטל טענה זו באומרו **אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם לולי כעס אויב וכו'**, איך אז לא חש אל כעס אויב פן ינכרו וכו'.

ועוד אומרו מיד אמר הקדוש ברוך הוא לשטן הבא לי מגילה, המבלי אין מגילות לפניו יתברך שיצווה את השטן שיביא מגילה.

ועוד מה לו יתברך צורך אל המגילה לכתוב.

ועוד אומרו באותה שעה הלך השטן והביא מגילה היכן הלך.

ועוד היתכן יכתבו לפניו יתברך על מגילה גשמית.

ועוד באומרו שלבשה התורה בגדי אלמנות, איך יצדק זה בתורה.

ועוד מה להם **למלאכי השרת כי יבכו על ישראל** והלא טוב להם שתסתפק התורה בעליונים.

וכן חמה ולבנה למה אספו נגהם.

ובסוף המאמר נשים שכל והבין מה זה שאלת משה רבנו ע"ה **אם בטיט היא חתומה או בדם**, מי נתן טיט או דם למעלה.

ולמה בדם אין תקנה כאשר בטיט.

וגם למה הוצרכו **לבקש רחמים משה ומרדכי** זה מכאן וזה מכאן ולא הספיק אחד.

אכן אין ספק כי כנפי רחמיו יתברך פרושות עלינו תמיד לבלתי כלותינו, כי חפץ חסד הוא, מרבה להטיב לחייבים טובות ואשר לא חשכו הרואות בארובות שכלו בעיני בשרו פקוחות יראה בעיניו ויורה באצבע דברי המאמר הלזה המורים אלינו גודל רחמיו יתברך בשומו כל מעייניו להציל ממות נפשנו. והוא בהקדים ראשונה בקצור נמרץ, כי הנה ידוע לאשר אור נגה עליהם, כי התורה איכותה מהעולם העליון עיקרה רוחניות בלתי בעלת תכלית בלתי נפרדת מאתו יתברך ומקיימת העולמות כולם על ידי שפע המשתלשל ממנה דרך העולמות עד למטה לארץ, כי על ידי עסוק איש הישראלי בה יבקע אורותיה למעלה בעולם העליון ומשם יתפשטו אורות רבים ונכבדים ומהם יתלבש שפע מתפשט לקיים כל העולמות עד עולם השפל הלז.

הקדמה שנית, והיא כי בשפע אורות הבא ממעל לנקרא תורה אליה, יש שתי בחינות:

אחת, שיעור הראוי לה לפי כבודה בסיפוק פרנסה אליה,

שנית בחינה יתירה שהיא גם לשלשל ממנה לעולם השפל שפע המבסמו ומקיימו.

והבחינה האחת היא לה מלמעלה גם בהעדר זכות בישראל, ולפעמים גם בהיות הזכות מעט מזער.

אך **הבחינה השנית** היא על ידי היות זכויות רבות בישראל, כי על ידי תורה ומצות שיעסקו בהם ישראל יעלו אורות הזכויות ההן למעלה עד שורשן, ומאשר יאירו בה גם למעלה הימנה תעלה הפרחתה, ואז ימשיכו מלמעלה אורות שפע רב האורות מאד עד דמלבד מה שיבהיקו אורה עד בלי די גם ישתלשלו עד למטה לארץ דרך העולמות לבסם עולם ולברכו ולסיימו.

אך הנה אין זה רק על ידי עסוק ישראל בתורה, אך לו יצויר אם היו מלאכי השרת עוסקים בתורה לא היה זכות עסקם משלשל שפע למטה לקיים עולם, כי אם למה שהיא צריכה לעצמה שהיא הבחינה הראשונה. והוא כי אינו דומה עסוק בה איש ישראל לעסוק בה מלאכי השרת הן מפאת נפשותן כנודע ליודעי חן, הן על התפשטות השפע לקיים העולם שאינו על ידי עסק מלאכים כנודע, כי על כן הן האדם כלול מכל העולמות עד עפר להתברך הכל על ידו.

ונבוא אל הענין, והוא כי **בהשטין השטן עלינו אמר לו הוא יתברך תורה מה תהא עליה**, לומר, כי אם בהעדר ישראל לא היה מתבטל רק שפע המשלשל לעולם השפל שהיא הבחינה השנית שבהקדמה השניה החרשתי, כי אין ההפסד רק לישראל שחטאו, אך הלא לא יבצר גם כן מה שהוא לתורה עצמה להאיר לה שהיא הבחינה הראשונה, וזהו **תורה מה תהא עליה**, כלומר מצד עצמה כי עליה אני חס כי על כבודה ראוי להאריך בל תאבד שעשועה ממנה על ידי עסוק בה ישראל. והנה אז הייתה תורה בישראל כאשר הפליגו רבותינו ז"ל

(מגילה טז א) בישיבת תלמידים שהיו לו למרדכי וכיוצא בו ולא יבצר מהחרש והמסגר ותלמידיהם.

והשיב השטן תסתפק בעליונים, לומר, גם כי השתלשלות שפע לקיים העולם שהיא הבחינה השנית תעדר, על העדר ישראל, וגם קצת מהראשונה, כי גם שעל ידי עסק העליונים לא יבצר מה שנוגע אליה מצד עצמה, יותר מזה יש בבחינה ההיא אפילו כשהיא לבדה להיות על ידי ישראל, מאשר היא להיות על ידי עסק העליונים.

והנה גם שלא הספיקה טענה זו לגזור כליה, לפחות הספיקה שגם השובה דעתו וכו', והוא כי בכל משפט איש או עיר או ממלכה בבית דין של מעלה לא יבצר מהיות להימין ולהשמאל גם בו יתברך בין מידת הדין ומידת הרחמים, ולפעמים טענת מידת הדין מכרעת ולפעמים טענת מידת הרחמים ולפעמים הדבר שקול בשווה, וזה כי יאמר גם שמתחילה הייתה הטיה בדעתו יתברך אל הרחמים עתה השובה דעתו שיהיה דעתו שווה בלתי נוטה ומכריע לשום צד כי היה הדבר שקול (בענין) [בענין] למחות את ישראל.

ולהיותו יתברך חפץ חסד מטה כלפי חסד ושמח במלמדי סגוריא על בניו כמעשהו ביום הכיפורים (**ויקרא רבה** כא ג) וכמאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (תנחומא וירא ח, **דברים רבה** ג טו), כי על כן בחר הוא יתברך באברהם מכלל צדיקים שקדמוהו על שהיה מלמד סגוריא על הבריות, שעליו אמר אהבת צדק ותשנא רשע, אהבת להצדיק ולא להרשיע את הבריות, על כן מה עשה הוא יתברך בראותו פה הדבר שקול בקש לתת התעוררות אל האפשריים ללמד סגוריא, בתורה, ואליהו, ונשמות צדיקים וכיוצא בהן, כאשר עשה למשה באומרו **הניחה לי וכו'**, והוא כי הנה שתי טענות היה אפשר להשיב לפניו יתברך לזכות את ישראל: **אחת**, לומר האם אחר עשותך כמה נסים ונפלאות להפיל הקמים עליהם ביד חזקה עתה תכלה אותם, והיא טענת משה רבנו ע"ה באומרו (שמות לב יא) **למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת כו' בכח גדול וביד חזקה**.

עוד טענה שנית והיא מאמרו יתברך (דברים לב כו) **אמרתי אפאיהם אשביתה וכו' לולא כעס אויב אגור וכו'**, כי אם יעשה כלה ח"ו יהיה חלול השם בדבר כי יאמרו העובדי גילולים כי הם העושים וידם רמה על השם ועל משיחו.

והנה בהיות רצונו יתברך לשמוע טענות אלו מפי סגורים אמר לתת להם פתחון פה, אל הטענה האחת [אמר] **למה לי אומה שבשבילה הרביתי אותותי ומופתי לכל הקמים עליהם לרעה**, והוא למען יתעוררו סגורים ויאמרו הלא סוף פסוק זה הוא **לולא כעס אויב אגור וכו'**

שהיא הטענה השנית, ועם כל זה אין דובר דבר להליץ טוב, והוא כי לא שכחו אשר קרה למו בזמן החורבן שבאו האבות ומשה ללמד סנגוריא ולא שווה למו.

ובראותו יתברך כי אין מליץ טוב מיד **אמר לשטן הבא לי מגילה וכו'**, והאלוהים עשה למען בזמן שהלך להביא המגילה יתעורר מלאך מליץ הוא יליץ על ישראל. וענין המגילה הוא כי אמר הוא יתברך הנה אין בהנאת הסעודה די בער את כל ישראל מן העולם, ומה גם למאמר רבי שמעון בן יוחאי של שושן יהרגו ושל כל העולם אל יהרגו, על כן רבי ישמעאל בעל מאמר זה שאומר **שעל הסעודה היה הדבר**, אמר, שאמר אליו **הבא מגלה**, לומר, כי כאשר אין כתיבה אם לא על מגילה שיסבלנה, כן אין כליה אם לא על דברי עונות שסובלים אותה, כי אין עוון זה מספיק, לכן לך וחפש אחר אשמה כוללת שאכתוב עליה **כליה** לכל העולם בצירוף עוון הסעודה, ובכלל דבריו כיוון כי גם בכל מה שיבוא עוד קטגוריא בישראל אין עוון מספיק לעשות כליה מוחלטת מעתה, רק לכתוב ולא לעשות כעת עד נראה אם ישו בו מדרכם ויתקנו את אשר עוותו, וכמאמרם ז"ל בגמרא מסכת ראש השנה (ע"ן שם יח א, וע"ן **במדבר רבה** יא טו) כי הגזירה שנכתבת ולא נחתמת קלה ליבטל, ומה גם אם מה שהביא הוא עוון הצלם שלא היה אלא לפנים.

על כן בראות התורה שלא כלתה הרעה כי אם שהייתה נכתבת בלבד לראות אם ישו בו, אז הראית צערה למען יכמרו רחמיו יתברך **ויצאת בבגדי אלמנות** הם דרכי פשט התורה שהם כלבושים אליה **פשט רמז דרש**, שיתבטלו עתה בהעדר ישראל, שהייתה עתה אלמנה מישראל המולידים ממנה אורות ומלאכים (בעסקה) [בעסקם בה] ומצוותיה בעולם העליון. ואחר שהראית פגם שבעולם העליון הנוגע אל התורה באו מלאכי השרת וצעקו על עולם המלאכים שגם הוא מתבטל, שכל ישעם להשתלשל השפע העליון על ידיהם לעולם השפל, וזה אמרם **אם ישראל בטלים מן העולם אנו למה אנו צריכים בעולם**. ואמרו **צעקו לקול בכייתה**, היא, כי תחילה חשבו שיהיה טוב להם העדר ישראל כי תינתן למו התורה כאשר שאלו באומרם אשר תנה הודך על השמים, אך **לקול בכייתה** הכירו כי הכל תלוי בישראל שבעולם השפל, ואם אין צדיקים למטה הכל בטל. וכיון ששמעו **חמה ולבנה** שבעולם הגלגלים **אספו נגהם** באומרם אם ימנע מהמלאכים אורם איזה הדרך יגיה אור עולם הגלגלים המקבל מעולם המלאכים, נמצאו כל העולמות מרגישים **עולם העליון עולם המלאכים עולם הגלגלים** וכל שכן **התחתון** עצמו.

אז **רץ אליהו וכו'**, והנה **האבות** נתיאשו ואמרו **אם הם עברו על דת וכו'**, והוא מטעם שכתבנו כי זכרו כי לא שווה למו אשר הליצו בזמן החורבן, אז דבר אל משה לאמר לו מה תענה בצרה זאת כי לא נתיאש מלדבר אל משה פן ישיב כאבות, והוא כנזכר לעיל שאמר הן ידעתי שגם

אתה היית עוזר בזמן החורבן עם האבות ולא שווה לך, אך עתה אל תחרש, והוא כי כל כח המן בגזרתו הרעה היה על כי באדר מת משה רבנו ע"ה, על כן אמר לו **מה תענה על הצרה הזאת**, לומר, כי להיות צרה זאת על תענה כאבות כי הלא מתחזקים על סילוקך ואתה צריך להראות כי לא סר כחך מלהטיב את ישראל על סילוקך, ולא תהיה כלום לעשות בנו גזרתם הרעה. אז אמר לו **כלום יש אדם כשר כו'**, והוא כי בסילוק ההיזק מישראל יעמוד מרדכי וישיב את ישראל בתשובה לתקן עוונתם, ואני מלאתי את דבריו להפיל את המן שתתהפך הרעה עליו לעומת מה שחשב שתשש כח'.

או יהיה, כי הנה על ידי משה החילו מפלת עמלק, כי **כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל** נגד עמלק, ועל זה אמר לו אליהו **מה תענה על הצרה הזאת**, כלומר כי אליך נוגע הדבר שהיא נגד עמלק, אז אמר הוא **כלום וכו'**, לומר הנה שם היה עמי יהושע שהוא מבני בניה של רחל המיוחדים להפיל את עמלק (**בראשית רבה** עג ה), כמה דאת אמר **אם לא יסחבום צעירי הצאן** (ירמיה מט כ), על כן כשאמר לו שהיה מרדכי שגם הוא מבני רחל, אז אמר לו משה **יעמוד הוא משום וכו'**, ויהיה מענין משה ויהושע, וגם זה על דרך הנזכר, אחת לסלק היזק ישראל, ואחת להגבירם להפיל את האויב, כענין **וגבר ישראל**.

ואז אמר לו **משה רבנו ע"ה לאלהו אם בטיט היא חתומה תפליטנו נשמעת וכו'**. והנה אשר נראה אלי בתחילה, עם ששמעתי אומרים אחר כן שקדמוני זולתי, הוא שאמר **אם בטיט היא חתומה** שנחתם גזר דינם על הנאת הסעודה שהיא הנאה חומרית תפליטנו נשמעת, **ואם בדם** שהוא על השתחוות לצלם הנוגע אל הדם הוא הנפש אין תקנה.

אך הדבר הקשה על זה הוא כי הלא **האבות ומשה** עצמו אמרו **לאלהו מפני מה נתחייבו כליה**, ואמר להם **מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורוש** ובעבור זאת נגזר עליהן לכלותם מן העולם ולאבד זכרם כאשר העתקנו לשונו, ואם כן איפה מה זו שאלה **אם בטיט היא חתומה וכו'**, הלא כבר אמר לו בפירוש באר הטיב שבטיט היא חתומה ולמה יטמין עתה הדבר ברמז. ועדיין אפשר לדחוק כי הייתה דעתו לאמר הן אמת כי עוון הסעודה גרם הרע ומלא המידה, אך בהיחתם על איזה היה החותם, עם שמאליו יובן כי זה היה.

אך אפשר עוד לומר כאשר נדקדק ואמרו **נהנו מהסעודה** ולא ממשתה אחשורוש, והוא כנזכר לעיל על **והשתיה כדת אין אונס** כי למה שכל ישעו וכל חפץ המלך היה להכשיל את ישראל, על כן ביין ציוה שאין אונס למען תפוס אותם לחטוא ברצון, מה שאין כן בפת בגו, והנה השתיה הייתה קשה מהאכילה כי היה יין נסיכם והתורה השוותו לתקרובת עבודה זרה (עבודה זרה כט ב) כמה דאת אמר **אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם** (דברים לב

לח), ולכן גם כי לא יעדרו קצת שיבערו ויכשלו ביין מלכות, אך רבים שתו לא נימא כי הזהרו מסרך עבודה זרה ואין אונס, באופן שהעוון הכולל לכל הקרואים מבני עמנו היה הנאת הסעודה היא האכילה ועליה נתחייבו, וזהו אומרו **נהנו מסעודתו** שמשמעו על מה שאינו חמור כעבודה זרה רק הנאה חומרית שהוא ממאכל שולחנו ולא אמר ממשטה אחשורוש שעיקרו ומשמעו הוא השתיה, וזה שאל **אם בטיט היא חתומה וכו'**, לומר הן אמת שנתחייבו על שנהנו מסעודתו אך בטיט היא חתומה שהוא על סעודה בלבד כמשמעות הלשון, **או בדם היא חתומה** שרבים שתו מיין נסיכם שהוא סרך עבודה זרה ואמרת לשון הנאת סעודה על כי הנאה היא הכוללת הכל לגמרי, ואם כך הוא, **אין תפילתינו נשמעת**, והשיב שהיה **בטיט** כי רובם לא חטאו רק בדבר הנאת הסעודה.

העולה מדברי רבותינו ז"ל בזה הוא, כי נתחייבו שונאי ישראל שבאותו הדור כליה למקום ולא הייתה תקנה אם לא על ידי תפילת משה רבנו ע"ה ומרדכי היהודי ו**ששלח משה רבנו ע"ה את אליהו יודיע הדבר למרדכי**, וזהו שאמר **ומרדכי ידע את וכו'** כי ידע מפי אליהו.

ובזה נבוא אל ביאור הכתובים בס"ד, אמר **[ומרדכי] ידע את כל אשר נעשה** על כן **ויקרא וכו'** כי ראה כי אין תקנה אם לא ישוב ישראל עד מכהו ואת ה' צבאות ידרשו בתשובה שלימה, כי מאתו יתברך נהיה הדבר כי כליה נכתבה לפניו ואין ארוכה למחלה זו בדבר אל המלך או אל שר הצבא בלתי לה' לבדו, כי ידע את אשר נעשה מפי אליהו. ואומרו **כל אשר הוא כי לו ידע אשר נעשה בשמים שנחתם גזר דין ולא ידע ענין משה רבנו ע"ה**, היה מתייחס ומתרפה כמאמר אבות העולם אם הם **עברו על דת וכו'** מה בידינו לעשות. וכן אילו ידע ששולח לו משה רבנו ע"ה שיתפלל ויתוקן רעת המן ולא יודע לו כל תוקף הגזרה שנחתמה למעלה, גם כן לא יגדל הדבר בעיניו להגדיל לעשות, אך אמר שידע את הכל, וזהו **ידע את כל אשר נעשה זה וזה**, ולכן **ויקרא וכו'**.

והנה אמר בלבו אם אין ישראל שבים עד ה' אלוהינו בתשובה שלימה מה נועיל כי נפגע בו יתברך משה רבנו ע"ה ואני, כי הא למה זה דומה לרופא הבא לרפאות את אשר צבה בטנו ממאכלים רעים כי אם ימאן החולה להריק חלאתו מכל חיל בלע לצבות בטן, כל אשר ירפא הרופא יהיה לריק, כן הדבר הזה הנה ישראל צבתה בטנם נטמאה נפשם מבטן המלאה לה מסעודת אחשורוש עם יתר דברי עונות ואיך יהיו לרצון אמרי פינו לרצון להם לפני ה', חלאת טומאת אשמתם חקוקה על עצמותם, על כן ראה והתקין את כל הדברים המתמיהים אשר עשה בשווקים וברחובות ושק ואפר, והוא כי אמר בלבו הלא אם קורא אני אליהם יעמדו יחדיו כל היהודים אשר בשושן לאמר להם הבו דבר ועצה הלום, ודעו מה תעשו כי כלה ונחרצה

נעשתה כי **הדת נתנה בשושן הבירה** ובשאר מדינות המלך **הרצים יצאו דחופים בדבר המלך להשמיד וכו'**, ואילו **לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי**.

אך הדבר הרע הזה מנפש ועד בשר יכלה, ואתם ידעתם כי **כתב אשר נכתב בשם המלך וכו' אין להשיב**, וגם המלך לבבו למרע כי הלא כאשר **הדת נתנה בשושן הבירה המלך והמן ישבו לשנות** משמחת לבב, לכן דעו איפה כי כלתה הרעה מאת המלך וכלה הוא עושה וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלוהיכם בצום ושק ואפר ואל תאכלו על הדם עד ישקיף וירא ה' משמים ויאבה לחננם וישוב לרחמכם. הלא יענו ויאמרו אל מרדכי תנחומים של הבל זה בכה וזה אומר בכה. זה יאמר הנה דברך טובים ונכוחים אך אל ירע לבבך כי כן דרך המלכים לגזור גזרות ואחרי כן ישוב אפו מהם, וברוך ה' כי הפליא חסדו לנו להאריך המועד עד שנים עשר חדש אדר ולא יבצר מהמלך בקרב ימים יהיה לפניו עת רצון נבוא אל המלך להתחנן לו לאמר לפניו מה פשענו ומה חטאתינו הננו עבדים לאדוני מאז גלינו בארצך ונבכה לפניו ולא יבצר ממנו שיהמו יכמרו רחמיו.

וזה יאמר זאת עשו קחו כל אשר נמצא אתו כסף וזהב סגור בביתו ובחומותיו יביאו והורידו לאיש מנחה הראויה להתכבד ולא יראו פניו ריקם, וגם את הדבר הזה נעשה טרם נתראה פנים נחלקה שכם כל השרים רואי פני המלך וכל עבדי המלך אשר בשער המלך למען דבר דבר ידברו גם המה טוב אל המלך, ובזה נבואה אל משכנותיו נשתחוה להדום רגליו ולשרים אשר אתו ונתחנן אליו וכל שריו ועבדיו יהיו לנו מעיר לעזור ולא ישיב פניהם ופני המנחה ההולכת לפנינו ריקם. וזה יאמר מה לכם תדכאו העם ותבוזו כסף ותבוזו זהב הלא ידעתם כי אחות לנו בבית המלך ונפשו קשורה בנפשה הלא תלך היא ותדבר אל המלך להשיב חמתו מהשחית ולא ישיב את פניה. וזה יאמר כמתחסד **הלה' תגמלו זאת** ואיה איפה הביטחון אשר בטחתם באלוהינו מרחם, **ההוא אמר ולא יעשה לא מאסתיים ולא געלתיים לכלותם**, אל תיראו ואל תערצו כי ה' אלהינו אשר הצילנו ממלך בבל ויפילו ארצה לא נין ולא נכד בעמו, הוא יצילנו מהמן הרע הזה, לכן אכלו משמנים ושתו ממתקים אל תעצבו כי ה' אתנו אל תיראום.

ואם יענה מרדכי ויאמר מה לכם תרפאו השבר על נקלה לאמר שלום שלום ואין שלום כי קצף ה' עלינו קצף וכלה הוא עושה אם לא תשובו עדיו, כי דעו איפה כי נכתבה כליה ח"ו, הלא יענו ויאמרו אליו אשר האלוהים עושה מי הגיד לך אין זה כי אם חלום חלמת וחלומות שווא ידברו קנצי למלין הבל יהבילו וישחיתו דבריו הנעימים, לכן יעצוהו כליותיו ילבש שק, ואפר יציע, ויהא סובב סובב הולך בשוקים וברחובות בקול בכי ובקול צעקה גדולה ומרה.

שנית התחכם **(ב) לבוא עד לפני שער המלך** ולא יכנס פנימה, ומה גם כמאמרם ז"ל (ילקוט רמז תתרנו) כי הרים קול ונשבע שלא להסיר שקו מעליו עד יושעו ישראל, למען החריד לב בני ישראל ויתר ממקומו בפרסום החרדה ההיא, כי עתה יאמרו הלא דבר הוא. והן לו הייתה תקנה מוצאת בהמשך הזמן בהתקרה דעת המלך לא החיל מעתה לקרוע בגדיו ולחרוד את כל החרדה הזאת, באופן כי אשר בלבו העצה האחת מהאפשרויות להשיב את מרדכי לומר לו כי לאט לו כי בהמשך הזמן יתוקן, זאת ישיב אל לבו וידום.

וגם הטענה השנית תבטל גם בזה שאם תשועה זו ביד המלך הייתה למה זה ישמיע מרדכי קול צווחה בעיר, ועל מה זה לבש בשרו שק, ואפר יציע, ואדרבה יסיר הבגדים הצואים מעליו ויבוא אל המלך להתחנן לו.

וגם לא טענת האומרים אחות לנו בבית המלך כי עתה יאמרו הנה **מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר הייתה באמנה אתו** ולמה זה יחדל לדבר אליה תדבר אל המלך, אך יאמרו בלבבם אין זה כי אם רוח ה' נוססה בו וידע כי מושיע אין בלתו יתברך, ואין ספק כי אם גזרה זאת מאת ה' צבאות יצאת, ויאמרו כל איש ישראל לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו.

ועדיין היה מקום לישראל לדבר ולומר מי יודע אם מרדכי עשה כדבר הזה למען למוג לבנו ונדעה נרדפה לדעת את ה', אך מדבר אל אסתר אל ינח ידו ועל ידה נושע באופן ישיתו עוז מבטחם בבשר ודם ותהיה תשובה בלתי שלימה, על כן התחכם לבוא עד לפני שער המלך בלבוש שק להסיר מלב בני ישראל תקוות דברו את אסתר, כי עתה יאמרו הנה עד פה יבוא ולא יוסיף ואיך ידבר אל אסתר והיא לפני משער המלך, והוא לא יוכל ליכנס כי הוא לבוש שק, ומה גם למאמרם ז"ל (ילקוט רמז תתרנו) שנשבע שלא יסיר שקו מעליו עד בא תשועת ישראל, כי בזה יתיאשו משיח בשר זרועם ואל על יקראוהו יחד בכל לבם וממצוקותיהם יצילם, וזהו אומרו **כי אין לבוא אל שער המלך וכו'**, לומר תדע למה לבש שק והיה הולך עד לפני וכו', על **כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק**, ובזה יתיאשו ישראל מבואו שם באומרם הנה עד פה יבוא ולא יכנס כי לא יוכל, כי הוא לבוש שק ולא יסירו מעליו, ולכן תאבד תקוות דברו אל אסתר בעיניהם, ויתלו עיניהם למי שבראם, ועל ידי כן יקרע גזר דינם מלפני ה' מלמעלה, ואז יוגמר הדבר על ידי אסתר למטה, ומבלי קדימת תשובת ישראל לשוב עד המכה מה יסכון למו כי תלך אסתר אל המלך לבלתי הועיל, ואדרבה הייתה אסתר מסתכנת בבואה אל המלך אשר לא כדת וילך החבל אחר הדלי, ולכן אחר שנתן מורכ בלב כל ישראל והחזיקו בה' אלוהיהם המושיע אותם, אז שלח לה על ידי התך תבוא אל המלך כאשר נבאר בס"ד.

ועל פי דרכו, בצעקו **צעקה גדולה ומרה** כיוון להתיש כח עמלק אשר מעשו הוא, כי זו כחו בעולם הזה להיות לו שליטה בנו על אשר צעק צעקה גדולה ומרה לפני אביו יצחק כנודע מרבותינו ז"ל (ילקוט רמז תתרנו, ועי' **בראשית רבה** סז ד), על כן כנגדן צעק מרדכי **צעקה גדולה ומרה** להתיש כח קול צעקתו.

עוד נועץ מרדכי לבלתי לכת ברגליו לדבר אל אסתר כי אם על ידי שליח בהסתר כאשר יתבאר, לבל ירפו ישראל ידיהם מן התשובה באומרם הנה היה דבר מרדכי אל אסתר ומה לנו עוד לעצבים, היא תושיענו, על כן הסתיר דבר כאשר יבוא ביאורו.

והנה עדיין היה מקום לומר מה הועיל מרדכי בתקנתו הלא לא על בני שושן בלבד קצף המלך ואם כן תקנתם את בני שושן שישבו אל ה' על ידי כל החרדה אשר החריד במרדכי, אך בשאר מדינות המלך מה יעשו ליתקן, על כן סמך ואמר **(ג) ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל וכו'** כי כבר היו שבים אל ה' והיו **בצום ובכי ומספד**, ולכן לא היה פחד עליהם כי כבר שבו עד ה' אלוהיהם, אך בני שושן היו מתרפים בבוטחם לאמר אחות לנו בבית המלך והיא תעמוד לנו כי איככה תוכל ותראה ברעה אשר תמצא את עמה בעיר ממלכתה, על כן הוצרך מרדכי לתת מורך בלבבם ולהסיר בטחון בשר ודם מלבם.

עוד אפשר טעם אחר אל הרגישם יותר **בכל מדינה ומדינה**, והוא כמאמרם ז"ל (**אסתר רבה פתיחתא א**) על פסוק **והיו חייך תלואים וכו'** (דברים כח טו), וזה לשונם:

רב פתר קריא בהמן, והיו חייך תלואים לך מנגד מעת לעת, ופחדת לילה ויומם בשעה שהכתבים פורחים, ולא תאמין בחייך להיות עתידים ליום הזה, ע"כ.

והנה יראו דברים משוללי הבנה. ויהיה דעתם כי לפי האמת היו חייהם תלואים מעת לעת שהוא מי"ג לניסן שהוא מעת הגזירה עד י"ג לאדר יום העשותה שהוא מעת לעת כיוצא בה, אך הם בשעה שהיו הכתבים פורחים משושן עד כל מדינה ומדינה היו מפחדים לילה ויומם, בראות החיפזון יראו ממוות ולא ידעו אם היה ניתן להם זמן וכל יום היו בפחד אימת מוות כי לא ידעו מה הוא הכתיבה בספרים, וכאשר ניתן דת והעבירו כרוז גלוי **לכל העמים להיות עתידים ליום הזה** הוא י"ג לאדר לא נחה דעתם עדיין אף על פי שהיה הדבר סתום כנזכר לעיל, שלא פורש לאיזה דבר יהיו עתידים באופן שלא יהיו מאמינם בחייהם אם היה ליהרג או לדבר זולתו עד יגלה הדבר ליום מועד על ידי כתבי השרים כנזכר לעיל, ועל כן היו בכל יום דווים **בכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע באבל גדול וצום ובכי ומספד**,

אך בשושן לא היה פחד לבלתי האמן בחייהם עד י"ג לאדר כי לא יערבו על לבם בית המלכות להקדים זמן אשר קצב המלך.

ונשוב אל הענין, כי הנה מרדכי למען החזיק לבם בתשובה חרד את כל החרדה ההיא **וילבש שק** למען יימש את לבם שלא יבוא אל שער המלך לדבר אל אסתר, ובגלל הדבר הזה בבוא **(ד) נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותשלח בגדים להלביש וכו' ולא קבל**, והוא כי העולה על רוחה כי אין דבר הנוגע אל המלך שלא יהי לאל ידה לתקן, על כן אמרה בלבה כי לא יוכל לבוא אל שער המלך להגיד לה בלבוש שק. על כן **שלחה בגדים להלביש את מרדכי** למען יוכל לבוא אל שער המלך לדבר אליה והיא תדבר אל המלך בבוא עתה להיקרא לפניו, ולא שלחה אליו לאמר ילך ללבוש בביתו למען נחץ בואו אליה.

אמר **ולהסיר שקו מעליו** כי הם דברי מותר כי לא הייתה משלחת אליו בגדים להלבישו והוא בשקו.

ועוד היה לו לומר להסיר שקו ולהלביש את מרדכי, כי הוא לבש שק, וראשונה יוסר השק ואחר כך ילבש את הבגדים. אך אמרה שילבישוהו בגדים ואם לא יאבה לפחות יסיר את שקו מעליו ויבוא בבגדיו הקרועים **כי אין לבוא בלבוש שק**.

או יאמר **ולהסיר שקו** אחר אומרו **להלביש וכו'** שהוא הפך הסדר, כי הנה היה בלבה למחר ביאת מרדכי לפניו כי לא רצתה שילך לביתו ללבוש בגדיו לבוא פנימה לדבר בה, וגם לא שיתמהמה להסיר שקו וללבוש בגדים כי אם להלביש את מרדכי בגדים על השק לכסותו לבוא אל שער המלך, **כי אין לבוא בלבוש שק**, ואחר דברה עמו **להסיר שקו מעליו** בביתה כי לא עצרה כח להמתין עד יסיר השק ובגדים יחליף בחוץ, אך הוא לא קבל לא זה ולא זה להורות את בני ישראל אשר היו אתו ולאסתר עימהם כי אין ארוכת מחלתם בידי בשר ודם כי אם בידו יתברך לבדו כי לה' חטאו והוא אשר גזר עליהם ויחזיקו בה' אלוהיהם. ומן הטעם הזה אפילו לא דיבר את שלוחיה דבר כאשר דבר אל התך אחר כך **(ח) להגיד לה ולצוות עליה**, להיות מצויים אתו בלי ספק רבים מבני ישראל שנקבצו אליו לקול צעקתו ומה גם תלמידיו אשר היו מתענים באשר יתענה ואם בעיניהם ידבר אל שלוחיה דבר ומה גם **לצוות עליה לבוא אל המלך** היו מתרפים מהתשובה על כן לא דבר אליהם מטוב עד רע.

ואסתר בחכמתה הבינה בדברים ומה עשתה אמרה בלבה הנה אין ספק כי אין תקנה בידי בשר ודם כי אם מה' יצא הדבר והוא חפץ לבלתי הרפות ידי ישראל מהתשובה, ועל כן אפילו לא דיבר לסריסיה הידועים שהם סריסי המלכה, לכן התחכמה **(ה) ותקרא להתך** אשר הוא

מסריסי המלך ולא מסריסיה המשרתים לפניה, להסתיר דבר שלא יכירו הרואים כי היא שלחה אותו. ובחרה באשר העמיד לפניה, לשתי סבות: **אחת**, שלא העמיד אותו לשרתה כי גדול היה ולא מסריסיה המיוחדים להיות משרתי פניה כי אם **אשר העמיד לפניה** להיות מצוי לפניה דרך שררה, כי בזה לא יחשבו הרואים אותו מדבר אל מרדכי כי היא שלחה אותו כי לא ניתן לה לשרת ולשלוח כי אם סריסיה. **שנית**, להיות נאמן לה מלהיות מגלה סוד, ומה גם אם היה דניאל כמאמרם ז"ל (מגילה טו א).

ואמר **ותצווהו על מרדכי** שהוא משולל הבנה שהיה לו לומר ותשלחו אל מרדכי, ואם הוא שציוהו שילך אליו כי צו הוא לשון זירוז ומיד, הלא היה לו לומר אל מרדכי ולא על. אך יהיה על דרך מאמר הכתוב באומרו **ויצוהו אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים** (שמות ו יג) ואמרו רבותינו ז"ל (**שמות רבה ז ב**) שציוהו אל משה ואהרן שיתנהגו עם ישראל בנחת ובפרעה שינהגו בו כבוד, והענין שיהיו מצווים ובאים ישראל ופרעה בעיניהם.

ועל דרך זה יאמר פה, אלא כי שם שנאמר **אל** ולא נאמר **על**, הוא שיהיו ישראל ופרעה מצווים אצלם, אך פה שאומר על, באומרו **ותצווהו על מרדכי**, הוא שיהיה מוטל צווי התך על מרדכי, שיחשיבהו. והוא כי ראה את שלוחיה הראשונים שלא החשיבום אפילו לדבר להם דבר רק שלא קיבל מידם, על כן חששה פן יעשה כן גם להתך שלא יגלה לו את כל לבו לדבר אליה, על כן **ותצווהו** את התך **על מרדכי** שיחשיבהו להגיד לו, ויהיה על ידי מוליך הבגדים בראשונה. ולא הזכירו מי היה מוליך הבגדים, יהיה כי לא שילחה רק דרך התנכרות לבל יודע אל הרואים כי ממנה היה הדבר כי לא היה על ידי סריסיה או מהידועים שהם שלה. וכן עשה מרדכי שלא הסתיר דבר ממנו **ויגד לו** את כל לבו, וזהו אומרו **ותצווהו על מרדכי**, ולמה היה הציווי הוא **לדעת וכו'** שאם לא יחשבנו לא יגלה לו **מה זה ועל מה זה**.

וענין **מה זה וכו'** הוא כלומר מה זה הצער **ועל מה היה זה**, מה הייתה סיבתו, כלומר אם הסיבה היא מן השמים נלחמו על ידי דברי עונות גברו ועל כן לא באתם אלי כי תראה שלא יתוקן על ידי, ועל כן הוסיפה לשאול **ועל מה זה**.

ומה יפו דברי רבותינו ז"ל (**אסתר רבה ח ד**) על פי דרך זה באומרם שמא עברו ישראל על מזה ומזה הם כתובים, כלומר מאשר לא קבלת הבגדים שתוכל להיכנס לגלות אזני, אין זה כי אם שמא עברו על עשרות הדברות ועל כן אין תקנה זולת בשוב ישראל עד ה' אלוהיהם.

או יאמר **מה זה** הצער **ועל מה זה** שעשית לבלתי קבל הבגדים לבוא אל שער המלך ולהגיד לי וגם לא דברת אל שולחי דבר, כי גם שהבינה בשכלה הייתה מבקשת לדעת מפיו.

והנה התך נתחכם יותר לבלתי לכת אל מרדכי כשליח לבל יורגש לעיני הרואים שנשתלח מאת המלכה אך עשה עצמו כיוצא מעצמו ונגש אל מרדכי לדבר אליו שיגיד לו את כל אשר קרהו וזהו **(ו) ויצא התך אל מרדכי וכו'** ולא אמר וילך התך אל מרדכי רק **ויצא וכו'** שעשה כיוצא מעצמו ואז **ויגד לו מרדכי וכו'**.

(ז) ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת וכו'.

טרם נבוא אל ביאור הכתובים נקדים כי ממאמרי רבותינו ז"ל **במדרש חזית** נראה כי היה נכון לב מרדכי בטוח על הצלת ישראל. ומאמר האחד הוא **(אסתר רבה ז יז)** וזה לשונו:

בשעה שנחתמו אותן האגרות ונחתום ביד המן ויבא שמח הוא וכל בני חבורתו ופגעו במרדכי שהיה הולך לפניו, וראה מרדכי שלשה תינוקות שהיו באים מבית הספר ורץ מרדכי אחריהם, וכשראה המן וכל חבורתו שהיה רץ מרדכי אחרי התינוקות הלכו אחרי מרדכי לדעת מה ישאל מרדכי מהם, כיון שהגיע מרדכי אצל התינוקות שאל לאחד מהם פסוק לי פסוקך, אמר לו **אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא (משלי ג כה)**, פתח השני ואמר אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדתי מבית הספר **עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל (ישעיה ח י)**, פתח השלישי ואמר **ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט (שם מו ד)**,

כיון ששמע מרדכי כך שחק והיה שמח שמחה גדולה,

אמר לו המן: מה היא זאת השמחה ששמחת לדברי התינוקות הללו?

אמר: על בשורות טובות שבשרוני שלא אפחד מן העצה הרעה שיעצת עלינו, מיד כעס המן ואמר אין אני שולח ידי תחילה אלא באלו התינוקות ע"כ.

וראו לשום לב מה ענין שלשת הפסוקים האלו אשר שם הוא יתברך בפי התינוקות והיה די באחד כי ענין אחד המה.

ועוד מה נשתנה השני מהראשון ומהשלישי שאמר **אני קריתי היום וכו'**, כי לא במקרה היה, ואם מקרה הוא קרה לו מה להם לרבותינו ז"ל לספר מה שאין בו מועיל.

אך אין ספק כי שם הוא יתברך בפי הנער לדבר הדברים ההם על דבר הרמז הרומז לו ולא לחנם היה.

וגם נשים פנינו אל התקשרותם כי מאשר לא שאל כי אם את האחד בלבד ומאליו פתח השני וכן השלישי. יורה כי מעמד שלשתן אחד הוא.

ועל פי דרכנו נשים לב אל תשובת מרדכי באומרו **שבשרוני שלא אפחד מן העצה**, שכלל דברי שני הנערים, הראשון והשני, באומרו שלא אפחד הוא **אל תירא וכו'**, ובאומרו **מן העצה** הפסוק השני **עוצו עצה וכו'**, ולא אמר לו פסוק השלישי שאומר בפירוש **ואמלט**, ויאמר לו **בשרוני** שלא אפחד כי הוא יתברך ימלטני מידיך.

אמנם הנה **בספר חבצלת השרון** כתבנו, כי אשר הוא טוב לפני האלוהים סמוך לבו לא יירא מכל רעות המתרגשות לבוא בעולם מפי אריה ודומה לו, וכן אם יבוא באש או במים וכיוצא בהם, כי הוא ידבר וה' ישמע, כי צעקתו ישמע אל. אך שתיים רעות קשה ממנו להישמר מהם: **אחת, מפחד פתאום**, כי טרם ידע בא הרעה להקדים תפילה כבר הוא עליו ולא יוכל להימלט כי נחרצה נעשתה.

שנית, הרואה עצמו נמסר בידי אדם בעל בחירה כי אין מרפא, כי למה שהבחירה חופשית לא ימנענו הוא יתברך מאשר זמם לעשות.

והנה שתיים אלה כאן נמצאו וכאן היו בהמן הרע הזה:

א. כי היה הדבר פתאום בלי מיתון כי טרם יודע הדבר כמו רגע **דבר אל המלך ויקראו סופרי המלך וכו' ותנתן דת בשושן**, וגם בשמים ממעל בהיוודע הדבר למרדכי כבר הייתה כתובה אגרת כליה באופן שהיה קשה להתהפך אשר נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה. **וכן השנית** כי הנה היו נמסרים בידי אדם בעל בחירה ועזה כמות ההצלה.

הנה כי שני אלה נוסדו יחד פה ועל כל אחת מהנה יחרד לבו ויתר ממקומו. והנה מאתו יתברך הייתה להצילם משתיהן, אך אחר שיצטערו בעצם וישבו אל ה' כי יחטאו לו, והתשובה הצודקת מאתו יתברך הייתה לאמר לו מיד כי צרה תבוא עליהם, אך באחרית דבר ימלטם ה' על ידי תשובה, אמנם מאהבתו יתברך את מרדכי לא אמר לו כי אם לאט לאט, **ראשונה** שמח שמחהו באמור אליו **אל תירא מפחד פתאום** שהוא הראשון מהשנים אשר היה ירא מפניהם,

ועל השנית ומשואת רשעים כי תבוא שהוא המסרם ביד בני אדם רשעים בעלי בחירה, ולבל יחשוב שלא יהיה צער כי אם מיד בנקלה תהיה ההצלה מאליה ירפה ידו מהשיב את ישראל עד ה', **פתח השני ואמר אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדת מבית הספר עוצו עצה ותופר וכו'**, כי שם ה' בפיו הלשון הזה לרמוז לו ישים פניו אל הפסוקים הקודמים ואל היות זה אחרית ותכלה להם, והוא כי מקודם נאמר, ובא ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע וכו' רועו

עמים וחותרו וכו' עוצו עצה וכו', והענין כפירוש הרד"ק ז"ל כי מלך בבל יציר צרה גדולה עד צואר הוא ירושלים יגיע שיביאה במצור ובמצוק, ואומר הוא יתברך **רועו עמים** והכניעו את ישראל, אך ללכוד בעצם אין פחד כי אם **וחותרו** התאזרו על ישראל ואחר כך **וחותרו** כי לא תוכלו למו כי אם אדרבה **עוצו עצה ותופר וכו'**, באופן שענין הכתובים שיצרו את ישראל אך לא יכבשום כי אם עצתם תופר.

כיוצא בזה רמז שיקרה לישראל גם בימי מרדכי שיצר המן לישראל ויצטערו בעצם, אך בסוף אשר יעצו המלך והמן תופר, וכן היה כי באו מים עד נפש עד צוואר הגיע, **ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד ושק ואפר**, וגם מאמרם ז"ל (**אסתר רבה ז** כה) שהיה כל פרסי פוגע ביהודי בשושן וחינקו ואומר לו מחר אהרוג אותך ואטול את ממונך, אך אחר הצרה תופר עצת השונא, וזהו **אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדתי**, כלומר ראה הקודם שקריתי היום וראה זה הפסוק שעמדתי בו מבית הספר כי זהו עמידת מרוצת הקודמים באופן שאל כל זה תביט כאמור.

ועדיין היה אפשר יאמר מרדכי אחר שעמנו אל גם כי נראה צער מתחולל לא נשים לב כי באחרונה עמנו אל להפר עצת אויבינו ובזה הייתה תשובה מתרפית מישראל באומרם אין צורך עוד תפלה ותשובה לה' כי עמנו הוא, רק נדבר אל המלך וה' יתן אותנו לחסד ולרחמים בעיניו ונושעה ואם כן הייתה התשועה בטלה כי הלא מאת ה' צבאות יצא הדבר ונכתבה כליה ולכן צריך לשוב עד המכהו ובלעדו אין תקנה, **על כן פתח השלישי ואמר ועד זקנה אני הוא וכו' אני עשיתי ואני אשא וכו'**, לומר עתה דע לך **כי אני עשיתי וכו'**, כי הוא יתברך עושה כל אלה, כלומר שעל כן לא יגהה מכם מזור זולתו יתברך, כי תשובו עדיו לרחמכם.

ולא עוד אלא כי **אני אסבול** בצרתכם כי בכל צרתם לו צר עד תתקנו, ואחר כך **ואמלט**. וזהו **אני אסבול ואמלט**, ובשאלו המן מה אמר לך התינוק הסתיר מרדכי ממנו ענין בא הדבר מהשם יתברך ושהוא ימלט כמאמר השלישי לבל יחרף המן על ידו.

או יאמר פתח הראשון וכו', והוא כי שני פחדים היו ביד ישראל אחד פן לא יעצרו כח אויביהם להאריך עד י"ג באדר ויקומו פתאום להשמיד וכו'.

שנית, גם שימתינו אולי לא יתוקן הדבר בינתיים ויתעתדו לגלים, באופן כי שתיים רעות היו, **אחד מפחד פתאום** שהיו כל ישראל באימתה ופחד. **שנית**, פועל הרעה ביום מועד הוא **י"ג לאדר**.

ועל שניהם אמר **על הראשון לא תירא מפחד פתאום**,
ועל השני על יום מועד אמר ומשואת רשעים וכו', כי **תבא** שואת פעולתם אחר אחד עשר
 חדש.

והנה זה בשרו שלא ירא מהמן, ועדיין היה אפשר שדי להם המלט נפשם, אך לא יראו
 בשונאיהם, על כן בא השני ואמר **אני קריתי היום וכו'**, לומר שפסוק הקודם וזה שעמד בו
 מבית הספר הם רמז, והוא שאומר **רועו עמים וחותרו והאזינו כל מרחקי ארץ התאזרו וחותרו**
וכו', לומר **רועו עמים וחותרו** והיכנעו ולא בלבד המן ובניו כי אם גם **האזינו כל מרחקי ארץ**
 שבכל מדינה ומדינה **התאזרו** נגד ישראל **וחותרו** והיכנעו עתה בעת הגיע הכתבים **התאזרו**
וחותרו גם בהגיע יום מועד, וזה אומרו פעמים **התאזרו וכו'**, אחת על עת הגיע דבר המלך
 ודתו שהוא הפתאומיות שהיו יראים, והשנית על י"ג לאדר.

ושמא תאמר מה נעשה בכתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב
 וגם **נתן דת גלוי לכל העמים**, לזה סיים ואמר, על הכתבים - שהם **עצה** כמו שכתבנו למעלה
 כי הכתבים היו בעצה אל השרים לגלותם ביום מועד - אל תחוש, כי **עוצו עצה ותופר**. ועל
 הכרוז אמר **דברו דבר ולא יקום וכו'**.

ושמא תאמר אם כן שכל כך אנו זכאים שמלבד הצלתנו תפיל הקמים עלינו למה מצאתנו כל
 זאת, על כן בא השלישי ואמר **עד זקנה אני הוא וכו'**, לומר כי מה שיפיל את המן זולת
 ההצלה, לא מרוב זכותכם, כי אם על אומרו לאחשורוש - כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה ז יז**) -
 כי אלוהי ישראל שהפיל את פרעה וסיחון ועוג ול"א מלכים כבר הוא זקן כי הלא גויים רקדו
 בהיכלו והיה שותק, על כן בא הוא יתברך לומר **ועד זקנה וכו'**, כלומר עתה שאפילו יודע כי
עד זקנה אני הוא, כי בזמן החורבן שאמר שהייתי זקן אני הוא כאשר בתחילה, כי אני ה' לא
 שנית, וגם עתה **עד שיבה** בגלות זה של מדי **אני אסבול** עד תשובו. ועל פי דברו רמז כי
 היותו סובל הן גבורותיו, והטעם שגויים רקדו בהיכלי ושתקתי הוא כי **אני עשיתי** ולא
 נבוכדנצר, כי לא היה רק שבט אפי, ועל כן **ואני אשא**, וגם עתה **אני אסבול** צרתכם ואמלט
 בסוף שהוא על ידי תשובה.

העולה מזה, כי מרדכי עם עשותו את כל החרדה הזאת **וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר**
בזעקה גדולה ומרה, היה נכון לבו בטוח בה' כי רווח והצלה יעמוד ליהודים באחרונה, וגם
 בטח לבו על ידי אליהו אשר שלחו משה שיבקש רחמים הוא משם ומרדכי מכאן כאשר
 כתבנו, ולפי זה ראוי לתת טוב טעם ודעת על מה זה הכביד ידו על אסתר והגיעה עד שערי
 מות.

אמנם הנה למעלה על פסוק **איש יהודי** כתבנו לתת טעם על היות שני גואלים:

אחד איש

ואחת אשה,

ושתינשא לערל וגם שתסתכן, ולעומת זה הגיעה למלכות בהיות כל ישראל בגלות מר ונמהר. כי למה שבישראל היו שתי מיני עבירות:

אחת אשר השתחוו לצלם,

שנית שנהנו מסעודתו של אחשורוש,

כי גם שלמר נתחייבו על האחד ולמר על השנית, לא יבצר מהימצאם שתיהם במציאות, ולכן **על דבר הצלם הייתה אסתר** וזה שאמרו חכמינו ז"ל (חולין קלט ב) מנין לאסתר מן התורה? **ואנכי הסתר אסתיר כו' כי פנה אל אלוהים אחרים,**

ועל דבר הסעודה היה מרדכי שהיה בשושן ולא די שלא בא בפיו בשר פגול כי אם אדרבה היה צווח בשווקים שלא ילכו ישראל אל המשתה ההוא.

גם כתבנו למעלה כי למה שגם לאומר שעל עוון הצלם נתחייבו דעתו שעל ידי הסעודה היה התעוררות הדין, ומה גם לרבי ישמעאל שעל הסעודה הייתה גזרת הכליה, הנה סבה ראשונה שאול המלך, כי אילו הרג את אגג במלחמת עמלק לא בא המן לעולם כמו שאמרו ז"ל (עי' מגלה יג א) כי בין לילה היה ובין לילה שכב את אשה והטיל בה זוהמא ויצא העגל ההוא מן הזרע אשר נתן לו מן האשה ההיא והוא המן אשר החטיא את ישראל בסעודה ההיא והביא את ישראל כולו להשמיד להרוג ולאבד והרגישו צער מות עד שהושחרו פניהם בצומות כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה** א א, ועי' מגילה יא א), ובגלל הדבר הזה וגם שרווח והצלה יעמוד ליהודים לא יבצר מהיות קולר כל הצער מתחולל שבא על ישראל תלוי על שאול, על כן נתחכם מרדכי ויאמר בלבו הנה לא על חנם הגיעה אסתר למלכות אם לא לכפר בעד מלך שיצאת ממנו, וגם תדמה לו שהחביאה עצמה לבל תילקח אל המלכות כשאול שנחבא אל הכלים, וגם לא על חנם הטיל בה ערל זוהמא עם היותה צדקת אם לא על כי שאול סיבב יטיל אגג זוהמא באשה שיצא ממנה המן, על כן לוקח זרעו יוטל בה זוהמא, ועל כן אמר בלבו כי גם כן צריך תערה למות נפשה תחת אשר בסיבת שאול הגיעו ישראל עד שערי מות.

ובזה מצאנו ראינו טוב טעם על מה שלא המתין לה מרדכי לבוא אל המלך עד שלשים יום שתקרא ותבוא למען תטעם טעם מות, כי **אחת דתו להמית אשר לא יקרא** ותבוא, למען תכפר בעד אשר סיבב הגיעו ישראל עד שערי מות.

עוד טעם שני והוא כי אמר הנה אליהו הודיענו כי משה רבנו ע"ה עומד בתפילה ועל כן לא תאחר תשועת ישראל, ואם לא תבוא אסתר אל המלך עד שלשים יום יהיו אז ישראל נושעים ולא על ידה ותישאר אשמת שאול על שכם כל זרעו ויתעתדו לגלים כי על ידי בא צער וקצף על ישראל כולו, על כן התחכם יותר למהר לשלחה משום שבח בית אביה.

ובזה נבוא אל ביאור הכתובים אמר **(ז) ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו** הוא אשר קרהו עם אליהו שסיפר לו שני דברים:

אחד שנחתמה אגרת כליה בשמים ממעל על ידי הסעודה שעל ידי המן.

שנית כי היה בטחון ותקווה על ידי משה רבנו ע"ה.

וזוהו **את כל אשר קרהו**. והייתה זאת הקדמה לומר ראי את אשר סיבב זקנך כליה על ישראל גם ראי כי יש עומד בפרץ, כלומר ואם תמהר ישועתם לה' על ידו יסתכנו זרע שאול על גרמת נזקו כי רב היה.

ואם יחזיק לבך לבלתי האמין גדר הצרה עד היות גזרה מן השמים, על כן ראי **את פרשת הכסף כו'**, לזאת הביטי וראי כי לא על דרך הקרי וההזדמן עשה מעשהו המן כי הלא כספו ניתן כשיעור שקלים של ישראל כמאמר רבותינו ז"ל (עתוס' מגילה טז א ד"ה ודחי), וזה יכוון באומר **פרשת הכסף** לרמז על פירוש וביאור הרמז.

גם מכובד הענין למטה תדעי מה למעלה, כי הלא ראי **(ח) פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם** והוא מה שכתבנו למעלה כי **פתשגן כתב הדת** אשר בכל מדינה ומדינה היה להיות עתידים ליום הזה סתם, אך בשושן היה מפורש להשמידם.

עוד כיוון להורות איך היה הרע הולך וחזק כי הלא בקטן החל, כי **פרשת הכסף אשר אמר המן** לא אמר רק לאבדם והיה אפשר להתפרש על ביזה ושלל, וכשבאו לכתוב ותינתן דת היה להשמידם שהוא יותר קשה כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה ז כה**) שהיו גויי שושן אומרים לישראל מחר אהרוג אותך ואטול ממנוך.

עוד ציוה להתך ראשונה יראה לה **פתשגן כתב הדת** שתתפעל בעצם ואחר כך להגיד לה **את כל אשר קרהו** עם אליהו, כי אם תשמע תחילה מאמר משה רבנו ע"ה שהוא יעזור לו בתפילה יקל הדבר בעיניה ולא תערה למות נפשה, וזהו אומרו **להראות וכו'** כי תחילה להראות את אסתר **פתשגן כתב הדת** ואחר כך ולהגיד לה **את אשר קרהו**. ואחר אומרו שיגיד לה **את אשר קרהו**, אמר **ולצוות עליה** לומר עם היות הצרה גדולה איני מצווה על ענין ישראל שלא יגאלו בלעדך, כי הלא יש להם מעיר לעזור הוא משה רבנו ע"ה כאשר נכלל

בספור **אשר קרהו**, אך מה שתאמר לה הוא **לצוות עליה** שהוא על הנוגע אליה שהוא לכפר על בית שאול כמדובר, על כן ציוה לה **לבוא אל המלך לבקש מלפניו על עמה** שבהתפללה על עמה תענה היא תחילה לכפר על הנוגע אל עצמה, כענין **וישב ה' את כל אשר לאיוב למשנה בהתפללו בעד רעהו (איוב מב י)**.

י ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל-מרדכי :

יא כל-עבדי המלך ועם מדינות המלך ידעים אשר כל-איש ואשה אשר-יבוא-אל-המלך-אל-החצר הפנימית אשר לא-יקרא אחת דתו להמית לבד מאשר יושיט-לו המלך את-שרביט הזהב ויהי ואני לא נקראתי לבוא אל-המלך זה שלוש יום :
יב ויגידו למרדכי את דברי אסתר :

והנה **המתרגם** הרגיש ככל אומרו **ותצוהו אל מרדכי**, ואמר שציוותה לו לאמר אל מרדכי בל יחרחר ריב עם המן. ועל מה שאמר אחר כך **(יב) ויגידו למרדכי** שמורה שאחרים הגידו ולא התך, כתב שהמן הרג את התך ונזדמנו מיכאל וגבריאל **ויגידו למרדכי**, והוא כמה דאת אמר **ובעל כנפיים יגיד דבר** (קהלת י כ) שהוא גבריאל כמה דאת אמר **והאיש גבריאל מועף ביעף** (דניאל ט כא), כן אומר **ויגידו** הוא על גבריאל וחברו, והם גם כן השיבו לאסתר וכן גם כן הוא דרך המדרש.

ועל דרך הפשט אפשר באשר נדקדק כי אחר כך בהשיב אסתר אל השליח נאמר **(טו) להשיב אל מרדכי** ופה לא נאמר רק **ותאמר וכו'**, אך הנה ראתה אסתר כי תשובתה זו הייתה שלא כרצון מרדכי ותירא פן יחרה אפו, על כן בתחילה **ותאמר אסתר להתך** לא גמרה בלבה להשיב אמריה לו רק אמרה להתך בלבד לראות אם יטבו דבריה אלה בעיניו ויראו לו ראויות להשיב, וזהו **ותאמר אסתר להתך** ואחרי אומרה כן אליו גם שאין ספק שלא ישרו בעיניו ומה גם אם דניאל היה, על כן **ותצוהו אל מרדכי** כלומר ותצוהו ללכת אל מרדכי כי כל הנראה בעיניו יעשה אם תסתכן ואם תחדל ולא יגיד לו דבריה כי ציוהו יעשה עיקר ממנו ויניח הענין מסור אליו, כי **את מאמר מרדכי היא עושה כאשר הייתה באמנה אתו**. ומה שאמרה להתך הוא **(יא) כל עבדי המלך וכו'** וכאשר ציוותה לו כן עשה התך שלא הגיד דבריה אל מרדכי כי אם שהנמצאים שם אשר שמעו את דבר המלכה הלכו **(יב) ויגידו למרדכי את דברי אסתר**.

כל עבדי המלך וכו'. הנה רמזה לו שלשה דברים המונעים הליכתה:

א. כי הנה בדרך טבע אין לה בית מנוס ומה גם למצוא חן להצליח, והוא כי הנה בהתפשה כגב על שלא נקראת ובאה שאחת דתה להמית, אין מענה רק לומר כי היא לא ידעה דת

המלך, אך לא יאמינו לי, כי הלא הדבר מפורסם **כי כל עבדי המלך ועם מדינות המלך אשר** לא בשושן המה יודעים **אשר כל איש ואשה** כלומר אפילו אשתו של מלך, וזהו ריבוי הכל, **אחת דתו להמית** בלי הפרש בין מלכה לזולתה, ואם כן איככה אוכל להתנצל באומרי לא ידעתי.

ב. כי גם שאמצא חן ויושיט לי את שרביט הזהב לא יהיה החן רק לחיות בלבד וזהו אומרו וחייה כלומר אך שתכפל מציאות החן שאחר שאחייב את ראשי למלך אמלט נפשי מעוברי הדת ומגזרת המן וגם לבקש על עמי וינתן לי זה לא חשב אנוש.

ג. כי אני לא נקראתי זה שלשים יום, ואחר שלא יאחרו אותי מלבוא אל המלך למה אסכן עצמי בהיות פנאי כי הדת לא נתנה עד חדש אדר, עם כל זה לא החליטה הגזרה לבלתי עשות מאמר מרדכי כי אדרבה הוסיפה ואמרה לבד **מאשר יושיט לו המלך וכו'** לומר לא אתייאש מן הרחמים להימנע מלכת כי הלא **אשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחייה**, כלומר כי גם אפשר יעשה לי נס ומה גם בזכות ישראל **יושיט לי המלך את שרביט הזהב** כלומר אם תגזר אומר ויקם לך לסמוך על הנס.

(יב) [ויגידו למרדכי וכו'. נתבאר לעיל פסוק י'].

יג ויאמר מרדכי להשיב אל-אסתר אל-תדמי בנפשך להמלט בית-המלך מכל-היהודים :
יד כי אם-החרש תחרישי בעת הזאת רוח וקצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית-
אביך תאבדו ומי יודע אם-לעת קצאת הגעת למלכות :

הנה אומרו להשיב אל אסתר הוא מיותר.

וכן אומרו החרש תחרישי הוא כפול.

וכן אומרו רוח וקצלה למה חסרה היו"ד של רווח ונכתב רוח.

ועוד אומרו ממקום אחר איזה הוא המקום אחר.

ועוד היתכן שתמות היא ובית אביה וינצלו ישראל והיא בהיכלי מלך.

ועוד אומרו אם לעת קצאת ולא לעת הזאת.

אך הנה כתבנו כי אסתר הייתה מסתפקת להשיב אמריה לו אשר אמרה **כל עבדי המלך וכו'** רק אמרה להתך בלבד, ואחרי כן **ותצווה אל מרדכי** ילך לו ולא יגיד לו רק יראה מה בפיו ולבבו לעשות אם תסתכן ואם תחדל, אלא שלא חסרו לו מגידי אמריה לו **ויגידו למרדכי את דברי אסתר**, ועל כן בא מרדכי בדברים קשים כגידים, ולא כאסתר שלא החליטה להשיב אמריה אל מרדכי כי אם שלבל יקפיד מרדכי באמור אליו **כל עבדי המלך וכו'** שיורה

שממאנת במצותו, והניח הדבר אל התך אם יאמר אם יחדל או ישנה לטוב ויתקן איזה קושיא להמתיק הענין בלשון ערומים.

אך מרדכי גם שהשיב בקושי לא חש אם תקפיד, ולא הניח הדבר אל ציר אמונים מרפא אם ירפא וישנה מפני כבודה, רק **להשיב** את **אסתר** הדברים בדמותן וצלמן. ואמר הנה אשר הייתי מטמין ברמז הנני מגלה בשפה ברורה, והוא כי הלא באומרו **ויגד לו את כל אשר קרהו** אמרנו שרמז לה כי מאשר קרהו עם אליהו היה [יודע כי] הגזרה כליה ושהייתה על ידי המן שהזמינם לסעודה ושמשה רבנו ע"ה מבקש רחמים משם, שעל כן ילך **לצוות עליה**, כלומר על הנוגע אליה תבוא **(ח) אל המלך לבקש מלפניו על עמה**, פן תהיה הצלתם על ידי אחר וישאר עוון בית שאול עליו ועל זרעו על כי על ידו באו ישראל עד שערי מוות, שעל כן תלך ותסתכן גם היא לגאלם לכפר בעדו.

והנה גם שאפשר שהיא בחכמתה הבינה בדברים, עם כל זה להיות הדבר ברמז אמר עתה מרדכי כי מה שראוי **להשיב** את **אסתר** הוא בבירור למען יעשה בה רושם בעצם, וזהו אומרו **(יג) אל תדמי בנפשך** כלומר שלהיות נפשך צדקת **להימלט וכו'**, כי דעי איפה **כי אם החרש תחרישי בעת הזאת** ותמתין עד יקראך המלך, הנה בין כך ובין כך **(יד) רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר** הוא ממשה רבנו ע"ה ממקום כבודו אשר בגן עדן, והוא מה שכתבנו מרבתינו ז"ל (**אסתר רבה ז** יח) שהודיע אליהו למרדכי מאמר משה שאמר לו שיתפלל משה משם ומרדכי מכאן ותהיה תפילתם נשמעת. ובזה יאמר **אם החרש תחרישי** את, אך לא משה, והיא ידעה זה כמו שכתבנו, שזהו **ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו** שהוא כל אשר קרהו עם אליהו להגיד לה, וזהו אומרו **אם החרש** את בלבד **תחרישי** אך יש זולתך שלא יחריש הוא משה, באופן **שרוח והצלה יעמוד ליהודים מקום אחר** שהוא ממשה מגן עדן שהוא לא ימתין עד יקראך המלך, ונמצאת ההצלה באה ולא בא מצדתך, וזהו שמלת **רוח** חסרה יו"ד לרמז כי ה**רווח** **שיבוא ממקום** הוא ממי שאינו גוף כי אם רוח. ובהיותך בלתי מסתכנת על ההצלה נמצא עוון שאול שגרם כל הרעה הזאת בלתי מתכפר, ועל כן **את ובית אביך** שמבית שאול שגרם הרעה **תאבדו**.

על כן הסתכני לכפר על בית אביך, הביטי וראי איך דברי אמת שאם לא כן מאין ולאין בהיות כל ישראל עבדים בגלות את עלית למלוכה, אך **מי יודע אם לעת כזאת** לתקן אשמת שאול **הגעת למלכות** שתתקן דבר מלך כמוך. והנה מהראוי יאמר לעת הזאת ולא **לעת כזאת**,

ויתכן יאמר לעת כמו זאת שהוא למה שנגזר לעת שלשה עשר לאדר שהיא כעת זאת שהיא שלשה עשר לניסן **הגעת למלכות**.

עוד יתכן באומרו להשיב את אסתר עם היות ידוע שלהשיב לה היה הדבר, והוא כי אמר דברים קשים **אל תדמי וכו' ואת ובית אביך תאבדו** על כן לבל יראה השליח כאשם באומרו למלכה הדברים ההם, או ימאן להיות שליח בדבר הרע הזה, או ישנה, על כן מה עשה התחכם לומר דברים כאילו פי מרדכי מדבר לנוכח אתה, לבל תשית לב היא אל השליח רק הוא המדבר אשר עליו לא תקפיד, והוא כדרך לשון בני אדם על כיוצא בשליחות זה שאם ידבר אל אסתר פה אל פה יאמר אליה **אל תדמי וכו' כי אם החרש תחריש וכו' ואת ובית אביך תאבדו וכו' הגעת למלכות** אך בדברו אל השליח ידבר עליה שלא לנוכח כמדבר על אשר איננו פה, ויאמר אמרו לה שאל תדמה בנפשה **להמלט וכו' כי אם החרש תחריש וכו'** והיא ובית אביה יאבדו **ומי יודע אם לעת כזאת הגיעה למלכות**, והשליח באמור אליה שליחותו ידבר בה לומר כה אמר מרדכי שאל תדמי בנפשך וכו', אך הוא לא דבר כה רק פיו המדבר אליה פנים אל פנים ואומר לה **אל תדמי וכו' כי אם החרש תחרישי וכו'** למען שים באזני השליח הדברים עצמם אשר ידבר אליה והוא שאמר דברים להשיב אותם בעצמם לה, מה שאין כן אם היה אומר לשליח לאמר שאל תדמה בנפשה כו' והשליח יאמר שאמר **אל תדמי בנפשך** שאינו משיב הדברים עצמן, שהוא לומר לה ראי שכל כך הקפיד שלא אשנה כי הלשון שהיה לי לומר שהוא לנוכח **אל תדמי בנפשך וכו'** הוא ששם בפי ולא אמר אמור לאסתר שאל תדמה בנפשה וכו', ובזה לא יאשם השליח על דברו לנוכח הדברים הקשים ההם, וזהו **להשיב את אסתר** שאמר דברים מיוחדים להשיב את אסתר בלי שנוי ותמורה כאשר יצאו מפיו, ולא שאמר לו לומר לה שאל תדמה בנפשה להמלט וכו' שישנה השליח אחר כך ויאמר כמדבר לנוכח אמר לי שאל תדמה בנפשך וכו'.

עוד יתכן באומרו להשיב את אסתר לומר שהשליח לא ישיב אמרים אלה בפני אשר אתה בבית כי הם דברי קושי, רק את אסתר לבדה וזהו **להשיב את אסתר**.

עוד יתכן אומרו להשיב את אסתר כלומר שלא שת לבו בתשובתו זאת אל בחינת היותה מלכה כי אם **להשיב את אסתר** משוללת מלכות, שעל כן דעת שפתיו ברור מללו דברים קשים כגידים.

ואשר כפל באומרו **החרש תחרישי**, זולת מה שכתבנו למעלה, יאמר, **כי אם החרש** עתה מדבר אל המלך, גם **תחריש** באבודך שתאלם ולא תוכל להימלט. או **רמז לה אם החרש** עתה מדבר אל המלך גם **תחרישי** כשתקרא אל המלך כי כבר יהיה הדבר מתוקן כי **רווח והצלה יעמוד וכו'** ולא יהיה על ידך ותאשמי.

טו ותאמר אסתר להשיב אל-מרדכי :

טז לך- כנוס את-כל-היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל-תאכלו ואל-תשתו שלשת ימים לילה ויום גם-אני ונערתי אצום כן ובכן אבוא אל-המלך אשר לא-כדת וכאשר אבדתי אבדתי :

יז ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר-צוה עליו אסתר:

(טו) ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי וכו'. אמר להשיב אל מרדכי והוא כי הנה בכל ענייניה - כאשר יבא בס"ד - כיוונה שלא יורגש כי היא מחזרת אחר תיקונים להציל את ישראל, כי אדרבה היא הייתה מראה עצמה כאוהבת את המן לבל יבטחו בה ויתרפו מן התשובה, על כן אמרה להשיב אל מרדכי כלומר לו לבדו ולא להשמיע לאשר אתו.

(טז) לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו וכו'. הנה כתבנו שסיפר לאסתר אשר קרהו, והוא כי הגיד מרדכי אשר אמר לו אליהו, שבכלל הסיפור הוא כאשר העתקנו לשונו, כי האבות ומשה רבנו ע"ה שאלו לאליהו על מה נתחייבו ואמר להם על שנהנו מסעודת אחשורוש.

עוד הודיע לה כי היה צריך תיקון על ידה לכפר בעד שאול הגורם ביאת המן לעולם המחטיאם בסעודה. על כן באה כרופא אומן ותאמר לו לך כנוס וכו' לומר אם כן איפה זאת עשה, ותחת אשר כינסם המן אל המשתה אתה לך כנוס אל הצום, ואל יעלה על רוחך לעשות על ידי שליח כי אם אתה בעצמך לך כנוס כי גם אתה מזרע שאול ותתקן את אשר עותו, כי לא עת טכסיסי שררה לעשות על ידי שליח. ועשה מידה כנגד מידה כי המשתה היה לכל העם הנמצאים בשושן הבירה גם אתה כנוס את כל הנמצאים בשושן וצומו וכו' לעומת האכילה ושתייה ההיא.

והנה ראוי לשום לב כי אחר אומרו וצומו מי לא ידע שלא יאכלו ולא ישתו. וכן אומרו גם אני וכו' היה לו לומר נצום ולא אצום לשון יחיד. וכן אומרו מלת כן מיותרת. וכן אומרו כאשר אבדתי אבדתי מה ענינו ולמה הוכפל לפי הפשט זולת מאמרי רבותינו ז"ל (מגילה טו א).

אך הנה אמרה, הנה המצאה גדולה לשתשמע התפילה היא להתפלל איש בעד רעהו כמו שאמרו ז"ל (בבא קמא צב א) כי המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, הנה תשועתי בבואי אל המלך אשר לא כדת ותשועתכם לאשר שתיתם אשר לא כדת באים כאחד שהיא בבואי לפני המלך שצריך למצוא חן להחיותני ולהחיות אתכם, ולא

יצדק בזה להיות אחת משתי הכתות נענה תחילה, על כן **צומו עלי** ואני עליכם באופן נהיה נענים כאחד וזהו אומרו **וצומו עלי**. וגם אני ונערוטי **אצום כן** כלומר כן ככם, הנה שכאשר אתם צמים **עלי גם אני** עליכם, וזהו אומרו **אצום כן** ולא אמרה נצום, כי נערוטיה לא ידעו בחינה זו לצום כן, ומה גם אם לא מישראל היו כי אם שיתענו על דעתה והיא המכוונת לכך, על כן אמרה **אצום כן** לשון יחיד.

והנה מהנראה מרבתינו ז"ל (רש"י מגילה טו א ד"ה יום טוב) כי היו הצומות י"ד וט"ו וט"ז, ויתכן אמרה **וצומו עלי** לומר צומו מיד היום יום י"ג שהוא שיפסיקו מבעוד יום ואחר כך **ואל תאכלו וכו' שלשת ימים**, ואפשר לפי זה כי לא אמרה שיצומו עליה רק מה שהתחילו ב"ג מבעוד יום, וזהו **וצומו עלי** ואחר כך על עצמכם **ואל תאכלו וכו'** לעומת הסעודה כי בא לפי חשבון כאשר נבאר לפנינו בס"ד.

ולמה כי שתי עבירות היו בסעודה כנזכר למעלה:

אחת האכילה

שנית השתיה,

והנה השתיה הייתה חמורה משתי בחינות:

אחת שיש בה צד מעבודה זרה כי היה יין **נסיכם**,

שנית שהיה **ברצון** כי בשתיה להיות **כדת אין אונס** שאם יאמר איש ישראל שדנתו תמנענו אין אונס, באופן כי היו **כל שתויי יין מזדיין**, מה שאין כן באכילה.

על כן ציוותה להתענות כנגד המשתה, ולכונן באכילה לחוד ובשתיה לחוד, כי במה שלא יאכלו יכונו כנגד אשר אכלו בסעודה, ואשר לא ישתו יכונו לעומת אשר שתו. ועל היות ביין בחינת זדון ורצון כי נאמר בו **כדת אין אונס** והם עברו על דת ועשו אשר לא כדת על כן **ואני אבוא אל המלך אשר לא כדת** וארגיש אימת מוות לכפר בעדכם ולא אשים לב על מה שאני מסתכנת בבואי לפניו, עם היות כי **אשר לא יקרא** ויבוא **אחת דתו להמית**, כי הלא גם כי ימיתני המלך אינני מפסדת בהליכה, כי הלא גם כי אשיבה רגלי ולא אלך מתה אנכי כדברך כי **אם החרש וכו' ריוח וכו' ואת ובית אביך תאבדו**, ואם כן **כאשר אבדתי** אם אמנע מלכת **אבדתי** בלכתי, ועל כן טוב הוא ללכת כי זכות תחשב לי.

עוד אפשר באומרה **וכאשר אבדתי אבדתי** כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה ז ח) כי חנניה משאל ועזריה כשגזר נבוכדנצר יפלון ויסגדון (דניאל ג ה) הלכו אל יחזקאל ידרוש בעדם אל השם אם יצילים ולא שמע ה' אליהם, והוא כי רצה לזכותם שיעירו למות נפשם ולא

יעשו על ידי הבטחה, וכן אמרו והן לא ידיע להוי וכו' לומר אלהינו יכול לשזבותנא וכו' (שם ג יז - יח), אך לא על מנת כך אנו עושים כי והן שלא יצילנו ידיע להוי לך וכו' כי על דעת מות על קדוש ה' אנו באים, ועל דרך זה אמרה אסתר **וצומו עלי וכו'** ולא שאסמוך על זה שיעשה לי נס ולא ימיתני המלך, כי אם גם על מנת למות אני עושה כי כל ישעי וכל חפץ הוא על ישראל אם אוכל לרפא להם, כי ואני איני חוששת על עצמי **כאשר אבדתי** קצת מקדושת נפשי בהיותי נתאווה לערל **אבדתי** גופי אם ימיתני שעל דעת כן אני באה.

ובמה שכתבנו למעלה כי היו שני גואלים על שני גופי עבירות שהיו ביד ישראל **עון הסעודה ועון הצלם**, וכל אחד משניהם הייתה זכותם מגינה על אחד מהנה ושמרדכי היה מגן על הסעודה ואסתר על הצלם כמאמרם ז"ל (חולין קלט ב) מנין לאסתר מן התורה? שנאמר **ואנכי הסתר אסתיר פני וכו' כי פנה אל אלוהים אחרים** ועל כן היה לה ההסתר פנים שהסתכנה, ובזה אפשר כי **על דבר הסעודה הנוגע אל מרדכי** אמרה **לך כנוס וכו' וצומו לעומת אשר אכלו ושתו**, וגם אני אעזור כי **אבוא אל המלך אשר לא כדת** כנגד והשתיה כדת, **ועל דבר הצלם** לא אחוש אם ימיתוני אם יהיה לי הסתר פנים כי **כאשר אבדתי וכו'**. ואחשוב רמז לזה כי תיבות **אבוא אל המלך אשר לא כדת** עולה במספר קטן כתיבות במשתה אחשורוש במספר קטן עם כוללות התיבות. ותיבות **וכאשר אבדתי אבדתי** עולה במספר קטן עם הכולל כתיבות עון הצלם במספר קטן. ועוד נכתוב לפנים בס"ד על דבר היות הצומות **שלשת ימים** וגם היותה **לילה יום** כענין משתה אסתר.

(יז) ויעבר מרדכי וכו'.

אמרו רבותינו ז"ל (**אסתר רבה ח ז**) שעבר וצם ביום הראשון של פסח כמאמר אסתר אליו כי אם אין ישראל אין פסח ואין תורה. אלא שלדעת המתרגם יום ראשון של פסח היה ראשון לשלשת הצומות, ולדעת המדרש (**אסתר רבה ח ז**) היה אחרון ונתלה המן ממחרת הפסח. אך דעת המתרגם יצדק יותר כי הלא בי"ג לניסן נקראו **סופרי המלך ותינתן דת בשושן ויצא מרדכי ברחוב העיר ויזעק זעקה גדולה וכו' ויוגד לאסתר** ויארכו הדברים עד צווחה עליו על דבר הצומות, ולא יתכן שהיה היום ההוא שהוא יום י"ג לניסן בכללם שהרי כבר עבר מקצת היום ומה גם למה שאמרו ז"ל שהיו מקבלים הצום מבעוד יום, ואם כן גם אם נאמר שהחלה מיד ביום י"ד אי אפשר היה יום אחד של פסח שלישי לצומות. ואפשר להפך בזכות המדרש לומר כי טרם יקראו **סופרי המלך ביום י"ג** הייתה הסכמת המלך והמן מיום י"ב לעשות הדבר אלא שאיחרו וכתבו הספרים ביום י"ג, ויהיה כי הוקשה להם אומרו **ומרדכי ידע את כל אשר נעשה**, כי מה ידע ולא ידעו הכל, אך הוא שידע מתחילה ביום י"ב באמור המן למלך **ישנו עם וכו' והסכים המלך עמו** טרם יכתב ויתפרסם ביום י"ג, גם שנאמר **ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן נתן לו להראות את אסתר** אפשר שביום י"ב טרם יקראו **סופרי המלך בי"ג**

נתן דת בשושן כי לא היה ענין סופרי המלך כי אם לשאר מדינות המלך ובזה היה יום ראשון של פסח שלישי לצומות וישבות המן ממחרת הפסח.

ועל דרך הפשט יאמר ויעבר וכו' לפי דעת המתרגם, ונדקדק ואמרו ככל ולא אמר כל אשר וכו'. והוא כי היא אמרה לך כנוס וכו' שילך מיד ביום הי"ג לקבצם מיד ויתחילו הצומות מי"ד ואילך והוא עבר ולא התחיל הצומות רק מט"ו, וזהו אמרו ויעבור מרדכי שעבר מאמרה בצד מה ובבחינה אחרת ויעש וכו' וזהו ככל בכ"ף הדמיון ככל ולא כל בעצם, והיה דעתו למען יכינו עצמם ביום י"ד בקדושה וטהרה כראוי.

ולמאמר רבותינו ז"ל (אסתר רבה ז יח) שאליהו ציוה לו להתפלל מיד כי משה רבנו ע"ה היה מתפלל לעומתו וכמאמר מרדכי כי אם החרש תחרישי בעת הזאת, שמורה שהיה הדבר נחוץ, בזה יאמר ויעבר שעבר על צווי אליהו ויעש ככל אשר צוה עליו אסתר להאריך שלשת ימים. ובאמרו ויעש וכו' כוון שלא חש אל הכבוד ויעש בעצמו לכנסם ולא על ידי שליח כמאמרה אליו לך כנוס וכו'.

פרק ה

א ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית-המלך הפנימית נכח בית המלך והמלך יושב על-כסא מלכותו בבית המלכות נכח פתח הבית :
ב ויהי- כראות המלך את-אסתר המלכה עמדת בחצר נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את-שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט :

(א) ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ותעמוד וכו'.
הנה מלת ויהי מיותרת ומהראוי יאמר ביום השלישי וכו', אך ויהי מורה על הויה שנתחדשה. ועוד שהיה לו לומר בגדי מלכות, שעל כן הוצרכו רבותינו ז"ל (מגילה יד ב) לומר שנתלבשה רוח הקודש שהוא מלכות שמים.
וגם מה ענין ותעמוד בחצר וכו', כי לרבותינו ז"ל (שם טו ב) הוא שהתפללה שם בעמידה. אמנם יאמר ותלבש וכו' כענין מאמרם ז"ל (שוחר טוב כד) על פסוק צדק לבשתי וילבשני (איוב כט יד), שאמרו רבותינו ז"ל אני הייתי מתלבש בצדק והצדק מתלבש בי, כי הייתי נאות אל הצדק והצדק נאות אלי, כאדם שהוא נאה ללבושו ולבושו נאה לו.

ועל דרך זה יאמר **ויהי ביום השלישי וכו'**, לומר הנה עד כה היה המלכות בלתי נאות לאסתר למה שהייתה גולה וסורה ככל נשי ישראל אשר בגלות מדי ואיכה תצלח למלוכה, כי על כן בעיני מרדכי יפלא והיה **יום יום מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת מה יעשה בה**, כי לא על חנם הגיעה למלכות. ובראותו רעת המן האגגי, אז אמר לה **ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות**, כנזכר למעלה, שאמר מאין ולאין הגעת למלכות וכל ישראל בגלות, אך אין זה רק לעת כזאת שתגן בעד בית אביך ותסתכן עליהם, לכן אמר שכל הגיעה למלכות לא היה צודק אליה רק אל עת כזאת שתסתכן בעד ישראל, נמצא שעד העת ההיא לא הייתה המלכות נאות אליה ומתלבש בה. וזהו **ויהי ביום השלישי** שהלכה ותסתכן בעד עמה, אז קנתה הויה חדשה והיא **ותלבש אסתר מלכות** כי אז נתלבשה מהמלכות ויהי נאות אליה למה **שלעת כזאת** הגיעה **למלכות**, מה שאין כן מתחילה שהיה לה המלכות כדבר מושאל ולא צודק אליה.

ומה עשתה, בהגיעה אל החצר הפנימית - אשר שם גבול היות בן מות **אשר לא יקרא** ויבא כאומרו **כל איש ואשה וכו' אחת דתו להמית** - עמדה ניצבת ולא הלכה, למען יראנה המלך ויתן אל לבו לאמר, הלא אם העדר צניעות גרם לה לבוא למה זה עומדת ואינה באה מיד פנימה, ולמה לא עמדה מלכת טרם הגיעה אל החצר הפנימית, אך אין זה רק כאומרת הנה הגעתי אל גבול אשר הבא בו הוא בן מות לכן אם טוב בעיניך הנני אמות טרם אתקרב פנימה, ובזה תוסר מנגד עיניו מה שאמרו רבותינו ז"ל (**שוחר טוב** כב) שאמר חבל על דאבדין כי ושתי לא רצתה לבוא וזו באה אלי מעצמה, אך בעמדה יאמר אם בלבה היה לבקש את דודה למה לא באה ותאבה למות שמה, אך הלא דבר הוא ונפשה מרה לה ותתצב כאומרת מתה אנכי.

והוא יתברך ברוב רחמיו עליה ועל עמו, ראה והתקין יהיה **המלך יושב נוכח פתח הבית** שיראה פניה בעצמו ולא על פי מגיד לאמר הנה אסתר עומדת בחצר כי כראות פניה טרם ידברו אליו דבר, ותשא חן וחסד לפניו כי חוט של חסד משוך על פניה וכל לשון תקום אתה לדבר סרה תאלם, אך אם לא היה רואה פניה רק נודע לו על פי מגיד אז לא יבצר מהעומדים לפני המלך להשטין על דעיילה בלא בר, וגם לא יהיה חינה בעיניו כי לא ראה פניה. על כן מה' יצא והיה **המלך יושב נוכח פתח הבית** שיראנה מיד. ועל כן **ויהי כראות וכו' נשאה חן בעיניו** מה שאין כן אם לא היה רואה פניה כאמור.

(ב) ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עומדת בחצר וכו'.

הנה אומרו **ויהי** הוא יתור, ומהראוי יאמר וכראות המלך.

ועל דרך רבותינו ז"ל (**אסתר רבה** ט א) שמתחילה בערה בו חמתו ואחר כך הוא יתברך הפך לבו וישנה לטוב, יאמר, **ויהי כראות** כלומר כי וי וצרה היה **כראות וכו'** שהוא בתחילת הראיה, כי עדיין לא הביט בה בעצם, וזהו אומרו **כראות** בכ"ף הדמיון, אך מיד בהביטו **נשאה חן וכו'** כי בתחילת ההבטה לא כן היה. ואף גם זאת על כי ראה פניה בעצמו טרם יוגד לו על פי מגיד כאמור בסמוך.

עוד אפשר שאמר **ויהי וכו'**, כי הנה בראות המלך האשה הבאה אל ביתו מעצמה הלא ירע בעיניו מאד, ומה גם למה שאמרו רבותינו ז"ל (**שוחר טוב** כב) **שזכר את ושת** ואמר חבל על דאבדון, אך זאת השיב אל לבו כי ראה עומדת ונצבת בחצר, אז אמר, אם היה לבה לבקש אהבה בהעדר צניעות למה זה עמדה בחצר ולא באה עדי, או לא נתעכבה טרם שת רגליה בחצר הפנימית שאחת דתה להמית והערה למות נפשה, אך אין זה כי אם כאומרת הנני אמות אם טוב בעיניך כי כבר הגעתי במקום **שאחת דתו להמית אשר לא יקרא** ויבוא, ולא עלתה על לבי לבוא אל המלך פנימה עד אראה מה יעשה כי אם ימיתני על בואי, כי על כן יאמר המלך הלא דבר הוא, באופן שאשר עמדה בחצר היה סבה שנשאה **חן בעיניו**. וזהו **ויהי כראות המלך את אסתר עומדת בחצר נשאה חן וכו'**, כי לא הספיק ראות פניה, כי אם עמידתה בחצר גם כן הועיל למצוא חן כאמור.

ואומרו נשאה חן ולא אמר מצאה חן, הוא, כי הנה הייתה הדעת שופטת כי יגדל חסדו עמה לבלתי המיתה ותינתן לה נפשה כי באה אשר לא כדת, אך חסד כפול שהוא לתת את שאלתה על ישראל הוא פלא, כי היה אפשר יאמר לה הנה נשאתי פניך אך הפעם לבלתי המיתך, ואת כל ונוכחת מעשות עוד כדבר הזה אשר לא תקראי ותבואי, וכלך מדברותיך מלשאל על עמך, על כן לא נאמר מצאה חן בעיניו כי אם **נשאה חן** כי הייתה בעיניו כנושאת משא של חן עליה מספיק לדברים רבים כאומרו **מה שאלתך וכו'**.

ובגמרא (מגילה טו ב):

ויהי כראות המלך את אסתר המלכה, אמר רבי יוחנן שלשה מלאכי השרת נדדמו לה באותה שעה **אחד** שהגביה את צווארה, **ואחד** שמשך חוט של חסד עליה, **ואחד** שמתח את השרביט, וכמה, אמר רבי ירמיה שתי אמות היו והעמידו על שתיים עשרה ואמרי לה על שש עשרה ואמרי לה על עשרים וארבעה, במתניתא תנא על ששים. וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכו'. רבה בר עופרן אמר משום רבי אליעזר ששמע מרבו ורבו מרבו מאתים, ע"כ.

וראוי לשית לב מה ראו על ככה לומר ששלושה מלאכים נדמנו לה ואין רמז מזה בכתוב אפילו לאחד. והנה בהגר שפחת שרי וביוסף אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה מה י) שמלאכים נדמנו לכל אחד מהם, והיה על כי בכל אחד נאמר ויאמר כמה פעמים על כן אמרו כי בכל אמירה היה מלאך, מה שאין כן בזה.

ועוד אומרו שהאחד הגביה צווארה, מה צורך בהגבהת הצוואר. ועוד באומרו ואחד שמשך חוט של חסד, כי הלא גם מאז היה לה חוט של חסד ומי הוציאו שיבוא.

ועוד כי אין בכתוב אלא חן, ומאן דכר שמיה דחסד פה. ועוד באומרו ואחד שמתח את השרביט, מי הגיד לו שנמתח, וגם שהיה על ידי מלאך. וגם למה זה נמתח ולא הספיק שתי אמות אורכו.

ועוד צריך לתת טעם אל השיעורים הנאמרים באמת, ובמאי קמפלגי, ומה יתן ומה יוסיף דעת השיעור, ודי לנו כי נדע שנמתח עד מקום עמידתה שקרבה ותגע בראשו.

אמנם הנה הוקשה להם בכתוב:

אחד, אומרו ויהי כראות, כי מלת ויהי מיותרת, והיה ראוי יאמר ויראנה המלך. ועוד אומרו נשאה חן, ולא אמר מצאה חן. ועוד אומרו ויושט המלך לאסתר, כי היה לו לומר ויושט לה המלך, כי הנה על אסתר ידבר. ועוד אומרו ותקרב ותגע וכו', שהם דברים בלתי צריכים.

ועוד כי הלא המלך היה יושב בבית המלכות נוכח פתח הבית, ואין ספק כי לא הייתה כסאו באמצע הבית כי אם סמוכה אל הקיר אשר כנגד פתח הבית, נמצא כי חלל הבית היה בין המלך ובין הפתח, וכן היא הייתה עומדת בתחילת כניסתה לחצר שלפני הבית, והנה לשון אומרו ותקרב אין משמעו אלא קריבה מה, שעל כן לא אמר ותבוא, ואם כן איפה איך בקריבה בעלמא נגעה בראש השרביט כי על הרוב אין דרך שרביטו של המלך להיות רק כאמתים ושלש, ואיך בהיות בין המלך ובינה כל רוחב חלל הבית ורוחב כל אויר החצר בקריבה מה נגעה בראש השרביט.

על כן אמרו שלשה דברים:

אחד על הקושיא הראשונה מאומרו ויהי כראות, שהיא, כי הויה חדשה נתחדשה, והיא, כי אך רחוק היה בין מושב המלך אל מקום עמידתה ולא תמשול הבטת עיניו בעצם ממקומו, והיה צריך יראנה ויביט המלך טרם ידע הדבר על פי מגיד פן ישפטנה משפט מוות ולא יניחנה ליכנס, מה שאין כן בראותו אותה כי תהיה נושאת חן כאשר בעיני כל רואיה, ועל כן קודם

שיקדימנה אחר על כן הוגבה צווארה למען תשלוט בה ראיית עיניו טרם ידע על פי מגיד פן תשנה לבו כמדובר.

ועל אומרו נושאת חן שהיא **הקושיא השניה**, אמר, כי חוט של חסד - שהוא נוסף על חינה שהיה לה מעצמה - נמשך בה עתה, להפליג החן. וזהו אומרו **נושאת חן** שהיה כמשא חן עליה. והתוספת על הקודם הוא **חסד**. והוא, כי לא בלבד הייתה צריכה **חן** להציל את נפשה ממוות כי אם גם שיראנה המלך בעין טובה להצילה מהצרה אשר באה להסתכן במר נפשה, כי אין ספק כי יאמר המלך בלבו אימת מוות נפלה עליה ובאה לינצל ונתחייבה מיתה אחרת, ואם החן מספיק על האחד צריך חסד עליה.

ושמא תאמר הלא גם זה היה לה מאז כאומרו **ותשא חן וחסד לפניו וכו'**, על כן אמר שמשך חוט של חסד עליה, לומר, כי הן אמת כי גם עד כה היה לה בחינת חסד אך לא משך ממידת חסד אל מלמעלה עליה ממש בלי הפסק, שהוא למצוא חסד רב מהקודם, והוא כי בתחילה היה לה גדר חסד גדול מכל הנשים זולתה להשיאה, אך לא להביאה ממוות אל החיים כאשר עתה שחייבת את ראשה למלך, ומה גם למה שאמרו ז"ל (**שומר טוב** כב) שבתחילה אמר חבל על דאבדין כי ושתי לרוב צניעותה לא רצתה לבוא וכו', ועל כן עד כה נשיאת חסד היה מספיק לה, אך עתה היה להמשיך חסד עליון ממידת חסדו יתברך.

ועל הקושיות האחרות, על אומרו **לאסתר**,

וגם אומרו ותקרב ותגע וכו' לבלי צורך,

וגם איך נגעה ממקום כבודה בקריבה בעלמא **בראש השרביט** שהושיט לה המלך ממכון שבתו.

על כן אמר כי נמתח וכו', ועל כן נאמר לאסתר, כי ממקומו הושיט עד **לאסתר**, עד גדר **שותקרב ותגע בראש השרביט** על ידי קריבה בעלמא ואין זה רק כי נמתח כאמור. והיות כל דבר על ידי מלאך אחר, כי אין מלאך אחד עושה שתי שליחות כנודע.

וענין שלשת הדברים הנעשים על ידי המלאכים האלה, הוא כי הנה שלשה דברים הייתה צריכה:

אחד, הינצל ממוות נפשה על בואה אשר לא כדת.

שנית, להינצל מגזרת המן כי בכלל המכירה הייתה גם היא.

שלישית, להציל גם את עמה אחר שנכתב ונחתם **בשם המלך להשמיד וכו' שאין להשיב**.

על כן תחת שלש אלה היה צריך שלשה דברים לעומתם לבוא הענין אל נכון:

אחד, בל יודע למלך כי באה המלכה אל החצר על ידי מגיד טרם יראנה המלך, והוא, כי הלא בואה אשר לא כדת תחייב את ראשה, ועל כן בהביטו בפניה והיא **נושאת חן בעיני כל רואיה** כי נכמרו רחמיו עליה, מה שאין כן אם יוגד על פי מגיד כי חמתו תבער בו ולא יניחנה ראות פניו על כי באור פני מלך חיים, על כן הוצרך **להגביה צוארה** למען ממכון שבתו ישגיח ויביט בה.

שנית, היה צריך תהיה **מציאות החן** מספיק להחיות את נפשה שיביט בה בערך הציל אותה מהמוות שעליה באה במר נפשה לימלט ממנה, שהוא יותר מהחן הקודם כמדובר, על כן הוצרך מלאך להמשיך חוט של חסד ממקום כבוד חסדו יתברך מלמעלה למען תנצל גם ממיתה השנית. ועדיין אין מספיק לעשות שאלתה גם על עמה, כי היה יכול לאמר לה די לך תהא נפשך לשלל ודומי מלשאל על עמך, ומה גם **כי כתב אשר נכתב וכו' אין להשיב ואיך** אשיבנו עתה, על כן עשה האלוהים עיניו יחזו מתוח השרביט למען ישקיף וירא כי אין זה כי אם אצבע אלוהים להורות **כי את אשר יושיט לו המלך** - לאשר לא יקרא ויבוא - **את שרביט הזהב** כמות שהוא, מספיק להחיות נפשו, זו שמלכו של עולם יתברך, נוסף על מה שהושיטו המלך, מתחו והמשיכו אז יותר כמה אמות, ראוי ימשיך לה המלך חן המשכת שאלותיה גם כן להינתן לה נוסף על חיותה.

ועם היות שאין מדרכנו לחזר אחר חשבונות, עם כל זה לא אמיש מהזכיר אשר ה' אנה לידינו בזה, והוא כי ראשי תיבות של **ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עומדת בחצר** עולה מאה ועשר כמספר **מלאך האחד** עם הכללות. וראשי תיבות של **נשאה חן בעיניו** עולה במספר קטן ט"ו כמספר ראשי תיבות של **מלאך חסד שני**. וראשי תיבות של **ויושט המלך לאסתר** עולה י"ד כראשי תיבות של זה **מלאך שלישי**.

ושאל, וכמה, כלומר איזה זכות נזדמן לישראל באריכות השרביט למצוא חן בבקשתה עליהם, כיון שעל הנוגע אליהם היה המתוח, כי אין ספק נרמז בשיעור ההמתחה. ואמר רבי ירמיה שתי אמות היו והעמידו על שתיים עשרה, והוא כי מתחילה היה רק **זכות מרדכי ואסתר** ולא היה מספיק רק לעצמן, אך עתה על ידי ביאת אסתר נמתח ונתרבה בשביל ישראל עד שנים עשר שהוא זכות שנים עשר שבטים. ואמרי לה עד שש עשרה, לומר כי גם הוצרך זכות אבות שהם שלש עם שלש עשרה שבטים כי יוסף נחלק לשנים כי אפרים ומנשה כראובן ושמעון. ואמרי לה עד עשרים וארבעה, לומר שלא עמדה להם רק זכות תורה שהיא עשרים וארבעה ספרים. ואמרי לה ששים, והוא על התורה שבעל פה שהם ששים מסכתות. והוא, כי אז נתקיימה תורה שבעל פה על תלה כמאמרם ז"ל בגמרא (שבת פח א) **על ויתייצבו בתחתית ההר** מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית וכו', ומקשו בגמרא מכאן מודעא רבה לתורה, ותרצו

חזרו וקבלו בימי אחשורוש שנאמר **קיימו וקבלו היהודים וכו'** קיימו מה שכבר קבלו, ופירשו ז"ל **בתנחומא** מאמר זה פרשת נח (ג) כי מה שכפה עליהם ההר כגיגית לא היה רק על תורה שבעל פה כי אותה בלבד היו ממאנים לקבל, והיא אשר **קיימו** בימי אחשורוש אחר ענין **ימי הפורים עליהם ועל זרעם** שהם מדברי סופרים. ודעת רבה בר עופרין כו' הוא כי לא היה רק בזכות שכינה שהייתה עמהם וה' עשה למען כבודה, ועל כן נמתח מאתים אמה כי הלא היא תקרא אלוהים שעולה מספר השם ההוא מאתים כמספר מרובע, א' אחד, וא"ל הרי שלשים ושתים, +א' הוא אחד. ועוד מנין א' ל' שמניינם שלשים ואחד, ובצירוף המנין הקודם הם שלשים ושתים. ועוד מנין א' ל' ה' שמניינם שלשים ושש, ובצירוף המנין הקודם הם ששים ושמונה. ועוד מנין א' ל' ה' י' שמניינם ארבעים ושש, ובצירוף המנין הקודם הם מאה וארבע עשרה. ועוד מנין א' ל' ה' י' ס' שמניינם שמונים ושש, ובצירוף המנין הקודם הם מאתים+. ועל דרך זה עולה כל השם מאתים, וידוע ליודעי חן כי המספר על דרך זה הוא הוראה על גלות וצער.

ובמה שכתבנו מרבתינו ז"ל שנמתח השרביט יתכן אומרו **ותגע בראש השרביט** שהוא כי למה שאמרו ז"ל מהכרח הכתוב כמו שאמר שמלאך בא וימתח השרביט ומה גם למאן דאמר ששים אמה או מאתים, והנה היה אפשר כן למראה עיניים אך לא שנתארך יותר משעורו בפועל, על כן בראותה כך **ותקרב** לראות אם היה ממשות **בראש השרביט** שבסוף האורך ההוא ומצאה בו ממשות, וזהו **ותקרב ותגע** כי בקריבה בעלמא שקרבה נגעה **בראש השרביט** ממש, כי ראשו הגיע עד המקום ההוא ולא היה האריכות למראה עיניים כי מעשה שמים היה, וזהו אומרו **ותגע** כי אין נגיעה צודקת למה שאין בו ממש, ובזה גמרה בלבה כי ה' עמה לעוזרה.

ג ויאמר לה המלך מה-לך אסתר המלכה ומה-בקשתך עד-חצי המלכות וינתן לה :

ד ותאמר אסתר אם-על-המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל-המשתה אשר-עשיתי לו :

ה ויאמר המלך מהרו את-המן לעשות את-דבר אסתר ויבא המלך והמן אל-המשתה אשר-עשתה אסתר :

ו ויאמר המלך לאסתר במשתה הין מה-שאלתך וינתן לה ומה-בקשתך עד-חצי המלכות ותעש :

ז ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי :

ח אם-מצאתי חן בעיני המלך ואם-על-המלך טוב לתת את-שאלתי ולעשות את-בקשתי יבוא המלך והמן אל-המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך :

הנה יראה כפל בכתוב, (ג) מה לך ומה בקשתך.

ועוד אחר כך (ו) שינה ואמר מה שאלתך ומה בקשתך ולא אמר מה לך.

וגם על מה זה כפל שאלה ובקשה.

ועוד באומרו במשתה היין מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך, ולא אמר ומה שאלתך

ובקשתך ולא יפסיק באומרו וינתן לך בין שאלה לבקשה.

ועוד באומרו (ז) ותען אסתר המלכה ותאמר שאלתי ובקשתי, כי בדברים האלה אין בהם

לא טעם ולא גזרה, והם דברי מותר, שאם הכוונה לומר שתגיד שאלתה ובקשתה אם מצאתי

חן שיבוא המלך והמן אל המשתה, היה לו לומר ותען אסתר המלכה ותאמר אם מצאתי חן

וכו' אגיד שאלתי ובקשתי.

אך אמר, לא יבצר או יש לך איזו צרה גדולה ובאת להינצל ממנה, או תבקשי איזו הטבה

רבה שאטיב לך, כי על כן שמת פניך לבוא אשר לא כדת.

ועל הראשונה אמר מה לך אסתר המלכה,

ועל השנית אמר ומה בקשתך וכו'.

אך במשתה היין לא אמר לה עוד מה לך אסתר המלכה, כי אמר אם היה לה איזו צרה לא

הייתה שוקטת ודוחקת הדבר מיום ליום ועושה משתה, אך אין זה רק שאלה או בקשת

הטבה יש בלבבה. על כן אמר אם שאלתך היא קלה המתייחסת לשאלה (ו) מה שאלתך

וינתן לך, ואם גדולה היא המתייחסת לבקשה ותחנה מה בקשתך עד חצי המלכות, על כן

לא אמר עד חצי המלכות כי אם בבקשה. (ז) ותען אסתר שאלתי ובקשתי, כלומר שני

הסוגים יש בי שאלה קלה ובקשה כבדה, וזהו שאלתי ובקשתי.

ומה שאשאל (ח) יבוא המלך והמן אל המשתה אין זו אחת מהנה רק שאם מצאתי חן וכו'

יבוא המלך והמן וכו' ואז אשאל שתיהן. וכן פירשה אותן אחר כך באומרה (לקמן ז ג) תנתן

לי נפשי בשאלתי הקלה ואחר כך עמי בבקשתי הכבדה הימנה.

ובענין המשתה מה צורך אליו, הנה בגמרא (מגילה טו ב) נאמרו טעמים רבים כאשר נזכרים

בס"ד, אך הצודק לפי דרכנו על כל הכתובים הקודמים הוא דעת רבי נחמיה בגמרא, הלא הוא

לתת מורך בלבב כל איש ישראל בל ירפו ידיהם מן התשובה, כי על כן נמנע מרדכי מדבר

אליה פה אל פה בל יבטחו בה לאמר אחות לנו בבית המלך היא תושיענו מיד המן, על כן

עשתה עצמה כאוהבת אותו ועושה לו משתה למען יאמרו ישראל עצה היא בינו ובינה, ומה

גם שמלכותה באה לה בסיבתו כי על ידו נהרגה ושתי, ואל על יקראו ולא ישימו בשר זרועם,

ועל ידי תשובתם תעשה אסתר ותצליח.

ויעצוה כליותיה לעשות שתי משתאות, והיה אפשר באת לתקן הדבר כאשר נבאר בס"ד, וזה כאשר נשים לב אל טעם הנזכר שהוא לבל יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך כנזכר למעלה, והדבר הקשה בזה הוא כי הלא לא יבצר מישראל לדעת כי היא צייתה יצומו עליה שלשה ימים ובכן תבוא אל המלך אשר לא כדת ותסתכן למענם, ואם כן איפה איך יעלה על רוחם שאסתר אוהבת את המן.

אמנם אומר כי היא התחכמה לבלתי גלות למלך שאלתה עד המשתה השני, כי הלא בראשון הלא ישמחו לראות באומרם הלא צייתה אותנו לצום וכל אשר עושה עצמה כאוהבת אותו הוא לפנים ועתה תגלה רעתו לפני המלך, אכן לא גלתה אז דבר אך אדרבה אמרה **יבוא המלך והמן אל המשתה השני**, ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב לעיני כל ישראל הרואים את כבודו, למען יאמרו ישראל הלא אסתר מודעתנו קשרה עלינו קשר ושמחה היא לאידנו על דבר שהמן הסב תגיע למלכות, וגם היא הלכה חלילה בעצת המלך והמן למכור עמה בלא הון, ואם כן על מי לנו להישען על אבינו שבשמים, ומה גם בראותם אותו בא עמה אל המשתה השני כרעים אהובים, באופן שכל היום השלישי לצומות בהיותם כואבים, הוא יום המשתה הראשון וכל הלילה עד הבוקר לעת האוכל במשתה השני, אש תוקד בקרבם ויצעק לבם אל ה' בקול בכי וקול צעקה ויתדבקו במלכם שבשמים בכל לבם ובכל נפשם, באופן שה' אלוהיהם ירצם ויחונם, למען בעת המשתה השני אשר תדבר אל המלך ותגלה רעת המן האגגי יהיה עת רצון שיהיו ישראל אז נכאים בקול מר ולב חמרמר ויהיו לרצון אמרי פיה.

ובזה נמצא טוב טעם ודעת אל אומרה **וצומו עלי שלשת ימים לילה ויום**, כי על מה זה צייתה לצום לילה ויום, ומה טעם אל צום הלילות מה שלא נעשה כצומות ההם על שום צרה בעולם. והוא, כי הנה כתבנו למעלה כי הצומות היו לעומת מה שנהנו מהסעודה, והנה הסעודה הייתה שבעה ימים, והיא חשבה מחשבות לצום בימים מועטים כנגד כל שבעת הימים ההם, והוא כי אין ספק כי בשבעת ימי סעודת אחשורוש היו ישנים בלילות כי הוא בלתי אפשר לאדם יעמוד שבע ימים בלתי שינה, כי הלא אפילו הנשבע שלא יישן שלשה ימים לילה ויום לוקה על שבועה שהיא שבועת שווא ויישן מיד, שהוא כנשבע שיעלה לרקיע וירד לתהום ומה גם עתה שבע ימים. אך אין ספק כי לא היה רק שהייתה להם הלילה שינה והיום סעודה.

ואסתר בהיותה במקום שאמרו לקצר צייתה יצומו שלשה ימים ושלשה לילות כנגד אשר אכלו בששת ימי המעשה הרע של משתה בלי לילותיהם כי בהן לא פעלו עולה. וכנגד היום השביעי זימנה את המן ביום השלישי ליום המחרת למען בלילה ההוא יהי חשך בלבם של ישראל ואפר כלחם יאכלו אחר שלשת הצומות וזעקתם, בראותם שחזרה לזמן אותו למחר ויאמרו לאמר הלא שלום בינו לבינה, ויהיו לבותם להם מרים כלענה עד אור הבקר במשתה הבא

שבים אל ה' בכל לב במר נפשם, נמצאו נשלמים זמני שבעת ימי המשתה בשלשת הצומות והלילה שאחריהם, כי כך הם שבעה ימים בלי לילות כשלשה ימים ולילה אחד.

ובגמרא (מגילה טו ב) תנו רבנן מה ראתה אסתר שזמנה את המן?

רבי אליעזר אומר: פחים טמנה לו, שנאמר: **יהי שלחנם לפניהם לפח.**

ורבי יהושע אומר: מבית אביה למדה שנאמר **אם רעב שונאך האכילהו וכו'.**

רבי מאיר אומר: כדי שלא יטול עצה וימרוד.

רבי יהודה אומר: כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית.

רבי נחמיה אומר: כדי שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתם מן הרחמים.

רבי יוסי אומר: כדי שיהא מצוי לה בכל עת.

רבי שמעון בן מנסיא אומר: אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס.

רבי יהושע בן קרחה אומר: אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא.

רבן גמליאל אומר: מלך הפכפך היה.

אמר רבן גמליאל: עדיין צריכין אנו למודעי, דתניא רבי אליעזר המודעי אומר: קנאתו במלך קנאתו בשרים.

רבה אומר: לפני שבר גאון.

אביי ורבא דאמרי תרווייהו: **בחומם אשית את משתיהם וכו' ע"כ.**

וראוי לשים לב מה ענין הפח שטמנה לו, כי הלא אילו לא דברה דברי שאגתה אל המלך שעל כן כעס המלך עליו לא היה להמן שום היזק מהמשתה.

ועוד בדברי רבי יהושע מבית אביה למדה, אם הוא כפירוש רש"י ששמעה בבית אביה מקרא זה מן התינוקות שהיו אומרים כן, קשה מאד לומר כי אשה חכמה כמוה כנראה מעניינה לא ידעה רק על ידי שמיעה מהתינוקות.

ועוד שאם כן גם רבי אליעזר שאמר פחים טמנה לו שנאמר **יהי שלחנם לפניהם וכו',** למה לא אמר כי הפסוק ההוא מבית אביה למדה, כי ממקום שלמדה כתובים תלמוד נביאים.

ועוד האם חסרו תינוקות בזולת ביה אביה לשמוע מהם, שייחד הדבר אל **בית אביה.**

ועוד האם רעב היה המן שיאמר עליו **אם רעב שונאך,** ואדרבה הוא קנה את ישראל ברוב עושרו.

ועוד לרבי מאיר שאמר שלא יטול עצה וימרוד, כי הוא משולל הבנה, כי מה היה לו או מה היה חסר בבית המלך שימרוד עליו גם שלא הזמינתו אסתר.

ועוד כי יותר היה נתקן הדבר במה שבלי תזמינהו תקראוהו לפני המלך בבואה לפניו **ותאמר שאלתי ובקשתי תתן לי נפשי בשאלתי וכו' כי נמכרנו וכו'**, ומיד יצווה המלך להמיתו, ומה צורך במשתה לתקן המרד.

והנה פירש רש"י וזה לשונו:

וימרוד במלך שהייתה שעתו מצלחת ע"כ.

וקשה כי מה היה חסר לו שימרוד, שאם הוא שאם תלשין אותו עודנו המן בביתו ימרוד מיראת המלך, תקראנו לפני המלך ולא ימרוד, ומה צורך משתה. **ועוד** שאם כן גם בעשות לו משתה יצליח.

ועוד לרבי יהודה שאמר שלא יכירו שהיא יהודית, מי הם שרצתה שלא יכירוה, כי הלא בבית מלכותה ממי תפחד ומה יוכלו עשות לה.

ועוד כי הלא ביום השני נודע לכל כי יהודית הייתה ולא פחדתה עליה, ואם הוא כי על ידי מפלת המן בטח לבה כי ממנו יראו ויוסרו, הנה גם עתה תצווה עליו להמיתו פתאום בלי זימון ולא תירא מרובות עם.

ועוד לרבי יוסי שאמר שיהא מצוי לה בכל עת, מה בצע בהיותו מצוי לה, שאם הוא כפירוש רש"י אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך, קשה שהלא מבלי מצוא עליו מכשול לפני המלך התריזה עליו, ואיך כוונה להכשילו, וטוב טוב היה מיד באמור לה המלך **מה לך וכו'** בלי משתה תקביל עליו ותצו עליו במפגיע לתלותו על עץ.

והיותר קשה מכולם הוא מאמר **רבי שמעון בן מנסיא** באומרו **אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס**, כי אומרו אולי ירגיש יימר לשומעיו, כי האם ספק הוא אם ירגיש חלילה.

ועוד איך על ידי האכיל אותו יעשה לנו נס.

והנה פירש רש"י ז"ל:

אולי ירגיש שאני צריכה להחניף לרשע זה ולזלזל בכבודי ע"כ,

והנה עדיין קושית הספק במקומה.

ועוד כי מי הכריחה להחניף, ונהפוך הוא כי המחניף את הרשע סופו נופל בידו, ומקרא מלא הוא **ואת למדת אותם עליך אלופים לראש** (ירמיה יג כא), ואדרבה באור פני מלך המאיר לה לאמר **מה לך וכו' עד חצי המלכות ותעש** תבקש ממנו מפלת המן מיד כי לא ימנענו ממנה.

ועוד לרבי יהושע בן חנניא שאמר **להסביר לו פנים שיהרגו גם שניהם**,

ועוד לרבן גמליאל שאמר **מלך הפכפך היה** הוא משולל הבנה.

ועוד כי לא ערבה לו טעמו ואמר **עדיין צריכים אנו למודעי**, ואם כן למה אמר טעמו, יאמר מיד מאמר רבי אליעזר המודעי.

והנה פירש רש"י וזה לשונו:

מלך הפכפך היה וחוזר בדבורו אמרה שמא אוכל לפתותו ולהורגו ואם לא יהא מזומן

תעבור השעה ויחזור בו, והנה יראה דבר בלתי מתקבל.

ועוד מה ענין אומרו קנאתו במלך וכו'.

ועוד במאמר אב"י ורבא באמרם בחומם אשית את משתיהם ופירש רש"י בתוך משתיהם של רשעים בא להם פורעניות, והנה הלא זה יראה מאמר רבי אליעזר היא פחים טמנה לו.

כלל הדברים כי רוב הטעמים הנאמרים יראו מבלי מלח, וחלילה לגדולי עולם כהם לדבר דבר בלתי צודק, ומה גם כי חזו מאן גברא רבה קא מסהיד עליהו אליהו ז"ל כי כל דבריהם האמת והצדק דאמרינן בגמרא (מגלה טו ב) דאשכחיה רבה בר אבוה לאליהו, שאליה איזה טעם מהם היה בלב אסתר שהזמינה את המן ואמר לו ככלהו תנאי וככלהו אמוראי.

אמנם יתכן ביאור מאמר זה דרך קצרה, והוא כי דעת **רבי אליעזר שפחים טמנה לו,** הוא, כי על ידי המשתה שמח וטוב לב, יאמר הוא יתברך בני מעונים בצום ובבכי ובמספד על אכלם לחם דמעת סעודת אחשורוש, ואתה שהאכלתם לחם אונים להם תאכל למעדנים ותשמח ותגיל והמה בוכים בצום ושק, באופן שעל ידי כן יבער כמעט אפו יתברך, נמצא המשתה ההוא פח ומוקש להילכד בו והוא לא ידע, וזהו **פחים טמנה לו.** וזהו שאמר הכתוב **יהי שולחנם לפניהם לפח,** כי שלחן המיצרים את ישראל יהיה לפניהם לפח, כי יאמר הוא יתברך בני ברעה אשר יציק לו אויבו והאויב בנחת שולחן מלא דשן.

ורבי יהושע אמר שלא כוונה רק למען יראה ה' כי נכנע צדיק לפני רשע ויאכילהו וישקהו, שהוא כי יקנא הוא יתברך כי תכנע הקדושה תחת הטומאה ויהפך השיטה. **וממי למדה? לזה אמר מבית אביה** למדה הוא מרדכי, כי כן עשה, כמאמר המתרגם (**אגדת אסתר** ה ט) שמרדכי והמן היו שני אנשים שרי גדודים והלך זה בחילו וזה בחילו וכאשר הלחם אזל מהמן והיה מת ברעב האכילהו מרדכי לחם, וזהו **מבית אביה למדה** שנאמר **אם רעב וכו',** והוא שלא פירשו בית אביה הפסוק ההוא על היצר הרע בלבד כי אם גם על השונא הידוע עמלק, ובזה גחלים אתה חותה על ראשו מקנאת ה' מהטעם הנזכר.

ורבי מאיר אמר כדי שלא יטול עצה וימרוד, ופירש רש"י **שהייתה שעתו מצלחת,** ויתכן לגמור מאמרו זה במה שכתבנו לעיל כי אסתר עשתה בחכמה למרק עוון ישראל שהיה משתה שבעת ימים ולא לילות שעל כן יצומו שלשה ימים עם לילותיהם ויהיו למרק אשר אכלו בששת הימים, כי כך הם שלשה ימים עם הלילות כששה ימים בלא לילות, ועל היום השביעי היה אשר יעדה לעשות משתה למחרת יום רביעי לצומות, למען כל אותו הלילה יהיה לישראל

כיום מר באומרם אחותנו נהפך לבה ועמו תמתיק סוד עלינו לכלותינו, באופן שהלילה הוא יקחם אופל למרק אשר אכלו ביום השביעי, ומאז והלאה מהבקר השכם קללה תחשב להמן הרע כי כבר שלמו ימי אבלנו ונתמרק עווננו.

ובזה נבוא אל הענין. והוא, כי אמרה הנה המן שעתו מוצלחת ואיך ישדד הוא יתברך מזלו אם לא אחר מירוק חלאת אשמתנו הוא ביום הרביעי מה שאין כן מקודם. והנה אם ירגיש המן בשליחות אסתר למרדכי ואשר צייתה לו **וצומו עלי וכו'**, גם שלא יחשוב שהיא יהודית הלא ירגיש שהמלכה אויבת לו **ויטול עצה וימרוד כי שעתו מצלחת**, ועדיין אין זכות לישראל עד תום השלשת ימים ולילה אחד. על כן הזמינתו באופן יצאו ימים אלו והלילה והוא בשלום ושמחה עמה עד תום חלאת אשמת ישראל להיות להם עליו עזר משדי כנזכר למעלה.

ורבי יהודה אמר שלא יכירו בה שהיא יהודית, והוא אולי הרגיש מהשלוחים ששלחה אל מרדכי ונערותיה היודעות הכל ויצומו גם הן עמה, שמא הגיע הדבר עד המן, ובכן יבוא אל המלך מתנצל לאמר הן לא ידעתי כי המלכה יהודית היא שאם לא כן לא מלאני לבי לקנות דרך כלל את כל היהודים, והמלך יאמין לכל דבריו כי גם הוא לא ידע **כי לא הגידה אסתר את עמה** גם למלך, ובזה כי תבוא אל המלך ותאמר **כי נמכרנו אני ועמי** ישים לאל מלתה וטיפול כריסם בבירא. על כן זימנתו לבל יאמין המן אם יגיע לאזנו שהיא יהודית, באופן שבבואה אל המלך טרם הקדים המן רפואה למכה יקצוף המלך עליו בשמוע פתאום **כי נמכרנו אני ועמי** ולא יקבל התנצלותו ברוב כעסו, כאשר היה.

ודעת רבי יוסי כדי שיהא מצוי לה בכל עת, הוא, כי חששה פן כאשר מצא חן המן להשמידם בי"ג באדר, גם אם ישוב ויאמר לכלותם היום יעשה, כי כספו הם. על כן עד תום ימי תיקון תשובתם עשתה דרך יהיה מצוי אתה לשלא יטפל לעשות דבר שהיא לא תדע, וגם בהיותו עסוק במשתאות לא ישיב לשנות אשר כבר עשוהו.

ודעת רבי שמעון בן מנסיא שאמר אולי ירגיש המקום וכו', הוא מאמר הכתוב **בנפול אויבך אל תשמח וכו' פן יראה ה' והשיב מעלינו אפו** (משלי כד, יז - יח), ועל כן רצתה לשמח את המן במשתה סמוך אל גזרתו ואשר קנה את ישראל, למען תהיה שמחתו סבה שישיב מעלינו אפו הוא יתברך. אך הנה היה אפשר לא יחשב לו הוא יתברך זה לשמחה בנפול אויבו, כי לא מעצמו עשה רק על ידי אסתר, וגם לא נעשה המשתה על שם מפלת ישראל. על כן אמר **אולי ירגיש המקום**, לומר אולי יראה לו יתברך כי זה מספיק גם שלא עשה מעצמו וגם לא בעצם על הגזרה. גם שלא יבצר ישמח עליה כי היה סמוך אליה. על כן יש ספק אם יעשה הרגש הוא יתברך מזה **ויעשה לנו נס כי ישיב מעלינו אפו**.

ודעת רבי יהושע בן קרחה כדי שיקנא בה המלך עם המן ויהרוג את שניהם ותתבטל גזרתו אשר עשה למענו, כי טוב טוב תמות היא משימותו כל ישראל והיא בכללם, כי יאמר המלך כי על כן קנה את ישראל כדי שבהם תוקח אסתר כי כספו היא, ועל כן יבטל המלך הגזרה בהמית גם שניהם.

אך רבן גמליאל אמר לא כדברי רבי יוסי שכיוונה ימית גם אותה, כי אם שיהרוג אותו ואותה יחיה, באומרו מלך הפכפך הוא, ואם פעם אחת הרג אשתו בשביל אוהבו ממוכן הוא המן, עתה יהרוג אוהבו בשביל אשתו, כי יאמר הלא זה האיש רודף אחר נשים הוא, כי אין זה רק שלא יכול על ושתי לפתותה ויבקש המיתה, ונפשו אותה ויעש. ועתה חוזר אחרי זאת. והיא, מפחדה פן יעשה לה כמעשהו את ושתי על כן הזמינה אותו בפני, למען אבין בדבר ואהרגנו, ויעלה מעלי, באופן יהפך להרוג אוהבו בשביל אשתו.

ואחרי אמור רבן גמליאל ענין זה הרגיש כי מי יאמר שהיא עשתה שיקנא עליה המלך, לזה אמר הנה לסמוך סברתנו עדיין אני ורבי יהושע בן קרחה צריכים אנו למודעי, כי אמר שהיא קנאתו במלך כו', שעשתה כדי שיקנאו עליה בהמן המלך והשרים ויהרגוהו. אלא שלרבי יהושע גם אותה יהרוג ולרבן גמליאל אותו יהרוג ואותה יחיה.

ודעת רבה שעשה כדי שיגמור עלייתו כדי שיהפך עליו גלגלו וזהו לפני שבר גאון.

ולדעת אביי ורבה הוא למען תמלא סאת אשמתו ותבוא עליו רעתו. וממשל משל אל סיר שעל האש שבמעט אש יתחילו מימיו להחם ובהוסיף פחם לגחלים ועצים לאש הולך ומרתיח עד עלות הרתיחות מעלה מעלה וישפכו המים חוצה, כן הדבר הזה כי כל עוון ועוון שהאדם הולך ומוסיף הולך ומחמם דינו עד עלות רתיחת הדין, ומה עושה הוא יתברך לרשעים כהמן ובלשצר שנאמר אותו הפסוק עליו בחומם, שהוא בהחם דינם למען מלאות הסאה שירתיח, אשית את משתיהם שעושים בשמחתם על רעותם שמצירים את ישראל בתוך כף עונותם להרתיח חומם ולמלא סאתם, כן המן סמוך אל גזרתו הרעה אשר גזר על היהודים לאבדם היה מתעלס במשתה, ואם סיר עונותיו חם במשתה זה ירתיח, וזהו בחומם אשית את משתיהם.

הנה ראוי לשים לב מה זה היה כי לא קרא המלך את אסתר המלכה במשתה הראשון, ובמשתה השני אמר מה שאלתך אסתר המלכה.

אך לזה נשים לב גם על לשון הכתוב כי במשתה הראשון נאמר **יבא המלך והמן אל המשתה אשר עשיתי לו**, ולא אמרה להם. ובשני אמרה **אעשה להם**.

וזה בשום לב אל מאמר אסתר באומרה **גם אני ונערוטי אצום כן**, ואיך עשתה משתה ביום השלישי והיא בתענית.

אמנם היא דקדקה במאמרה (ד) **יבא המלך וכו' אל המשתה אשר עשיתי לו**, כלומר ולא לי, לכן **יבוא המלך** לאכול עמו שלא יאכל לבדו. ועל כן בשמוע המלך נתעצב אל לבו באומרו האם להמן בלבד עשתה משתה ואני אבוא להיטפל בלבד כדי שלא יאכל לבדו. על כן אמר **מהרו את המן לעשות את דבר אסתר** ולא אמר את דבר אסתר המלכה.

וכן בדברו עמה במשתה היין לא אמר מה שאלתך אסתר המלכה, כי אם **מה שאלתך וינתן לך**. לכן בראותה כך, על המשתה השני אמרה (ח) **יבוא המלך וכו' אל המשתה אשר אעשה להם** ולא לו כבתחילה.

וגם על כי **בשני** כבר עברו הצומות, על כן גם על זה אמרה **להם**, כי העושה משתה לזולת אינו דרך ארץ שיאכל מי שנעשה בשבילו בלבד. על כן **בראשון** אמרה **אשר עשיתי לו** כדי שהאוכל עמו יהיה המלך, אך עתה שהיא גם היא אוכלת אמרה **אשר אעשה להם** והיא תאכל עימם כמדובר, שהמשתה הנעשה בשביל אחד או שנים דרך ארץ הוא שיאכל גם המזמין עימם כנודע. וזהו **שבשני** נאמר **לשתות עם אסתר המלכה** ולא בראשון.

וכן במאמר המן באומרו (יב) **אף לא הביאה אסתר וכו' וגם למחר אני קרוא לה**, שלא אמר קרוא להם כי אם בשני אך בראשון אמר **הביאה**, כי לא אכלה היא רק בשני, אלא שבראשון הביאה אותו לאכול עם המלך כאילו המלך הוא המזמין ויאכל עמו, והיא הביאתה עם המלך. ובכן בראות המלך שבשני אמרה **אל המשתה אשר אעשה להם**, קראה **אסתר המלכה** מה שאין כן בראשון שנגעה בכבודו.

ט וַיֵּצֵא הַמֶּן בַּיּוֹם הַהוּא שְׂמֵחַ וטוֹב לֵב וְכִרְאוֹת- הַמֶּן אֶת-מֶרְדֳּכַי בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְלֹא-קֵם וְלֹא- זָע מִמֶּנּוּ וַיִּמְלֹא הַמֶּן עַל-מֶרְדֳּכַי חֲמָה :
י וַיִּתְּאֶפֶק הַמֶּן וַיְבֹא אֶל-בֵּיתוֹ וַיִּשְׁלַח וַיֵּבֵא אֶת-אֶהֱבִיּוֹ וְאֶת-זָרְשָׁא אִשְׁתּוֹ :

הנה אומרו **טוב לב** יראה מיותר אחר אומרו **שמח**. אמנם הורה סמיית עיני לבו אשר סמאו השם יתברך, כי הלא אם היה זולתו שיקרנו כמקרה ההוא גם כי **יצא שמח** מהמשתה לא יצא טוב לב, כי הלא יהיה לבו נוקפו נדון בקרבו באומרו מה היום מיומיים שזימנתי המלכה עם המלך הלא דבר הוא, ומה גם כי גם בעיני המלך יפלא סיבת המשתה **ויאמר אליה מה שאלתך וכו'**, ומי פתי יסור לא יתן אלא לבו מעין המאורע שבימים ההם ובעת ההיא אחרי **שלוח ספרים אל כל מדינות המלך להשמיד וכו'** קרוב הדבר לחשוב מחשבות אולי היא יהודית ואליה נוגע הדבר. ולא שת לבו לזאת, כי מאת

ה' הייתה סיבה. וזהו **ויצא המן וכו' שמח וטוב לב** שלא היה לבו נוקפו כאמור. וגם הוא כמעשה הרשעים שהם ברשות לבם כנודע מרבותינו ז"ל (**בראשית רבה** לד יא). וזהו אומרו **וטוב לב**, שהיה טוב בלתי מרגיש מפאת הלב המטעה אותו, והוא אינו חי שיתן אל לבו.

וכאשר נתמלא **המן על מרדכי חמה** הנה יראה שב על קיאו, כי הלא זה הדבר אשר עליו כעס מתחלה **ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי** לבדו ופעל ועשה הגזירה הגדולה ההיא, ומה זה עתה שב אחרי עשות אשר זמם על הדבר, ומה לו עוד לעצבים.

וגם ראוי לשים לב בלשון הכתוב באומרו **וימלא המן על מרדכי חמה** ולמעלה אמר **וימלא המן חמה**.

ועוד למה בזה שם פניו להנקם ממרדכי לבדו ולא שת לבו על כבודו לבוז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו.

אך לזה נשים לב אל שינוי לשון הכתובים, כי למעלה (פרק ב) נאמר **ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה**, וכן **וירא המן כי אין מרדכי כורע וכו'**, ופה נאמר **ולא קם ולא זע ממנו**.

אך הנה אין ספק כי העבודה המתייחסת אל מי שהוא אלוה הלא הוא כריעה והשתחויה, אך אשר הוא אדם ולא אל, אם שר וגדול הוא יקומו לפניו ולא יכרעו ויפולו. והנה מתחילה מה שנמנע מרדכי מלעשות להמן הוא כריעה והשתחויה, שהם דברים המיוחדים לאלוה. ומה גם לרבותינו ז"ל (**אסתר רבה** ו ד) שהיה צלם בחיקו.

או על דרך הפשט, לבלתי עשות לאויב ה' פעולת הכנעה הבלתי נעשית זולתי לאשר הוא אלוה או מלך. אך אמנם בעוברו לפניו **ומרדכי יושב**, אפשר לא נמנע מלקום מפניו כאשר יקום איש מפני פוטר ומושל ומפני כבוד המלוכה, על כן מה שקצף המן מתחילה לא היה רק על אשר לא **יכרע ולא ישתחוה**, ועל אשר הגיד **מרדכי אשר הוא יהודי** ואחת דתו דת משה וישראל להמית את הכורע ומשתחוה לפני עבודה זרה, על כן **ויבז בעיניו לשלוח יד וכו'**, והטעם כי הגידו לו את עם **מרדכי**, באומרו כי על כן אשר הוא יהודי גדול הוא מהמן על פי גזרת דתם, על כן **בקש להשמיד את כל היהודים בעלי הדת ההוא**.

אמנם אחרי ראות מרדכי כי ה' עמו, ותחל רוח ה' להיות עם אסתר למצוא חן בעיני המלך, ופחים טמנה לו, וגם אשר נתבשר על ידי אליהו והתינוקות כמאמרם ז"ל (**אסתר רבה** ז יז - יח) כנזכר למעלה, מאז לא לבד היה נמנע מרדכי מכרוע ומהשתחוות, כי אם גם **לא היה קם ולא זע ממנו**, שאין זה על דבר הצלם רק להיות בזוי מאד בעיניו מצד עצמו. אז אמר אין דבר זה תלוי בדת משה וישראל ככריעה והשתחויה שאתקומם על כל היהודים בעלי הדת ההוא, כי אין זה תלוי בדת כי אם בגאות מרדכי, על כן **וימלא המן על מרדכי חמה** עליו בפרטות, ולא נחה דעתו על אשר פעל ועשה על כל היהודים, כי זה היה דבר פרטי שנתהווה כעת.

**יִא וִיסְפֹר לָהֶם הַמֶּן אֶת-כְּבוֹד עֲשָׂרוֹ וְרֹב בְּנָיו וְאֶת- כָּל-אֲשֶׁר גָּדְלוֹ הַמֶּלֶךְ וְאֶת אֲשֶׁר נָשְׂאוֹ
עַל-הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ :**
**יֵב וַיֹּאמֶר הַמֶּן אִף לֹא-הִב־יָאָה- אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עִם-הַמֶּלֶךְ אֶל-הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר-עָשְׂתָה כִּי אִם-
אוֹתִי וְגַם-לְמַחֵר אֲנִי קְרוֹא-לָהּ עִם-הַמֶּלֶךְ :**
יֵג וְכָל-זֶה אֵינְנוֹ שׁוֹה לִי בְּכָל-עֵת אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה אֶת-מֶרְדֵּכִי הַיְּהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ :

מה שהניעו לספר כעת מעלותיו באומרו **ויאמר** באמצע דבריו כמתחיל ענין מיוחד, יהיה, כי חשש פן יאמרו אליו מה זה מהרת לתבוע עלבונך ולבלתי המתין עד י"ג לאדר כימי מועד אשר בחרת על כל היהודים, ויהי נא מרדכי כאחד מהם. על כן הקדים **ויספר להם את כל** הגדולות אשר לו, כי רמות ורבות משמחי לב הנה, והכל **איננו שווה** לו וכאפס ותהו נחשבו לפניו **בכל עת אשר הוא רואה את מרדכי וכו'.** וזהו **ויספר וכו' וכל זה איננו וכו',** לומר לא על נקמת מרדכי אני עושה כי אם לטעום טעם ועריבות כל גדולתי, כי הלא כל הטובה אשר לי נאבד ממני **בכל עת אשר אני רואה וכו'.** כי נמצאו כל המעלות והגדולות בטלים ונהפכים לאבל, ומי יעצור כח לסבול דבר כזה לבלתי ההנות מכל מעלותיו.

ושיעור הדברים אשר כלל בגדולות כאשר **סיפר את רוב עושרו וכו',** הוא, כי הדברים משמחי לב איש, הלא המה:

אחד העושר,

שנית הבנים,

שלישית הגדולה היותו רם ונשא,

אשר לא יקנא מאיש כערכו, ואיש אשר אלה לו לא ידאג, ואם תתרגש לו דאגה מאבד טובה הרבה שלא יערבו לו כל טובותיו אלה. וזהו **ויספר וכו'** לומר הלא כל הדברים המשמחים לבות בני אדם לא יעברו ממני, ולמה אעצור כח להיות באלה מרבה דאגה, כי הלא העושר כמוס עמדי הון עתק, וזהו **את רוב עושרו.**

וגם השנית לא נעדר ממני, וזהו **ואת רוב בניו.** וגם לא אקנא אם גדול ממני כי איננו גדול במלכות ממני, וזהו **ואת אשר גדלו המלך על כל השרים וכו'** כנזכר למעלה, וזהו **וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו.** ואם כן למה אסבול **שכל זה איננו שוה לי.** וגם שיתבטל עצבוני זה אחר אחד עשר חדש במלאת ימי גזרת הרעה, ולו היה הדבר פעם או שנים בכל האחד עשר חדש החרשתי, אך הוא **בכל עת אשר אני רואה וכו'.**

ולבל יאמרו אליו הלא מאז סבלת שלא יכרע ולא ישתחוה והיית מקווה עד יום נקם ההוא י"ג לחדש אדר, ותתאפק להחריש עד היום ההוא כי אז תעשה בו ובעמו כטוב בעיניך, לזה אמר **יושב בשער המלך**, כלומר זאת רעתי כי **מרדכי** נגע עד לבי כי אראה אותו **יושב בשער המלך**, כי מתחילה גם שלא יכרע ולא ישתחוה הלא היה קם מלפני, אך עתה הוא **יושב בשער המלך**, יושב במקומו **ולא קם**, ולכן כלכל לא אוכל.

ומפני שלא יבצר ממנו היות הכרה למרדכי עם אסתר עם שלא ידע מה הוא לה, ומה גם לרבותינו ז"ל (**אסתר רבה** ו' יב) שבכל יום היה מדבר עמה ושואל על טהרתה ואת שלום **אסתר ומה יעשה בה**, לכן היה מקום יאמרו לו אולי זרוע ואל לו מהמלכה, שעל כן ערב לבו לבזות אותך, לא כן הוא, כי **הלא אף לא הביאה אל המשתה כי אם אותי** לבדי, כלומר שאם היה חשוב מרדכי לפניה כמוני היה גם הוא קרוא לה עמי, אך לא קרא כי אם אותי, ועל כן לא אמר והמלכה קראתני אל המשתה אשר עשתה כי אם **לא הביאה וכו' כי אם אותי**, כלומר לי ולא לו.

ושמא תאמרו כי אולי אין תוכה כברה ומי יודע אם פחים טמנה לי, לא יתכן כי הלא **גם למחר אני קרוא לה עם המלך** ואם רעה בלבבה לא האריכה עד למחר. ואחר כן גילה כל תוקף דאגתו באומרו **וכל זה איננו שוה וכו'.** ולהיות שאומרו **אף לא הביאה וכו'** נאמר כדי לתקן מה שאפשר להשיב לו נגד כוונת אמרתו, על כן נאמר **ויאמר המן** באמצע הענין, להורות שהיא אמירה כמעט בפני עצמה ואינו גמר הקודם, רק כמשיב על האפשרי לסתור הקודם ויתקנהו.

או יאמר אף לא וכו', למה שכתבנו כי במשתה הראשון לא אכלה אסתר כי הייתה בצום נפשה, ועל כן היה מקום יאמרו לו הלא המלכה פחים טומנת לך כי הזמינה אותך והיא לא אכלה, אך יורה כי יהודית היא ולא תאכל ותשתה חלב זבחי המלך ויין נסכו, לזה אמר **אף לא הביאה וכו'** לומר גם שיש לפקפק בזה הנה מצד אחר יש ראייה כי הלא **לא הביאה כי אם אותי** יראה שטוב לבה עמדי, גם שהוא **אל המשתה אשר עשתה**, כלומר שלא היה בו רק עשייה ולא אכילה. ואם על זה יש לחוש על שלא אכלה, הלא **וגם למחר אני קרוא לה** ממש, שאוכל עמה, וזהו אומרו **לה** ולא אמר קראתני עם המלך.

והוא מאמרנו למעלה כי **בראשון** אמרה **אל המשתה אשר עשיתי לו**, ובשנית אמרה **אעשה להם**, כי **בראשון** עשתה להמן ויאכל עמו המלך, אך **השנית** שעושה **לשניהם** תאכל היא **עימהם** שאינו דרך ארץ לאכול הקרואים לבדם ולא המזמין אותם עימהם.

יֵד וְתֹאמַר לוֹ- זָרַשׁ אִשְׁתּוֹ וְכָל-אֹהֲבָיו יַעֲשׂוּ-עֵץ גְּבוּהַ חֲמִשִּׁים אַמָּה וּבִבְקָר אָמַר לַמֶּלֶךְ וַיִּתְּלוּ אֶת-מֶרְדֵּכִי עָלָיו וּבֹא-עִם-הַמֶּלֶךְ אֶל-הַמִּשְׁתָּה שְׂמֵחַ וַיֵּיטֵב הַדָּבָר לִפְנֵי הָמֶן וַיַּעַשׂ הָעֵץ:

טעם העשות העץ גבוה חמשים אמה לא פורש בדברי רבותינו ז"ל זולתי היות המידה שווה למדת המן ובניו זה תחת זה עם האוירים הראויים לתת בין איש ובין אחיו. ועדיין צריך לתת טוב טעם ודעת אל **זרש אשתו ולכל אוהביו** מה ראו על ככה לצוות על המן **יעשו עץ גבוה חמשים אמה**, כי לא על מידת בעלה ובניה כיוונה בודאי, וגם לא במקרה היה השיעור ההוא. **ועוד מה ראו אוהביו וזרש אשתו** ליעצו יעשה העץ בביתו ובחומותיו. אמנם המה ראו שני דברים:

אחד כי גדול מרדכי ליהודים ויעמוד לו זכותו כאשר קרה לדניאל וחברו, **שנית** למה שכל מעשיהם היו באצטגנינות גדול כענין הפלת הפור לחדשים ושבועות וימים, בכלל הדבר ההוא כי יעלה מרדכי על בית המן כאשר היה כי **ותשם אסתר את מרדכי על בית המן**.

על כן על הראשון התחכמו לו לצרף חמשים כחות הטומאה אשר לעומת חמשים שערי הקדושה, להתגבר נגד מרדכי אולי יוכלו לו, ולכן עשו העץ בלהטיהם כן בחשוב מחשבות על פי כוונותיהם בעשותו המן להכניעו תחתיהם, ולולי ה' היה לו נלכד בשחיתותם.

ובכלל הדבר הזה מצאנו ראינו טוב טעם אל הליכת המן בעוד לילה **לאמר למלך לתלות את מרדכי** ולא המתין עד עלות השחר, אך להיות מתחזק בכחות טומאתו הלך בעת שליטת שרו יהיה לו עזר כנגדו, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** עו ב, **זוהר** ח"א קע ב) כי על כן שרו של עשו אמר ליעקב **שלחני כי עלה השחר** כלומר כי מעתה לא תהיה תפארתך אם תוכל לי כי עבר זמן שליטתי.

ועל השנית יעצוהו לעשות העץ בביתו לנכות במעלת העץ בביתו במעלה הראוי לבוא לו בבית ההוא כהיפך החלום שחלם שתולים אותו שהוא הוראת מעלה.

ואמרו **ובבקר אמור למלך וכו'** נתנו טעם אל היות בבקר השכם ואמרו **ובא עם המלך אל המשתה שמח**, כלומר הנה גם אחר כך תוכל עשוהו, אך טוב הדבר יהיה בבקר למען בהגיע עת משתה המלך והמלכה לא (תפחיד) [תפחית] עריבות ושמחה היות קרוא לה עם המלך מדאגה מדבר ראותך את מרדכי היהודי יושב בשער המלך ותלך עצב, רק יתלו אותו בבקר, ובזה **ובא עם המלך אל המשתה שמח** ולא בעצבות רוח. והורה איך שנאה מקלקלת השורה כי הם אמרו לו **יעשו עץ וכו'** שהוא על ידי אחרים, ונפשו אותה **ויעש** על ידי עצמו, וזה **וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ** שעשאו בעצמו, ומה' יצא הדבר שיפול בשחת יפעל.

פרק ו

א בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את-ספר הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך :
 ב וימצא כתוב אשר- הגיד מרדכי על-בגתנא ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף אשר בקשו לשלח יד במלך אחשוורוש :

(א) בלילה ההוא וכו'.

הנה יצדקו וינעמו האומרים מרבתינו ז"ל (מגילה טו ב) כי בלילה ההוא רעיונו על משכבו סליקו, אומר בלבו מי יודע אם אסתר תסתיר עצה עם המן ועלי יתלחשו, ויאכלו וישתו מאהבה מסותרת, וכורים שוחה ללכדני, ואנכי לא ידעתי. ותדד שנתו מעיניו, אמר בלבו מה זה כי אין גולה את אוזני. וזאת השיב אל לבו אולי מבלתי הייתי גומל טובה תחת טובה אין חולה מעבדי עלי ואין גולה את אוזני. על כן ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים לדרוש ולראות אם הטיב איש עמו או גלה סודו ולא השיב לו גמולו ועל כן ימאן איש מהיות מגלה סוד.

ובכלל דבריהם הוא כי עתה ישלם גמול אל אשר ימצא גלה סודו, וישמע השומע, ואשר ידע דבר סתר אסתר והמן אז ידלג כאיל להגיד דבר, ובדרך הזה נמשך מקראות שאחרי זה כאשר יבוא בס"ד.

ולבוא אל הביאור נשים לב אל שנותו את טעמו, כי למעלה נאמר ויבוקש הדבר וימצא ויכתב בספר דברי הימים, ולא נאמר בספר הזכרונות דברי הימים כאשר נאמר פה. ועוד אומרו ויהיו נקראים בפתח הוי"ו, שמורה שכבר קראו כל הזכרונות, ואיך אחרי כן (ב) וימצא כתוב.

ועוד מה זה היה שלא נמצא כתוב הגדת אסתר, כאשר היה מהראוי, כי מהראוי היה יכתב אשר הגידה אסתר למלך בשם מרדכי.

גם מלשון אומרו וימצא כתוב, יורה, כי זה הלשון הוא הנמצא כתוב בספר, ולא יתכן יכתב רק מעשה שהיה כאשר היה כסדרו, איך היו מתלחשים שני הסריסים ושם נמצא איש יהודי ויגד לאסתר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי ויבוקש הדבר וכו', ולא הקיצור הנמרץ ההוא אשר הגיד מרדכי וכו'.

אך יאמר, ראו נא גדולת השגחתו יתברך כי רבה היא מאד, כי הלא **בלילה ההוא** הוא הלילה שהיו ישראל בשינת רעבון צומותיהם המעבירים שינה, הפך המלך שקם ממשטה היין המפיל חבלי שינה, ואף על פי כן **נדדה שנת המלך** לבדו. וזה יאמר בלשון **נדדה** לומר כי שינה הייתה לו בטבע כי אם שנדדה ממנו בהשגחתו יתברך. והיה בלבו כאש בוערה על העדר הגלה סוד אסתר והמן. **ויאמר להביא וכו'** לדרוש היש עושה טוב אל המלך ולא שלם לו גמולו כמדובר.

והנה דרך מלכים גדולים כמוהו ליכתב **ספר דברי הימים** לפניו מכל אשר יקרנו יום יום. והנה למלך גדול שגדלו ורבו קורותיו יגדל ספר דברי הימים אשר לו עד גדר יעף ויגע איש עד אשר ימצא אחד מהפרטים אשר בו בקרב רבים מאד אשר שם, ומה גם אם מעט וקצר ענין מבוקשו שנשמט בין רבי הכמות מעיני הקורא בו, ועל כן דרך המלך לעשות ספר קצר שהוא מפתחות לספר דברי הימים, והוא יקרא **ספר הזכרונות של דברי הימים**, והיה כל מבקש דבר קטן או גדול יקרא מעל ספר הזכרונות ולא יבצר ממנו ממצא חפצו כמו רגע, וממנו יראה איה מקום כבודו בספר דברי הימים.

והנה הדבר הלז הנכתב **בספר דברי הימים** כנזכר למעלה באורך מעשה שהיה כאשר היה, אך **בספר הזכרונות של דברי הימים** למען יאונה לידו קל מהר זיכרון טוב כל הנעשה, קנצי למלין למען ירוץ קורא בו, על כן אמר **להביא את ספר הזכרונות** למען ימצא בו טוב מבוקשו בנקלה. ואחשוב כי למה שספר דברי הימים בעצמו מצוי לפני המלך יום יום למען הכתיב בו כל אשר יקרה דבר יום ביומו, כמאמר הכתוב למעלה **ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך**, שיורה כי שם נכתב ושם היה, ועל כן לבל נקשה ונאמר מה זה אומר **להביא את ספר וכו'**, והלא ספר דברי הימים הוא לפני המלך, על כן אמר כי מה שאמר **להביא** הוא **את ספר הזכרונות של דברי הימים** - הוא ספר המפתחות וזהו את ספר הזכרונות של דברי הימים - הטעם כי הלא דברי הימים הזה שהזכרתי **ויהיו כבר נקראים לפני המלך** ולא נמצא כתוב בו דבר כי נשמט מהקורא בקרב עניינים אין מספר כי ספר גדול הוא, ומה גם לרבותינו ז"ל (מגילה טו ב) שהיה סופר המלך משמיט הדבר כי ילידי המן היו (**אסתר רבה פתיחתא ה**), על כן הוצרך **להביא את ספר הזכרונות** הקצר כי שם לא ישמט ממנו ועל ידי כן **וימצא כתוב**, מה שאין כן בספר דברי הימים הארוך הנזכר שהיה נשמט ולא נמצא.

עוד יכוון על פי הדבר הזה לומר שעל ידי בקשו **בספר זכרונות** ולא בספר דברי הימים, לא נמצא כתוב **ותאמר אסתר בשם מרדכי** כאשר היה בספר דברי הימים עצמו כל המשך המעשה איך אמר מרדכי לאסתר ואסתר למלך, אך **בספר הזכרונות** שהיה בקיצור נמרץ לא נזכר רק התחלת הענין והמכוון בלבד, כי **הגיד מרדכי על בגתנא וכו'** ולא מה שהיה בינתיים

שמרדכי הגיד לאסתר ואסתר למלך, והאלוהים עשה למען יעשה עיקר החזיק הטובה למרדכי כעת לבל תיזכר לפניו אסתר, ומה גם למה שכתבנו לעיל שלא החזיק טובה למרדכי בשעת מעשה על כי לא הגיד הוא למלך ואילו שתקה אסתר היה המלך מסתכן, על כן מה' יצא ממה שאמר **אשר הגיד מרדכי** סתם.

ועוד שנית שמלשון הספר ההוא יובן שכל ישעו וכל חפץ מרדכי היה להציל ממות נפש המלך כי כן נראה המשך הלשון כי **הגיד וכו'** וטעם הגדתו היה **על אשר בקשו לשלוח יד במלך אחשורוש**, ועל כן התעורר לומר **מה נעשה יקר וכו'** כאשר נבאר בס"ד. והיותו אומר **ספר הזכרונות** הוא ספר מפתחות של דברי הימים מורה באצבע לשון הכתוב **אשר הגיד וכו'**, שהוא טבע לשון מפתח, לומר, **אשר הגיד מרדכי וכו'** הוא בחלק וסימן פלוני של דברי הימים, ואינו כלשון בספר המאורע, רק כמספר זכרון מה שמפורש באורך במקום אחר.

עוד יכוון באומרו **וימצא כתוב**, בשום לב אל אומרו כה **בגתנא** באל"ף. והנה שמעתי אומר שהכתיבו הסופר כן - ומה גם אם היו ילידי המן - בגתן או תרש, ושהכוונה הייתה למען יחשוב הקורא בו כי היה הדבר מסופק אם היה המגיד **מרדכי על בגתן**, או אם היה תרש המגיד הדבר. והנה קשה מאד כי נודע היה כי תרש היה אחד משניהם ואיך יהיה הוא המגיד. וגם איך היה אומר **אשר בקשו** לשון רבים אם על בגתן לבדו היה הדבר ותרש היה המגיד אל אחשורוש, כי הן אמת כי סופרי המלך זייפו למעט בזכות מרדכי.

אמנם היה עם לבבם להורות שלא הייתה טובת מרדכי שלמה, שעם ששניהם **בקשו לשלוח יד במלך** לא הגיד מרדכי רק על אחד מהם על בגתן או על תרש אך על השני הגיד זולתו, באופן שהיה נכתב בגתן או תרש, והאלוהים עשה ככל נפלאותיו ולא נמצא כתוב רק **בגתנא ותרש**, כי מה' יצא הדבר להפריד בין האל"ף והו"ו, ולעשות מהנן פשוטה נון כפופה, וזה שאמר **וימצא כתוב** כי מציאה חדשה הייתה ולא ככתבה וכלשונה שנכתב מתחילה בגתן או תרש רק **בגתנא ותרש**.

או יאמר נמשך אל אומרו **ויהיו נקראים לפני המלך**, דרך המלך לצוות על איש מסופרי המלך יקרא בספר נוכח המלך והוא שומע ובוטח בסופר בל ישמיט דבר, כי אימת המלך עליו, אך לא יתן בספר עינו להביט במכתב אם ישמיט או יהיה בודה מלבו, אמר כי לא בטח המלך בסופר רק **ויהיו נקראים** על ידי אחר אך **לפני המלך**, שבפיו יקרא הסופר והמלך רואה בספר שלפניו, ועל ידי כן **וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי** שאילו לא היה כן לא נמצא, כי היו מטמינים הדבר כמאמרם ז"ל (מגילה טו ב) שהיו משתדלים להסתיר הדבר בכל מאמצי כח.

ג ויאמר המלך מה-נעשה יקר וגדולה למרדכי על-זה ויאמרו נערי המלך משרתיו לא-נעשה עמו דבר:
 ד ויאמר המלך מי בחצר והמן בא לחצר בית-המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את-מרדכי על-העץ אשר-הכין לו :
 ה ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן עמד בחצר ויאמר המלך יבוא :

(ג) ויאמר המלך וכו'.

הנה אומרו על זה, יראה יתור.

וגם בתשובת משרתיו מה ענין אומרו **עמו**, והיה די יאמר לא נעשה דבר. אמנם יאמר נמשך אל פסוק הקודם, והוא בהזכיר מה שכתבנו למעלה על אומרו **אחר הדברים האלה גדל המלך וכו'** איך תמשך גדולת המן מתליית בגתן ותרש, והוא כי המלך ראה והנה הגידה **אסתר למלך בשם מרדכי**, אז אמר המלך בלבו מי יודע אם בלב מרדכי היה להציל ממות נפשי כי לא יקרה נפשי בעיניו למה כי לא הגיד לי, ואפשר כמספר דברים הגיד דבר ולא לבו הלך למען אדע הדבר להציל את נפשי, על כן אמר בלבו אין לי להחזיק טובה בעצם זולתי לאסתר אשר הגידה לי, ועל כן איזה **יקר וגדולה** יצדק בה עודף על היות כתר מלכות בראשה, על כן אמר בלבו לעשות **יקר וגדולה** למסבב נישואיה הוא המן כי בעצתו נהרגה ושתי ותלקח אסתר, על כן הטיב אטיב עמו, וזהו **אחר הדברים האלה גדל המלך את המן**.

והנה כעת האלוהים אנה ליד המלך ימצא כתוב דבר מורה באצבע כי כל כוונת מרדכי הייתה להנאת המלך, כי הלא לא נמצא כתוב דרך הודעת המאורע שהגיד **מרדכי על בגתנא וכו'**, רק **אשר הגיד וכו' אשר בקשו וכו'**, שמשמעות הענין כמפרש כוונת מרדכי לומר **אשר הגיד מרדכי היה על אשר בקשו לשלוח יד**, כלומר כוונת אשר הגיד היה על **אשר בקשו לשלוח יד וכו'**, אז אמר בלבו כי על כן היה ראוי לעשות לו יקר וגדולה מה שלא חשבתי עד כה ועל כן נתתי **היקר וגדולה להמן**, היקר שציוה המלך **יכרעו וישתחוו לו**, וגם גדולה כי **שם את כסאו מעל כל השרים**. וזהו אומרו **מה נעשה יקר וגדולה למרדכי** כלומר הלא עם המן נעשו שתיהן, אך למרדכי מה נעשה כי הלא שתיהן יאותו לו **יקר וגדולה** על זה, כלומר על שנמצא כתוב שכיוון להנאתי.

או יאמר על זה לומר על דרך זה ביחוד, כי גם שהוא **יושב בשער המלך** שיש לו ישיבת מעלה, לא על זה היה, כי כבר היה **יושב בשער המלך** מאז.

ויאמרו נערי המלך משרתיו, לא הסופרים כי קרובי המן היו, רק **משרתיו**, לא נעשה עמו דבר, לומר עמו לא נעשה רק עם זולתו הוא המן, כמדובר, שעל מה שותאמר אסתר למלך וכו' גידל המלך את המן. ועדיין לזה היה מספיק יאמר לא נעשה לו דבר, מעין מאמר המלך באומרו מה נעשה יקר וגדולה למרדכי ולא אמר עם מרדכי, אך יכוון עוד כענין שם האיש אשר עשיתי עמו היום (רות ב יט), שהוא כי הנותן צדקה והמקבלה עושים זכות זה על ידי זה וזה על ידי זה (רות רבה ה ט) נמצאו זוכים זה עם זה, כן המטיב את חברו וחברו מחזיק לו טובה ומטיב לו, שכל אחד זוכה עם חברו זה בהטיבו וזה בבלתי היותו כפוי טובה, וזהו לא נעשה עמו דבר, כי אחר שהטיב הוא, לא הטיבו עמו להיות זוכים זה עם זה.

עוד ירמוז באומרו דבר כלומר עמו לא נעשה דבר כי אם עם המן הוא דבר המלך ודתו שהיה להשמיד וכו', לרמוז למלך איך שלם רעה תחת טובה שמכר להשמיד וכו' את אשר דבר טוב על המלך.

(ד - ה) ויאמר המלך וכו'.

מהראוי יאמר ויבוא המן לחצר בית המלך ואחר כך יאמר ויאמר המלך מי בחצר, ולא יאמר תחילה שהרגיש המלך ביאתו ואחר כך יאמר והמן בא, כי אף אם נפרש והמן כבר בא מקודם טוב היה להביא דברים כסדרן והמן בא ואחר כך הרגיש בו המלך. וגם במאמרם הנה המן עומד בחצר יש יתור, כי מהראוי יאמרו המן, כמשיבים על שאלת המלך שאמר מי בחצר יענו ויאמרו הוא המן, ולמה האריכו לשונם לומר הנה המן עומד בחצר.

וגם מלת הנה בלתי צודקת.

ולזה נשים לב אל אומרו מי בחצר בנקודת הבי"ת בסגול ולא בפת"ח.

אמנם בשמוע המלך כי לא נעשה יקר למרדכי תמה ואמר מי בחצר, כלומר מי זה עומד בחצר מלך שר וגדול שלא ישגיח להטיב את הראוי להטיב, ואם המלך לא ישים לב הוא יזכרנו, על כן השיבו ואמרו הנה המן לפנינו כי בא, והוא העומד בחצר המלך בהעמדה ומעלה שעליו מוטל להשגיח בענייני המלך, והוא תשובה על אשר שאל מי בחצר.

או יאמר מי בחצר הלא אמרתם לא נעשה עמו דבר כלומר כי אם עם זולתו, מי בחצר כלומר מי בחצר המלך במעלה שהוא אשר אמרתם שאליו נעשה יקר וגדולה על זה, וה' אנה לידם והמן בא אז, ואמרו הנה המן, שהוא אשר אמרנו שנעשה עמו דבר והוא עומד בחצר כעת.

וראוי לדעת מה זה היה להמן יבוא בטרם בקר ולא המתין לבוא בכי טוב.

ואפשר זה שכיוון באומרו **אשר הכין לו**, שהוא מיותר, אך יאמר כמו שנתבאר למעלה כי על כן עשה העץ גבוה **חמשים אמה** לצרף בעשייתה כל חמשים כחות הטומאה למען יוכל לו כי קדוש הוא, על כן גם עתה הלך כפעם בפעם לקראת נחשים ונועץ לבוא טרם עלות השחר בזמן שליטת כח חיצונים כמאמרם ז"ל (**בראשית רבה** עו ב) על שר שלו ושל זקנו הוא סמאל שאמר ליעקב שלחני כי עלה השחר כלומר ולא תהיה תפארת של יעקב שיוכל לו אחר עבור זמן שליטתו, כן עשה המן למה שעל ידי הכנות כח הטומאה עשה העץ כן בטרם בקר בעת שיעזרוהו שרי כוחותיו בא, וזהו אומרו **והמן בא**.

ולמה בעוד לילה?

הלא הוא לאמר למלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו, כלומר, כי כאשר הכין העץ בהכנות כחותיו כן הוצרך להשכים בבקר לבוא אל המלך בעת ההוא שיגזור אומר ויקם לו, וזהו שלא אמר אשר עשה לו כי אם **אשר הכין לו** כי עשה הכנה להיות לו למרדכי.

וַיָּבֹא הָמָן וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ מֵה־לַּעֲשׂוֹת בְּאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ לְמִי יִחַפֵּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יָקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי :

ז וַיֹּאמֶר הָמָן אֶל־הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ :

ח וַיָּבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת אֲשֶׁר לְבִשׁ־בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְסוֹס אֲשֶׁר רָכַב עָלָיו הַמֶּלֶךְ וְאֲשֶׁר נָתַן כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרֹאשׁוֹ :

ט וְנָתַן הַלְבוּשׁ וְהַסּוֹס עַל־יַד־אִישׁ מִשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ הַפְּרָתִמִּים וְהַלְבִּשׁוּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ וְהִרְכִּבֵהוּ עַל־הַסּוֹס בְּרֹחוֹב הָעִיר וְקִרְאוּ לִפְנֵיו כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ :

י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן מֵהָר קַח אֶת־הַלְבוּשׁ וְאֶת־הַסּוֹס כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַעֲשֵׂה־כֵן לְמֶרְדֳּכָי הַיְּהוּדִי הַיֹּשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ אֶל־תִּפְּל דָּבָר מְכַל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ :

יא וַיִּקַּח הָמָן אֶת־הַלְבוּשׁ וְאֶת־הַסּוֹס וַיִּלְבֹּשׁ אֶת־מֶרְדֳּכָי וַיִּרְכִּיבֵהוּ בְּרֹחוֹב הָעִיר וַיִּקְרָא לִפְנֵיו כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ :

יב וַיֹּשֶׁב מֶרְדֳּכָי אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן נִדְּחָף אֶל־בֵּיתוֹ אֲבָל וְחִפּוֹי רָאשׁ :

(ו) ויבא המן וכו'.

ראוי לשים לב, מה זה היה לו לשאול מהמן יאמר לו **מה לעשות וכו'** ואחר כך לצוות עליו יעשה על ידו ויהי הוא כרוזא קרא בחיל **ככה יעשה לאיש וכו'**.

ועוד מה זה היה שטרם ישאל את פיו **מה לעשות באיש** לא אמר מה תבקש ומי הביאך הלום בטרם בקר?

אמנם הלא כתבנו כי כל ישעו וכל חפץ המלך היה מדאגה מדבר סתר אסתר והמן, כי לא ידע אם עליו יתלחשו, ועל כן ציוה **להביא את ספר הזכרונות** לדעת מי זה האיש גלה סוד המלך

ולא שלם לו גמול טוב שעל כן אין חולה מהם עליו ואין גולה את אוזנו, ולמען זאת בקש לשלם גמולו בראשו וחמשיתו יוסיף, למען יודע לעיני הכל כי גדול מגיד דבר סתר לפני המלך, למען אז ידלג כאיל אשר ידע שהסתר יסתיר אסתר והמן ויגלה סוד למלך.

על כן אמר בלבו אם אמרתי אשלם גמול יקר וגדולה למרדכי על זה ולא על ידי המן, כל זה איננו שווה שבגלל הדבר מי שעמד בסוד המלכה והמן יבוא ויגיד, כי הלא יהיה כמשיב ידו באומרו הלא אם נגד סריסי המלך יערב איש אל לבו לגלות סודם לא כן נגד המלכה ולא נגד המן אשר המלך שם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו, כי הלא ירוצו את גלגלתו, ומי האיש ירים את ידו ואת רגלו נגדם.

על כן התחכם המלך בשני דברים:

אחד, שהמעלה והיקר אשר יעשה למרדכי תהיה למעלה מיקר תפארת המן, ועל כן שאל לו **מה לעשות באיש וכו'** למען יעלה על רוחו שעליו ידבר המלך ויעדיף בשאלותו יקר למעלה מיקר תפארת גדולתו. ובגלל הדבר למען יעלה על רוחו שעליו יכוון לא אמר מה לעשות באיש אשר המלך חפץ בגדולתו, כי אם כה יאמר יעלה על רוחו שעל זולתו יכוון, אך בראותו שלא יזכיר גדולה אמר בלבו אין זה כי אם עלי כי הגדולה כבר ניתנה לי מעל כל השרים ולא אחסר רק יקר נוסף בלבד, באופן שישאל דבר נוסף על יקרו. ובלב המלך היה למען יודע לעיני הכל כי רם המגלה סוד לפני המלך מהמן אשר כסאו מעל כל השרים, ובזה היודע סוד המן והמלכה יבוא אל המלך ולא יירא, כי יאמר גדול אנכי ממנו.

שנית, כי גדולה מזו היה בלב המלך, והוא לעשות היקר על ידי המן שיהיה לו כנער משרת וכרוזא קרי בחיל לפניו **ככה וכו'** במקום רואים, כי אז יאמרו כל הרואים את כבוד מרדכי ואת אשר נקלה המן לעיניו, גדול כבוד מגלה סוד בעיני המלך הפלא ופלא, כי הלא איש אשר שם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו השפל ישפילו עד ארץ, יגיעו עד עפר, לפני מגיד דבר, ואז יחרץ רץ כצבי אשר ידע סוד המן והמלכה ויגידו ולא יירא מגדולת המן אם ידבר נגדו, כי הלא במה נחשב הוא לפני מגלה סוד המלך.

ובכלל הדבר הזה מצאנו ראינו טוב טעם ודעת אל בלתי שאול לו המלך בבואו לפניו לאמר מה זה מהרת לבוא בטרם בקר אל שער המלך מה תבקש. אמנם מה יצא הדבר פן יקצוף המלך על אסתר המלכה קצף רב קצף, כי הלא בהישמע דבר המן כי בא לתלות את מרדכי ולב מלך נמס בתוך מעיו על כי אין מגיד אף אין משמיע עצת המן והמלכה, ועל כן בקש לכבד את מרדכי מגיד דבר המלך למען ממנו יראו וכן יעשו היודעים עצת המלכה והמן, ואם כן איפה כשמוע המלך כי בא המן לתלות את מרדכי אז תבער בו חמתו ואמור יאמר אין זה כי

אם רוע לב המלכה והמן ועלי יתלחשו, כי הלא לבל יוגד לי מבקשים נפש מגלה סוד מנאצי, לבל יבוא איש לגלות מסתוריהם, ויעשה רעה פתע פתאום גם על אסתר ישלח ידו טרם יודע אליו אמיתת הדבר כי מלך פתאומי היה, על כן ה' צבאות יעץ טרם יענה המן יהיה המלך פותח פיו לשאול לו לאמר **מה לעשות באיש וכו'**, ולא נודע אליו שעץ עשה למרדכי בביתו, עד אשר ידע כי לא הייתה יד המלכה עם המן כי נהפוך הוא כי שנאתו תכלית שנאה באומרה אליו **כי נמכרנו וכו' המן הרע הזה**, אז ביודעו שעשה העץ לא היה קצף רק על המן לבדו.

ונשוב אל התכת הכתוב אמר (ו) למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני.

ראוי לשים לב אל היות מלת **יותר** מלרע, שיורה שאין פירושו שיותר חפץ בכבודו מבכבוד זולתו, כי אם שחוזר אל היקר ואומר **למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר**, כלומר מיותר וגדוש.

ועוד כי משמעות **ממני** כאומר יותר ממני, כמה דאת אמר הטובה ממנה, **לרעך הטוב ממך. ואם כן אומרו יותר** הוא מיותר.

אך הוא כמפורש. והענין, כי **אמר המן בלבו** מה ראה על ככה לשאול את פי מה לעשות באיש וכו' ולא עשה מעצמו, או ישאל את זולתי.

אמנם אין ספק כי מה שיראה יקר בעיני לפי גדולתי בהושם כסאי מעל כל השרים הוא יקר גדול הערך מאשר יראה יקר וכבוד לבלתי גדול כמוני, ועל כן אין זה כי אם שבלב מלך לעשות יקר של יתרון גדול, על כן אמר בלבו הלא לפי ערך המקבל יאות לו הכבוד, כי על כן אמרו רבותינו ז"ל (מגילה טז א) שאמר המן למלך באומרו **שיעשה כן למרדכי היהודי** שדי לו במעלה קטנה, והשיב לו המלך **אל תפל דבר**, ואם כן היקר הגדול אשר אני חושב שבלב המלך לעשות אין ראוי אל זולתי, כי **למי יחפוץ המלך לעשות יקר** שיהיה **יותר** שהוא של יתרון גדול **ממני**. על כן גזר בשכלו כי עליו יכוון, ועל כן עלה במעלות גדולות גם לפי גדולת עצמו, לרכוב על סוסו של המלך וללבוש לבושו, שכמעט אין למעלה מזה רק הכסא.

(ז) ויאמר המן אל המלך איש אשר המלך וכו'.

הנה פסוק זה אין לתשובתו צורך בו כלל, ומהראוי יתחיל **ויאמר יביאו לבוש מלכות וכו'**, ולמה זה חזר לומר **איש אשר המלך חפץ ביקרו**, והוסיף **בדבר המלך**.

ועוד שהוא בלתי נמשך אל מה שאחריו, שאילו היה אומר למי שהמלך חפץ ביקרו יביאו לבוש וכו' היה נכון, אך אומרו **יביאו** אינו חוזר אל האיש הנזכר רק אל הזולת מביא הלבוש.

אמנם לזה נדקדק בטעם זקף גדול שבמלת איש, בין באיש שהזכיר המלך באומרו **מה לעשות באיש**, בין במאמר המן באומרו **איש אשר המלך וכו'**. אך הנה גם התיבה כולה מיותרת שיכול היה לומר מה לעשות במי שהמלך חפץ ביקרו.

אכן כוונת המלך לרמוז לו כי על חשוב בעצם הוא מכוון למען יטעה בעצמו, וזהו אומרו **באיש**, שזולת כי מלת איש תורה חשיבות ככל אנשים שבמקרא, גם רמוז בטעם הגבהת קול להורות על איש רשום בעל מעלה גדולה, על כן חשב שעל עצמו דיבר. ועם כל זה להחזיק הדבר חזר ואמר **איש אשר המלך וכו'**, כלומר כדברך כן הוא כי איש הוא אשר המלך חפץ ביקרו, ועל חשוב מאד תדבר. וזהו שגם בזה טעם כטעם שבמלת **באיש** שאמר המלך.

עוד יתכן על דרך זה במה שידענו מרבתינו ז"ל (מגילה יב א) כי שנים נקראו **איש** במגלה זו, **מרדכי והמן**, ועליהם נאמר **כרצון איש ואיש**, והמלך כוון על **מרדכי** באומרו **באיש אשר וכו'**. ואפשר בתמיהתו רמז שלא יתכן יחפוץ המלך ביקר מרדכי מביקר המן באומרו **למי יחפוץ וכו'**, ועל כן חזר ואמר **איש אשר וכו'**, לומר שכבר הוא איש חשוב מאוד - כרמז הטעם שבו - **אשר המלך חפץ ביקרו**, ושעל סמך זה הוא אומר **יביאו וכו'**.

(ח) **יביאו לבוש מלכות וכו'.**

הנה בזה נעמוד ונתבונן נפלאות אל, מה גדלו מעשיו והשגחתו יתברך בתכלית הפרטות מידה כנגד מידה, כי הלא כל איש חכם לב ישום וישרוק על ערלת לבב המן איך שם נפשו בכפו בהקשותו לשאול **יביאו לבוש מלכות וכו'**, והלא אחת דתו להמית הלוש לבושו של מלך או רוכב על סוסו, באופן כי בנפשו ידבר הדובר דבר רע ומר כדבר הרע הזה, ומה זה ערב אל לבו לדבר דבר כזה.

אמנם הנה להיעשות הכבוד ההוא בעצת המן ועל ידו, הנה כתבנו, כי אחשוורוש עשה בחכמה מהטעם הנזכר למעלה. אכן אלוהי עולם ה' לא מחשבותיו מחשבות בשר ודם, ומה' יצא הדבר שאול ישאל המלך להמן **מה לעשות באיש** ולהיעשות הכבוד ההוא מאתו בידו, לשלם לאיש כמעשהו, הלא הוא כי למה שעל ידי מה **שלא קם ולא זע** מרדכי לפני המן נתגלגל **שבקש המן להשמיד את כל היהודים עם מרדכי**, ושיצא יצוא קרוע בגדים בלבוש שק צועק מר בשוקים וברחובות כמפורש **ומרדכי ידע וכו' ויקרע וכו'**, על כן גמול אלוהים הוא בא ויתן בלב המלך לשאול מהמן **מה לעשות**, ויתן בפיו לענות כדברים ההם, ושידיו תבצענה כאשר גזר עליו המלך, לשלם לאיש כמעשהו, כי המן המבקש להשפיל את מרדכי לפניו נהפוך יהיה כי הוא יכנע לפני מרדכי כעבד לאדוניו.

ויועץ למלך יהיה, לשלם גמול פרי מעללי מרדכי בעולם הזה תחת אשר נכנע בגרמת המן הרע, הלא הוא. לעומת אשר לא השפיל קומתו לפני המן, על במותיו ידרוך, ומה גם למאמרם ז"ל (מגילה טז א) שעל גביו דרך לעלות על הסוס.

ולעומת אשר לבש שק,
יביאו לבוש מלכות וכו'.

ולעומת אשר רגלים רצת ותלא כאומרו ויצא ברחוב העיר,
על כן **וסוס אשר רכב וכו' וירכיבוהו ברחוב העיר.**

ולעומת האפר שבראשו כאומרו וילבש שק ואפר,
עתה נאמר **ואשר ניתן כתר מלכות בראשו.**

ולעומת צעקה גדולה ומרה ברחוב העיר,
עתה **ירכיבוהו ברחוב העיר** ושם **יקראו לפניו ככה יעשה לאיש.**

עוד שנית גדלה השגחתו יתברך, במה שלעומת כל הכנעותיו הגדילו, זולת קריעת בגדיו, כי הלא קרע בגדיו וילבש שק, והנה לעומת **השק לבש לבוש מלכות,** אך לעומת **קריעת בגדיו** לא נתייחד לו פרי תגמולו.

אמנם לזה נשים לב אל אומרם ז"ל (**אסתר רבה ח א**) בנימין גרם לקרוע אחיו שמלותם וכו', ולמה מכל מה שעשה לא בקשו מי גרם רק על הקריעה.
אך הוקשה לרבותינו ז"ל כי כל שאר דברים בעוד שלשה ימים פרע לו ה' גמולו, מה שאין כן בקריעת בגדיו. לכן אמרו כי בקרוע בגדיו פרע חוב זקנו בנימין כמאמרם ז"ל בנימין גרם שיקרעו אחיו שמלותם כמה דאת אמר: **וימצא הגביע באמתחת בנימין ויקרעו שמלותם** (בראשית מד יב - יג), יבוא מרדכי מבנימין ויקרע על ישראל. ואם כן איפה מה גמול יערכו לו במה שמשלם את נשיו.

עוד שנית הורה לנו הוא יתברך למוד נחמד ונעים לעבוד את ה', הלא הוא כי המתבזה לשם שמים משם תצמח מעלתו כי הלא מי ראה את מרדכי היושב בשער המלך וגדול היהודים **קרוע בגדים ולבוש שק ואפר ברחוב העיר צועק צעקה גדולה ומרה,** הלא נקלה לעיני עבדים ושפחות ואור פניו יפולן מן היום ההוא, ואדרבה נהפוך היה שבמקום ההוא נתעלה בעיני המלך וכל ההמון ויעבירו קול **ככה יעשה לאיש וכו'.**

ולבוא אל התכת הכתובים נשית לב אל מלת בו שהוא לבלי צורך.
ולא עוד אלא שמורה שהמלך היה לבוש אותו לבוש שלבש בו, שאם לא כן היה לו לומר שנתלבש בו המלך והייתה צודקת מלת בו.

וגם באומרו **ואשר ניתן כתר מלכות בראשו**, שאם הוא **שיביאו הסוס שניתן כתר מלכות** בראש המלך **כאשר רכב** עליו, מהראוי יאמר אשר רכב עליו המלך כאשר ניתן כתר מלכות בראשו, ואם הוא **שניתן כתר מלכות בראשו** של האיש אשר המלך חפץ ביקרו מהראוי יאמר וכתר מלכות, ויחזור אל אומרו **יביאו** בראש הפסוק, שבכלל מה שיביאו יהיה כתר מלכות. **ועוד** שלא הביא אחר כך כתר.

אמנם הנה על פסוק **צדק לבשתי וכו'** (איוב כט יד) אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** ח"ב רמז תתקיז) יש נאה ללבושו ואין לבושו נאה לו ויש לבושו נאה לו והוא אינו נאה ללבושו, אך בהיותם נאים זה לזה הוא מתלבש בלבוש והלבוש מתלבש בו. ועל דרך זה יאמר **אשר לבש בו המלך** שאם היה אומר אשר לבש המלך היה נראה שהלבוש קנה חשיבות שלבש אותו המלך, שהוא נאה ללבושו, ובאומרו מלת **בו** הוסיף שגם המלך נתלבש והתפאר **בו** כי הוא לבוש חשוב מאד שהיה לבושו נאה לו. ובחכמה קיצר, שבאומרו **אשר לבש** הוא שלבש המלך את הלבוש, ובאומרו **בו** הוא שגם **המלך** נתלבש בו, וזהו אומרו **בו המלך**.

ועל אומרו ואשר ניתן וכו' אמרו ז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פרק נ) כי המן אמר בתחילה להביא הכתר ואחר כך ראה פני המלך משתנים חזר ואמר הלבוש והסוס. ואחשוב כי היה נדון בקרבו, אומר בלבו אוי לי אם אומר שיביאו **כתר מלכות** אוי לי אם לא אומר, אם אומר אולי יקפיד ואחייב את ראשי למלך, ואם לא אומר אפסיד כבוד גדול. על כן עשה בערמה ואמר דברים היולניים שאם יקפיד לא יתפש ואם לא יקפיד ישתמש בתגא, והוא כי לא אמר וכתר מלכות, שמשמעו שגם יביאו כתר מלכות, וגם לא אמר אשר רכב עליו המלך כאשר ניתן כתר מלכות בראשו, רק **ואשר ניתן כתר מלכות בראשו** שאם לא יקפיד המלך אז יראה שמאיר פניו אליו, יאמר כי זה פירושו. **ואשר ניתן** כלומר שגם יביאו אשר ניתן, ופירש מה הוא הדבר שניתן והיכן ניתן, הדבר שניתן הוא **כתר מלכות**, והיכן ניתן **בראשו**, שהוא ראשו של מלך הנזכר. ואם בא להקפיד, יאמר כי יחזור אל הסוס, שיהיה **הסוס אשר רכב עליו** כשניתן **כתר מלכות בראשו**.

ואחר שהוציא הדבר מפיו ראה בפיו רעה, ושב ורפא לו באומרו **(ט) ונתון הלבוש והסוס**, שהוא מיותר והראוי יאמר ונתון אותם.

אך לתקן את אשר עוותו אמר **ונתון הלבוש והסוס**, לומר כי לא היה בכלל דבריו זולת שני אלה. ולהורות נתן אומרו **על יד איש משרי המלך**, למען יאמר בלבו אם על הסוס והלבוש להיותם של מלך אמר שלא ינתנו רק **על יד איש משרי המלך** ומה גם עתה כתר שלא חשב אנוש ינתן בשום פנים.

ושמא תאמר כי מה שאמרתי **על יד איש משרי המלך** הוא על דבר כבוד **האיש אשר המלך חפץ ביקרו** ולא על היות הלבוש והסוס של מלך, על כן אמר כי עיקר הפעולה שנעשית לאיש ההוא שהיא הלבשה והרכיבה לא **על יד איש משרי המלך** יעשו רק על ידי הזולת, וזהו **והלבישו והרכיבו** ולא אמר והלביש והרכיב, ואם כן אמור מעתה כי מה שינתן **על יד איש משרי המלך** אינו רק על דבר כבוד הלבוש והסוס למה שהם של מלך.

(י) **ויאמר המלך להמן וכו'.**

הנה הוא אמר **יביאו לבוש מלכות וסוס**, שההבאה תהיה על ידי מי שאינו משרי המלך הפרתמים באומרו **יביאו** סתם ובלשון רבים, אך אחרי כן ינתנו **ביד איש משרי המלך** עד רחוב העיר, וגם **ההלבשה וההרכבה** יהיו על ידי ירודים במעלה, וכן **הקריאה לפניו ככה יעשה לאיש**, כי אינו כבוד איש משרי המלך הפרתמים להלביש ולהרכיב ולעשות כרוז ברחוב העיר, על כן אמר לשון רבים **בהבאה והלבשה וההרכבה והקריאה**.

אמנם המלך למה שכונתו כנזכר למעלה למצוא מגלה סוד המלכה והמן שאין גולה את אזנו, אמר בלבו אם על ידי הזולת יעשה הכבוד הזה עדיין מאן ימאן איש אשר ידע סוד המלכה והמן מהגיד דבר, כי יאמר מי יכניס ראשו בין הרים גדולים כי אין המלכה והמן כבגתנא ותרש. על כן רצה להכניע את המן תחת המגלה סוד, כי עתה יאמרו כי במה נחשב המן שכסאו מעל כל השרים לפני מגלה סוד למלך. על כן אמר אל יביאו ירודים ממך הלבוש והסוס וניתן אותם על ירך למרדכי, כי אם **מהר קח** אותם בידך ממקומם, ויהיו **כאשר דברת** אשר לבש בו המלך ואשר רכב וכו', או כאשר דברת לומר הלא בכתר אמרת לשון מסופק כמדובר למעלה ולא נתברר דבורך, לכן איני אומר רק כאשר דברת כי אתה ידעת ענין דיבורך. וגם **ההלבשה וההרכבה וקריאה** שאמרת **והלבישו והרכיבו** ויקראו לשון רבים, לומר, כי לא **על ידי האיש משרי המלך** יעשו, זה לא יהיה **כאשר דברת רק ועשה כן על ירך למרדכי היהודי**.

ושמא תאמר הלא על ההלבשה וההרכבה החרשתי, אך הקריאה להיעשות כרוז קרא בחיל בשוקים וברחובות כאחד הרקים חרפה תחשב לי, לזה אמר **אל תפל דבר וכו'.** והוא בשום לב שלא אמר אל תגרע דבר. אך כיוון, **אל תפל** ערך שום **דבר מאשר דברת**, שלא יהיה בעיניך דבר נפול וגרוע לבלתי עשוהו בעצמך, באומרו **ועשה כן למרדכי**.

או **יאמר אל תפל דבר**, שיקרה לפעמים שכרזא קרא בחיל ובהגיע אל תיבה מהתיבות שאינם לפי כבודו אומרה כאילו נופלת מפיו וכמעט בלתי נרגשת, על כן אמר **אל תפל דבר מכל** הדברים **אשר דברת ככה יעשה לאיש**, שלא יהיה שבהיותך מכריז יקשה בעיניך

לקרותו איש, ותאמר **ככה יעשה לאשר המלך חפץ ביקרו**, ותהיה כמפיל מלת איש שהוא לשון חשיבות.

ועל דרך זה במלת **ביקרו** שלא יאמר אותו כנופלת מפיו. לזה אמר **אל תפל דבר** שהוא דבר מהדברים אשר יאמר בהכריזו.

ובאומרו **למרדכי היהודי היושב בשער המלך** אמרו רבותינו ז"ל (מגילה טז א) שאמר לו **ועשה כן למרדכי**, והשיב לו הרבה מרדכי יש, אמר לו **היהודי**, אמר לו הרבה מרדכי יש ביהודים, אמר לו **היושב בשער המלך**.

ועל דרך הפשט יאמר כי באומרו **ועשה כן למרדכי** חשש פן יאמר המן הלא זה הוא עבד לי קנוי להשמיד וכו' בכלל כל היהודים, ואיך אעשה לו הכבוד הזה, על כן אמר **היהודי היושב בשער המלך** לומר אף על פי שהוא יהודי לא נמכר לך כי הלא הוא משרי המלך היושב בשער המלך שהוא לשון ישיבת שררה.

ולמאמרו ז"ל (אגדת אסתר ה ט) המן שנמכר למרדכי לעבד במלחמה בלחם אשר האכיל לו ולחילו, יתכן שדבר רשום כזה לא נעלם מן המלך כי החיל אשר האכיל ממנו הוא, ובזה יתכן יאמר **ועשה כן למרדכי היהודי** שאף על פי שהוא **יהודי** לא נמכר לך כי הלא הוא **היושב בשער המלך** הוא הידוע שאתה נמכרת לו תחילה, ואם כן אל יבז בעיניך לעשות לו הכבוד הזה באמור כי הוא עבדך.

(יא) **ויקה המן וכו'.** עשה כמאמרו שאת הלבוש של יקר הלביש מיד את מרדכי, אך ההרכבה לא עשה עד רחוב העיר והולך בידו את הסוס עד הרחוב. והנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה טז א) שהיה המן מתאנח בהלבישו את מרדכי, ואפשר נרמז מאמרו זה במה שלא נאמר והלבישו והרכיבו כי אם **וילבש וירכיבהו** שנמצא נזכר ווי שני פעמים,

אחד בלבישה

ואחד ברכיבה,

על דרך מאמרו ז"ל (סנהדרין ע א) על פסוק **וישת מן היין וישכר ויתגל** (בראשית ט כא) שנאמר וי ארבעה פעמים, כן יתכן באומרו **וילבש וירכיבהו**.

ובמדרש (אסתר רבה י ה) וזה לשונם:

וכיון דרכיב התחיל מקלס להקב"ה ארוממך ה' כי דליתני וכו' ה' אלהי וכו' ה'

העלית וכו',

תלמידיו מה היו אומרים זמרו לה' חסידיו וכו' כי רגע וכו',

**ואותו רשע מה היה אומר ואני אמרתי בשלוי וכו' ה' ברצונך וכו',
אסתר מה הייתה אומרת אליך ה' וכו' מה בצע וכו',
כנסת ישראל מה הייתה אומרת שמע ה' וחנוני וכו' הפכת וכו',
רוח הקודש מה היה אומר למען יזמרך וכו', ע"כ.**

וראוי לשים לב מה ענין מרדכי ואסתר אצל חנוכת הבית לדוד.

ויתכן כי מאמרם ז"ל (מגילה יב ב) **כי נקרא מרדכי איש יהודי** על שעל ידי דוד שבא מיהודה בא מרדכי לעולם, שהאריך לשמעיו עד שהוליד מי שממנו יצאו מרדכי ואסתר לגאול את ישראל.

ואפשר שבזכות זה זכה דוד לייסד הבית שבנו יבנהו, ושתקרא חנוכת הבית על שמו. וזה יאמר **מזמור שיר חנוכת הבית יתייחס לדוד**, על ענין מה שהיה על ידו האמור בפסוקים אלו שהם ענין הגאולה שבאה על ידי מרדכי ואסתר שהכל נתגלגל על ידי דוד.

עוד ראוי לשים לב אל כוונת כל אחד בפסוקים שנתייחד לו. אמנם יהיה כי ראשונה הורה צדקת מרדכי, כי אמר הנה **ארוממך ה' כי דליתני** מצרי ויגוני, **ולא** היה על ידי **שמחת אויבי**, שלא שמח ושעל ידי שמחתו השבת מעלי אפך כענין **בנפל אויבך אל תשמח**, כי אם **דליתני** בלי שמחתו. וכל מה שארוממך על **שדליתני**, לא על הנוגע אלי, כי מה אני, כי אם שמזה אדע שתציל את ישראל מהרה, כי הלא **ה' אלהי שועתי אליך** שועתי הידועה, שהוא על ישראל ולא עלי, ואתה **ה' ותרפאני** את עצמי, ואיך שועתי על ישראל ורפית את עצמי ולא אותם, אך אין זה כי אם כי המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר כו', כן אני הייתי צריך לאותו דבר **ועניתני** תחילה, ובזה אדע כי ארוכת ישראל מהרה תצמיח כי אני סימן להם.

וגם ארוממך על בחינה אחרת והיא **ה' העלית משאול נפשי**, והוא כי אינני מחשיב צרת גופי שהיה המן מבקש להמיתני, כי אם על שהצלתי מהחטא כי **העלית משאול נפשי**, שהצלתי מהחטא בסעודת אחשורוש שהייתי בשער המלך וקרוב מאד לעשות רצון המלך ונחשבתי כאילו כבר הייתי בשאול והצלתי **לבלתי אתגאל בפת בג המלך ויין משתיו**, וגם אחרי כן **חייתני מיורדי בור** הוא עון יותר חמור שהחזקתני לעצור כח **לבלתי כרוע והשתחוות להמן** שהיה צלם בחקו, באופן שאודך על תשועת ישראל וגם על גויותם, ועל תשועת עצמי על בחינת הנפש.

תלמידיו - שהיו אמש בשלשלאות להורגם בבקר כאמור בתחילת המאמר הלז ובכו כל אותו לילה עד עלתה בכייתם למרום – אמרו: **זמרו לה' חסידיו והודו** גם כן **לזכר קדשו** היא שכינתו

יתברך הנקראת כך, כמה דאת אמר **זה זכרי לדור דור**, שהוא על שם אדנות, כי הלא אפילו **ברגע** שהוא יתברך כועס שהוא **רגע באפו** אז **חיים** הוא **ברצונו** ברגע ההוא. ולא לעתים רחוקות כי אם מערב עד בקר, כי **בערב ילין בכי ולבקר רנה** כמונו היום.

רשע מה הוא אומר?

ואני אמרתי בשלוי וכו', לומר אל יחסדני שומע איך בתחילה לא שמתי לבי כי לא יטוש ה' את **עמו**, כי הלא ואני אמרתי **בשלוי בל אמוט לעולם**, והטעם הוא כי הלא גדולתי הייתה שלא בהדרגה בהיותי קטון משבעת רואי פני המלך עליתי פעם אחת עד היות כסאי מעל כל השרים, ואין זה מכח מזל כי אם מאתך ה' **ברצונך** והשגחתך **שהעמדת** והקמת **להררי** הוא רוממותי או השר שלי שהוא כהר עוזו, והיה **עוז** בלתי מתמוטט, על כן אמרתי אין זה רק כחך הגדול, ועל כן אמרתי **לא אמוט לעולם**, ולא על חנם רוממתני כי אם שכלתה הרעה על עמך מאתך ותמסרם בידי, כי אני מוסר לכולם, כי אדום וישראל זאת להם כי כשזה קם זה נופל. אך עתה ראיתי כי לא הייתה נגדם רק לפנים כי **הסתרת פניך** בלבד ועל כן **הייתי נבהל**.

אסתר מה הייתה אומרת?

אליך ה' אקרא וכו', אמרה לא ימנע או אתה עמדי שאוכל לומר **אליך ה'** שהוא לנוכח, כי עמי אתה אינני צריכה להתפלל כי אם **אקרא**, כי קריאה מה תספיקני. **או אינך** דבק בי שאוכל לומר מלת **אליך**, הנה **ואל ה' אתחנן**. והוא, כי אם תעשה הגאולה שלא על ידי כאשר אני רואה שלא על ידי החילה להיעשות, הנה יתקיים מאמר מרדכי **רווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו**, ויהיה על כי מהמשתה הראשון לא דברתי למלך והכאבתי לב ישראל מהמשתה עד עתה, כי לולא דברתי מאז היו נושעים, ולמה שמתני לערל לאשה אם לא להועיל לישראל, וזהו אומרו **מה בצע בדמי** כי ארד **אל שחת** שנמצאתי נשואה לערל בלי עשות תועלת לישראל, וזהו **ברדתי אל שחת**.

ושמא תאמר כי לא לעוון יחשב לי לרדת שחת כי קרקע עולם אני, עם כל זה **היודך עפר** היא קרקע עולם, שגם שלא אענש לא אזכה להודות לך כאשר אם הייתי נשואה לישראל, וגם **היגיד אמיתך** מהנסים והפורקן אם לא תעשה. על כן יהי נא חסדך להיות עמי שתגמר ישועת ישראל על ידי במשתה השני, ובזה אדע שלא אובד ולא ארד שחת כי אם שאודך ואגיד אמתך.

כנסת ישראל מה הייתה אומרת?

שמע ה' וחנני, לומר הנה מרדכי צדקתו עמדה לו ונושע הוא מעתה, ואסתר רחוקה ממני כי לבה עם המן, כי אחר משתה הראשון זמנתו ליום אחר, על כן על מי לנו להישען זולתך. ולכן

שמע ה' וחנני, לומר שאם אין לי זכות קיים בי מקרא שכתוב **וחנותי את אשר אחון** אף על פי שאינו הגון, ואם יש לנו זכות אלא שאינו מספיק לגאלנו ה' שהוא מידת הרחמים **היה עוזר לי**. וכל זה הוא אם עדיין אנו לא נושענו, אך כך ה' בטחנו כי ענין גדולת מרדכי הוא סימן התחלת גאולתנו כי **הפכת מספדי למחול לי** מעתה, כי זכות הספדי בתשובה לפניך נהפך לי לשמחה, ומעתה **פתחת שקי מעלי ותאזרני שמחה** אלא שלא נתגלית תשועתנו עדיין.

רוח הקודש שהופיע בדוד באומרו **מזמור זה על העתיד**, היה אומר טענה אחרת, והיא **למען יזמרך כבוד** היא **שכינה** הנקראת **כבוד ה'**, שכנסת ישראל היא בגלות כנודע כי גלו למדי שכינה עימם ובמה שתוציאנה ימשך לנו אגבה כי **ה' אלוהי לעולם אודך** כי ישועתו של הקדוש ברוך הוא כנסת ישראל ישועתם של ישראל.

(יב) וישב מרדכי וכו'.

הלא יקשה כי קודם מעשה זה לא היה מרדכי בשער המלך, ואיך יאמר **וישב אל שער המלך**. וכן באומרו **והמן נדחף**, כי הלא אין דחיפה צודקת רק על ידי אחר שדחף אותו. ועוד כי אומרו **אבל**, לא יצדק רק במתאבל על מתו, וכן אומרו **וחפוי ראש** שהיא עטיפת ראש כאבל.

אך הנה אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט** רמז תתרנו) על פסוק **וילבש שק ואפר** (לעיל ד א) כי נשבע שלא להסיר שקו מעליו עד שיגאלו ישראל. והנה למעלה נאמר כי עשה כן על כי **אין לבא אל שער המלך בלבוש שק**, ובזה לא יבטחו בו ישראל יבוא אל שער המלך לדבר אל אסתר, ואל על יקראו בתשובה שלמה.

ובזה יאמר כי בראות מרדכי את אשר קרהו על ידי המן, מיד **וישב אל שער המלך**, כלומר שהסיר שקו מעליו כלומר כי כבר הותרה השבועה כי הגאולה הנה באה, כי הלא כבר מן השמים נפל ונדחף, ולהיכן דחפיהו מן השמים הלא הוא אל ביתו הוא בעץ אשר עשה בביתו, כי עדיו הייתה דחיפתו, ולא לו בלבד כי אם גם לבניו, וזהו **אבל וחפוי ראש** עליהם כמשפט אבלים המתאבלים על מתם, ולא יבצר כל זה ממרדכי כי רוח ה' דבר בו כנודע.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה טז א) **וישב מרדכי** ששב אל שקו ותעניתו. והלא כמו זר נחשב, כי הלא **אין לבא אל שער המלך בלבוש שק** ואיך שב אל שקו בשער המלך. אך הנה **הוקשה למו** מה שהקשינו כי אחר שקודם המעשה הזה לא היה בא אל שער המלך איך תצדק לשון שיבה, על כן חילקו הפסוק **וישב מרדכי** הוא אל שק ותענית, אלא שהיה אל

שער המלך כלומר שלא היה לבוש שק על בגדיו באופן כי אין לבא אל שער המלך, כי אם מתחת למדיו על בשרו מבית.

גם הביאם לכך דרך רוב מדרשי אגדה שהיא שדורשים בגזירה שווה, והוא כי נאמר כאן **וישב מרדכי** ונאמר להלן **וישב ראובן אל הבור** מה להלן שהיה עסוק בשקו ותעניתו כמו שאמרו ז"ל שם (**בראשית רבה** פד יח) שעל כן נעלם ממנו במכרם בכסף צדיק. ויתיישב אם כן גם בזה, הוא לשקו ולתעניתו.

יג ויספר המן לזרש אשתו ולכל-אהביו את כל-אשר קרהו ויאמרו- לו חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר- החלות לנפל לפניו לא-תוכל לו כי-נפול תפול לפניו :
יד עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהילו להביא את-המן אל-המשתה אשר- עשתה אסתר:

ראוי לשום לב אל אומרו **אם מזרע היהודים וכו'** כי הלא זולת היותו מפורסם, כי גם המן דברו אליהם היה אומר בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי, ואם כן איך היו מסתפקים,

ועוד אתו לנחומי צעורי קא מצערי ליה.

ועוד כי הלא מהכנסת הלשון נראה כי יש לו שני צדדין **אם מזרע היהודים הוא לא תוכל וכו'** ואם לאו תוכל, ואם כן איפה למה השמיטו הצד השני?

ומה גם כי הוא העיקר וראוי ליאמר לנחמו.

ועוד שאחרי אומרם **החילות לנפול ושנפול יפול לפניו**, איך יאמרו **לא תוכל לו**, כי בכלל מאתים מנה אם הוא נופל לפניו ודאי שלא יוכל לו.

ועוד אומרו **כי נפול תפול** הוא מיותר, והיה לו לומר כי תפול לפניו.

ועוד אומרו (**יד**) **עודם מדברים וכו'**, יאמר איך **סריסי המלך** באו ויבהילו להביא את המן, ומה בצע בהודיע שהיה **עודם מדברים עמו**.

וגם אומרו **ויבהילו** אין נראה צורך בהודעה.

אמנם הנה בגמרא (מגילה טז א) אמרו ויאמרו לו חכמיו אוהביו מבעי ליה, אמר רבי יוחנן כיון שאמרו דבר חכמה אף על פי שהם גויים חכמים קרי להו.

וראוי לדעת מה הייתה חכמתם. ואחשוב כי כל ענייניהם הייתה על פי חכמת איצטרולוגיא, והשיגו על פי חכמתם את אשר יקרה לו על ידי זרע בנימין, כנודע מרבותינו ז"ל (**בראשית רבה** עג ה) שכל נפילת אדום ועמלק הוא על ידי בני בניה של רחל כמה דאת אמר **אם לא יסחבום צעירי הצאן** (ירמיה מט כ).

ועל פי דרכנו יתיישב הזכירו את **אשתו** קודם **לאוהביו** באומרו **ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו** ואחר כך מהפך ואומר **חכמיו וזרש אשתו**. אך ספר **את אשר קרהו** לאוהביו ינחמוהו, והקדים את אשתו שתאהבהו יותר מהם. אך בתשובתן שהוא על פי החכמה הקדים אותם שהם חכמים ממנה.

והוא בשום לב אל אומרו את כל אשר קרהו מה ריבה במלת **כל**.

אך הנה הוא ראה כן תמה כי הלא הוא קנה קנין גמור את כל היהודים שבכלל הוא גם מרדכי, שהיה נראה שכוכב מערכתו היה כובש את כל היהודים תחתיו, ואיך נהפך לו ליפול תחת איש מקנת כספו, וזהו **את כל אשר קרהו** שהוא מרבה גם את אשר הוא בכלל הקנויים לו עם המקרה אשר קרה לו כעת. על כן השיבו לו **חכמיו** ואמרו בחכמתם הנה ביהודים יש שבטים ובתי אבות הרבה, **ואם מזרע היהודים מרדכי** מאותו הזרע אשר כבר **החלות לנפול לפניו** הוא זרע שאול המלך, דע לך כי אין מזלך יכול לחזור ולכבוש אותם, ואשר קנית אותם כבר להשמיד וכו' גם שנכתב ונחתם בטבעת המלך שאין להשיב **לא תוכל לו** לזרע ההוא גם שהיית יכול לכל השאר, כי הלא הזרע ההוא ידו תקיפה עליך תמיד **כי גם נפול תפול לפניו** של הזרע הנזכר הוא זרע שאול, והם שתי נפילות:

והוא לפני אסתר שגם היא מזרע שאול אשר היחל לנפול לפניו. והנפילה האחת היא שיתלה על ידי אסתר,

והשנית שתצווה אחר כך לתלות את בניו תחתיו. ועל כל חכמתם זאת קראם חכמיו.

(יד) והנה לפי חכמתם זאת עוד מעט היו הולכים ומבארים לו הדבר איך יהיו נפילות אלו, ועל ידי מי, באופן ידע כי אסתר פחים טמנה לו במשתה אשר עשתה לו, ואם כן היה אפשר הלוך ילך מיד אל המלך לאמר התנצלות על הדבר באמור כי לא ידע כי אסתר מזרע היהודים הייתה ולא אותה כיוון לקנות, וגם המלך יאמין אליו **כי לא הגידה אסתר את עמה**, באופן כי בבוא דבר המלכה אל המלך לאמר **כי נמכרנו אני ועמי וכו'** לא יקצוף המלך על המן. על כן האלוהים עשה **שעודם מדברים עמו** טרם יכלו לדבר דבריהם ולגלות ענין מפלתו על ידי אסתר, והנה **סריסי המלך הגיעו ויבהילו וכו'**, ולא שבקו להו לאסוקי למלתייהו שאם לא כן היו מגידים הדבר.

או יאמר עודם וכו' כי הנה הוא החל כמתלונן על **אוהביו וזרש אשתו** אשר יעצוהו לעשות עץ וללכת בבקר השכם לאמר למלך לתלות את מרדכי כי מזה קרה לו המקרה הרע ההוא ששאל לו המלך מה לעשות ונמשך ששיב **יביאו לבוש וכו' ויאמר לו המלך מהר קח וכו'** ונקלה לעיני כל רואיו, וזהו אומרו **ויספר המן לזרש וכו' את כל אשר קרהו** כלומר כי מקרה

הוא בלתי טהור היה לו, כי בא אל המלך בעת רעה ההיא. על כן השיבו ואמרו **אם מזרע היהודים מרדכי מאשר החילות לנפול לפניו** הוא זרע שאול **לא תוכל לו** גם שלא היית הולך אל המלך בעת ההיא, כי לא מקרה היה כי אם שידו תקיפה עליך מן השמים.

והנה כדי לנחמו היה דעתם לסיים ולומר אך אם אינו מאותו הזרע לא תירא כי כמו זר נחשב להם יהיה בגלות יהודה איש מבנימין ושיהיה מזרע שאול ושיהיה מרדכי היהודי הזה, אלא **שעודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו** ולא נתנו לו מנוח עד בלעו רוקו וזהו **ויבהילו וכו'** ולא הספיקו לנחמו.

עודם מדברים וכו'. זולת הכתוב, הורה לנו איך כבר נפל משמים ואין שלטון ביום המוות כי בא יומו, והוא כי לא נאמר שבאו לקרוא את המן רק להביא כאילו בטלה בחירתו וגדולתו.

פרק ז

א וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן לִשְׁתּוֹת עִם-אַסְתֵּר הַמַּלְכָּה :

ב וַיֹּאמֶר- הַמֶּלֶךְ לְאַסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן מֵהַשְּׂאֵלֶתְךָ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתִתֵּן לִךְ וּמֵה-בִקְשֶׁתְךָ עַד-חֲצֵי הַמַּלְכוּת וְתַעֲשִׂי :

ג וַתַּעַן אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמֶר אִם-מִצָּאֵתִי חַן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאִם-עַל-הַמֶּלֶךְ טוֹב תִּנָּתֶן-לִי נַפְשִׁי בַשְּׂאֵלֶתִי וְעַמִּי בַּבִּקְשָׁתִי :

ד כִּי נִמְכְּרָנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לְהַרְגוֹ וּלְאַבֵּד וְאֵלֹהֵי לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכְּרָנוּ הַחֲרָשָׁתִי כִּי אֵין הָצָר שׁוֹה בְּנֶזֶק הַמֶּלֶךְ :

ה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחֻשְׁרוּשׁ וַיֹּאמֶר לְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה מִי הוּא זֶה וְאִי-זֶה הוּא אֲשֶׁר-מָלְאוּ לְבוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן :

ו וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צָר וְאוֹיֵב הֵמֶן הָרַע הַזֶּה וְהַמֶּן נִבְעַת מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה :

ז וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמַתּוֹ מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן אֶל-גִּנַּת הַבַּיִת וְהַמֶּן עֶמֶד לְבִקֵּשׁ עַל-נַפְשׁוֹ מֵאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה כִּי רָאָה כִּי-כָלְתָה אֵלָיו הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ :

ח וְהַמֶּלֶךְ שָׁב- מִגִּנַּת הַבַּיִת אֶל-בֵּית מִשְׁתֵּה הַיַּיִן וְהַמֶּן נָפַל עַל-הַמַּטָּה אֲשֶׁר אֶסְתֵּר עָלֶיהָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם לְכַבּוֹשׁ אֶת-הַמַּלְכָּה עַמִּי בְּבֵית הַדָּבָר יָצָא מִפִּי הַמֶּלֶךְ וּפְנֵי הַמֶּן חָפוּ :

ט וַיֹּאמֶר חֲרֻבוֹנָה אֶחָד מִן-הַסָּרִיסִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ גַּם הִנֵּה-הֵעָץ אֲשֶׁר-עָשָׂה הֵמֶן לְמַרְדְּכִי אֲשֶׁר דָּבַר-טוֹב עַל-הַמֶּלֶךְ עֶמֶד בְּבֵית הַמֶּן גְּבַהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תִּלְהוּ עָלָיו :

י וַיִּתְּלוּ אֶת-הַמֶּן עַל-הָעֵץ אֲשֶׁר-הָכִין לְמַרְדְּכִי וְחַמַּת הַמֶּלֶךְ שָׁכְכָה :

(א) וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְכו'.

הנה פה יראה מה שכתוב למעלה להכריע כדעת אבא גוריון במדרש (ילק"ש רמז תתרג) שדעתו שיום י"ז נתלה המן, שזולת שיצדק אומרו ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר וכו' שהוא שלישי לצומות שהוא יום י"ז לניסן, גם יש הכרח ממה שבמשתה ראשון לא נאמר רק אל המשתה אשר עשתה אסתר, ופה אומר **לשמות עם אסתר**, אך הוא כי שם לא שתתה היא כי גם היא ונערותיה יצומו אך ביום י"ז שתתה כי שלמו ימי הצומות.

(ב) ויאמר המלך וכו'.

אומרו גם ביום השני מיותר, ויאמר כי אמר לה מה שאלתך ואנחנו נדע כי גם ביום השני היה.

וגם אשר הערנו למעלה כי במשתה הראשון לא הזכירה בתואר מלכה, לא במשתה באומרו מה שאלתך, ולא באומרו לעשות דבר אסתר, ובמשתה זה השני קראה **מלכה**.

ועוד באומרו ותנתן לך ולמעלה במשתה הראשון וינתן לך.

אמנם כתבנו למעלה כי המלך במשתה הראשון היה מתחמץ לבבו כי לא גלתה לו שאלתה באומרו מה לך אסתר המלכה, גם כי המשתה ההוא עשתה להמן בלבד ולא למלך באומרה אל המשתה אשר עשיתי לו, ולא היה המלך רק כנטפל אל המן, על כן היה לו לב רגז באמת באמרו מי יודע אם עלי יערימו סוד בין שניהם ואני בער ולא אדע, אכול ושתה יאמרו לי ולבם בל עמי, על כן היה לבו כדונג נמס בתוך מעיו ותדד שנתו בלילה ההוא, ויאמר להביא את ספר הזכרונות לראות היש משכיל על דבר המלך אשר היטיב לו ולא שילם גמולו בראשו כי על כן אין גולה את אוזנו מה זה היה לבן המדתא עם אסתר, ופשפש ומצא אשר הגיד מרדכי ולא נעשה עמו דבר, ויעש לו יקר וגדולה, ואת המן שת תחת רגליו למען אז יחרץ אשר עמד בסוד עם אסתר וכבעל הכנפים יגיד דבר.

וכל עיקר כוונת המלך היה על מרדכי בעצמו, והוא כי לא ידע המלך כי מרדכי היה מיושב לשכת הגזית וידע שבעים לשון והבין לשון בגתן ותרש, כי אם שברוח קדשו נגלה אליו צפוני סודם, ועל כן עשה לו יקר וגדולה למען יגיד דבר סתר אסתר והמן. וירא כי על כל הכבוד הזה אין מגיד אף אין משמיע, אז גמר בלבו כי אין דבר בינו לבינה על המלך לאמר לו, ואין זה כי אם שאלה או בקשה בלב המלכה לשאול מאת המלך בדבר נוגע אל המן, ונחה דעתו אל אסתר ויכבדה אז יותר מבמשתה הקודם, ולא העביר דבר מלכות מלפניו לבלתי קרוא אותה מלכה כאשר במשתה הראשון, עם היות שהעלימה ממנו יום ולילה עד חצות היום במשתה השני מהגיד דבר, שבזמן ההוא היה לב המלך נמס כדונג מפני אש על כסותה ממנו, ורעיונהי יבהלוניה והרהורין על משכביה סליקו, כי על כן היה הדעת נותן שלא יעצור כח לשאול לה עוד מה שאלתך מרוב כעסו כי אם שתאמר היא מעצמה. על כן אמר, כי אחרי היקר אשר נעשה למרדכי ולא הגיד דבר, שיורה שאין דבר סתר בין המלכה והמן, אז על ידי

כן שנחה דעתו נמשך **שויאמר המלך לאסתר** גם בהיות **ביום השני** שמנעה ממנו שאלתה עד הזמן ההוא, והיה אפשר לא ישאל עד תאמר מאליה, עם כל זה ענה ואמר **מה שאלתך**. וגם בדרך כבוד כי קראה אסתר המלכה. ואמר **מה שאלתך** לומר או הוא דבר בלתי גדול, שיתייחס לשאלה.

או דבר גדול שיתייחס לבקשה. אם שאלה היא **מה שאלתך אסתר**, למה שאת **מלכה** שאצטרך אלי שאתננה לך, והלא **תנתן** היא מאליה. וזה שלא אמר **וינתן** כאשר במשתה הראשון, שהיה אז לבו בל עמה שלם בעצם כאשר כתבנו, כי אז אמר לשון זכר שהייתה צריכה אליו לתת את שאלתה, אך עתה ברצונו הטוב אמר **ותנתן** כמאליה כמדובר.

או **יאמר מעין זה**, בשום לב אל אומרו בשאלה נתינה ואומרו **לך**, ובבקשה אמר לשון עשיה ולא אמר לך, והוא, כי אמר הנה אפשר הענין הוא על עצמך או על זולתך, אם על עצמך הוא תתייחס לשאלה, ואם על זולתך תתייחס לבקשה, ועל כן אמר **מה שאלתך אסתר המלכה** כמתמיה ואומר איזה דבר אפשר תהיה **שאלתך** אחר היותך **מלכה** שתצטרך **שתנתן לך** לעצמך, כי אין למעלה מגדר שאת בו. ואם הוא על הנוגע אל הזולת, **ומה בקשתך** על זה **ותעש** שצריך עשיה, מה שאין כן על הנוגע אל עצמך. ועל דרך זה השיבה ואמרה **(ג) תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי** שהוא על הזולת **בבקשתי**.

(ג) ותען אסתר המלכה וכו'.

הנה אמרת שאם היא שאלה שהיא קלה אין לה גבול כי אם **תנתן לי** כולה, ואם בקשה שהיא דבר גדול שצריך בקשה לא תנתן רק עד חצי המלכות. והנה לי **שאלה** גם **בקשה**.
ועל הראשון אמרה **אם מצאתי חן בעיניך המלך**,
ועל השנית אמרה **ואם על המלך טוב**.

ופירשה הראשונה **תינתן לי נפשי בשאלתי** שחוזר אל **אם מצאתי חן בעיניך המלך**, והשניה שאמרתי **ואם על המלך טוב** הוא **ועמי בבקשתי**.

והענין כי אמרה בלבה הלא אין חבוש מתיר עצמו ומה גם את אחרים, על כן אמרה **תנתן לי נפשי** תחילה **בשאלתי**, ואחר כך שאהיה חוץ לסירה **ועמי בבקשתי**.

עוד הוראת חסידותה, והוא כי גדלה בקשתה על עמה מעל עצמה, כי לא אמרה ונפש עמי בבקשתי כאשר אמרה **תנתן לי נפשי**, והוא, כי אמרה, על הנוגע אל עצמי תן לי הנפש בלבד,

גם שאשאר שפחה, וזהו **תנתן לי נפשי**. אך על **עמי** את הכל אני מבקשת שיהיו גם בני חורין, וזהו **ועמי בבקשתי** ולא נפשם בלבד.

ושמא תאמר מה זו שאלה הלא מה שהיה כבר הוא, כי הנה המכירה נעשתה ומה אתן לך ואינכם שלי, ושאלי נא מאת המן כי לו אתם, לזה אמר **(ד) כי נמכרנו וכו'**, לומר הלא המכר בטל כי הלא **אני ועמי נמכרנו** ולא עלה על דעתך למכור את אשתך הנכללת במכר, כי לא ידעת כי יהודית אנכי, ואילו ידעת לא מכרת לא אותי ולא את עמי, נמצא מקח טעות. **שנית**, כי יש אונאה רבה **כי אין הצר שוה** ומועיל למלך כנגד **הנזק** הבא לו מהפסד המסים וארנוניות.

או יאמר, מה שאמרתי **ואילו לעבדים נמכרנו החרשתי** ועכשיו גם חירותם אני מבקשת, אל תתמה, כי מה שהייתי שותקת **אילו נמכרנו לעבדים ולשפחות** לא מבלתי היות מקפדת על העבדות, אך הוא כי הלא אתה היית מתקן בודאי כי הלא **אין הצר שוה** כשיעור **נזק** המגיע **למלך** שתהיה אשתו שפחה לאחד מעבדיו, כי כדי בזיון וקצף נמרץ, ולא היית סובל נזק זה, בשום פנים שאין לך תועלת ממנו כשיעור נזק זה, ועל כן **החרשתי** כי אתה תתקן. אך עתה שהמכר הוא **להשמיד להרוג**, גם שאהרג בכללם הוא שטף עובר ולא יורגש כאשר בהיותי שפחה בחיים בהתמדה, ועל כן עתה אני מבקשת על הכל.

או יאמר, מה שאמרתי **שהחרשתי** הוא כי עתה **שנמכרנו** לגמרי **אין הצר שוה בנזק** הבא **למלך**, כאשר בפרעה שבקש לשלוח יד בהם, מה שאין כן **אילו היה לעבדים ולשפחות** שאפשר לא תוזק כי בין כך ובין כך עבדים היינו לך.

או יאמר, אל יראה לך כמו זר שאותי דימה המן לקנות במכירה, כי הלא דע **כי אין הצר שוה** ומועיל **בנזק המלך** כשירצה להזיקך, כי הלא על ידי תנצל מצרה כאשר קרה לך שעל ידי נצלת מבגתן ותרש, על כן בראותי הצר הצורר **שאינו שוה בנזק המלך** רוצה לסלקני בכלל עמי, למען יהיה מסולק מלפניו מעכב הזיקך, שחושש כי כאשר על ידי נצלת מבגתן ותרש כן זכותי או מזלי או חכמתי תגן לך גם לינצל ממנו.

(ה) ויאמר המלך וכו'.

הנה יקשה אומרו ויאמר המלך אחשורוש ואינו אומר מה אמר וחוזר ואומר **ויאמר לאסתר**, ומהראוי יאמר ויאמר המלך אחשורוש לאסתר וכו'.
וגם מלת **אחשורוש** מיותרת.

ועוד אומרו מי הוא זה ואי זה הוא, כי הוא ענין שנוי ומשולש, ומהראוי יאמר מי הוא זה **אשר מלאו לבו לעשות כן.**

ועוד האם כל כך תקפתו שכחה כי בעוד שלשה ימים שכח ענין המכירה **והדת אשר נתנה בשושן הבירה** ואשר **המלך והמן ישבו לשתות** משמחתם, ועתה הוא מן המתמיהים ואומר **מי הוא זה ואיזה הוא וכו',** והלא הוא דבר למד מעניינו כי מן הסתם על המכר ההוא היה הדבר והיה לו לדרוש סמוכים.

אמנם הוא ראה כן תמה מאמר אסתר **כי נמכרנו אני ועמי,** שיורה שכיוון במכירה למכור את אשתו ושעליה היה העיקר, כי על כן החילה בה לומר **אני ועמי,** על כן השתומם כשעה חדא ובתמיהתו ענה ואמר אחשורוש כקורא אל עצמו ואומר אל עצמו איה איפה אתה, האם אתה עשית את הדבר הזה שמכרת את אשתך, וזהו **ויאמר המלך אחשורוש.** ואחר שנתעורר החל לדבר אליה **ויאמר לאסתר המלכה,** כי עד כה דבר עם עצמו. ואמר לה דרך שאלה **מי הוא זה וכו'.**

או יאמר והוא הנכון, ויאמר המלך אחשורוש, לומר הלא מאשר אמרת **כי נמכרנו** ולא אמרת כי נלקחנו יורה שהמוכר כיוון למכור אותך ואת עמך, ועל כן אמר לה אחשורוש כמתמיה ואומר אחשורוש הוא שמכרך ואת עמך, והיה בכעס שהייתה חושדתו בכך, וזהו **ויאמר המלך אחשורוש,** לומר אחשורוש הוא שכיוון לכך. ובראותו כי לא אמרה הן, אז נחה דעתו **ויאמר לאסתר** אם אין אני **מי הוא זה,** כלומר **מי הוא** האם **זה** שלפנינו הוא המן. ושתקה, וחזר ואמר **ואי זה הוא,** לומר הנה הקונה כמוכר מונחים לפניך ועל כן פרשי דבריך ואמרי לי **איזה** משנינו **הוא,** כי אין פה רק אני והוא, ולא יבצר מהיות אחד ממנו, אמרי נא **איזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן** למכור את המלכה.

אז ענתה **(ו) ותאמר אסתר** חלילה לך מעשות הדבר הרע הזה, אך לא כוונתי רק על **איש צר ואויב. צר לך,** כי אינו שווה בנזק המלך. **ואויב, לישראל.**

או יאמר, מה שמלאו לבו לעשות **כן** הוא כי ראה שקנה מעלה על ידי היותו **צר,** כי על ידי הצרו את ושתי נמשך שגדל אותו המלך באומרו שעל ידו מלכה מי שהצילתו מבגתן ותרש, וזהו **איש צר** לומר מה שמלאו לבו הוא היותו **איש** שהוא תואר חשיבות ומעלה ככל אנשים שבמקרא, שקנה תואר זה בהיותו **צר את ושתי,** ועל כן נעשה גם **אויב לנו,** וזהו **איש צר ואויב.**

וגם בהיותו **אויב לישראל** נעשה ראש, וזהו **המן הרע הזה,** לומר שעל ידי היותו **המן הרע** גדל אל מצב גדולתו אשר לו עתה, וזה הוא אומרה **הזה,** לומר שידוע גדולתו, על כן ברשעתו אחז ולא ירפה.

או יאמר, בשום לב אל מאמר המלך באומרו **איזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן**, והוא, כי הלא ידוע מרבתינו ז"ל (**בראשית רבה** לד יא) ההפרש שבין צדיק לרשע, כי **הצדיק לבו ברשותו והרשע הוא ברשות לבו**.

אמר אחשורוש מי שעשה כך אינו רק מפאת היותו רשע, שהוא ברשות לבו שלא ישית לב את אשר יקרנו, ולעשות תאוות לב נפתה ממנו, ולא ראה כי בנפשו ידבר. וזהו **אשר מלאו לבו** שלבו מלאו והשיאו לעשות הדבר הרע הזה, כדרך הרשע שהוא ברשות לבו.

ותאמר אסתר אל תתמה על זה, כי הלא מפעולתו תכיר את זדון לבו, כי הלא הוא **איש צר ואויב**. והוא כי גם האיש האכזרי אחרי הרוג את אויבו תופר שנאתו אותו ותשתכך חמתו ולא יהיה אויב לו אחרי כן, והאיש הזה הלא ראית כי הוא **צר ואויב**, שאחר היותו צר פועל הצרה, עדיין הוא אויב, כי הלא קנה אותנו **להשמיד להרוג**, ואחר ההריגה עדיין נשאר **אויב** שרוצה אחר כך לאבד גם את האברים זולת השלל לבוז, ואם כן זה תוארו אשר יתואר **המן הרע הזה**, שהוא הראוי ליקרא **הרע** בה"א, הידוע בייחוד, כי רע ומר הוא מאד, ועל כן **מלאו לבו לעשות כן**, ולא נתן אל לבו שתהיה לרעתו אך הוא שהוא ברשות לבו.

ושמא תאמר, האם נבער מדעת שלא יענה ויאמר לא ידעתי אשר היא יהודית ולא עלתה על לבי לקנותה, וגם המלך ישמע אליו כי גם הוא לא ידע את עמה ואת מולדתה **כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד ואת מאמר מרדכי אסתר עושה**, על כן אמר **והמן נבעת מלפני המלך והמלכה** לומר כי על כן נסתתמו טענותיו.

(ז) **והמלך קם בחמתו וכו'.**

ראוי לשים לב:

אחד אומרו בחמתו ומהראוי היה יאמר קם בחמה וידוע שחמתו הייתה ולא של זולתו.

ב. למה הלך אל גנת הביתן, אם הוא שבקש להסיר חמתו ממנו אם כן

איך ראה המן כי כלתה אליו הרעה מאת המלך, והלא נהפוך הוא כי אדרבה לשכך חמתו היה הולך, ואם הוא שהמן לא הבין דרכו וטעה, אם כן יאמר כי חשב ולא כי ראה שיורה כי עין בעין ראה והכיר **כי כלתה אליו הרעה מאת המלך**.

ג. איך כאשר כלתה הרעה מאת המלך הלך לבקש מאת המלכה, כי מכל שכן שכלתה אליו הרעה מאת המלכה כי היא המכורה ומרת נפש על נפשה ועל עמה.

ד. **איך המלך לא נתן אל לבו לומר למה על זאת יומת המן והוא לא ידע כי יהודית הייתה לקנותה**, כי הנה גם למלך **לא הגידה אסתר את עמה** עד היום הזה, **ואיך יתכן** כי לא ידע ואשם.

ה. **אומרו והמלך שב וכו'**, כי אומרו אל בית משתה היין הוא מיותר, כי אין שיבה צודקת רק אל המקום אשר היה שם בראשונה.

ו. **אומרו הגם לכבוש**, כי מהנראה כי קנאת חמת גבר בערה בו, ואם כן למה אמר לכבוש שהוא לשון כבוש עבדות.

ז. **אומרו ויאמר חרבונה**, מה היה לו שלא דבר עד כה.

ח. **אומרו גם הנה העץ**, כי מהראוי יאמר גם הנה עץ עשה, ולא ידבר כאילו המלך ידע כי עשה עץ למרדכי.

ט. **למה הודיעו שעשאו בביתו**.

י. **אומרו עומד** שהוא מיותר.

וגם הודיעו השיעור שהוא גבוה חמשים אמה.

יא. **אומרו אשר דבר טוב על המלך**, שנראה כמקל על מעשה מרדכי, ומהראוי יאמר אשר הציל נפש המלך וכיוצא בלשון זה, אך לא אשר דבר טוב שיורה שהיה דבור בעלמא שנראה שהוא מקל בתער גדולת הטבתו.

אמנם הנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה טז א) על **וחמת המלך שככה** (לקמן פסוק י), שתי שכיכות למה?

אחת על הריגת ושתי

ואחת על שבקש להרוג את אסתר.

הנה ננקוט מיהא כי [עד עכשיו] לא שכך חמת הורגו את ושתי על ידי המן, כי אם הייתה שומה בלבו על המן ועד כה הייתה חמתו בו. ומה גם לקצת דרכים אשר כתבנו על **וחמתו בערה בו** המורים כי רע עליו אשר עשה שהביאה עד שערי מות, כי טוב טוב הייתה לו שתיקותו מדבורו כי לצניעות תחשב לה, וכן כתבנו על **כשוך חמת וכו' זכר את ושתי וכו'** כי כשוך חמתו על שעברה צויו **זכר** אותה כי חשובה מאד הייתה, **ואת אשר עשתה** כי צניעות היה, **ואשר נגזר עליה מות** שלא כדין.

ונבוא אל הענין, כי בשמוע המלך את דברי אסתר, לא יבצר ממנו לדון דינו למזור לומר יודע אני כי לא עלתה על לבו לכלול את אסתר במכירה כי הלא לא ליהודית חשבה, והיא טענת אמת. אך הנה ראה מעשה אסתר ונזכר הליכת ושתי מן העולם על ידו, ותתעורר חמתו אשר בלבו עליו ובשצף קצף תתמלא סאתו באומרו איזה זכות אבקש לו על זאת, כי הלא יוכלו לאמר לו ולטעמך בושתי מאי איכא למימר. על כן בזכרו חמתו של ענין ושתי נגע עד לבו

ויקם במר נפשו **אל גינת הביתן** מקום אשר שם נגזר עליה, כי שם היה המשתה ומשם שלח אחריה, ושם נאמר לחכמים **כדת מה לעשות**, ושם נקרא איש בלייעל ממוכן הוא המן וקירב מיתתה באומרו **לא על המלך וכו' כי אם על כל השרים**, שעל כן הוכרח המלך להודות בל יראה בלתי שם על לב כבוד השרים שעושה עליהם לעיניהם, כי שרי המדינות שם היו.

וזוהו **והמלך קם בחמתו** שהוא בחמתו הידוע לו שהייתה בקרבו על דבר ושתי, ועל כן הלך **אל גנת הביתן** להתאבל עליה במקום אבודה, לבלתי הנחם או לבקש לו זכות. על כן **והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר** כי ראה מלכת המלך אל גנת הביתן **כי כלתה אליו הרעה מאת המלך**, כי זכור יזכור ותשוח עליו נפשו על אשתו במקום ההוא, ואיך ילך שם המן **לבקש על נפשו**, כי המקום ההוא יהיה לו למזכיר עוון להיתפש, ואדרבה להבעיר אש חמתו עליו הלך שם. על כן עמד עם אסתר לאמר לה הנה אני הסיבותי מלכותך בהיותי גורם את מיתת ושתי, וגם עתה לא לבי הלך לקנותך כי לא ידעתי כי יהודית היית.

ועוד זה מדבר וזה **(ח) בא מגנת הביתן**, שאחר הכאיב לבו מושתי בגנת הביתן מקום רעתה **שב** אל מקום **משתה היין** הוא המקום כי שם נגלה אליו קנות המן את אשתו להריגה, להוסיף יגון זאת על יגונו מהקודמת. **וירא והנה המן על המטה וכו'.** אז אמר **הגם לכבוש וכו'**, לומר האם גם כוונתך לקנות את המלכה לשפחה ביום קנותך את היהודים הנה על זה החרשתי כי כספך הוא, אך **עמי בבית** בתמיה, כי רעה זו אין לה שיעור.

או יאמר הגם לכבוש את המלכה היה דעתך בקנייה, על כן באת לכבשה כי קנאה, הנה זה היה יכול לעשות גם **עמי בבית** כי כספו הוא, כלומר אך מעשותו זאת ליגש אליה עודני חוץ מהבית אין זה רק כי זימה בלבו.

והנה הלא כמו זר נחשב יהיה זה בדעתו בעת שאימת מוות נפלו עליו, אלא שהיושבים לפניו לא שמו לב אלא למה **שהדבר יצא מפי המלך** גם שלא הייתה סברא, ומיד **פני המן חפו** כאילו כבר נגמר דינו וחפו פניו בל יראה פני מלך, כי באור פני מלך חיים.

והנה גם **שפני המן חפו** לא הוציא המלך מפיו להמיתו, והוא כי היה נבוך, שעדיין היה מסתפק אם חפץ מות המלכה היה המן, ומה גם במה שכתבנו למעלה כי היה בלב המלך כי המן היה סבה להינצל מלמות על ידי בגתן ותרש שגלגל ביאת אסתר למלכות שעל ידה ניצול, על כן בא חרבונה ויאמר הנה ראיתיך כמסתפק אם גם על המלכה פירש מצודה המן לקנותה להמיתה כי על כן לא כעסת רק בזכור את ושתי, וגם עתה שאמרת **הגם לכבוש** לא הוצאת מפריך מילין להורגו על הספק, וגם שעל ידו נתגלגל טוב לך.

אך דע לך כי חפץ המיתך היה, ואל תתמה, כי הנה לך ראייה כי גם את המלכה דמה להרוג וגם קץ בחיי המלך, כי הלא **גם העץ אשר עשה** על ידי עצמו **למרדכי**, לא משנאתו אותו עשה רק על אשר דבר טוב על המלך, שגם שלא בא מרדכי להגיד לך על בגתן ותרש כי אם שהגיד לאסתר באופן שעדיין היה אפשר שלא תבוא הצלת המלך אל הפועל אם לא הייתה אסתר מגדת למלך, אף על פי כן על מציאות דבר טוב על המלך ביקש המיתו, ואם כן כל שכן שאסתר אשר הגידה למלך והצילתו ממות שעליה תעבור כוס כי חפץ מות המלך הוא. וזה אומרו **גם הנה העץ וכו'**, לומר גם את מרדכי בקש להמית על אשר דבר טוב כמו שמבקש להמית את אסתר, כמו שכתבנו, שאם מה שבקש להמית את מרדכי היה על אשר [הוא] יהודי, כבר קנני הוא לו וישמידהו בכלל השאר, כי הנו ככל המון ישראל. ואם על שאינו משתחוה לו, למה עוד העץ עומד ולא הרסו אחרי ראותו שמרדכי הוא איש אשר המלך חפץ ביקרו על הצילו ממות נפשו. וזה אומרו **עומד**.

ועוד טענה שנית, שאם הוא על עוברו מצות המלך שציוה שיהיו **כורעים ומשתחוים להמן**, יתלנו על עץ גלוי לכל העמים, ולמה עשאו בביתו, אך אין זה כי אם כי חרה לו על דברו טוב על המלך, ועל כן עשה בהיחבא וקרב ביתו לטרוף כאריה נפשו בנשף בערב יום, אשר לא יודע למלך דבר. וזה אומרו **בבית המן**. ולהיות כוונתו לומר כי המן בלב אויב המלך הוא, לא אמר הנה עץ עשה וכו' רק **הנה העץ** לומר כי מה שעשה היה על כוונה זו על שדבר טוב על המלך, מה שאין כן אם היה מדבר דרך הודעה הנה עץ עשה שהיה נראה שלהודיע מציאות העץ כיוון אלא שמסברא אמר שהיה על שדבר טוב, על כן מזה עשה עיקר.

ושמא תאמר אעיקרא דדינא פירכא כי מי יגיד שלמרדכי עשה העץ ולא לזולתו, לזה אמר **גבוה חמשים אמה** כי מה עלה על רוחו לעשות **עץ גבוה חמשים אמה**, והוא פליאה שלא נעשה כן לכל גוי, אך אין זה כי אם שליראתו שלא יוכל לו כי חכם גדול הוא, על כן נתחכם כנזכר למעלה שצירף חמשים כחות טומאה לעומתו, גם עשה על שמו שאות ראשונה שבמרדכי ואות אחרונה עולים **חמשים**, למען הכניעו בחמשים כחות טומאתו.

כשמוע המלך כן אמר **תלוהו עליו** שאדרבה אותיות שמו של מרדכי יכניעו את המן ואת חמישיו, ומה גם כי בדברי חרבונה ראה כי אשר דמה שהוא השם נפשו בחיים אדרבה הוא היה מבקש להרוג הגורם הצלתו, אם כן איפה יותן תמורתו רע בטוב.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט רמז תתרנט) כי **חרבונה** הוא **אליהו** שנדמה **כאחד מן הסריסים** והלא כמו זר נחשב אומרו **אחד מן הסריסים**, שיוורה כי לא אליהו היה כי אם אחד מסריסי המלך ממש. אך אחשוב לדקדק בזה אומרו **לפני המלך** שהוא מיותר. אך יאמר **ויאמר חרבונה** אשר הוא **אחד מן הסריסים לפני המלך** כלומר כי **לפני המלך** במה שהוא אדם הרואה לעיניים הוא **אחד מן הסריסים**, אך לא לפני ה', כי אין המלך רואה רק מה שנדמה לפניו כאחד מן הסריסים. ושמעתי מי שדקדק בזה שחרבונה שנזכר פה הוא בה"א בסוף תיבה ולא באלף כחרבונא הנזכר למעלה בין סריסי המלך, ועל כן הטיבו אשר דברו כי לא ראי זה כראי זה, ואפשר לבוא אחריו ולמלא את דבריו כי הה"א שהיא חמשה רמז לחמש אותיות שבאליהו.

(י) ויתלו את המן וכו'.

הנה כתבנו לעיל כי אומרו **אשר הכין** ולא אמר אשר עשה, הוא כי עשה הכנה להכניע את מרדכי במחשבתו אשר חשב בעשיית העץ לצרף חמשים כחות טומאתו להכניע את מי שראש שמו וסופו עולה חמשים, כאשר רמז לו חרבונה. על כן אמר המלך אם זכאי הוא בדינו יעמדו לו כחותיו לבל ישלוט בו העץ ההוא, על כל פנים **תלוהו עליו** למען נראה. ואז **ויתלו את המן על העץ אשר הכין** בהכנות כשפיו למרדכי ועל ידי כן **וחמת המלך שככה**.

והנה נחלקו רבותינו ז"ל (מגילה טז א) על שתי שכיכות הללו: **איכא דאמרי** אחת חמתו של הקדוש ברוך הוא ואחת של אחשורוש. **ואיכא דאמרי** אחת של ושתי ואחת של אסתר.

ועל דרך הפשט אפשר כי הנה חימות רבות היו, חמת אחשורוש על נשיו, וחמת מרדכי ואסתר על צרת ישראל, ולמעלה מהן חמת הקדוש ברוך הוא על דבר עמו, אמר, כי אם **שויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי** ששמחה היא לפניו יתברך אבדן הרשעים והצלת הצדיק, ומה גם בהיות שרשתו אשר טמן תלכדהו וצדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו, וגם מזה היה ראוי שוך חמת מרדכי כי ניתן המן תחתיו, וכן חמת אסתר בת דודו, אמר כי עם כל זה חמת המלך לבדו שככה אך לא חמת ה' וחמת מרדכי ואסתר, עד הגמר גאולת ישראל. והוא, כי עם לב המלך היה לקיים אגרות המן על היהודים לאבדם זולת את מרדכי ואסתר, והוא מאמר חכמינו ז"ל (מגילה יד א) כי יותר היה חפץ המלך מהמן לאבד את ישראל כמשל בעל החריץ ובעל התל.

ויהיה הענין, כי המן שהוא מעמלק אי אפשר לו לעלות אם לא בנפילת ישראל, כי כשזה נופל זה קם, ועל כן גם שהיה המן במעלה עדיין היה לו חריץ עמוק ושפל, שלא היה לכל עמו

מעלה, ולא היה יכול למלאות חריץ שפלות עמו אם לא על ידי שיתן את ישראל בחריץ ושפלות, ואז יעלה הוא ועמו. אך אחשוורוש היו ישראל לפניו כתל ומכשול, כמו שכתבו לו שטנה בירושלים שמלכות ישראל הייתה מהנזקת מלכין וכו' (עזרא ד טו), ועל כן עדיין לא היה לב ישראל בטוח על המלך שישיב חמתו מהשחית.

ובמדרש (אסתר רבה ז יב):

משל דהמן רשיעא לציפור שקיננה על שפת הים ושטף הים את קינו, אמר איני זז משם עד שאעשה את הים יבשה ויבשה ים, מה עשה? נוטל מים מהים בפיו ושופך אל היבשה ונוטל עפר מן היבשה ומשליך לים.
בא חברו ועמד לו על גביו ואמר לו: ביש גדא וטמיע מזלא סוף סוף במה אתה יכול. כך אמר לו הקדוש ברוך הוא להמן הרשע: אי שוטה שבעולם אני אמרתי להשמידם כביכול ולא יכולתי, שנאמר ויאמר להשמידם לולי משה וכו' ואתה אמרת להשמיד להרוג ולאבד?! חייך רישך מתורם חלף רישיהון. דאינון לשזבא ואת לצליבא, ע"כ.

וראוי לשים לב מה ענין המשל הזה ואיך יצדקו פרטיו בענין המן.
וגם איך במה שנשא המשל לחברו באומרו בא חברו ועמד על גביו, אמר בנמשל כך אמר לו הקדוש ברוך הוא, באיזה הדרך יתייחס הקדוש ברוך הוא לחבר לו חלילה.

אמנם אומר, כי המה באו לתת טוב טעם ודעת כי אם אנחנו פשענו ומרינו ונחתם גזר דין בשמים ממעל, ואשר גזר עלינו המן הלא היה כגרזן ביד החוצב בו כי מן השמים נלחמו בנו על ידו, כענין נבוכדנצר שאמר לו הקדוש ברוך הוא, עבדא בישא, לך והחרב את ירושלים, וכן המן רצונו יתברך היה אשר היה עושה, כי נתחייבו כליה למקום, ואם כן איפה בשוב חרון אף ה' ממנו הלא לצדקה תחשב לו יתברך אשר השיב את הספרים מחשבת המן עם היות שכתב אשר נכתב וכו' אין להשיב, ויהפך לנו ממוות לחיים, אך לתלות גם את אויבי נפשנו במה זכינו אל התהפכות הלז מוסיף על הצלתנו. על כן אמר משל דהמן רשיעא וכו', לומר כי הנה שלשה טעמים בדבר:

אחד שהיה המן רשיעא כי לא לעשות רצונו יתברך בנו על כי חטאנו לו [נתכוון], כי אם היה עושה להתנקם מאשר עשה ישראל את עמלק בימי שאול, וזהו צפור שקיננה על שפת הים, שהוא כי היה עמלק יושב בארץ הנגב על שפת מושבותיהם של ישראל הנמשלים לים המלאים זכיות כמים לים מכסים, ובא שאול ושטף את הקן, הוא כל מושב עמלק, ולא היה על ידי כל ישראל כי אם קצתם, כשטף גל שבשפת הים השוטף קן שבשפת הים ונשאר הציפור בעל הקן קיים, שהוא כי השאיר שאול את אגג מלכם וזרעו. בקש המן אשר הוא זרע אגג להתנקם מכל ישראל, ולא בלבד מקצתם אשר שטפו קנו כמשל הציפור, שלא היה כועס על

הגל שבשפת הים אלא על כל הים שיעשנו יבשה והיבשה ים, והוא שאמר כי יעשה מהים שהם ישראל יבשה ומהיבשה שהם האומות יעשה ים מה שהוא בהפך. וכוונתו כי יקרא למי הים שיהיו האומות וישפכם על פני הארץ שיהיו ישראל נשטפים כדרך הים לשטוף ביבשה, והיא גזרתו אשר גזר להשמידם על ידי האומות הנזכרים, וזה אמר שיעשה את היבשה ים ואת הים יבשה.

ועוד שנית עשה והוא אומרם שהיה **נוטל מים מן הים ומשליך ליבשה ונוטל עפר מיבשה ומשליך לים**, והוא שהיה בפיו צד ומפתה את ישראל ומוליכם ליהנות מסעודתו של אחשוורוש למען יבש זכותם של ישראל, וזהו אומרו **נוטל עפר מן היבשה ומשליך לים** והוא מאמרם ז"ל במדרש (עיין **אסתר רבה ז יח**) שהמן קיבצם אל הסעודה. וכן היה **נוטל מים מן הים ומשליך ליבשה** והוא מאמר פיו באומרו **ודתיהם שונות מכל עם**, שהיה נותן דופי בדת האמת.

עוד שלישית שהתאכזר ברעה כפולה ומכופלת שלא נחה דעתו בגזור להשמידם, כי אם **להשמיד וגם להרוג וגם לאבד**. על כן הוא יתברך חרה לו מאד עד שפוך חמתו עליו באומרו הנה אני אדון הכל **ואמרתי להשמידם בלבד, וכביכול** לא יכולתי כי לא יבצר מהם זכויות להגן, ואתה אמרת להשמיד להרוג ולאבד, **חייך שעל שלש אלה רישך מתורם חלף רישיון דאינון לשזבא ואת לצליבא**, לומר שעל ידי מעשיך אלה לא בלבד אצילם כי אם **אינון לשזבא לצליבא** כי תישא עוונותם ותהיה כפרתם, שאתן אדם תחתם.

ושמא תאמר, אם כל כך חביבין ישראל לפניו יתברך למה הניחם ביד המן שהביאם עד שערי מוות שהוצרך אחרי כן לפדותם מידו, על כן למתק לשון בעל המאמר תיקן הדבר באומרו **בא חברו ועמד על גביו**, ובנמשל אמר כך **אמר לו הקדוש ברוך הוא להמן הרשע**, כי אחר שהציפור הוא משל אל המן איך יהיה בנמשל הקדוש ברוך הוא אצל המן כחברו של צפור אצל הציפור חלילה. אך הוא לומר כי בצד מה מתייחס לחבר למה שגם הוא יתברך היה מסכים בצרת ישראל על כי חטאו לו כי אם שברוב רחמיו ניחם על הרעה ושב ורפא למו.

פרק ח

א ביום ההוא נתן המלך אחשוורוש לאסתר המלכה את-בית המן צרר (היהודיים) [היהודים] ומרדכי בא לפני המלך כי-הגידה אסתר מה הוא-לה :

ב וַיִּסַּר הַמֶּלֶךְ אֶת-טִבְעָתוֹ אֲשֶׁר הָעֵבִיר מֵהֶמֶן וַיִּתְּנָה לְמֶרְדֳּכַי וַתִּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת-מֶרְדֳּכַי עַל-בֵּית הָמֶן :

ראוי לשים לב מה ענין אומרו **ביום ההוא**, ומהראוי יאמר ויתן המלך לאסתר את בית המן. ועוד מה יתן ומה יוסיף לה **בית המן**, האם בתים הייתה חסרה, ומה לה עוד מהיותה מלכה. ועוד כי בחיי המן לא קראוהו **צור היהודים**, ועתה אחרי מותו אמר על **בית המן צור היהודים**.

וגם מה ענין (ב) **הטבעת שנתן למרדכי**,

וגם למה הודיענו שהוא **אשר העביר מהמן**.

ומה היה ענין **אסתר לשים את מרדכי על בית המן**.

אמנם הנה כתבנו בסוף פסוק הקודם **וחמת המלך שככה**, אך לא חמת מלכו של עולם וחמת מרדכי ואסתר על צרת ישראל, כי עדיין לא היטהרו מכתב אשר נכתב בשם המלך וכו' להשמיד להרוג וכו' ואין להשיב, עד ממכון שבתו ישגיח הוא יתברך להשיב את הספרים מחשבת המן, כי גם המלך עודנו מחזיק בגזרתו כדת מדי ופרס די לא להשניא, כי לא שב מדעתו עד (ג) **שותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפול לפני רגליו ותבקך ותתחנן לו**, וכל חפץ המלך ביום אשר שברו את המן לא היה רק להציל את אסתר מתוך הפכת הגזרה אשר לא כדת המלכות לינצל מכללות הגזרה. וזהו (א) **ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן**, לומר כי הלא למה שהיא אסתר המלכה לא היה צריך ינתן לה דבר, כי בהיותה מלכה הכל שלה ומה חפץ לה בבית המן, אך למה שהיה **ביום ההוא** הוא יום תליית המן המפיל מוראת היהודים על אויביהם, אז הוסיף ויתן לה את ביתו. ולמה עשה כן הלא הוא להיותו עדיין **צור היהודים**, ולא אמר אשר צרר את היהודים, להורות כי גם שנתלה עודנו **צור היהודים**, כי הוא נאבד וגזרתו עומדת כדת למדי, כי כל כתב אשר נכתב ונחתם בטבעת המלך אין להשיב. ועל כן להורות כי היא איננה בקרב צרת הגזרה נתן לה **את בית המן**, לומר כי נהפוך הוא כי היא תירשנו כי גבירתו הייתה ולא הייתה בכלל המכר.

וכן מה שמרדכי בא לפני המלך לא על שנתבטל גזרת המן על היהודים ועל כן בא לפני המלך, כי אם עודנו מרדכי היהודי בכלל הגזרה ומה שבא לפני המלך לא היה רק על כי הגידה אסתר מה הוא לה. אלא שאחרי כן ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי למען לא ישלחו הרשעים במרדכי ידיהם, באומרם המלך אחשורוש העביר שררת המן למרדכי, והטבעת שעל ידו מכר את היהודים להמן הנה נתנו למרדכי, אין זה רק להורות כי חזר בו לגבי מרדכי במה שזיכה אותו. והנה עדיין לא היה הדבר מפורסם על כן ותשם אסתר את מרדכי על בית המן שיתפרסם גלוי לכל העם הנמצאים בשושן, כי גדול

מרדכי בעיני המלך, ואשר השליט את המן על כל היהודים שבכללם מרדכי הנה נהפך הדבר כי ישלוט מרדכי על בית המן.

עוד אפשר כוונת אסתר בשום **מרדכי על בית המן**, למען הציל את היהודים אשר בשושן, כנזכר למעלה, כי כל עיר ועיר מדינה ומדינה לא ניתן דת בגלוי רק להיות עתידים ליום הזה אך לא להשמיד כי אם בספרים המגיעים לשרי המדינות בהסתר עד יום מועד, אך בשושן ניתן דת להשמידם בפירוש מן הטעם הנזכר למעלה. על כן למען תיפול חיתת אלוהים על כל הגויים אשר בשושן עשתה פרסום בשום את מרדכי על בית המן למען תת מורך בלבם לבלתי התקומם. ומה גם למאמרם ז"ל (**אסתר רבה ז כה**) **והעיר שושן נבוכה** כי מעת הגזרה התקוממו על היהודים אשר בשושן אומרים להם מחר נחנוק אתכם ונטול ממונכם.

והנה למה שאמרו ז"ל (מגילה טו א) על **וכאשר אבדתי אבדתי** שאמרה אסתר **כאשר אבדתי** וכו' **אבדתי** ממך, כי עד כה הייתי אנוסה ועתה ברצון, והוא כי מתחילה הייתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי אך מאז הלכה היא אל המלך נאסרה לו, כי הייתה כהולכת ברצון ולא כאנוסה. ובזה יאמר מה **שהגידה אסתר** היא **מה הוא לה** עתה, שאין לה רק היותה דודה אך לא מה שהייתה לו מתחילה שהיה בעלה.

ובגמרא (מגילה י ב):

רבי אבא בר כהנא פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא, **לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה** (קהלת ב כו) **זה מרדכי הצדיק,**
ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס (שם) **זה המן,**
לתת לטוב לפני האלוהים (שם) **זה מרדכי ואסתר, דכתיב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן, ע"כ.**

וראוי לשים לב מה ראה לדרוש פסוק זה על **מרדכי והמן**.
ועוד כי **השמחה** גם לכל היהודים הייתה ולא למרדכי לבדו.
ועוד כי גם תבונה הייתה למרדכי, ולמה לא הזכיר רק **חכמה ודעת**.
ועוד למה לאדם שטוב לפניו פירש על **מרדכי**, ואחר כך אומרו **לתת לטוב לפני האלוהים** פירש על **מרדכי ואסתר**.

אך הנה הוקשה לו בכתוב איך יאמר שלמי **שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה**, והלא כמה וכמה הם טובים לפניו יתברך ולא ניתן להם שמחה, וכמה אינן טובים ויש להם שמחה ודעת

וחכמה. ועוד כי הלא אין שמחה מסוג דעת וחכמה, ויותר היה צודק יאמר חכמה ודעת ותבונה.

ועוד כמה חוטאים אין אוספים וכוונסים הון, ואם יאספו אין ניתן לטוב לפני האלוהים. על כן גזר אומר כי על מרדכי והמן ידבר, כי לזה ניתן חכמה להבין עצת בגתן ותרש על ידי יודעו שבעים לשון, ואחר כך ניתן לו דעת והוא **כי מרדכי ידע את כל אשר נעשה**, והוא מאמרם ז"ל (**אסתר רבה ז יח**) שעל ידי אליהו ידע אשר נעשה בשמים, ואשר משה רבנו ע"ה שלח אליו יתפלל ויתקן הדבר שהוא על ידי תשובתו, ועל ידי כן ניתנה לו שמחה קודם לכל ישראל, שהרכיבוהו ברחוב העיר וקראו לפניו **ככה יעשה לאיש וכו'**. והמן כנס הון רב, ומה גם למאמר חכמינו ז"ל (**אסתר רבה ז ו**) שמצא אוצרות נבוכדנצר, וכל זה לתת לטוב לפני האלוהים, **שנתן המלך אחשורוש את בית המן וכו'**.

ויהיה הענין, שהוקשה לו לא ימנע או היה מרדכי ראוי לקבל הכבוד ההוא אשר נתכבד שהרכיבוהו **ברחוב העיר וקראו לפניו ככה יעשה לאיש וכו'**, או לא היה ראוי עד הוסיף זכות אחרי כן, אם מתחלה [היה ראוי] למה לא גלגל הוא יתברך מאז ישלמו לו גמולו ויכובד הכבוד ההוא, והיה אז טוב לישראל כי לא יערב אחרי כן המן אל לבו להשטין על ישראל ולהכתיב עליהם **להשמיד להרוג ולאבד**, כי יפול פחד מרדכי עליו, כי הלא גם עתה לא שת לבו על היהודים לאבדם אם לא על כעס מרדכי שלא **יכרע ולא ישתחוה**, שעל כן **ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו וכו'**. ואם אין הכבוד ההוא ראוי למרדכי, גם אז לא יותן לו, עד בא גאולת כל ישראל יחד ויהי ליהודים אורה ושמחה ישמח גם הוא עימהם, ולא מקודם.

על כן אמר כי **לטוב לפניו נתן חכמה**, להבין עצת בגתן ותרש, ומאז היה ראוי אל כל הכבוד ההוא, וזהו אומרו **מרדכי הצדיק** כי בצדקתו היה ראוי לו, אך היו שני עיכובים אחד שאם כן לא היה המן מיצר לישראל והיה עוונם צרור על שכמם בלתי מתמרק ונתקן, על כן נתן לו הוא יתברך תחילה דעת **שידע את אשר נעשה ויצא ברחוב העיר צועק שב ומשיב את ישראל בתשובה**, ואז נתן לו שמחה קודם לישראל אחר שתקן עוונתם למרק עוונם בצומות על צרת המן למרק אשמתם.

ועוד טענה שנית, והוא, כי **ולחוטא נתן וכו'**, כי אם מתחילה היה **נעשה יקר וגדולה למרדכי** לא היה מתגלגל תבוא כל אסיפת הון המן לידי מרדכי ואסתר. ואומרו אחר כך **מרדכי ואסתר** ולא מרדכי בלבד, הוא כי למעלה באומרו לטוב לפניו אמר על מרדכי, ועתה הוקשה לו שאם אומרו **לטוב לפני האלוהים** הוא **מרדכי** הנרמז באומרו **לטוב לפניו**, למה האריך, והיה לו לומר לתת לו, וידוע שעל הטוב לפניו הנזכר ידבר.

אך הוא למה שלא נזכר למעלה נותן כי אם לאסתר והיא נתנה לו, על כן חזר ואמר **לטוב לפני האלוהים**, שהוא לרבות את אסתר שהיא טובה, וצדקת הייתה **לפני האלוהים** ולא לפני האדם, כי לא יבצר מבני אדם כי ברצון בחירות נשואה לערל ומסתכנת בעד עמה.

עוד יתכן בא רבי אבא ללמדנו דעת, שבל יעלה על לב איש לומר כי טובות וכבוד העולם הזה תלוין בחכמת אדם או בהשתדלות, כי כל זה איננו שווה בלעדי רצונו והשגחתו יתברך, וזהו אומרו **לטוב לפניו נתן חכמה**, כי הכל מאתו יתברך, כי הלא **לטוב לפניו** יתברך **נתן חכמה הוא מרדכי** להבין את בגתן ותרש, ואם היקר וגדולה יושג על ידי החכמה למה לא נעשה לו יקר וגדולה מיד על ידי חכמתו, אך לא שווה לו חכמתו עד שנתן לו השם יתברך גם כן דעת שידע את כל אשר נעשה והחזיר את ישראל בתשובה ואחר כך ושמחה שהיא היקר וגדולה, ולא מאז מצא חכמה, להורות כי אין החכמה היא העיקר. וגם לא ההשתדלות, כי הלא ולחוטא נתן לאסוף ולכנוס וכו'. והוא מה שקרה לשני מתווכחים אחד אמר שהצלחה תלויה בהשתדלות ושכנגדו אמר שהכל מן השמים, בא האחד הזה ועלה לראש האילן ולקט ביכורה בתאנה בראשיתה והביאה בידו ואמר לחברו ראה נא כי הכל תלוי בהשתדלות, כי אני יגעתיו והשתדלתי ללקוט ביכורה תאנה זו ואוכלנה, ולא כן אתה שישבת במקומך.

עודנו מדבר עמו ותפול הביכורה מידו בא חברו ונטלה ואכלה, ואמר הנה כי אין השתדלות מועיל כי הנה אתה השתדלת ואני אכלתי. כן הדבר הזה כי הנה המן נתן עיניו לאסוף ולכנוס ומרדכי ואסתר אכלוהו. וזה הוא שאמר הכתוב **ולחוטא נתן לאסוף ולכנוס זה המן לתת לטוב לפני האלוהים זה מרדכי ואסתר**.

והנה ממוצא דברי רבי אבא ז"ל למדנו כי אומרו **נתן המלך לאסתר את בית המן** ואומרו **ותשם אסתר את מרדכי על בית המן**, לא על מציאת הבתים ידבר כי אם גם על כל הון אשר אסף וכנס המן. ובזה אפשר לפרש ענין אומרו **ביום ההוא נתן וכו'**, לומר, שלא יעלה על לבנו שמה שנתן המלך לאסתר היה על אשר הציל[ה] את נפשו ממוות על ידי בגתן ותרש, כי בזמן ההוא לא עשה לה דבר יען חשב כי המן היה ראוי לכל הכבוד, כי הוא סיבת תילקח אסתר אל המלך שאמרה למלך בשם מרדכי והצילה ממות נפשו, על כן **גדל המלך את המן אחר הדברים ההם** כנזכר למעלה, אך לאסתר לא נעשה דבר כי אמר המלך איזה יקר וגדולה יעשה לאסתר יותר מהיותה מלכה.

אך עתה שאמר חרבונה שאדרבה על שדבר מרדכי טוב על המלך עשה לו העץ בביתו, אז אמר אם כן איפה אשר גדלתי את המן נעשה לאסתר ואתן לה את ביתו. וכן את מרדכי אשר דבר טוב על המלך הביאה לפניו **ויסר את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה** לו, על כי הוא

החפץ חיי המלך יורש את החפץ מיתתו. אמר כי לא כן הוא, רק מה שביום ההוא נתן המלך לאסתר את בית המן לא היה רק על היות המן צורר היהודים וקשה לו למלך על אשר שלח ידו ביהודים. ולהורות, נתן את כל ביתו והונו לאסתר, לומר שאם מה שאותו תלה לא היה רק על הנוגע אל המלך היה ממונו למלך ככל הרוגי מלכות שממונם למלכות, אך ביום ההוא שינה את דרכו ויתן לאסתר את בית המן להורות כי על הנוגע אליה הרגו, על אשר היה צורר היהודים שבכללם הייתה אסתר, על כן תהיה לה אשר לו. וכן מה שמרדכי בא לפני המלך, לא על שדבר טוב על המלך כי אם על כי הגידה אסתר מה הוא לה, ולמענה ויסר המלך וכו' למען הציל אותו מיד מבקשי נפש ישראל המחזיקים בספרי האף אשר נכתב על היהודים לאבדם, ואז ותשם אסתר וכו' כמדובר למעלה.

ג ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו ותבק ותתחנן-לו להעביר את-רעת המן האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על-היהודים :

ד ויושט המלך לאסתר את שרבת הזהב ותקם אסתר ותעמד לפני המלך :

ה ותאמר אם-על-המלך טוב ואם-מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב את-הספרים מחשבת המן בן-המדתא האגגי אשר כתב לאבד את-היהודים אשר בכל-מדינות המלך :

ו כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר-ימצא את-עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי :

ראוי לשים לב אל ארבע פעולותיה אלה, (ג) ותדבר, ותפול, ותבק, ותתחנן. וכן אומרו ואת מחשבתו אשר חשב, כי הלא רעתו ומחשבתו אחד הן. ועוד כי גם פועל עשה בהכתיב הספרים, ואיך ייחסנו אל מחשבה. והן בארבעה אופני בקשה, (ה) אם על המלך טוב, ואם מצאתי חן לפניו, וכשר הדבר, וטובה אני בעיניו. ועוד אומרו להשיב את הספרים, איך תקשה לשאול, האם לא ידעה כי כתב אשר נכתב וכו' אין להשיב.

ועוד אומרו אשר כתב לאבד, והלא לא זו בלבד כתב כי אם גם להשמיד להרוג ולאבד.

ועוד אומרו אשר בכל מדינות המלך, מי לא ידע כי על כל מדינות המלך היה הדבר.

ועוד מה זה כפל ואמר (ו) איככה אוכל וראיתי זה פעמים.

ומה זה השנוי שבראשון אמרה ברעה אשר ימצא את עמי ובשני אמרה באבדן מולדתי.

אמנם הנה המן מתחילה לא חשב רק לאבדם, כי כה אמר אל המלך יכתב לאבדם, כי אם שאחר כן ראה את לב המלך טוב לעשות רצונו והותר, באומרו והעם לעשות בו כטוב בעיניך, ואז מצא מקום וכלה הרעה והכתיב להשמיד להרוג ולאבד. והוא מאמרנו למעלה כי כה אמר לשון היולי באומרו לאבדם, שאפשר לפרשו על אבוד נפשות או על אבוד ממון.

ובראותו אשר השליטו המלך בכל הטוב בעיניו, אז העדיף כרצונו. והנה אסתר יראה פן לא תועיל בקשתה רק להסיר אחד ממשפטיו הרעים או תרי מגו תלתא, אך לא לבטל מעמד שלשתן.

או גם כי יודה לבטל הכתב שהוא להשמיד להרוג ולאבד הוא רעתו אשר כתב, לפחות ישאיר מחשבתו הראשונה אשר דבר אל המלך שהוא לאבדם לפחות איבוד נכסים. על כן **ותדבר, ותפול לפני רגליו, ותבך, ותתחנן**. לומר, השלשה ראשונות, על מה שנכתב שהם שלשה עניינים, להשמיד להרוג ולאבד. ועל הרביעית שעליה **ותתחנן לו** הוא על המחשבה הראשונה, שהייתה לאבדם, שהוא לפחות אבדן נכסים, בל יאמר המלך לקיים מאמר המן אליו, על כן **ותתחנן לו להעביר אותה גם הוא**. וזהו שפירש ואמר **להעביר את רעת המן האגגי**, שהוא רעתו אשר הרשיע לעשות ככתבו והוא על השלש ראשונות, **ואת מחשבתו אשר חשב על היהודים** הוא ענין המחשבה הראשונה שאמר למלך **יכתב לאבדם**.

אז נכמרו רחמיו (ד) **ויושט את שרביט וכו'** שהוא סימן מציאת חן, כענין לבד מאשר יושיט לו המלך וכו' וחיה. וגם לרמוז לה שתקום מעל הארץ. אז **ותקם ותעמוד לפני המלך**.

אז אמרה בלבה הן אמת שנהפך לבו להטיב על ידי אשר התחננתי, אך מה אעשה וגם כי יצווה עתה שלא ישלחו יד ביהודים לא יסכון, כי כתב אשר נכתב בשם וכו' לא יתבטל.

ועוד שנית פן יאמר המלך הלא אמרתי מה בקשתך עד חצי המלכות, ואמרו רבותינו ז"ל (מגילה טו ב) שהוא פן תשאל בנין בית המקדש שהוא מחצי המלכות והלאה, ועל דרך זה אפשר יאמר גם כן להשיב גזרת היהודים שעד חצי המלכות בלבד. על כן שבה ותאמר (ה) **אם על המלך טוב ואם מצאתי חן וכו'**, שהם ארבע מיני תחנה לכלול הארבעה דברים, שלשה על רעת המן להשמיד להרוג ולאבד, ואחד על מחשבתו אשר חשב שהוא לאבדם. ולמען יתבטל הדבר מאליו **יכתב להשיב את הספרים**. והוא על פי הקדמתנו שהכרחנו למעלה, והוא, כי שני מיני כתבים נכתבו:

אחד לינתן דת בראש הומיות גלוי לכל העמים ובהם לא היה רק להיות עתידים ליום הזה ולא ידעו על מה היה,

שנית ספרים אל השרים שבכל עיר ומדינה כתב מפורש להשמיד וכו' להצניעם עד עת מועד להראותם להמון קריה להודיעם על מה נועדו.

ונבוא אל הענין, והוא כי אמרה בלבה הלא דת למדי ופרס די כל אסר וקיים די מלכא יהקם לא להשניא, כדבר שנאמר בדריוש המדי אבי אחשורוש הלזה (דניאל ו טז). על כן אמרה

עשה זאת איפה ולא תכתוב שאתה חוזר ממאמריך פן תהיה לבוז, ודת למדי ופרס די לא תעדי, כי אם כתוב לשרים **להשיב** אליך **הספרים** ששלחת אליהם, ובעת מועד בבוא המון קריה לשאול על מה היה היעוד לא ימצאו הספרים אשר כתוב בהם ביאור הגזרה ותבוא הצלה מאליה, כי השרים יערימו סוד לבלתי גלות מה שהיה כתוב בספרים, ואין למלך העדר כבוד בדבר, כי אין הגזרה חוזרת רק הספרים אשר לא נודע אשר היה בהם, וזהו אומרה **להשיב את הספרים וכו'.** ועל זה השיב המלך ואמר (לקמן פסוק ח), כי לא בלבד **אשר נכתב בשם המלך** אין לשנותו, כי אם אף **אין להשיב** הכתב עצמו גם שלא נתפרסם מה שכתוב בו.

וגמרה מאמרה ותאמר **אשר בכל מדינות המלך**, לבל יאמר לה המלך **עד חצי המלכות ותעש**, אך לא לכל היהודים שמחצי המלכות והלאה. על כן אמרה **אשר בכל מדינות המלך.** ולהיות שבדברו אל המלך לא אמר רק **לאבדם** אלא שהמן הכתיב **להשמיד וכו'**, על כן חששה פן טרם נמלך המן לכתוב **להשמיד וכו'** אולי נכתב איזה ספר לאחד מהמקומות **לאבדם** בלבד כמאמרו אל המלך, ועל כן אם יכתב **להשיב הספרים** שבהם **להשמיד וכו'** לא ישיבו אשר בהם **לאבדם**. על כן אמרה **מחשבת המן** היא מחשבתו הראשונה, וכל שכן אשר בהם **להשמיד וכו'.**

ועל רעת המן שהייתה **להשמיד וכו'** אשר בדה מלבו, אמרה, (ו) **כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר וכו'.** ולבל יאמר המלך לא כרעתו אשר הכתיב **להשמיד וכו'** רק כמחשבתו אשר דבר אלי שהוא **לאבדם** בלבד, כי בזה שהסכמתי עמו תתקיים הגזרה. לזה אמרה **ואיככה אוכל וראיתי וכו'.**

או יאמר אל יעלה על רוחך שאין צרת עמי נוגעת אלי, כי דע איפה כי הצלת עצמי ומולדתי - היא בית אבי - תלויות בהצלת עמי על ידי, והוא מאמר מרדכי אליה **כי אם החרש תחרישי וכו'.** והוא מאמרנו למעלה כי קולר רעת המן היה תלוי על צוואר שאול אבי אביה שהשאיר את אגג לילה אחת והטיל זוהמא בשפחה אשר יצא משם המן, על כן אמר לה מרדכי אם על ירך יגאלו ישראל תכפרי בעדו, אך **אם תחרישי בעת הזאת ריוח והצלה יעמוד להם ממקום אחר** על ידי זולתך ולא על ירך, ועוון שאול לא יכופר, ועל כן **ואת ובית אביך תאבדו** בעונו. ובזה יהיה מאמרה אל המלך הנני מבקשת תהיה הצלת עמי על ידי, כי לא ימנע או יאבדו או יגאלו על ידי זולתי אם לא תעשה בגיני, אם יאבדו **איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי**, ואם לא יאבדו וינצלו על ידי זולתי **איככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי**, והוא מאמר מרדכי **רווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת וכו'** כמדובר.

ז ויאמר המלך אחשוורש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הנה בית-המן נתתי לאסתר
ואתו תלו על-העץ על אשר-שלח ידו (בִּיהוּדִים) [בִּיהוּדִים] :

ח ואתם כתבו על-היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי-כתב
אשר-נכתב בשם-המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב: טוֹיִקְרָאוּ סִפְרֵי-הַמֶּלֶךְ בַּעַת-
ההיא בחדש השלישי הוא-חדש סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב ככל-אשר-צוה מרדכי
אל-היהודים ואל האחשדרפנים-והפחות- ושרי המדינות אשר מהדו ועד-כוש שבע
ועשרים ומאה מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשנו ואל-היהודים ככתבם
וכלשונם :

י ויכתב בשם המלך אחשוורש ויחתם בטבעת המלך וישלח ספרים ביד- הרצים בסוסים
רכבי הרקש האחשתרנים בני הרמכים :

יא אשר- נתן המלך ליהודים אשר בכל-עיר-ועיר להקהל ולעמד על-נפשם להשמיד-
ולהרג ולאבד את-כל-חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים ושללם לבוז :

יב ביום אחד בכל-מדינות המלך אחשוורש בשלושה עשר לחדש שנים-עשר הוא-חדש
אדר :

יג פתשגן הכתב להנתן דת בכל-מדינה ומדינה גלוי לכל-העמים ולהיות (הִיהוּדִים)
[הִיהוּדִים] [עתידיים] [עתידיים] ליום הזה להנקם מאיביהם :

ז - יג) אלו הפסוקים הנמשכים עד פסוק הרצים וכו' מפורשים למעלה (פרק ג) בענין אגרות ראשונות.

יד הרצים רכבי הרקש האחשתרנים יצאו מבהלים ודחופים בדבר המלך והדת נתנה
בשושן הבירה :

טו ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוצ
וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה :

טז ליהודים הייתה אורה ושמחה וששן ויקר :

יז ובכל-מדינה ומדינה ובכל-עיר ועיר מקום אשר דבר-המלך ודתו מגיע שמחה וששון
ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתיידיים כי-נפל פחד-היהודים עליהם :

(יד) הרצים רכבי הרקש וכו'. הנה כתבנו למעלה כי שני מיני כתבים היו באגרות ראשונות,
אשר בהם כתב מפרש נשתלחו אל שרי עם ועם מדינה ומדינה והיו למשמרת אתם עד י"ג
לאדר שיראום אל עם הארץ לדעת פירוש הדת שניתנה סתם להיות עתידיים ליום הזה, אך
בשושן הדת ניתנה בפירוש להשמידם באומרו ואת פתשגן וכו'. ועל כן גם בשושן הוכרח
לשוב להכריז להיות היהודים עתידיים לינקם מאויביהם כבשאר מדינות המלך, שאם לא כן,

מאז ניתן דת שם להשמידם הייתה **העיר שושן נבוכה**, שהיו כל עם הארץ חונקים את כל איש ישראל ואומרים לו מחר אהרוג אותך ואטול ממנו כמון שאמרו רבותינו ז"ל (**אסתר רבה** ז כה). ועם כל זה עדיין היו שם בסכנה פן יתקוממו עם הארץ לאמר הלא דת למדי ופרס דלא להשניא, ואתמול הוכרז להשמידם ועתה ניתן דת לישראל להנקה מאויביהם, ויחזיקו המון קריה בקודם.

אך אפשר לבלום פיהם לומר כי זה וזה קיים כי יתקוממו להשמידם, והם רשאים להנקה מאויביהם, ואם כה יעשו אולי יאספו אסיפת עם רב על ישראל ולא ירימו ראש ויפלו בנופלים חלילה, מה שאין פחד מזה בשאר מדינות המלך כי לא פורש בהנתן דת **גלוי לכל העמים** מה שהיה כתוב בספרים **להשמיד להרוג וכו'** ועל כן לא הרגישו השינוי. לכן למען לא יתקוממו בני העיר שושן, עשה המלך הוראות יכירו כל עם הארץ כי באגרות שניות חפץ מאוד. ההוראה האחת במה (**יד**) **שהרצים וכו' יצאו מבוהלים ודחופים בדבר המלך**, מה שאין כן באגרות ראשונות כי אם **דחופים בלבד**.

וגם לא נתן דת בשושן עד שראו יושביה כי **הרצים יצאו מבוהלים ודחופים** ואחר כך **ניתנה הדת**, וזהו אומרו **הרצים וכו' והדת נתנה וכו'**.
עוד עשה המלך למען תיפול פחד היהודים על כל הנמצאים בשושן, והוא כי כאשר **הדת נתנה בשושן מיד ומרדכי יצא**.

(טו) ומרדכי יצא וכו'.

הנה כתבנו למעלה כי למה שהוא יתברך אינו מקפח שכר כל בריה על כן הטעים את מרדכי בעולם הזה פרי מעלליו.
ולעומת צאתו ברחוב העיר בלבוש שק,
הביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך.

וכנגד האפר,

ואשר ניתן כתר מלכות בראשו.

ועל צאתו ברגליו,

עלה בסוס אשר רכב עליו המלך.

ועל צעקה גדולה ומרה,

וקראו לפניו וכו'.

אך אמנם אין ספק כי לא ערבה לו שמחתו, ויהיו כל אלה לו כשר בשירים על לב רע, בכל עת אשר היה רואה את ישראל בקרב צרה, כי עדיין לא נושעו, ומה גם לרבותינו ז"ל (מגילה טז א, אסתר יו) כי שב לשקו ולתעניתו.

ועוד לו כי הייתה לו גדולתו עוברת. וגם פאר כתר אשר תחת אפר לא היה לו כתר בפועל, רק סוס אשר ניתן כתר מלכות בראש המלך כאשר רכב עליו המלך.

על כן רצה הקדוש ברוך הוא כי בהוושע יהודה וישראל ישכון לבטח על ידי כח מעשיו אשר שב והשיב את ישראל עד המכהו, להטעימו מעין כל פרי גודל מעשיו בעת ישראל מצרה נחלץ, כי אז יערב לו, מה שאין כן טרם הצמיח תשועת ישראל מיד צריהם. וגם תהיה לו גדולה מתמדת, ועטרת תפארת ממש בראשו תחת אפר. וגם אשר לא זכה אז בחלופי קריעת בגדיו אשר קרע, כמאמרנו למעלה, יען על ידי זקנו קרעו בגדיהם יחד שבטי ישראל.

אך עתה בצאת ישראל מתוך ההפיכה לגמרי, גם את הכל ניתן לו חלף כל ענותו באופן שלם ומתמים.

תחת צאתו לבוש שק ברחוב העיר,
עתה יצא מלפני המלך בלבוש מלכות.

וגם פאר עטרת זהב גדולה,
תחת אפר מקלה.

ותחת צאתו קרוע בגדים בלתי עטוף בעצם מחמת הקרעים,
יצא בתכריך בוץ וארגמן, הוא לבוש הכורך אותו ובהוד והדר יתעטף.

ולעומת צעקתו,
עתה גם כל עיר שושן צהלה בקול מצהלות על גדולתו.

ולעומת מרירות לבו,
הייתה גם שמחה. וזהו צהלה ושמחה.

וביוחסו הדבר אל העיר, כיוון עוד, כי גם לעומת והעיר שושן נבוכה,
נהפך להיות העיר שושן צהלה ושמחה.

והוא כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה ז כה**) כי הייתה **העיר שושן נבוכה**, שהיו הגויים מתקוממים על ישראל ואומרים לכל אחד ואחד מחר אהרוג אותך ואטול ממנו. ויהפך ה' שאדרבה ישמחו לראות בגדולת ישראל, ו**העיר שושן צהלה ושמחה**, כי ה' נתן את חן מרדכי בעיני כל הגויים יושבי הארץ, ויהיו עליזי גאותו.

והנה היה מקום לעלות על לב כי אשר הייתה **העיר שושן צהלה ושמחה** לא היה רק ליהודים אשר בשושן אך לא לגויי הארץ, על כן אמר ליהודים בטעם רביע כמגביה קול ואומר לא זה בלבד היה להם, כי **ליהודים** גדול מזה היה להם והוא **אורה ושמחה וששון ויקר**.

(טז) **ליהודים הייתה וכו'.**

ראוי לשים לב, לא יבצר או אומרו **ליהודים** יכלול גם כל אשר בכל עיר ועיר מדינה ומדינה, או אשר בשושן בלבד. אם גם את הכל יכלול, איך אומר אחרי כן **אשר** היה **בכל עיר ועיר מדינה וכו'**, שמורה כי עד כה לא עליהם ידבר.

ואם גם הפסוק השני ידבר דרך כלל גם על של שושן, איך יאמר **מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע**, כי אין הגעה צודקת בשושן כי ממנה יצא דבר המלך ודתו מאת המלך כי שם ביתו. **ועוד** כי מהראוי לכלול ולומר ולכלל היהודים שבכל עיר ועיר מדינה ומדינה **הייתה אורה ושמחה וכו'.**

ועוד מה היה כי בפסוק זה שנאמר **הייתה אורה ושמחה וכו'** לא נזכר **משתה ויום טוב** הנזכר בפסוק השני, ובשני אינו מזכיר אורה וכו', אך ושמחה וששון הנאמרים בראשון חזרו ונשנו בשאחריו.

ואם אומר **ליהודים וכו'** הוא על אשר בשושן בלבד, ראוי לדעת על מה הוזכרו בפני עצמן וישנה תוארי שמחתם לא ראי זה כראי זה, בזה אורה כו' ולא משתה ויום טוב ונהפוך בפסוק השני.

ועוד למה על שושן לא נאמר שהיו **עם הארץ מתייהדים** כאשר בשאר מדינות המלך.

ועוד למה לא נאמר בהן **יקר** כאשר **בשושן** שנאמר **ששון ויקר**.

אמנם הנה הכרחנו למעלה, כי בכל מדינות המלך נשתלחו שני מיני כתבים שניין דא מן דא, **המין הראשון** סתומים, **להנתן דת בגלוי בכל עיר ומדינה להיות עתידים ליום הזה** ולא נודע על מה נועדו,

והמין השני ספרים אל כל שרי המדינות כתב מפורש להשמיד וכו' ביום מועד ההוא.

אך **בשושן** גם **הדת ניתנה** בפירוש להשמידם כמאמר הכתוב **ואת פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם נתן לו**, כמדובר טעם הדבר למעלה נכון ואמת.

על כן בהתהפכות הספרים, יכלו לשלוח **פתשגן לינתן דת גלוי לכל העמים** על ידי כרוז להיות היהודים עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם, כי לא תשיגנו בזיון שמהפך דעתנו בגזרותיו. אך בשושן ניתן דת מאז באר היטב גלוי להשמידם, על כן בהתהפכות הגזרה ותנתן דת בשושן להיות היהודים עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם, הלא מורא יעלה על ראש כל איש ישראל פן יתקוממו המון עם להחזיק בדת הראשונה אשר ניתנה להשמידם, באומרם כי דת למדי ופרס די לא להשניא וישלחו הגויים בעולתה ידיהם על ישראל, והמלך לא יוכל להצילם כי את דתי המלך הם עושים, כי על כן הפליא לעשות הוראות המורות לעיני הכל כי רצון מלך שלא ישלחו ביהודים את ידם, כי כל ישעו וכל חפץ להשכיל להטיב לישראל, והוא במה:

שנתן את בית המן לאסתר,

ויסר את טבעתו אשר העביר ויתנה למרדכי,

וגם הושם על בית המן,

ויצא מלפני המלך בלבוש מלכות וכו',

על כן עדיין לא נמשך ליהודים אשר בשושן מהשמחה וששון ששמחו על סימני ביטול הגזרה ומפלת המן לא משתה ולא יום טוב, וגם לא נפל פחד היהודים על עם הארץ בעצם להיותם מתייהדים, כי אם מיקרים ומכבדים אותם בלבד.

ובזה נבוא אל ביאור הכתובים, ונשיב על פי דרכינו אומרו **הייתה אורה** ולא אמר היו, כי ארבעה דברים המה. והוא כי הנה קרה להם ליהודים אשר בשושן, כמו שהם באישון לילה ואפלה, ושומרים לבקר, והבקר אור טרם צאת השמש בגבורתו ישמחו לראות מציאות אורה, ועוד מעט בהנץ החמה ישמחו אז יותר, וכאשר השמש יצא על הארץ אז ישישו בשמחה יתירה. הנה כי כן קרה ליהודים אשר בשושן בימים ההם בזמן ההוא, והוא כי אשר בכל מדינות המלך לא גדלה אפלתם, כי סתומים וחתומים היו הדברים עד עת מועד כמדובר, כי היו כל גויי הארץ משמרים הבלי שווא ליום ההוא אשר התעתדו לשאול מאת כל שרי כל עיר ומדינה יעידון ויגידון כל הנמצא כתוב בספריהם על מה התעתדו ליום ההוא, וגם ליהודים היה להם כדברי הספר החתום, באופן כי הייתה אפלתם מעוטה וארוכתם מהרה הצמיחה, כי בטרם יבינו רעתם באה בשורתם **וינתן דת גלוי לכל העמים ליהודים להנקם מאויביהם** ואין מכלים, ותהי להם כיושב בבית אפל בצהרים כי בצאתו ממנו ראה אור גדול בפעם אחת.

אך אשר בשושן היו כיושבי חשך וצלמות, וכאור בקר יאיר אורה קו לקו, בהינתן **דת בשושן** בראשונה ברור מללו להשמידם גלוי לכל יושביה, ועל כן גם בהתהפך הגזרה **ותנתן דת ליהודים לינקם מאויביהם** עוד יד המון עם הארץ נטויה להחזיק במעוז דת למדי די לא

להשניא, ויאמרו להשמידם כדת ניתנה בראשונה, כי גם המלך לא יוכל לרפא להם כי את דתי המלך הם עושים, באופן כי לא שמחו בעצם בכרוז השני כי עוד פחדם בלבם מהתקוממות עם. אך בא להם בטחון גאולתם קו לקו, כאור בוקר שהולך ואור מעט מעט עד נכון היום. וזהו **ליהודים** הם אשר בשושן שעליהם ידבר, הייתה תחילה **אורה** בלבד, שהאיר חשכם ועדיין לא באו לגדר שמחה מפחד לבבם, כי עדיין לא היטהרו ממוראם, וזהו אומרו **הייתה אורה**. כי עדיין לא היו שלש אחרונות. ואחר כך **ושמחה וכו'.**

והוא כי ראשונה **ביקר וגדולה** אשר נעשה למרדכי **בלבוש והסוס אשר לבש בו המלך והרכיבוהו ברחוב העיר ויקראו לפניו ככה וכו'**, אז הייתה להם **אורה** מה מחשך אפלת מוראם, ויחלו מעט לפקוח עיני הביטחון.

ואחרי כן בראותם את **המן תלוי ועומד תחת העץ אשר הכין למרדכי**, אז גדל ביטחונם ויגיעו עד גדר **שמחה**.

ואחרי כן בתת המלך לאסתר את בית המן ותשם אסתר את מרדכי על בית המן, אז הגיע ביטחונם עד גדר **ששון** באמור כי אחרי ראות כל אשר בשושן את כל האותות האלה לא יערבו אל לבם להרים את ידם ואת רגלם נגד ישראל, כי ראו כי המלך אהבם.

ואחר שלש אלה, **ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וכו'**, אז זולת מה שלא היה לבבם למרע על ישראל, גם היו מיקרים אותם, והיא **מדרגה רביעית**, והוא אומרו **ויקר**.

אך עדיין לא הגיעו לגדר היות **פחד היהודים עליהם** כאשר בשאר מדינות המלך, כי שם פחדו פחד אך בשושן לא היה פחד, והוא מהטעם האמור, כי בעת רעת המן ניתן דת בשושן להשמיד מה שאין כן בשאר מדינות המלך, ועל כן בשושן לא הגיע ביטחונם עד גדר עשות **משתה ויום טוב** כאשר בכל עיר מדינה ומדינה זולתה, מן הטעם שכתבנו, שעל כל ארבע אלה עדיין לא הטהר מורך לבבם על אשר ניתן דת בשושן להשמידם כמדובר. ועל כן לא נפל פחד היהודים בשושן להיות מתייהדים כאשר בעמי הארץ אשר בשאר מדינות המלך.

ואחרי אומרו ענין היהודים אשר בשושן אמר, **ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך** הוא אשר בספרים אל השרים להקהל ולעמוד על נפשם, ודתו מגיע הוא **פתשגן הכתב להנתן דת להיות עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם**, היה להם **משתה ויום טוב**. כי אשר נגזר בתחילה **גלוי לכל העמים** לא היה להשמידם רק להיות עתידים ליום הזה סתם, מה שאין כן בשושן שניתן דת גלוי להשמידם.

ותהי להם **שמחה** על דבר המלך בספרים **לעמוד על נפשם** להציל עצמם מהבאים להורגם. **וששון** על הדת שנתנה בגלוי **להנקם מאויביהם** גם מהבלתי באים להורגם ככתוב טעם החילוק למעלה. ועל ידי כן, **על סיבת השמחה עשו משתה, ועל סבת הששון עשו יום טוב**. וזהו שהפסיק בין ששון למשתה במלת ליהודים.

וזה הוא מאמרם ז"ל (**אסתר רבה ז כד**) שהזכרנו למעלה, כי צרת ישראל באה סתומה להיות **עתידיים ליום הזה** ולא ידעו למה ובבא הטובה באה מפורשת ולהיות וכו' **להנקם מאויביהם**. ואין זה רק **בכל עיר ומדינה** זולת שושן, כי בה בפירוש אתמר פתגם מעשה הרעה כמו שנאמר **ואת פתשגן כתב וכו' להשמידם** נתן לו, ועל כן שם פחדו פחד ישראל מכל שאר מדינות המלך.

וטעם לפגם אשר נפגמו בני שושן בסער הגדול הזה מהשאר, ולבלתי היות שמחתם שלמה מהרה כשאר היהודים, הלא הוא כי המה באו אל שלחן המלך אחשורוש אל משתה ויום טוב שעשה לאוהביו ויהנו מסעודתו, על כן גם ה' העביר שמחה שלמה מהם מראשית השנה ועד אחרית שנה.

ועל פי דרכנו למדנו גודל חסדו יתברך ורב טוב לבית ישראל, כי נפלינו מכל גויי הארץ, כי בני ישראל בכל צרתם **להשמיד וכו'** לא אחד בהם המיר כבודו חלילה מפחד רעה, כי אם **אבל גדול וצום ובכי ומספד**,

אך בהתהפך הגזרה, **בכל מדינה ומדינה רבים מעמי הארץ מתייהדים** וממירים דתם, עם היות שזולת הגזרה שהייתה ביום מועד גם מאז היו מוכים ורדופים מן העמים, כמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה ז כה**) על העיר שושן נבוכה שהיה הפרסי מכה איש עברי בכל המקום אשר ימצאנו ואומר לו מחר אהרוג אותך ונטל ממנו, ועל כל זה דבקו במלכם ובתורתם. לא כאלה חלק אלה גויי הארץ, כי אם **בכל מדינה ומדינה וכו'**, שעל היות **ליהודים משתה ויום טוב** מבלי שיצר לגוי הנזכר היו **רבים מעמי הארץ מתייהדים**, על כי בשב ואל תעשה **נפל פחדם** על העמים מבלתי היות עליהם גזרת מות רק במבקשי רעתם בלבד.

ובאומרו **כי נפל פחד היהודים** ולא אמר כי פחדו מהיהודים, אפשר כיוון לומר כי לא אשר מזרע עמלק בלבד ודומיהם אשר חשבו יהרגום ישראל היו **מתייהדים**, כי אם דרך כלל, ואין זה כי אם שמן השמים נפל עליהם אימתה ופחד כענין **ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית השדה**, וזהו אומרו **נפל** כי אין נפילה כי אם מלמעלה למטה והוא משמים ממעל.

או יאמר כי נפל פחד היהודים כי הפחד אשר היה ליהודים שלחו ה' ביעקב ונפל באומות הנזכרים.

ובגמרא (מגילה טז ב):

(טז) ליהודים הייתה אורה זו תורה כמה דאת אמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו כג).

ושמחה זה יום טוב כמה דאת אמר: ושמחת בחגך (דברים טז יד).
וששון זו מילה, כמה דאת אמר: שש אנכי על אמרתך (תהלים קיט קסב).
ויקר אלו תפילין שבראש, שנאמר: וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך (דברים כח י), ע"כ.

וראוי לשים לב וכי האם עד כה חסרו ישראל תורה ויום טוב ומילה ותפילין שבראש.
ועוד האם לא היו להם זולת אלו, ואיה איפה כל תרי"ג מצות.
ועוד כי בכלל תורה הם יום טוב ומילה ותפילין שבראש.
ועוד שאם כן שהיו להם ארבעה דברים אלה למה לא נאמר היו כי אם הייתה.
ועוד איך באומרו שש אנכי על אמרתך יש שם מילה.
וכן באומרו ויקר אלו תפילין שבראש, איך נלמד מפסוק וראו וכו'.

והנה טרם בא אל מכוון כללות המאמר, נבאר הנוגע אל הבנת פשוטו באומרו ששון זו מילה שנאמר שש אנכי וכו'. והוא כי אחד מהדרכים שהאגדה נדרשת היא גזירה שווה כענין אומרו שמחה זה יום טוב מגזירה שווה של ושמחת בחגך, כן נאמר כאן ששון ונאמר להלן שש אנכי מה ששון האמור שם מילה שהרי נאמר כמוצא שלל רב ואיזה מצווה מצא ושש עליה זו מילה, כמאמרם ז"ל (מנחות מג ב) על למנצח על השמינית כשנכנס דוד במרחץ ראה עצמו ערום מן המצוות וכו' הסתכל במילה שמח ואמר למנצח על השמינית על המילה שניתנה בשמיני.

או יהיה כמאמרם ז"ל (מגילה טז ב) שש אנכי על אמרתך זו מילה כמה דאת אמר: כי שמרו אמרתך מה להלן מילה שנאמר: ובריתך ינצורו אף כאן היא מילה. ובזה אמור מעתה, נאמר כאן ששון ונאמר להלן שש אנכי מה להלן מילה שהרי נאמר אמרתך אף כאן מילה. ויש סעד לזה מהנוטריקון כי אמרתך במספר קטן עולה שלש עשרה כמספר מילה במספר קטן, וכנגד שלש עשרה בריתות שנכרתו עליה.

ונבוא אל ענין כוונת המאמר דרך כלל, והוא כי הנה הוקשה לרבותינו ז"ל אומרו **ליהודים הייתה אורה**, כי כמשמעו לא יתכן, כי לא נמנע מהגויים אורה. וכן אומרו **ושמחה** כי בכלל אומרו דרך כלל **והעיר שושן צהלה ושמחה** היא.

ועוד אומרו הייתה אורה ולא אמר היו, כי ארבעה דברים הם.

ועוד שאם **אורה** הוא העדר חשך הצרה, בכלל **שמחה ושושן** הוא.

על כן גזרו אומר כי רמז ארבעה דברים: **תורה וכו'**. והוא, כי הנה בארבע הדרגות העולם הוא יתברך.

א. ממות לחיים.

ב. שאשר רצו שונאיהם לעשות להם נהפוך היה ויעשו הם כן בשונאיהם.

ג. שלא בלבד ניתן להם החיים, כי אם גם חירות העבדות, שהיה מקום לומר כי הלא דבר מלך ממכרו לא ישוב ריקם, ואם תתבטל המכירה בבחינת המוות תתקיים בבחינת עבדות.

ד. שגם שתיפול **פחד היהודים על העמים** ויכבדום. מהיכן זכו לארבע מעלות טובות אלו זו למעלה מזו?

על כן אמר, אל תתמה, כי הלא ארבע זכויות היו בידם והם שעמדו להם:

א. **אורה** זו **תורה**, כי היא הנותנת חיים, כי **עץ חיים היא**, וגם היא שעמדה לפניו יתברך בעת נגזרה הכליה כמאמרם ז"ל **במדרש חזית (אסתר רבה ז יח)** שלבשה בגדי אלמנות ותצעק מר.

ועל השנית שראו **המוותה לאויביהם** ושמחם ה' במיתת המן הרע המבקש את נפשם, עמדה להם על זה זכות שמחת יום טוב שהיו מקיימים המועדות, כי על כן שמחם ה' במטיל עין רעה במועדיהם ויעש להם מועד חדש. והוא מאמרם ז"ל **(אסתר רבה ז יד)** כי זה היה קטרוג המן לפני אחשורוש שהיו מטילים מאירה בממונו של עולם בחגים ומועדים שבת היום פסח היום.

ואמרו רבותינו ז"ל **(אסתר רבה ז טו)** כי אז בא מיכאל השר הגדול ואמר לפני הקדוש ברוך הוא ראה אין בניך מקוטרגים אלא על שמקיימים תורתך ומועדיך ואמר לו הקדוש ברוך הוא חי"ך לא שבקית ולא אשבוק וכו'. הנה כי זכות שמחת המועדות עמדה להם נגד המן.

והמדרגה השלישית שזכו, והיא היות להם גם **חירות מעבדות**, היה **על זכות המילה** שהיא חותם אות ברית קדש, הוא חותם היותינו עבדים להקב"ה, היא שעמדה לנו לבל נהיה עבדים לאדונים זולתו יתברך.

והרביעית שהוא היותם מיקרין מפחדם את היהודים, היה בזכות מה שנקרא **יקר**, הן **תפלין** שבראש, שנאמר בהם **ויראו ממך**. כי על כן ממוראם היו מיקרים אותם. והוא כי היקר שהיו מיקרים אותם היה מחמת מוראם כאומרו **כי נפל פחד היהודים עליהם**, ובתפלין נאמר **ויראו ממך**. וזהו אומרו **ליהודים הייתה וכו'**. ולהיות כי כל שלש אחרונות מהתורה על כן לא נאמר היו כי אם **הייתה** כי ממנה היו כולן.

עוד יתכן כי אחרי **היקר** שקנה מרדכי על ידי תשובתו הרמתה וכל ענותו, אמר, וישראל מה קנו חלף צומותיהם ותשובתם, לזה אמר **ליהודים הייתה אורה וכו'**. לומר די להם שקנו ארבע קניינים טובים **תורה ויום טוב ומילה ותפלין שבראש**. והוא כמאמרם ז"ל במסכת שבת (פח א) **ויתייצבו בתחתית ההר** מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית ואמר אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם.

והקשו בגמרא אם כן מכאן מודעא רבא לתורה, ותירצו חזרו וקיימו בימי אחשורוש שנאמר **קיימו וקבלו** קיימו מה שכבר קבלו. ופירשו מאמר זה רבותינו ז"ל **בתנחומא** פרשת נח (ג) כי מה שלא רצו לקבל בסיני עד ימי אחשורוש היא תורה שבעל פה, ובזה יאמר כי **ליהודים הייתה אורה זו תורה** מה שאין כן עד הזמן ההוא כי לא קיבלוה כי אם באונס.

ויהיה הוראתם כי **תורה שבעל פה נתנה להם חיים** וכמו שאמרו ז"ל (**אסתר רבה ט ה**) מתלמידי מרדכי שהיו עשרים ושנים אלף עוסקים בתלמוד וזכותם עמדה, או במה שכתבנו למעלה מהמדרש כי התורה לבשה שק לפני הקדוש ברוך הוא ובא אליהו וסיפר הדברים למרדכי ומשם נודע אחר כך לישראל. על כן בסבר פנים יפות קבלו כל חלקיה, וגם היה להם יום טוב מחדש הם ימי הפורים, והוא מאמרם ז"ל (**אסתר רבה ז יג**) כי כשקטרג המן על מועדות ישראל, אמר הוא יתברך חיך כי עליך יעשו מועד אחר הוא יום פורים **ומשתה ויום טוב**.

וגם זה יהיה על ראותם כי הפיל הוא יתברך המטיל עין רע במועדיהם, וכן על ראותם כי זולת החיים גם **חירות מהיות עבדים** ניתן למו, **התחזקו מאז יותר על מצות מילה** באמור כי לה' הם עבדים חתומים לחותמו ולא לאחר, ושהיא עמדה להם. וגם קנו **חיזוק במצות תפלין** שבראש ולא יבושו לעיני העמים, כי ראו מופת כי היה פחד היהודים עליהם ומיקרים אותם, על כן קנו חוזק על המצוה ההיא.

(יז) **ובכל מדינה ומדינה וכו'.**

שעור הכתוב מקום אשר דבר המלך הוא אשר שלח לשרים בספרים **להקהל ולעמוד על נפשם, ודתו מגיע** הוא הדת שהוכרז **גלוי לכל העמים** בפירוש **להיות היהודים עתידים להנקים מאויביהם** כמפורש למעלה באר היטב חלוקי האגרות. על דבר המלך הכתוב בספרים שלא היה כי אם **לעמוד על נפשם** להניצל מהקמים עליהם שהוא דבר המלך הכתוב בספרים אל השרים כנזכר למעלה, על זה היה **שמחה**.

ועל מה שגם זולת זה ינקמו מאויביהם שהוא **הדת שניתנה** שהוא אומרו **ודתו**, היה **ששון** נוסף על **השמחה**. ולא אמר ומשתה ויום טוב כי אם **משתה** בלא וי"ו, והוא כי מה**שמחה** נמשך **משתה**, ומה**ששון** שעל הדת שניתנה נמשך **יום טוב**. ושאר ענין הכתוב מפורש לעיל פסוק הקודם.

ובגמרא (מגילה יא א):

רבי חנינא בר פפא פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא: **הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים, באש בימי נבוכדנצר הרשע, ובמים בימי פרעה, ותוציאנו לרוויה בימי המן, ע"כ.**

וראו לשים לב כי באומרו הרכבת אנוש לראשנו אינו דורש כלום. **ועוד** שמזכיר צרתנו **בימי נבוכדנצר ובימי פרעה** ולא הישועה שהושיענו ה' בימיהם, ובענין **המן** מזכיר **התשועה** ולא הצרה. ואם כל כוונתו הוא על מה ש**בימי המן**, למה מזכיר הקודמים לו.

אמנם הנה **בספר חבצלת השרון** כתבנו דרוש נלמד **מספר הזוהר**, הלא הוא, כי אינו דומה הנלכד בשחת בעלי חיים ממיתים כאריות ונחשים ודומיהם או אם יושלך בדומם הממית בטבעו כבא באש או במים, אל הניתן בידי אדם בעל בחירה, כי הנה הבחינות הראשונות נקל בעיני ה' להציל מהם צדיק כצדקו, אך ההצלה מידי אדם רע יקר בעיני השם יתברך, כי הלא אחד ממידותיו יתברך הוא לבלתי הסיר בחירת אדם מכל אשר יחפוץ לעשות, דאם לא כן בטלו שכר ועונש.

והן זאת הייתה עם לב ראובן באומרו אל אחיו **אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור** (בראשית לז כב) כי הלא מה הועיל בתקנתו אחרי כי בבור ישכנו נחש או עקרב כמאמרם ז"ל (שבת כב א) אם נאמר הבור ריק איני יודע שאין בו מים אלא מים אין בו אבל נחשים ועקרבים

יש בו. אך הייתה כוונת ראובן להסירו מתחת יד בעל בחירה ולשמו תחת יד בעלי חיים כי מהם תקל הצלתו. וזהו אומרו **למען הציל אותו מידם**, לומר כי אומרו **השליכו אותו אל הבור** לא היה רק **למען הציל אותו מידם** של בעלי בחירה **להשיבו אל אביו** בודאי על ידי כן, מה שאין כן בהיותו תחת בעלי בחירה.

ובזה נבוא אל הענין, והוא במה שכתבתי למעלה כי המשתה נתקן על שמלבד שהצילנו הוא יתברך מצרינו גם נתנם בידינו ככל הנמצא כתוב בספרי ההתהפכות **להקהל ולעמוד על נפשם וכו'**, שאם נא היה רק הצלת עצמנו הלל היה מספיק כאשר בימי חנוכה, או קריאת המגילה כי קריאתה זו הלילא כמאמרם בגמרא (מגילה יד א).

ונבוא אל הענין אמר הנה גדלה מאוד ההצלה בימי המן מהצלת חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש, והצלת התינוקות שהשליך פרעה ביאור, והוא כי אש ומים אינם בחיריים כאשר היה המן שבקש להרוג בחרב אנוש בעל בחירה, ועם כל זה גם כי לא היה עושה עמנו רק הציל ממוות נפשנו היה עלינו לשבח לאדון הכל, אך הפליא חסדו כפול ומכופל שגם חרבם הביא בלבם, וזהו אומרו **הרכבת** אלוהינו בעווננו **אנוש** בעל בחירה **לראשינו** שהוא קשה לינצל, כי מה שהצלת את חנניה וחבריו מכבשן האש ואת המושלכים ביאור בימי פרעה שלא מתו כמאמרם ז"ל (מגילה יא א) הנה לא יפלא כל כך, כי אז **באנו באש ובמים** בלתי בחיריים, ואינו דומה למה שהרכבת **אנוש** בעל בחירה **לראשינו** הוא **המן**, ותקטן זאת בעיניך ה' להציל עצמנו בלבד כאשר **באש בימי נבוכדנצר**, וכאשר **במים בימי פרעה**, כי אם גם **ותוציאנו לרויה** שהוא עד היות כוסינו רויה הוא המשתה, אשר הוא הוראת תתו יתברך גם את אויבנו בידינו כמדובר.

פרק ט

א ובשנים- עשר חדש הוא-חדש אדר בשלושה עשר יום בו אשר הגיע דבר-המלך ודתו להעשות ביום אשר שברו איבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם :

ב נקהלו היהודים בעריהם בכל-מדינות המלך אחשורוש לשלח יד במבקשי רעתם ואיש לא-עמד לפניהם כי-נפל פחדם על-כל-העמים :

ג וכל-שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועשי המלאכה אשר למלך מנשאים את-היהודים כי-נפל פחד-מרדכי עליהם :

ד כִּי-גָדוֹל מֶרְדֵּכִי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְשָׁמְעוּ הוֹלֵךְ בְּכָל-הַמְּדִינֹת כִּי-הָאִישׁ מֶרְדֵּכִי הוֹלֵךְ וְגָדוֹל :
ה וַיָּכֹה הַיְּהוּדִים בְּכָל-אַיְבֵיהֶם מִכֶּת-חָרֵב וְהָרָג וְאַבְדָּן וַיַּעֲשׂוּ בְּשָׂנְאֵיהֶם כְּרָצוֹנָם :

(א) ובשנים עשר וכו'.

הנה אומרו **שיום שלשה עשר** היה יום **אשר שברו וכו' ונהפוך הוא וכו'** יראה שפת יתר, כי מי לא ידע בכל אלה, ומהראוי יאמר ובשנים וכו' בשלשה עשר יום בו נקהלו היהודים בעריהם וכו'.

וכן אומרו **דבר המלך ודתו**, הוא כפל, כי גם **דתו דבר המלך** הוא.

ועוד אומרו **ונהפוך הוא**, מהראוי יאמר ויתהפך אשר ישלטו וכו', ולא **ונהפוך** הוא שהוא לשון בודד.

ועוד שאחר אומרו **(ב) נקהלו היהודים וכו'**, טרם יאמר **(ג) וכל שרי המדינות וכו'** היה ראוי יאמר פסוק **(ה) ויכו היהודים וכו'.**

ועוד אומרו **(א) המה בשונאיהם**, כי מלת **המה** מיותרת.

אך הנה כתבנו **למעלה** (פרק ח) כי באגרות ראשונות נכתב כתב המפורש אל שרי המדינות ואל הפחות להשמיד להרוג ולאבד וכו', אך מה שהיה ניתן דת על ידי כרוז לא היה רק להיות **עתידיים ליום הזה**, ולא ידעו על מה דתם, כי ילמד סתום מן המפורש אשר ביד השרים, כי היו כתביהם בידם חרש לאמר ביום מועד, כי היו עתידיים לעשות כל הנמצא כתוב בספריהם. ובהתהפכות הגזרה, לבל יראה כשב מגזרתו אשר אין להשיב, כתבו אל השרים שהקודם עודנו עומד והרשות נתונה **להשמיד וכו'**, אלא שהמלך מחזיק ביד היהודים **להקהל ולעמוד על נפשם**, שלא יטו שכמם לפני הבאים **להשמיד ולהרוג אותם** כי אם יעמדו לעומתם להציל את נפשם מיד הבאים להורגם **במכת חרב והרג**, כי אל השרים היה בלתי אפשרי לכתוב באופן אחר.

אך **פתשגן הכתב להנתן דת** על ידי כרוזא קרא בחיל, היה יותר מזה, כי מצאו מקום להיות אז יותר, והוא כי למה שמה שניתן דת בתחילה בגלוי לא היה כי אם סתם **להיות עתידיים** ולא נודע למה היה היעוד, פירשו כרצונם, שלא בלבד יהרגו את הבאים להורגם כי אם ולהיות גם כן היהודים **עתידיים ליום הזה לינקם מאויביהם**, שהוא גם הבלתי קמים להרגם כאשר דקדקנו הוי"ו שבמלת **ולהיות**. גם אומר למעלה (ח יא) בספרי השרים **להשמיד וכו' את כל חיל וכו' הצרים אותם**, ופה נאמר **אויביהם**, שהוא כי לא ניתן רשות בספרי השרים כי אם לעמוד נגד הצרים אותם בפועל, אך בפתשגן **להנתן דת בגלוי** היה **להנקם** מהידועים שהם **אויביהם** מבלי יקומו עליהם להצר להם.

ובזה נבוא אל הענין, והוא כי הנה היהודים היו במבוכה גדולה, באומרם, הנה בפנינו דבר המלך בספרי השרים ודתו אשר בא **להנתן דת** סותרים זה את זה, כי בזה לא ניתן רשות רק **לעמוד על נפשם** נגד הבאים להורגם, **והדת ניתנה** גם להרוג את הבלתי קמים, והיו נכונים בשתי אשיות, אמרו, אם אמרנו נעשה כאשר ניתן דת להתחיל להרוג את אויבינו מבלי שיקומו הם תחילה, הלא נירא פן יקומו השרים להראות כתביהם שלא ניתן רשות רק **לעמוד על נפשם** נגד הבאים להורגם ויהיו השרים בעוכרינו.

עוד שנית יראו מהמון כל העמים אשר שמעו את הדת ניתנה בראשונה להיות עתידים ליום זה, כי הלא משמעות הדבר היה, כי הכרוז עם כללות העמים ידבר שיהיו עתידים לעשות מה שיתגלה ביום מועד מספרי השרים, והיו חושבים כי כללות העמים ישלטו בעם אחד, ואין נפרד מכללות העמים כי אם ישראל. ומה גם אם הגיע לאזנם הדת שניתן בשושן להשמידם. ועל כן בראות [הגויים] עתה שאין צריך לומר שיעמדו על נפשם כי אם גם מעצמם יקומו להרוג את אויביהם, הלא יאמרו כי כרוז זה השני מנגד את הקודם ואין להשיב, כי איך יהיה פירוש אל הקודם והראשון היה נראה שכל העמים יהיו עתידים וזה הוא כי היהודים בלבד יהיו עתידים. ואם ישראל לא יעשו רק עמוד על נפשם העמים יחרישו, אך להיות ישראל קמים מעצמם לא יעצרו כח לסבול.

ושני הדברים האלה נאמרים באמת:

על האחד שהיה מפחד ניגוד הדת אל ספרי השרים, אמר, **אשר הגיע דבר המלך ודתו**, כמדובר שדבר המלך היה הפך דתו, שעל כן פחדו פחד פן יקומו השרים כאמור.

ועל השנית אמר **ביום אשר שברו וכו' לשלוט בהם**, שהוא מלשון הכרוז הראשון שהיה נראה שאל כללות העמים היה הציווי על עם פרטי, והדת שניתן עתה - הוא **דתו** הנזכר - נהפוך הוא אל **דבר מלך** בספרים ואל אשר חשבו אויבי היהודים על פי הכרוז הראשון, כי זה הדת הוא לא בלבד **אשר ישלטו היהודים** על הבאים להורגם כי אם גם **המה בשונאיהם**, כלומר המה יתחילו בשונאיהם. וזהו אומרו **ונהפוך הוא**, כי נהפוך הוא זה מזה ויוכלו להתעורר נגדם אם יחזיקו בכרוז הזה השני.

(ב - ג) על כן על שתי טענות אלו לא ערבו ישראל לבם להתקומם להנקם מאויביהם רק **נקהלו היהודים בעריהם וכו'**, אך לא להנקם מאויביהם הבלתי קמים עליהם, רק **לשלוח יד במבקשי רעתם** הם הקמים עתה להרע להם, וזהו **מבקשי רעתם** שהוא **לעמוד על נפשם** בלבד, כדברי הספר החתום אשר ביד השרים.

והנה המה ראו כי **איש לא עמד בפניהם** להצר להם, באופן שלא הרגו איש כי לא עמדו עליהם כדי שיעמדו הם על נפשם, נמצא שלא הורגש רושם גדולתם ביום ההוא, על כן אמרו בלבם כי טוב היה לתפוש מאמר הדת ניתנה לקום ישראל מעצמם לאויביהם מבלי שיקומו הם תחילה. ועל כן נועצו לעשות כן.

והנה ינגד לזה שני העיכובים:

אחד מהשרים פן יקומו עליהם על שאין כן בספריהם.

והשנית מהמון העם אשר שברו לשלוט בהם,

ועתה לא בלבד **יעמדו על נפשם** כי אם גם יתקוממו מעצמם עליהם. על כן אמר כי הנה ראו שלא היו עיכובים לא זה ולא זה, כי הנה על פחד העמים אין פחד כי הלא המה ראו **כי פחדם נפל על כל העמים**. וגם מהתקוממות השרים לא היה פחד כי הלא **וכל שרי המדינות וכו' מנשאים את היהודים** ביום ההוא שנקהל, שעל ידי כן **איש לא עמד בפניהם**, כי בזה הרך לבבם.

על כן אז ראו לתפוש בפתשגן כתב הדת **ויכו היהודים בכל אויביהם** מבלי יבקשו רעתם והתקומם על היהודים. ועל פי דרכו נתן טעם אל היות השרים **מנשאים את היהודים** עם היות שהספרים שבידיהם לא הייתה טובתם שלימה, ולא די שלא מיחו ביד ישראל כי אם היו בעוזרם להנקם מאויביהם, והוא **כי נפל פחד מרדכי עליהם**.

ושמא תאמר האם יעלה על רוחם הלך ילך מרדכי אל כל מדינה ומדינה להשתרר עליהם, לזה אמר **כי גדול מרדכי בבית המלך**, לומר שני טעמים:

אחד כי אינו דומה להם כי כל אחד משרי המדינות איננו גדול כי [אם] איש איש במקום ממשלתו, אך (אם) בלכתו אל בית המלך איננו גדול בבית ההוא ולא יחשב, אך **מרדכי** היה **גדול** עודנו **בית המלך**.

עוד שנית שעל כן יראו ממנו בעצם, כי הלא ה' עמו, כי הלא **שמעו הולך בכל המדינות**, כי את אשר היה כסאו גם בבית המלך מעל כל השרים אשר אתו, גברה ידו עליו עד אותו תלה על עץ ויירש את ביתו, וגם המלך השיב **כתב אשר נכתב וכו'** למענו, על כן על ידי שמעו זה נשאו קל וחומר בעצמם, לומר, מי שהיה כסאו מעל כל השרים וגם היה מכור לו בכלל היהודים לא עמד בפניו על אשר שלח ידו ביהודים, ואיך נעמוד אנחנו אם נשלחה יד ביהודים במעשה, כי הלא גם עלינו יעבור כוס המן האגגי. על כן הפכו ויהיו מנשאים את היהודים.

(ה) ויכו היהודים וכו'.

הנה יקרא אויב אשר האיבה בלבו גם שלא יפעל פעולת האיבה, אך שונא יקרא אשר גם יורה השנאה ויפעול הצרה, כעמלקים ודומיהם. אמר, כי באויבים שהיה איבה בלבם בלבד ולא שונאים באים להצר בפועל, הכו לקצתם **מכת חרב** בלבד, ומהם **הרג** לגמרי, ומהם גם **אבדן** שהוא עדי אובד כל זרעו, לאיש לפי רעתו. אך **בשונאים מבקשי רעתם** לקיים את אגרות ראשונות להשמידם בהם עשו כרצונם, כלומר כרצונם לעשות ביהודים שהיה להשמיד וכו' כן עשו בהם, וזהו **ויעשו בשונאיהם כרצונם** ולא אחד בהם שאמרו לצרתו די **במכת חרב** או **הרג** כאשר **באויבים** רק עד **אבדן** בעצם עד תומם.

ו בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש :
 ז ואת פרשנדתא ואת דלפון ואת אספתא :
 ח ואת פורתא ואת אדליא ואת ארידתא :
 ט ואת פרמשתא ואת אריסי ואת ארדי ואת ויזתא :
 י עשרת בני המן בן-המדתא צרר היהודים הרגו ובבזה לא שלחו את-ידם :
 יא ביום ההוא בא מספר ההרוגים בשושן הבירה לפני המלך :
 יב ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו- היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת בני-המן בשאר מדינות המלך מה עשו ומה-שאלתך וינתן לה ומה-בקשתך עוד ותעש :
 יג ותאמר אסתר אם-על-המלך טוב ינתן גם-מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום ואת עשרת בני-המן יתלו על-העץ :
 יד ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת בני-המן תלו :

ראוי לשית לב:

למה (י) בביזה לא שלחו את ידם.

וגם אומרו (יא) בא מספר ההרוגים לפני המלך, מה בצע להביא מספרם לפניו. והיות של שושן הבירה ביחוד ולא ציוה להביא גם משאר מדינות המלך.
 ועוד באומרו (יב) בשאר מדינות המלך מה עשו, כי הלא יראה קל וחומר שיש עליו פירכא, כי הנה יותר יראה שיערבו אל לבם לעשות בשושן אחת אפים כי שם בית אסתר אחותם ומרדכי היהודי הגדול בבית המלך.

ועוד באומרו מה שאלתך וכו', כי הלא כמו זר נחשב מה ראה המלך להיות נקל בעיניו אשר נעשה (ו) בשושן שיעלה על רוחו שעדיין לא שככה חמת המלכה בהרוג ואבד חמש מאות איש ואת פרשנדתא וכו' שהוצרך לאמר לה ומה שאלתך וכו' ותעש.
 ועוד תחת מה הקשית לשאול (יג) ינתן גם מחר לעשות כדת היום, ולא שתה לבה פן יקצוף המלך על קולה כי לא אמרה די לצרת בני מלכותו ועוד ידה נטויה.

ועוד מה נשתנית שושן הבירה מכל מדינות, שבכל המדינות נתרצה בנקמת יום אחד ובשושן הבירה שני ימים.

ועוד אומרו (יד) ותנתן דת בשושן מה צורך הנתן דת אחר עשותה במאמר המלך.

אמנם הנה כתבנו פעמים שלש כי בספרי האף נכתב להשמדם השמד להשרים חרש לאמר ביום מועד אשר ימצא כתוב בספרים, אך לא ניתן דת על ידי כרוז גלוי לכל העמים כי אם סתם להיות עתידים ליום הזה, ולא נודע על מה נועדו עד יום מועד, כי אז ילמוד סתום מן המפורש ביד השרים, אך בשושן מעת שלוח ספרי האף ניתן דת להשמידם מהטעם הנזכר לעיל, ומה' יצא לענותם תחת הנאתם שם מסעודת אחשורוש. ועל כן בהתהפכות הגזירה בכל מדינה ומדינה יכלו להכריז גלוי לכל העמים להנקם מאויביהם ולא הרגישו שהיה המלך מהפך ומשיב גזירתו אחור, אך בשושן בהעביר כרוז להיות היהודים עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם, הלא יורגש ההתהפכות בצד מה, גם באמור להם כי הדת הראשון שניתן להשמידם אמת הוא אך נותן להם רשות להנקם מהבאים להורגם על פי הכרוז הראשון, ואלו ואלו עושים רצון המלך, באופן שלא יבצר מהיות מורך בלבב אישי ישראל לאזור חיל שם, ואדרבה הגויים יזכרו הדת הקודמת להתאזר נגדם, ויעלה על רוחם כי המלך עודנו עומד בגזרתו הראשונה, אך מאת מרדכי ואסתר יצא הדבר הזה, כי על פיהם ניתן דת השני בשושן, ובשב ואל תעשה יעמוד המלך לבל הקניטם, אך לא יבצר כי עושי רצונו יהיו בעיניו מקיימי הדת הראשון. על כן נועצו היהודים לבל שלוח יד בביזה, להורות כי הרוגי מלכות המה בגזרת המלך, ועל כן ממונם למלך כחק המלכות כי הרוגי מלכות ממונם למלך, על כן בבזה לא שלחו את ידם, להודיע ולהודע כי מהמלך יצא הדבר והרוגיו המה.

טו וַיִּקְהֻלוּ (הַיְּהוּדִים) [הַיְּהוּדִים] אֲשֶׁר-בְּשׁוּשָׁן גַּם בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וַיַּהֲרֹגוּ בְּשׁוּשָׁן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וּבְבִזָּה לֹא שְׁלְחוּ אֶת-יָדָם :

טז וַשָּׂאֵר הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר- בַּמְּדִינֹת הַמֶּלֶךְ נִקְהֻלוּ וְעָמַד עַל-נַפְשָׁם וְנוֹחַ מֵאִיְבֵיהֶם וְהָרַג בְּשִׁנְאֵיהֶם חֲמֵשֶׁה וּשְׁבַעִים אֶלֶף וּבְבִזָּה לֹא שְׁלְחוּ אֶת-יָדָם :

יז בְּיוֹם-שְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוּ וַעֲשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֵּה וּשְׁמֵחָה :

יח (וַהַיְּהוּדִים) [וַהַיְּהוּדִים] אֲשֶׁר-בְּשׁוּשָׁן נִקְהֻלוּ בְּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר בּוּ וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוּ וְנוֹחַ בַּחֲמֵשֶׁה עָשָׂר בּוּ וַעֲשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֵּה וּשְׁמֵחָה :

יט עַל-כֵּן הַיְּהוּדִים (הַפְּרוּזִים) [הַפְּרוּזִים] הִישָׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרוּזֹת עָשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר שְׁמֵחָה וּמִשְׁתֵּה וְיוֹם טוֹב וּמִשְׁלַח מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ :

וגם המלך פעל ועשה עוד אחרת להוראה זו, להחזיק לב היהודים ולתת מורך בלב אויביהם, במה **(יא) שבא מספר ההרוגים לפני המלך**, להורות כי מצוותו פעלו ומקבל מספר ההרוגים להודיע כי בזה הוא חפץ.

ובגלל הדבר הזה כי היה מורך בלבב ישראל אשר בשושן יותר מבשאר מדינות, על כן הטיב אשר דבר המלך בקל וחומר אשר אמר **(יב) בשושן הבירה הרגו וכו' ואת עשרת בני המן תלו**, כלומר אם במקום אשר ניתן דת בגלוי ראשונה להשמידם ערבו אל לבם ישראל להרוג כשיעור הזה, בשאר מדינות המלך שהדת הראשון היה סתום להיות עתידים ליום הזה סתם, שעתה מפרש בשני **להנקם מאויביהם, מה עשו**. כי אין ספק שהרבו לשלוח יד עד בלי די. ולמה שעוד יש פתחון פה לאויבי היהודים אשר בשושן לחלוק ולומר הלא גזרת המלך אשר נתנה בשושן בראשון להשמיד את היהודים לעולם עומדת, כדת מדי ופרס די לא תעდა.

והנה אם יתקוממו המון עם על המלך לאמר דע מלכא די דת למדי ופרס די כל די מלכא יהקים לא להשניא והננו ועשינו גזרתך הראשונה אשר כתבת וחתמת, המלך מה יעשה למו, והלא כמקרה דריוש אביו גם הוא יקרנו, כי מטעם זה השליכו את דניאל בגובא די אריותא על כורחו של מלך. על כן אמר לה המלך **ומה שאלתך וכו' עוד ותעש**, לומר הנה החלה חיתתכם ליפול עליהם בראות תליית המן ואשר הובא מספר ההרוגים לפני, ועדיין אפשר לא נכנע לבם בעצם ויחזיקו **בדת אשר ניתן בשושן** להשמידם, ומי יודע אם ישכימו בבקר לקיים את הדת אשר ניתן שם להשמידם ומה גם גואלי הדם אשר נשפך היום כי יחם לבבם איש על אחיו או על קרובו, על כן **מה שאלתך** נעשה עוד בם להכניעם יותר לבל יערב אל לבם להתקומם.

אז פיה פתחה בחכמה **(יג) ותאמר ינתן גם מחר וכו' לעשות כדת היום ואת עשרת וכו'**, כי הלא יראו ויחתו ויכירו כי כלתה אליהם הרעה מאת המלך. וגם על ידי הרג יום אחר יום, ימות לבבם בקרבם, ולא תקום עוד רוח באיש להתקומם נגד כנף איש יהודי.

והמלך הבין דרכה **(יד) ויאמר לה להעשות כן**. והתחכם יותר בשני דברים להחזיק הדבר מהיום:

אחד שציוה **להנתן דת מהיום לעשות גם מחר כדת היום**, כי בזה יראו כי דת היום מאת המלך היה בעצם ולא ממרדכי ואסתר.

שנית כי מהיום **יתלו את עשרת בני המן. ותנתן דת בשושן**, וגם **עשרת בני המן תלו**.

ואחר כך **(טו) ויקהלו וכו' ביום ארבעה עשר וכו'** שמורה באצבע כי נתינת הדת ותליית בני המן לא היה בארבעה עשר כי אם בשלשה עשר, שהוא יותר ממאמר אסתר שלא אמרה

לתלותם עד המחרת, וגם לא הזכירה מנתינת הדת כלום, והוא הגדיל לעשות בתוספת טובתו לתת מורך בלבם לבלתי התעורר מהיום זולת מציאות עשות ביום ארבעה עשר כדת היום.

עוד כיוון המלך בשני הדברים האלה אשר צוה לעשות מיום שלשה עשר, כי הנה היה אפשר לא יבצר מורך בלב ישראל בצד מה, באומרם, אם דבש מצאנו בפי המלך להרוג יום אחד נאכל דיינו ולא נפליג לעשות כן גם יום מחר, ומי יודע אם גם שאמר המלך לעשות כן אולי לא שלם לבו בדבר, ובשלוח ידם שנית יתחמץ לבבו ויקצוף ויהפך לבבו על היהודים.

על כן נתן הוא יתברך בלב המלך כי מיד מהיום ההוא **יום שלשה עשר** צוה **שתנתן דת בשושן**, וגם לתלות את בני המרצח למען חזק לב בני ישראל ולתת מורך בלב אויביהם, כי עתה יאמרו לא על חנם מעתה תלה אותם אם לא להורות כי חזק ואמיץ לבו בדבר, ומהיום עושה הוראת חפצו לעשות מחר. ועל ידי כן החזיקו **ויקהלו**. וזהו אומרו **גם ביום ארבעה עשר**, לומר שהיות נקמה אחר נקמה יום אחר יום היה נראה הפצר וכבדות שעל כן ירפו ידיהם, עם כל זה על ידי מה שתלו אותם מיד, **ויקהלו** עם היות גם ביום ארבעה עשר שהוא תוספת על נקמת יום שלשה עשר, כי ערבו אל לבם על כי ראו בשער עזרתם מאת המלך וזהו אומרו **גם**.

(טז) ושאר היהודים וכו'.

אחר אומרו מה שהוצרך לעשות בשושן משנה שברון, ועל מה **שניתן דת בשושן** ראשונה להשמידם כמדובר, אמר כי בשאר מדינות המלך ערבו את לבם אז יותר, כי לא פורש בפתשגן הכתב גלוי לינתן דת להשמיד רק סתום **להיות עתידים ליום הזה**, ובהתהפך הדבר ניתן דת מפורש, כמפרש הקודם, **להיות היהודים עתידים לינקם באויביהם** כמפורש למעלה באר היטב.

אך קצת נסתפקו אם יקומו מעצמם להרוג בשונאיהם מבלי יבקשו רעתם, או אם **יקהלו** בלבד **לעמוד על נפשם** להציל עצמם מהקמים עליהם, אך אם איש אל ירב אתם גם הם לא ישלחו את ידם ולא יתגרו בהם, והוא כי הלא המה ראו כי כתב אשר נכתב אל שרי המדינות ופתשגן כתב הדת אשר ניתן להעביר כרוז בגלוי יחדו לא היו תמים, כי הנמצא כתוב בספרי השרים לא היה רק **להקהל ולעמוד על נפשם להינצל מיד הבאים להורגם**, אך בפתשגן הכתב **לינתן דת** היה **להיות עתידים להנקם מאויביהם** שהוא מבלי יקומו הם על היהודים. על כן שם פחדו פחד פן אויבי היהודים יערבו אל לבם להתקומם באומרם כי רבים אשר אתם מאשר את היהודים חלושי צבא, כי יד השרים והסגנים תהיה במעל ההוא מפי כתבם שלא מיחה המלך בשונאי ישראל מהתקומם על היהודים, כי אם הרשה את ישראל לעמוד על

נפשם. על כן נועצו לבלתי החל לשלוח יד **להנקם מאויביהם** עד חקור דבר אם נפלה חתיתם על אויביהם אם אין, ויאמרו בלבם נקהל ונעמדה יחד ונראה, אם רם לבבם ויקומו עלינו למלחמה די לנו עמוד על נפשנו בלבד, ואם נראה כי לבם חלל בקרבם ולא יערבו אל לבם לקום עלינו אז נחרץ כי ה' אתנו לא נראום ונקומה עליהם להרוג ולאבד, ויעשו כן.

וזוהו אומרו **נקהלו היהודים**, כי ראשונה לא היה דעתם רק הקהלם באחדות **ועמוד על נפשם**, שהוא להציל נפשם מידם בלבד להינצל מידם. אך בראותם כי **ונוח מאויביהם** שאין צריך לומר שלא היו קמים על היהודים כי אם גם היו מראים להם קורת רוח שהיה להם **נוח מאויביהם**, אז אמרו הנה יד ה' עזרתה לנו נקומה נא על שונאינו, ואז נחרצו **והרוג בשונאיהם**. ושינה את טעמו מאויבים לשונאים.

הלא הוא כי כללות העמים אויביהם המה בעלי איבה בלבותם, ובייחוד שונאים הם אדום ועמלק שטבעם להוציא האיבה אל הפועל. וראשונה חשבו כי השונאים יערכו אתם מלחמה והיה דעתם **לעמוד על נפשם** להציל את עצמם, ובראותם כי לא ערב אל לבם ויותר עליהם האויבים, שהיה **נוח** ליהודים מהם, אז קמו **והרוג בשונאיהם**, אך **באויביהם** לא עשו עיקר מהריגה כי אם למי **מכת חרב** בלבד ולמי **הרג**, אך בשונאים הרוג בעצם וראשונה. והוא אומרו למעלה **(ה) ויכו היהודים בכל אויביהם מכת חרב וכו'**, אך ויעשו **בשונאיהם** כרצונם של שונאיהם לעשות ביהודים, שהוא להשמיד להרוג וכו'. **ובבזה לא שלחו את ידם** מהטעם הנזכר למעלה.

(יז) ביום שלשה עשר וכו'.

הנה מהראוי היה יעשו **משתה ושמחה** בשלשה עשר כי הוא אשר נהפך להם ממות לחיים ועשו בשונאיהם כרצונם.

אך לזה נשית לב אל אומרו ונוח בארבעה עשר בו כו', למה הפסיק בין נוח למשתה ושמחה, ולא אמר ונוח **ועשה משתה ושמחה** בארבעה עשר בו. **ועוד מה ענין נוח** זה, אם הוא ממלאכה, היא הפך הקבלה שלא קבלו זה עליהם (מגילה ה ב), ואם הוא כענין נוח האמור למעלה, איך נאמר למעלה בשלשה עשר ופה בארבעה עשר. ולמה לא עירבם.

אמנם הנה אין ספק כי ביום שלשה עשר לא מצאו מנוחה בלבם, כי אם אז גדל פחדם ומוראם כיום מר וילחמו בעד נפשם מפחד לבב, ומה גם למאמר השאלות **ורבנו תם** (רא"ש מגילה סימן א) כי יום שלשה עשר היה זמן קהלת צום לכל, כי יום צרה ותוכחה הייתה להם.

ולא עוד כי אם שגם בהתימם להרוג בשונאיהם ביום ההוא, לא סרה דאגת לבם באומרם מי יודע אם יחם לבב גואלי הדם איש בבנו ובאחיו, ובבקר השכם ילבשו קנאה **להקהל על היהודים לאבדם** לתת נקמת דם אחיהם השפוך בהם. (אם) [על] כן מדאגה מדבר גם ביום ארבעה עשר עמדו היהודים על משמרתם לראות מה יעשו, ויראו כי נפל חתיתם על שונאיהם, אז בראות כי הניח ה' להם מכל אויביהם מסביב אז שמח לבם על מנוחתם ועשו **אותו היום יום משתה ושמחה**. וזהו **ונוח בארבעה עשר בו** כי בתחילת היום ראו נוח, אז ועשו **אותו יום משתה ושמחה**, כי עד אז לא האמינו בחיים.

ומה שאירע לשאר מדינות המלך בשלשה עשר שהיה יום קרב ומלחמה, אירע לבני שושן בשלשה עשר ובארבעה עשר מהטעם הנדבר למעלה, וזהו אומרו **(יח) והיהודים אשר בשושן נקהלו בשלשה עשר ובארבעה עשר בו** והחלו לנסות בתחילת יום חמשה עשר כבני שאר מדינות בארבעה עשר בו, וראו **נוח בחמשה עשר בו**, על כן עשו את יום חמשה עשר **משתה ושמחה**, מה שלא ערבו אל לבם לעשות משתה ושמחה ביום הקודם כי חרדה גדולה הייתה בלבם.

(יט) על כן וכו'.

ראוי לשים לב:

מה המה ארבע מיני שמחות האלה **שמחה ומשתה כו'** אשר נקבו בשמות, כי לא דבר ריק הוא התאחדם על הנס ועל הפורקן ההוא. **ועוד מה** היה כי מרדכי היהודי החליף השטה, כי תחת היום טוב, שם מתנות לאביונים, באמרו לעשות אותם ימי **משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו** ומתנות לאביונים, אמנם אומר כי על הגאולה ועל התמורה אשר המיר להם ה' רע בטוב עשו אלה למו, הלא הוא כי הנה על פתגם מעשה הרעה אשר נכתב על היהודים לאבדם שמו לבם רבותינו ז"ל לדרוש ולתור על מה עשה הקדוש ברוך הוא לעמו ישראל, ויהי דעת רבי שמעון בן יוחאי (מגילה יב א) כי היה על שהשתחוו לצלם נבוכדנצר, אך דעת כל חכמי **מדרש חזית (אסתר רבה ז יח)** הלא הוא על שנהנו מסעודתו של אחשורוש, ויאמרו לאמר כי שם נמצאו ושם היו שתיים רעות אחת הנאת הסעודה שנית היזק ראיית עיניהם אשר היו זונים אחריהם בראות שוא זונות אשר הציבו לעומתם.

והנה כתבנו למעלה כי לא יבצר כי זה וזה גורם כאשר הכרחנו למעלה.

ולא עוד כי אם גם אם אמרנו כי אחת היא רעתם **או עוון הצלם או עוון הסעודה** אין ספק כי בחפש דרכם לשוב לתקן את אשר עיוותו להשיב חמתו יתברך כי הוא טרף וירפאם יך

ויחבשם, אל שתיים הרעות חששו להעלות ארוכתם ולרפא שברם בתשובתם. על כן בשובם עד ה' שמו לבם אל רעותיהם להיכנע עליהם לפני אלוהיהם.

ועל כן אמרו אם **על עוון הצלם** נהיה הדבר **ונתחייבנו מיתה** ככל עובד עבודה זרה שאחת דתו להמית, על כן נדמה עצמנו כמתי עולם כי כל עומד ליהרג בגזרת המן כהרוג דמי, ומעתה נכנע כמתים שלא נותרה בם נשמה, וזכר לדבר ננהוג אבלות על עצמנו, וזהו **ובכל מדינה וכו' אבל גדול ליהודים** כמתאבלים על עצמם.

ואם הוא על עוון הסעודה, אם על בחינת עוון אכול ושתה, על כן נצומה לעומתו, וזהו אומר **וצום**, ואם הוא על עיניים רמות להביט בזונות, העיניים שנהנו יבכו, וזהו אומר **ובכי**. והנה גם זה לעומת זה כעוון הצלם וכעוון הסעודה הצד השוה שבהן שהיה העוון בקיבוץ ובכנופיא, כל אחד מישראל חטא ברבים לעיני כל יתר אחיו אשר לפניו, באופן שזולת המכשלה שתחת יד כל אחד מהם היה כל איש נכשל בעוון אחיו, שכל אחד רואה את אחיו חוטא ובלתי מוחה, בין אשר חטא בין גם אשר לא חטא ויהי שם עימהם, על כן הייתה תקנת קלקלתם זו הספד, שהוא קבוץ עם להספיד כאילו כל איש מהם מספיד על כל איש זולתו, כי זה דרך ההספד, כי אין דרך ההספד להספיד איש על עצמו כי אם על זולתו, וזהו על האמור.

וגם מטעם שכל המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה. מה שאין כן יתר הדברים, כי אבל לא יחויב יהיה בקבוץ, וכן **צום ובכי**, כי אפשר יתאבל או יצום ויבכה איש איש לבדו ועל עצמו, אך הספד אין מציאותו זולתי בקבוץ אנשים רבים ועל הזולת. ועל כן ציותה אסתר ותאמר **לך כנוס את כל היהודים** שהוא לתקן בקבוץ מעין המאורע ברע שהיה בקבוץ והוא ענין, כיוונוהו גם כן הם בהספד כמדובר, כי בקבוץ יהיו כמצטערים כל אחד על צרת זולתו, שהיא הצעה ליענות כעני, וכל המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה. ועל כל אלה בתשובתם עד ה' הורו הכנעה בארבע דברים הנאמרים **אבל וצום ובכי ומספד** כמאמר הכתוב **ובכל מדינה וכו'.**

ועל כן כאשר ראה ה' את עניים ויצילים מצרתם, עשו לעומתם ארבע סוגי שמחות להודות לשם ה' אשר הפך להם טובה תחת רעה בכל ארבעתן.

והוא כי עשו:

יום טוב תחת **אבל**,

ומשתה תחת **צום**,

שמחה תחת **הבכי**,

ומשלוח מנות תחת ההספד,

והוא כי כאשר היו מספידים איש על רעהו על היותו נכשל איש בעוון אחיו ומיצר כל איש בצרת אחיו ולא היה פונה איש לעברו להצר על עצמו, על כן **ומשלוח מנות איש לרעהו** להחזיק טובה איש איש את כל זולתו על הצר לו על צרתו, והיו שתי מנות כי כל אחד היה צר לו על גופו ועל נפשו של חברו שהיו אבודים מתים בעוון בעצת המן.

ועל כן תחת ארבע צרותם **אבל וצום ובכי ומספד,**

החליפו לעומתם **שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו.**

והנה מסקנת הגמרא (מגילה ה ב) שיום טוב להבטל ממלאכה לא קיבלו עליהו, והוא כאשר יבוא כי מה שהיה **הפרזים וכו'** היו עושים **שמחה וכו' ויום טוב** לא היה רק שהחילו לעשות כן בעצמם, אך לא בקבלה מחויבת, עד אשר כתב להם מרדכי כאשר יבוא בס"ד שיקבלו עליהם, ובכן בראותו כי יום טוב שהוא לשבות ממלאכה לא קיבלו עליהו שהוא משום חסרון כיס, על כן מה עשה התחכם לעשות דבר שמבלי קבלה יתבטלו ממלאכה, והוא כי אין צער ביטול המלאכה רק לעניים ולאביונים מבקשים לחם ואין, על כן גזר שיקבלו במקום **יום טוב לתת מתנות לאביונים** למה שעל ידי כן לא ידאגו האביונים ללחם איה על ביטול המלאכה, כי הלא לחמם ניתן מאת העשירים לאכול ולשתות כהם, וגם כי כה משפטם כי מגבת פורים לפורים שיהיה להם לאכול לשבעה, ועל כן כתב מרדכי אליהם **לעשות אותם ימי משתה וכו' ומתנות לאביונים** שעל ידי כן איש במקומו ישישו בשמחה וישבתו ממלאכה אם דל ואם עשיר.

כ ויכתב מרדכי את-הדברים האלה וישלח ספרים אל-כל-היהודים אשר בכל-מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים :

כא לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום-חמשה עשר בו בכל-שנה ושנה :

כב כימים אשר-נחו בהם היהודים מאיביהם והחדש אשר- נהפך להם מיגון לשמחה ומאכל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים :

(כ) ויכתוב כו'.

לבוא אל ענין המקראות האלו נשית לב אל ההערות הראויות להעיר עליהן.

א. אומרו **(כ) ויכתוב מרדכי את הדברים האלה,** מה המה הדברים האלה, אם הם **לקיים עליהם וכו',** אין לשון אלה צודק רק בשעה שמונחים לפניו ולא במה שעתיד לומר, ואם היה

מתחיל לספר דברי האגרת החרשתי באמור שחוזר תיבת אלה אל מה שמתחיל לספר מה שאין כן באומרו **וישלח ספרים וכו'** טרם יפרש מה המה אלה.

ב. כי הכל מיותר ויתחיל ויאמר **וישלח ספרים** ואנחנו נדע כי כתבם.

ג. כי מהנראה שלא כתב מרדכי רק כתב זה, ואיך יאמר אחרי כן **ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי וכו' לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית**, איזו היא השנית, ואם היא על זאת שכתבה אסתר **את כל תוקף לקיים האגרת השנית**, שהיא מה שאומר אחר כך **דברי שלום ואמת לקיים את ימי הפורים וכו'**, וקראה **שנית** בערך הראשונה שכתב מרדכי, לא יתכן כלל, שאין במשמע רק שעל ידי ספרים אלה ששלחה מחזיקים האגרת שקדמה ולא שמחזיקים דבריה את עצמה.

ועוד שאם כן מאי **שנית** מי לא ידע שבערך הראשון היא שנית.

ועוד למה יאמר שמחזיקים את השנית ולא את הראשונה כיון ששתיהן ענין אחד, וכן כל משמעות הספרים האלה שכתבה אסתר אינה רק להחזיק מה שקיימו וקבלו כמאמרו אחרי כן **(כז) קיימו וקבלו**, שעם שהמסורת הוא לשון יחיד המקרא לשון רבים, ופה מקרא ומסורת לשון יחיד.

ה. אומרו **(כד) כי המן בן המדתא וכו' חשב וכו'**, מי לא ידע בכל אלה.

ו. מה נשתנה מקום זה שכינהו **לאגגי ולצור היהודים**.

ז. מה ריבה הכל, שאמר **צור כל היהודים**.

ח. שלא היה לו לעשות עיקר רק מהמעשה ולא מהמחשבה,

ומה ענין אמרו **חשב על היהודים וכו'**.

ט. למה התחיל ב**אבוד** ויצא ב**להומם ולאבדם**.

י. כי גדולה מאלה הייתה להשמיד להרוג ולאבד וכו'.

יא. באומרו **(כה) ובבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב וכו'**, כי הלא יראה משולל ההבנה באיזה ספר אמר **ישוב מחשבתו**,

ולמה יאמר שאמר **ישוב מחשבתו** ולא אמר העיקר שאמר לתלותו על עץ.

יב. אומרו **ישוב מחשבתו** ולא אמר ישוב מאמרו כי אמר וגם הכתיב.

יג. אומרו **(כו) על כן קראו לימים האלה פורים**, מי אמר נפקותא זו אם סתמא דמגלה אינו מקושר עם הקודם, ומהראוי יקדים מה שנמשך מהאגרת שהוא על כן **על כל דברי האגרת הזאת וכו'** ואחר כך יאמר **על כן קראו וכו'**.

יד. אומרו **הזאת**, מי לא ידע כי זאת ולא אחרת היא.

טו. אומרו **ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם**, כי הם דברים מיותרים ומשוללי טעם כתפלים מבלי מלח.

טז. למה **קראו לימים האלו פורים** לשון רבים **על שם הפור** שהוא אחד, אם הוא להיות הימים שנים הלא חג הפסח הוא שבע ימים ולא נקרא פסחים.

יז. שהיה לו להורות הריבוי בימים ולא בפור.

יח. אחר אומרו **(כג) וקבל היהודים** למה חזר ואמר **(כז) קיימו וקבלו וכו'.**

יט. אומרו **על זרעם ועל כל הנלויים עליהם**, מה שלא נזכר עד כה בדברי מרדכי.

כ. אומרו **(כח) והימים האלה נזכרים ונעשים**, כי אומרו נזכרים בכלל נעשים היה.

כא. כי כל פסוק **והימים וכו'** הוא בכלל מה שנאמר למעלה **קיימו וקבלו וכו'.**

כב. אומרו **(כט) ותכתוב אסתר וכו'**, כי אחר שקיימו וקבלו מה בצע בכתיבה זו עתה.

כג. שהיה לו לומר וכתבו אסתר ומרדכי, ולא **ותכתוב אסתר** ואחרי כן כלאחר יד אומר **ומרדכי היהודי.**

כד. **מאי את כל תוקף**, איזה תוקף כתבו על הקודם. וגם כי טוב טוב היה לומר לשון קיום וחזוק מלשון תוקף.

כה. מה באו לרבות **האת והכל.**

והנה לבוא אל הביאור נזכירה ראשונה מאמרנו למעלה, כי כתבי האף והחימה שני סוגים היו:

אחד חרש לאמר אל שרי עם ועם ואל אחשדרפני המלך והפחות להשמיד וכו'.

אמנם מה שהיה הדת ניתן גלוי לכל העמים, לא היה זולתי להיות עתידים ליום הזה, ולא נודע להמון על מה יתעתדו. ובכלל הדבר כי גם היהודים לא ידעו בפירוש הגזרה העומדת לעומתם, כי אם מדאגה מדבר פן עליהם יתלחשו כי לא היו שולחים ומכריזים רק במקומות אשר ישבו שם יהודים. באופן דלא בפירוש אתמר, אלא מכללא אתמר. ועל כן גם שבכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים, המה לא ירדו עד סוף דעתם, ועל כן תחת חמשה דברים יקל גדר הנס בעיניהם:

א. כי לא ידעו אשר היה כתוב בספרי הסגנים והפחות ושרי המדינות שהיה להשמיד וכו', רק אשר שמעו מה שהדת ניתנה בגלוי להיות עתידים ליום הזה, ועל כן אפשר חשבו כי אם רעה באה אליהם לא הגיעו עד שערי מוות כי אם לשלול שללם ולבזז ביזם וכיוצא.

ב. כי לא ידעו גדולת המן לפני המלך שהחשיבו לבלתי שוב מגזרתו למענו.

ג. כי לא ידעו אם רעים היו ישראל בעיני המלך ויהיו בעיניו במכור אותם כמוכר שדהו מפני רעתה, כי אם אולי טובים היו בעיניו ולא עשה כי אם להפיק רצון המן ולא מלבו ועל כן חזר בו.

ד. כי יעלה על רוחם כי לא מה' יצא הדבר כי אם מרעת המן אשר חשב על היהודים, והוא בנה וה' הרס, כי לא אשמים היו אז ישראל לפניו יתברך.

ה. כי יאמרו בפרט בני המקומות הרחוקים אשר לא שמעו את דבר המלכה אשר שתה נפשה בכפה לבוא אל המלך אשר לא כדת, הלא יקל הדבר בעיניהם באמרם המלך אחשורוש לא

ידע כי כלתו היא יהודית לכן ביודעו הרס בעברתו מבצרי המן והשיב את ספריו ואותו תלה, באופן יקל הנס והפורקן מהם.

ונבוא אל הענין, והוא כי הנה בשנה ההיא (כב) בימים אשר נחו בהם היהודים, שהוא בכל עיר ועיר זולת שושן על ידי מה שראו שנחו מאויביהם ביום ארבעה עשר, עשו אותו יום משתה ושמחה, ואשר בשושן שהיה להם נח מאויביהם ביום חמשה עשר ועשו אותו גם הם יום משתה ושמחה. אך בשנים שאחר כך בני שושן לא עשו כלום מעצמם, אך (יט) היהודים הפרזים להיותם יושבים בערי הפרזות גדל ניסם בעיניהם, ויהיו עושים את יום ארבעה עשר משתה ושמחה וכו' מעצמם שנה שנה דרך רשות ולא בקבלת חובה לא עליהם ולא על זרעם, אך בני שושן לא היו ממשיכים הדבר זולת השנה עצמה. וזהו שעל אותה שנה נאמר במדינות המלך על יום ארבעה עשר (לעיל יז) ועשה אותו יום משתה ושמחה, וכן בני שושן בחמשה עשר בו (לעיל יח), אך אחר כך (לעיל יט) לא אמר שהיו עושים שמחה ומשתה רק שאר מדינות ולא כלן כי אם הבלתי מוקפות חומה, וזהו על כן היהודים הפרזים וכו' עושים וכו' אך לא הכרכים המוקפים. והיה הדבר כי זולת היות להם חומה סביב גם לא גדלה תשועת נפשם מיד שונא בעיניהם, מפאת אלו החמשה דברים שמפסידין את השחיטה ומסירים אותה מלבם, כי לא עלה על רוחם כי היו כצאן לטבח כבהמה לשחיטה כאשר היו. על כן המוקפים משכו ידיהם, והפרזים לא עשו רק בתורת נדבה.

אך מרדכי ידע גודל הנס, על כן שם על לבו שלא בלבד יקבלו עליהם הדבר חובה בני שושן והדומים להם בחמשה עשר והיושבים בערי הפרזות בארבעה עשר על עצמם, כי אם גם חובה (כז) על זרעם ועל הנלווים עליהם הם הגרים. על כן אמר בלבו אם אמור אומר להם מעתה יקבלו עליהם ועל זרעם חובה לעשות את ימי הפורים, יתחמץ לבבם מלקבל וישחיתו דברי בעבור החמשה דברים שכתבנו. על כן מה עשה, התנכל להיכנס בדבר קו לקו, להכניסם בעול הקבלה, ולהשמיטם מהטענות המרפות ידיהם. וזה כי אמר, ראשונה לא אבקש מהם רק יקבלו על עצמם הדור הזה אשר ראו את כל הטובה הבאה אליהם ולא יכבד עליהם. ולמען יקבלו חובה אשר החלו בתורת נדבה מה עשה, טרם ידבר אליהם בשלוח ספרים שיקבלו עליהם, כתב בספר את כל הנזכר למעלה מענין המן אשר גדלו המלך ככל אשר חשב על היהודים לאבדם, ואשר מכר לו המלך את עם ה', וכל החרדה אשר חרד מרדכי עליהם, ואשר שמה נפשה בכפה אסתר בגלל הדבר, ואשר הצילם ה', הלא הוא מאיש יהודי והלאה.

וזוהו (כ) ויכתוב מרדכי את הדברים האלה שבהם כל ענין המן ככתוב בנוסח המגילה. ומרבה האת גם ענין מרדכי ואסתר אשר לעומתו, שהוא מאיש יהודי, כי משם הוא ענין הנס.

כי על כן הייתה סברת האומר כי חיוב קריאת המגלה הוא **מאיש יהודי**, והוא כי בהודעה זו יתבטלו כל החמשה דברים המקילים בעיניהם גודל הנס, והוא כי הלא ימצאו כתוב פתגם מעשה הרעה אשר היה כתוב בספרי הסגנים והפחות ושרי המדינות כתב מפורש להשמיד וכו', ויסירו מלבם הדבר הראשון מהחמשה אשר חשבו כי לא עלה מות בחלוני גזרתם.

וגם ימצאו כתוב פרשת גדולת המן אשר גדלו המלך וכו' כי בזה נתבטל הדבר השני העולה על רוחם להקל גדר הרעה אשר הייתה עליהם.

וגם השלישית אשר לא ידעו כי גם המלך היה להם לאויב הוא נלחם בם, עתה עיניהם יראו כי עשר ידות להמן במלך לעשות מעשהו זר (מעשהו) להאביד שארית ישראל יותר ממנו, כי ימצאו כתוב בספר כי תחת תת המן הטבעת למלך נתן המלך טבעתו להמן, כמאמרם ז"ל (מגילה יד א) כי יותר היה חפץ המלך רעה לישראל מהמן, כמשל בעל התל ובעל החרץ.

וגם הרביעית העולה על רוחם, כי אם המן אמר ותהי ה' לא ציוה, כי טובים היו חללי חרב המן בעיני ה', ועל כל זה קצף עליו קצף רב (קצף) וישפוך עליו חמה אפו, עתה יראו ויבושו כי הלא ה' פעל כל זאת, ולולי מרדכי ידע את כל אשר נעשה בשמים ושב עד המכה ויצא אל רחוב העיר ויצעק וכו' וממנו ראו וכן עשו ישראל תשובה שלימה ויצומו שלשת ימים כל העם הנמצאים בשושן, לא הושיעם ה', כי מה יצא הדבר והוא טרף וירפאם. ובכלל הדבר הוא גם אשר עלה הגורל בעזרו שיורה כי גם מן השמים נלחמו לולי ה' שהיה לנו.

וגם החמישית אשר יאמרו כי לא גדלה רעתם כי הלא אחות היה להם בבית המלך, ומיד כאשר הודע אליו אשר היא יהודית הפך פניו לשנוא את המן ועמד וימודד לו מידה כנגד מידה ואת בתינו הציל, עתה ימצאו כתוב בספר כי אדרבה היא גם היא הייתה במצודה רעה כמאמר מרדכי אליה ואת ובית אביך תאבדו, ותערה למות נפשם ותצום היא ונערותיה וכל עם הארץ שלשת ימים לילה ויום לבוא אל המלך אשר לא כדת, כי אחת דתו להמית אשר לא יקרא ויבוא, ולולי ה' היה לה גם עליה עבר כוס תרעלת המן האגגי, כי כל אשר עשה המלך לתת את שאלתה ובקשתה, הוא יתברך היה עושה ולא המלך אחשוורוש למענה.

ומה גם עתה כי הלא אדרבה היה הסתר פנים באשר היא יהודית ותנח עליה שבט הרשע ותינשא לערל כאשר יראו כתוב בספר **מאיש יהודי** והלאה, אשר הוא מאמר הכתוב באומרו **ויכתוב מרדכי את הדברים האלה** שהוא כי שם נכתב כל הנוגע אל כל העניינים האלה שהוא **מאיש יהודי** ואילך כמדובר.

(כא - כב) ואחר שכתב זה - שהוא נוסח המגלה **מאיש יהודי** עד כה - לשלוח ולהודיע בכל הגלילות את כל הקורות אותם שהוא אומרו **ויכתב מרדכי את כל הדברים האלה**, (שלא) [שלח] עם זה ספרים אל כל היהודים לקיים עליהם, שהוא על עצמם עד תום כל הדור שאירע להם הנס, גם שלא יהיה על זרעם, כי אם שיקבלום הם עליהם חובה, כי עתה על ידי מה שנמצא כתוב בספר **מאיש יהודי** עד כה יוסרו מלבם החמשה דברים המקילים מעליהם הנס והפורקן ויטב לבם לקבלם חובה.

אך ראשונה לא בקש מהם רק על הדור ההוא, וזהו **לקיים עליהם** כלומר ולא עדיין על זרעם להיות עושים חובה **את יום ארבעה עשר** אשר החלו בתורת נדבה, וגם **את יום חמשה עשר** לשושן אשר לא החלו כמדובר רצה לחייבם. וזהו **כימים אשר נחו בהם היהודים**, שהוא, אלה בארבעה עשר ואלה בחמשה עשר.

ועוד כיוון באומרו כימים וכו', לומר שלא יאמרו הלא עיקר הנס היה בימי הפסח כי אז תלו את המן ואת בניו ויתהפכו הכתבים מרעה אל טובה, והלא אז הם ימי שמחה כי פסח הוא לה', ולמה נחדש עוד ימים אחרים, לזה אמר כימים אשר נחו בהם היהודים שהוא באדר, כי אחר כל הנעשה בפסח לא סר מעליהם אימת מות עד עד הגיעו ימים אשר היו באגרות ראשונות, כי כתב אשר וכו' אין להשיב, וזהו אומרו **כימים אשר נחו בהם וכו' והחדש אשר נהפך וכו'** למעט חדש ניסן, כי עדיין לא נחו וגם אינו החדש אשר נהפך וכו'.

כג וקבל היהודים את אשר-החלו לעשות ואת אשר-כתב מרדכי אליהם: כדכי- המן בן- המדתא האגגי צרר כל-היהודים חשב על-היהודים לאבדם והפל פור הוא הגורל להמם ולאבדם :

כה ובבאה לפני המלך אמר עם-הספר ישוב מחשבתו הרעה אשר-חשב על-היהודים על- ראשו ותלו אותו ואת-בניו על-העץ :

כו על-כן קראו- לימים האלה פורים על-שם הפור על-כן על-כל-דברי האגרת הזאת ומה- ראו על-ככה ומה הגיע אליהם :

כז קימו (וקבל) [וקבלו] היהודים- עליהם ועל-זרעם ועל כל-הנפלים עליהם ולא יעבור להיות עשים את-שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל-שנה ושנה :

כח והימים האלה נזכרים ונעשים בכל-דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא-יסוף מזרעם :

כט ותכתב אסתר המלכה בת-אביחיל ומרדכי היהודי את-כל-תקף לקים את אגרת הפרים הזאת השנית :

ועל קבלה זו שהיא לדור ההוא **(כא) להיות עושים שנה בשנה** הוא אומר וקבל היהודים לשון יחיד, שהוא על דור יחידי ההוא. ואמר **(כג) את אשר החלו לעשות** הוא מה שכתבנו שהחלו בעצמם בתורת נדבה להיות עושים, ועתה קבלו עליהם חובה את אשר החלו מעצמם בנדבה. ואחרי ככלות הכל לקבל עליהם בעצמם חובה את ימי הפורים האלה, אז ראה להטיל עליהם חובה גם **(כז) על זרעם ועל כל הנלווים אליהם** הם הגרים, כי אחר קבלם על עצמם יקל הדבר לקבל אחר כך גם על זרעם. ועל כן אחר ששלח ספרים לקבל עליהם כתב עוד אגרת שנית לקבל גם על זרעם. וזהו **(כג) ואת אשר כתב מרדכי אליהם**, שהוא כתב אחר, שכתב שנית מרדכי אליהם.

ונסח הכתב הוא **(כד) כי המן בן המדתא וכו' עד (כו) על כן קראו לימים וכו'.** ובהתימו נוסח הכתב אמר **על כן על כל דברי האיגרת הזאת וכו', (כז) קיימו וקבלו** יותר מאשר קבלו בכתב ראשון, כי אז היה עליהם ולא על זרעם, ועתה על ידי האיגרת הזאת השנית **קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם ועל כל הנלווים אליהם.**

וצורך האיגרת הזאת השנית, וענין מאמריה לקבל על ידה גם על זרעם, הוא כי הלא גם על כל דברי המגילה אשר כתב להם מרדכי **מאיש יהודי** והלאה, הלא עדיין היה להם מקום לומר הלא לא יאמן הייתה הצרה כי אם על עצמנו, אך לא על זרענו, ולכן גם קבלת ימי הפורים תהיה עלינו ולא על זרענו, כי הלא גם המן לא היה כל עיקר כעסו רק על מרדכי על בלתי כרע והשתחוה לו, וכל ישעו וכל חפץ לא היה רק עליו. וגם **שויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו**, הלא יתפשט גם על כל האנשים, אך לא על טף ונשים. וזה יהיה ענין מאמרו אל המלך **יכתב לאבדם** שהוא את העם אך לא את הצאצאים והצפיעות.

ומן הסתם יאמרו כי זה היה מה שנחתם בספרי השרים, אך לא להשמיד ולהרוג מנער וכו'. והוא במה שהכרחנו למעלה כי אגרות ראשונות אשר נשתלחו לשרי המדינות לא נודע מה שהיה כתוב בהם, כי לא נגלה גלוי לכל העמים רק להיות עתידים ליום זה ולא ידעו מה זה ועל מה זה, וגם אחרי בא אגרות שניות לא נראו עוד אגרות ראשונות על דבר כבוד המלך בל יראה היותו הפכפך, וגם שתבטל במ רצון מלך בשניות כי **כתב הראשון אשר נכתב בשם המלך אין להשיב**, באופן שלא יאמינו לקול האומר כי כן היה באגרות ראשונות לעקור גם את זרעם, כי גם כשיעיד מרדכי כי כן היה, הלא הוא לא ראה. ועוד יחזיקו בסברא זו באומרם היתכן ערב המן אל לבו להכתיב יותר על אשר דבר אל המלך באומרם **יכתב לאבדם**, כי גם שאמר לו המלך **והעם לעשות בו כטוב בעיניך**, יהיה על העם אך לא על זרעם.

שנית, כי יאמרו לו יונח כי המן הרע לבבו למרע עד כלה ונחנו פשענו ומרינו ונתחייבנו לה' ומאתו נהיה הדבר, הלא לא יתכן גזר רק על הגדולים, אך לא על אשר לא הגיעו לכלל עונשים לשמים שהם פחותים מבני עשרים, ומה גם הקטנים שלא חטאו. ואם המן בקש לעקור את הכל אלוהים לא יעזבם בידו כאשר היה.

שלישית, כי גם לא מאת המלך אחשורוש הייתה שומה להשמיד להרוג ולאבד גם את זרעם, כי הלא מאמר המן אליו לא היה רק **יכתב לאבדם**, והיא מלה סובלת שני פירושים:
או אבוד ממון,

וגם אם על **אבוד נפשות** כיוון היה עליהם ולא על זרעם, כי מה שהכתיב המן בספרים לא הודע נוסחו למלך, כי אם שברשיו הכתיב המן כאשר עם לבבו והמלך לא ידע והיה עם לבבו שלא יכתוב יותר על מאמרו אליו באומרו **יכתב לאבדם**, ועל כן ציוה לחתום בטבעתו, אך אחרי אשר הודע אליו הדבר על פי המלכה ציוה להכתיב הפך הדברים, באומרו עבדי רמני ונפשו אותה ויעש, ועל כן יקל הדבר בעיני ההמון וימאנו מלקבל עליהם ועל זרעם ויאמרו די לקבל על דורם.

על כן מה עשה מרדכי חזר וכתב אגרת שנית להסיר זאת מלבם, למען **יקבלו עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים אליהם**. וזהו אומרו (לעיל פסוק כג) **וקבל היהודים את אשר החלו לעשות** כמדובר שהוא על דורם על פי האגרת הראשונה.
וגם אשר כתב מרדכי אליהם אגרת שנית, אשר לשון האגרת הוא **כי המן בן המדתא האגגי וכו' עד אומרו על שם הפור**.

וכהתימו נוסח האגרת אמר (כו) **על כן על כל דברי האגרת הזאת - השנית - וכו'**. וגם הוסיפו **וקיימו וקבלו עליהם ועל זרעם**, ועל כן נאמר לשון רבים לכלול כל הדורות, מה שעד פה לא קבלו רק על עצמם על ידי האגרת הראשונה.

וענין האגרת השנית הלא היא אל יעלה על רוחכם לבלתי קבל גם על זרעכם, באמור כי אולי המן כל כעסו לא היה רק על מרדכי שלא כרע והשתחוה לו ואותו דמה להרוג, אלא שויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי אם להתפשט גם על עמו, אך לא במשפט מות כאשר למרדכי כי אם **לאבדם** שהוא **אבוד ממון**, או **אבוד נפשות** אך רק על עצמם אך לא על הצאצאים והצפיעות.

או שמא תאמר כי גם שהמן היה לבבו למרע לא מן ה' היה הדבר כי אם הוא בנה וה' הרס. וגם לא תאמרו כי גם לב המלך לא היה לכלות כל זרע ישראל, באופן תקל בעיניכם פתגם

מעשה הרעה להיות כמו זר בעיניכם לקבל חובה גם על זרעכם. **(כד) כי** הלא על הראשונה דעו כי **המן** אשר הזכרתי באגרת הראשונה, כי הנה למה שהוא **בן המדתא האגגי** שבא מאגג מלכו, ויש לו איבה ישנה מימות שאול, הוא **צורר כל היהודים**, ולא בלבד את מרדכי שלא השתחוה לו, ולא בלבד אל העם הגדולים, כי אם גם **צורר כל היהודים**, שכולל בריבוי הכל גם הקטנים עד בלתי השאיר שריד, כלומר לכן ראוי תקבלו על זרעכם שגם הם היו באותו הנס.

ועל השנית שיעלה על רוחכם כי לא מה' הייתה הגזרה, דעו לכם כי מתחילה לא **חשב על היהודים** רק **לאבדם** ולא גם את זרעם, ועם כל זה עם היות שעל מה שהיה במחשבתו **הפיל פור**, עם כל זה **הוא הגורל** יצא מן השמים **להומם ולאבדם** פי שנים על מחשבתו, והוא כדעת המדרש (**אסתר רבה ז יח**) כי נכתבה בבית דין של מעלה אגרת כליה.

ועל השלישית שיעלה על רוחכם שלא מהמלך אחשורוש נהיה הדבר ולא חשב להכתיב רק לאבדם שהוא כלוי נכסים, או אבוד עצמם אך לא גם כלוי בנים, כי כה אמר לו המן ועלה על דעתו כי כן נעשה פתגם מעשה הרעה ולא יותר, דעו איפה כי לא כן הוא כי אם גם אם מחשבת המן לא הייתה לכליה רק לאבוד נפש גדוליהם, לא חשב כזאת המלך על מחשבת המן רק על הכל, ובכל הודה לו, כי הלא ובבואה לפני המלך אמר המלך לאסתר עם הספר ישוב כו', כלומר גם שקדמו אגרות ראשונות ואין להשיבם על ידי ספר ההפוך שאכתוב, הנה זאת אעשה לך להחזיק זה הספר השני, **שעם הספר** שאכתוב אצרף גם דבר אחר עמו, שהוא **שישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו שיתלו אותו ואת בניו על העץ**, באופן שתיפול אימתה ופחד על המבקשים לקיים אגרות ראשונות.

ושיעור הכתוב הביטו וראו כי לא היה בלב המלך כשהודה להמן שהייתה מחשבת המן על הגדולים שאבות יאכלו בוסר ואך לא ששיני הבנים תקהינה. כי אם הבין שמחשבת המן הייתה גם על כלוי בנים, כי הלא בבואה לפני המלך אמר לאסתר **עם הספר** שנכתב אעשה **שישוב מחשבתו אשר חשב על ראשו**, והנה **תלו אותו ואת בניו על העץ**. ואם כן אמור מעתה אם בלב המלך לא היה בשמעו יכתב לאבדם רק כלוי ממון, או נפשות הגדולים ולא את בניהם, למה תלה גם את בניו עמו, הרי היה יותר ממחשבתו אשר חשב על היהודים, והוא לא אמר רק ישוב מחשבתו אשר חשב על היהודים, ואם כן איפה אין ספק כי במה ששמע המלך באומרו **יכתב לאבדם**, גם כלוי הזרע היה מה שהבין בכלל הדבר, ועם כל זה הסכים המלך עמו, ואם כן גם עתה על זרעכם ראוי תקבלו כאשר הייתה הגזרה מאת המלך מתחילה גם על הזרע.

ושמא תאמרו כי הן אמת שהיה לב המלך והמן גם על זרע ישראל, אך על ה' מי יאמין שגזר גם על הקטנים, ומה גם תינוקות שלא חטאו. על כן אמר הנה לכם עוד ראיה כי הגזרה מאת השמים הייתה גם על זרעם, כי הלא על כן יצדק מה שבית דין של סנהדרין הגדולים ברוח הקדש (**כו**) **קראו לימים האלה פורים** לשון רבים **על שם הפור** היחידי, שהלא כמו זר נחשב, אך אין זה רק כי הפור הראשון נעשה כפול, כי בהפילו הפור לא חשב רק לאבדם ויצא לו כפול **להומם ולאבדם** שהוא עליהם ועל זרעם.

וכהתימו דברי האיגרת הזאת השנית, אמר מה שהעדיפו לקבל עליהם נוסף על קבלתם על הראשונה, והוא אומרו על כן **על כל דברי האיגרת הזאת** היא **השנית**. וגם זולת דברי האגרת ראו שתי הכרחיות כי ודאי הגזרה הייתה **עליהם ועל זרעם**, כי הלא מאשר ראו מה שנעשה על ככה, שהוא על מה שראו שנעשה על הגזרה מידה כנגד מידה הכירו כי גם על הזרע היה בלבם להסכים עם המן, שהוא כי תלו גם את בני המן, וגם מה שכתבנו למעלה שעשו בשונאיהם כרצונם שהוא **להשמיד ולהרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים** ככל אשר היה רצונם לעשות בישראל, והוא מאמר הכתוב **אשר נתן המלך ליהודים וכו' להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם טף ונשים ושללם לבוז ביום אחד**, מזה לקחו ראיה ממנו יתברך כי מאשר השליטם ה' גם על זרע שונאיהם מזה הוציאו כי כיוצא בזה היה נגזר עליהם, ועל כן השיב להם ה' רעתם בראשם, וזהו **ומה ראו על ככה** שהוא על מה שראו שעשה ה' להם על אשר יזמו לעשות.

עוד טענה שנית, והיא, כי גם שלא הגיע אליהם כתב אשר נכתב לשרים בעת הגזרה הרעה שהיה כתוב בהם **להשמיד וכו' מנער וכו'** כמדובר למעלה, שלא נודע רק **להיות עתידים ליום הזה** סתם, אמר כי מאשר **הגיע אליהם** בכתבי ההתהפכות אשר היה כתוב בהם **להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם טף ונשים ביום אחד**, מזה שהגיע אליהם, יצא להם מה שהיה באגרות ראשונות אשר לא הגיע אליהם כי הנה אלה היו לעומתם, ועל פי ראשונות נהפך הדבר, באופן שעל מה שנמצא כתוב בספרים שהגיעו ידעו נוסח אשר לא הגיעו, וזהו **ומה הגיע אליהם**.

על כן (**כז**) **קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם ועל כל הנלויים אליהם** הם הגרים, שבהיות כליה גם על זרע ישראל גם גרים לא יהיו עוד.

ועל פי דרכנו זה יתכן אומרו **קיימו וקבלו**, שיראו דברים שלא כסדרן כי הלא הקבלה קודמת לקיום, שעל כן פירשו ז"ל (שבת פח א) **קיימו** מה שכבר קבלו בסיני כאשר יבוא ביאור המאמר ההוא בביאורנו על התורה בס"ד.

ולפי פשוטו כיוון מאמרנו למעלה, אשר התחכם מרדכי לבלתי אמור להם מתחילה שיקבלו חובה גם **על זרעם** פן יכבד עליהם, על כן סיבב את פני הדבר קו לקו, שעל ידי האיגרת הראשונה הטיל עליהם חובת עצמם, ואחר כך שקבלו עול חובה על דורם הייתה זאת הכנה להוסיף אחרי כן על ידי האיגרת השנית גם על זרעם, וזה גלה הכתוב אחר סיימו האיגרת **הזאת השנית** ואמר **קיימו וקבלו** כלומר על ידי מה **שקיימו** תחילה על ידי האיגרת הראשונה נמשך שגם **קבלו** עתה **בשנית עליהם ועל זרעם**.

(כח) והימים האלה וכו'. אחר אומרו קבלת ישראל את הימים האלה, אמר כי הימים האלה נזכרים במקרא מגילה, ונעשים **שמחה ומשתה וכו'.**

עוד יתכן בשום לב למה קרא את קיום המצות עשיית ימים. **ועוד** כי תחילת הפסוק הוא כמספר מה שהיו עושים ומקיימים קבלתם, וסוף הפסוק הוא כמגיד העתיד ואומר **שלא יעברו וכו'.** **ועוד אומרו והימים האלה לא יעברו,** כי מהראוי יאמר ושמחת הימים האלה לא יעברו, אך לא והימים, כי הלא הימים הולכים ועוברים. **וגם אומרו האלה** מיותר, ובלתי צודק במה שאינו מונח לפנינו. **וגם אומרו מתוך** שהוא מיותר ומשולל ענין, ולא היה ראוי יאמר כי אם לא יעברו מהיהודים. **ועוד** כי אומרו **וזכרם לא יסוף מזרעם,** הוא הנזכר לעיל, ולמה הוכפל.

ועל פי דרכנו נשית לב אל מאמרם ז"ל (ירושלמי מגילה א ה): **כל הנביאים וכל הכתובים בטלים לימות משיחנו חוץ ממגילת אסתר שנאמר וזכרם לא יסוף מזרעם ע"כ.**

והלא כמו זר נחשב היתכן יתבטלו ספרי הקודש, ואם יש טעם לביטולם מה יתרון מגילה זו עליהם, כי גם שברוח הקדש נאמרה, הלא הנבואה גדולה מרוח הקודש, ולמה גרעו דברי הנביאים ממנה.

אמנם הנה ידענו מחכמי האמת (**זוהר ח"א רכא ב**) כי הימים שנעשה בהם עסק תורה ומצות קונים הויה וקיום, וזה ענין **ויקרבנו ימי ישראל למות** (בראשית מז כט), **ויקרבנו ימי דוד למות** (מלכים א ב א), כי ימי שנות הצדיקים חיים וקיימים, ומתקרבים בסילוקן לפאר ולהדר את עושם כמעידים ומגידיים על התורה ומצות שקיימו בהם.

ונבוא אל הענין, והוא כי אחר אומרו **קיימו וקבלו** שהוא בהכירם גודל הנס והפורקן כאשר הפליג להם מרדכי בכתבו, ומה גם לרבותינו ז"ל (מגילה יד א) האומרים כי גדול ליהודים היה הנס ההוא מיציאת מצרים, כי שם היה מעבדות לחירות ופה ממות לחיים.

ואמרו בגמרא (שם) כי על כן היה ראוי לגמור בו את ההלל מקל וחומר אלא שקריאת המגילה היא הילולה. והוא מאמרנו בביאור תהלים על פסוק שאמרה אסתר במזמור המיוחד לה (כב כג) **אספרה שמך לאחי וכו'**, שהוא במה שאספרה שמך לאחי היא קריאת המגילה ברבים, הוא כאילו **בתוך קהל אהלך** שהוא ההלל.

וזה יתכן כוונת פה במאמר רוח הקדש באומרו **והימים האלה וכו'**, והוא כי אחרי אומרו גודל הנס כי על כן **קיימו וקבלו** גם **על זרעם**, ראה והנה קושיא נופלת על הדבר, והוא למה לא נגמור בימי הפורים את ההלל, לזה אמר אל יקל בעיניך מקרא מגילה כי הלא דע לך כי **הימים האלה נזכרים ונעשים**, לומר כל כך איכות מקרא מגילה גדול שעל ידי היות **הימים האלה נזכרים** על ידי קריאת המגילה, נעשים הימים עצמם, שקונים הויה וקיום וקדושה, שהוא כימים שאדם עוסק בהם בתורה. וזהו **נזכרים ונעשים** עד גדר שנוכל לומר בהם **האלה** כאילו קיימים ומונחים לפנינו ונראים באצבע.

ולא עוד אלא **שלא יעברו מתוך היהודים**, שגם אחר עבור יום הפורים לא חלף עבר, כי אם קיים באיכות קדושה אשר קנה עד גדר שלא יעבור איכות הקדושה **מתוך היהודים**, כאילו תמיד הם מצווים, והוא כענין שבתות ומועדי ה'.

ולא עוד אלא שכל כך גדלה מעלת המגילה הזאת כי **זכרם לא יסוף מזרעם**, והוא מאמרם ז"ל כי כל ספרי נביאים וכתובים יתבטלו לימות משיחנו וזו קיימת לעד כספר התורה.

ולבוא אל תשובת אשר הערנו על זה, נזכירה מאמרם ז"ל במסכת תענית (ט א) שאמרו שאין דבר בנביאים וכתובים שאינו רמוז בתורה, שעל כן שאל בריה דר"ל את רבי יוחנן היכן היה רמוז פסוק **אולת אדם תסלף דרכו וכו'** ואמר לו בשם ר' הושעיה רבו שהוא בפסוק **ויאמרו מה זאת עשה אלוהים לנו**. הנה שהכל רמוז בתורה אלא שצריך חכמה רבה להבין הדבר מתוך התורה, כי על כן הוצרך ר' יוחנן לומר בשם רבו.

ונבוא אל הענין והוא כי בימות משיחנו שתמלא הארץ דעה, נבין לאשורנו מתוך התורה כל מה שבנביאים וכתובים, ועל כן יתבטלו כי לא יהיה לנו צורך אליהם, אך מגלה זו גם שגם היא רמוזה בתורה, כמאמרם ז"ל (חולין קלט ב) מנין להמן מן התורה וכו' מנין לאסתר מן התורה

וכו' מנין למרדכי וכו' כמפורש אצלנו לעיל, עם כל זה לא תתבטל, והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה ז א) שלא היה מקום לסנהדרין בימים ההם לכתוב את המגילה, אלא שמצאו בתורה **כתוב זאת זכרון בספר** (שמות יז יד) שאומרו בספר הוא מיותר, אלא שבא לרבות על המגילה שנקראת ספר. ועל כן אחשוב כי על כן ראו רבותינו ז"ל לומר שלא יתבטל, מה שאין כן בכל ספרי נביאים וכתובים שלא צייתה התורה לכותבם.

ויתכן יהיה הענין כי במגילה הזאת תלויים העולם וישראל המקיימים אותה והתורה שעל ידה מתקיימים כנודע, והוא כי הנה אם אין ישראל אין עולם כמאמר קטיעא בר שלום (תענית ג ב) מפסוק **כי כארבע רוחות וכו'**. והוא מאמרם ז"ל (**רש"י** בראשית א א) **בראשית ברא אלוהים** בשביל ישראל שנקראו ראשית. וכן אם אין תורה אין ישראל ואין עולם כמאמרם ז"ל (**בראשית רבה** א ה) בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית. וכן בגמרא (שבת פח א ועין **רש"י** שם) בבריאת העולם נאמר **ויהי ערב ויהי בקר יום הששי**, ואמרו רבותינו ז"ל על הה"א יתירה שאמר הקדוש ברוך הוא כל מה שבראתי תלוי ביום הששי לסיון, שאם יקבלו את התורה מוטב ואם לאו אין עולם.

והנה נס של מקרא מגילה היה כי היו אז מתבטלים ישראל והתורה והעולם לולא עשה ה' ככל נפלאותיו, באופן שאם לא על ידי נס זה גם לא יגיעו לימות משיחנו. ואם כן איפה איך זכר דבר כזה (כי) יתבטל אפילו בזמן ההוא כי גדול הוא מאד, מה שאין כן בענייני נביאים ושאר ספרי כתובים. נוסף על זה, כי הלא אמרו רבותינו ז"ל (שבת פח א) שבימי אחשורוש **קיימו** מה שכבר **קבלו** בסיני, באופן שהתורה עצמה אשר איננה בטלה עולמית היא כמתקבלת בימי הפורים ואיך יתבטל זיכרונם.

ועל דרך הפשט אפשר במה שהקפידו מרדכי ואסתר בזיכרון **ימי הפורים האלה** ומזכירים כמה פעמים **להיות עושים את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר**, ולא קבעו יום קבוע לכל המקומות כדרך המועדים, וילכו אחר רוב מנין לקרא כולם כעירות בארבעה עשר, או אחר רוב בנין שיעשו הכל **כימים שנחו בהם היהודים** במקום שהיו שם מרדכי ואסתר שהוא בחמשה עשר.

אך אחשוב רצו יהיה רמז למה שכתוב בתורה **כי יד על כס יה וכו'**, והוא מה שאמרו ז"ל (**רש"י** שמות יז טז) כי נשבע הוא יתברך שלא יקרא השם בארבע אותיותיו עד ינקם מעמלק. וזהו אומרו כי **יד** שהוא השבועה **על כס**, שיקרא **י"ה** בלי חיבור השתי אותיות אחרונות, עד ימחה את זכר עמלק.

ועל כן ביום מועד העיירות נרמזה השבועה שהוא ארבעה עשר כמה דאת אמר **יד על כס**, וביום מועד המוקפין נרמז נוסח השבועה שהוא הקרא יתברך **יה** שעולה חמשה עשר, לרמז שהדבר ההוא סיוע להצלחתנו ולא בזכותנו. והנה האריכו המפרשים לתת טעם אל הפרש המוקפים חומה לימשך אחר שושן, ולא יבצר מהיות גם מקום אל הרמז, והוא כי בשושן היו מוקפים חומת זכות מרדכי ואסתר, כי כן חומה עולה נ"ט, וכן עולה במספר קטן בזכו"ת ש"ל מרדכי" ואסתר"ר, כי בזכותם היו מוקפין חומה, ועל כן עשו בחמשה עשר כי עזרם שם י"ה, ועל כן סמכו על ימות יהושע בן נון שעמד לו שם זה שעל כן קרא משה להושע בן נון יהושע **יה יושיעך וכו'** הוא שם י"ה שעזרו מאז נגד עמלק.

(כט) ותכתב אסתר וכו'. אחר ספרו את כל התלואה אשר מצאתם עם המלך והמן, ויצילם ה', ושעל כן גדלה מעלת מקרא מגילה שלא תתבטל לעולם כאומרו **וזכרם לא יסוף מזרעם**. והלא יאמר איש, אם היה זה **מבלילה ההוא** או **מאיש יהודי** והלאה שידבר על ספור הצרה וההצלה ועל ידי מי היה הדבר, שהוא כי **איש יהודי היה ושמו מרדכי ויהי אומן את הדסה היא אסתר**, החרשתי.

אך מה שמן **ויהי בימי אחשורוש עד איש יהודי**, שאין שם מענין הנס, מה בצע בספור ההוא, ומה גם להגדיל ערכו על כל ספרי נביאים וכתובים שהם מתבטלים וספור זה יהיה קיים, כי הלא מה יתן ומה יוסיף לנו כי נדע תוקף מלכותו **שבע ועשרים ומאה מדינה**, וגם תוקף ממשלתו כי כל שרי המדינות שהזכיר באו לפניו באומרו **ושרי המדינות לפניו**, וגם תוקף עושרו **שבהראותו את עושר כבוד מלכותו ויקר גדולתו הוצרכו שמונים ומאת יום**, ושעשה **משתה וכו'**, וכן תוקף כעסו שכעס על אשתו אשר לא כדת והרגה, ואשר שמע את דברי ממוכן ובתוקף אהבתו אותו הרג את אשתו בשביל אוהבו. מה בצע בכל הדברים האלה?

לזה אמר, דע איפה כי גם שמרדכי לא עשה עיקר מסיפור המגילה ולא כתב רק **מאיש יהודי** כמו שכתבנו על פסוק **ויכתוב מרדכי את הדברים האלה**, אך אחרי כן **ותכתב אסתר את כל תוקף**, הוא כל מיני תוקף המלך, שהוא מויהי **בימי אחשורוש עד איש יהודי**, כי שם יש מיני תוקף רבים כאשר הזכרנו. וזהו ריבוי **האת** וריבוי **הכל**. וזאת עשתה אסתר והסכים עמה גם מרדכי. וזהו שלא נאמר ויכתבו אסתר וכו' ומרדכי וכו', וגם הקדים הכתוב את אסתר למרדכי מה שלא עשה כן בפסוק שאחר זה כי אם הקדים את מרדכי. אך הוא כי בזה היא התעוררה בדבר בעצם בראשונה, ואחריה מרדכי נמשך, וזהו **ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף**.

ולמה עשתה כך?

לזה אמר **לקיים עליהם את אגרת הפורים הזאת השנית**. והוא מה שכתבנו כי כתב הראשון אשר כתב היה **לקבל עליהם** שהוא על בני הדור ההוא בתורת חובה **לעשות ימי הפורים האלה, והאגרת השנית** הייתה לשיקבלוה חובה גם **על זרעם**.

ואמר עתה, כי ראתה אסתר, כי גם בזאת השנית גם שיקבלוה יהיה צד רפיון בדבר, כי לא תספיק להחזיק הקבלה ההיא על זרעם שהוא לדורות עולם, אם לא בכתוב להם **את כל תוקף** שהוא גם מויהי **בימי אחשורוש עד איש יהודי**. וזהו מה שנכתב למעלה **קיימו וקבלו** בחסרון וי"ו במלת קבלו, להורות כי עדיין היה רפיון בקבלת זרעם בצד מה, ולא היה בטחון בעצם רק בדור היחיד ההוא, על כן גם שהמקרא הוא לשון רבים על שיקבלוה מעתה גם על זרעם, עדיין אפשר שבדור אחר ירפו ידיהם באופן שלא יתקיים הענין כי אם בדור אחד בלבד, וזה רמז בהיות המסורת לשון יחיד. לכן לקחו זה הדבר בעצם. על כן **ותכתב וכו' את כל תוקף כדי לקיים** על ידי כך **את אגרת הזאת השנית** שכתב מרדכי שהיא לקבלם חובה גם **על זרעם**.

והוא כי הנה גם שביטל מרדכי בכתבו זאת טענות שהיה אפשר שהיו עם לבבם להקל הנס בעיניהם, עדיין נשארו עוד טעמים חזקים מהם, והם:
אחד כי אולי יאמרו ישראל למה נקבל הדבר חובה גם על זרענו והלא לא גדול כל כך הנס וכמעט היה בדרך טבע, כי היתכן נתן המלך בכיס עיניו, ואחר עשותו את רצון המן ראה והנה אין הצר שווה בנזק המלך שיאבד הון רב מכל מסים וארנוניות של עם כבד, על כן אחרי מוכרו שב ורפא לו כחס על עצמו וביטל גזרתו וישלח יד במבקשי רעתו.

או יאמרו הלא יד השרים שרי המדינות הם שעמדו לנו, כי לא יבצר מהיות להם הנאה מהיהודים הגרים אתם, כי על כן החביאו אגרות ראשונות, ולמלך אין שווה להקניטם פן ימרדו בו, ועל כן שב מדעתו.

או יאמרו הנה אין זה כי אם שמלך הפכפך היה, והפה שאסר הוא הפה שהתיר.

או יאמרו מלך אוהב משפט היה ובהתימו לבגוד בעצת המן ראה כי אשר לא כדת נחרצה נעשתה ושב וירפא למו.

או יאמרו טענה גדולה מכל אלה, הנה מתחילה לא היה פחד כי עזה כמוות אהבתו את אשתו ולמענה הצילנו.

על כן יעצוה כליותיה **לכתוב את כל תקף** להאביד ולהרוס את הטענות האלה, והוא כי בראות ישראל **תוקף מלכותו מאה ועשרים ושבע מדינות**, ושכל שרי המדינות לפניו שיראו כי משל ממשל רב, וכל שרי המדינות באו שעריהם להורות כי היו סרים אל משמעתו ונכנעים אליו, ויכרה להם כירה גדולה לקשר את האהבה, לא יאמרו ישראל כי מיראת המלך פן ימרדו בו השרים היפך גזרתו.

וכן בראותם תוקף עשרו כי **בהראותו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו** הוצרך **מאת ושמונים יום**, לא יאמרו כי לבלתי הפסיד מסים וארנוניות שב ורפא לו, כי הלא איש כזה כסף לא יחשוב וזהב לא יחפץ בו. וגם על פי דרכם יראו כתוב שם עוון הסעודה של כל העם הנמצאים שהם ישראל כמו שאמרו ז"ל (מגילה יב א), ויגדל נס ההצלה בעיניהם.

וגם בראותם כי אשר על אשתו אשר אהב גזר עליה מוות ולא נהפך מסברתו, לא יאמרו מלך הפכפך היה, כי מי שעל אשתו לא חס להתהפך איך נהפך על ישראל.

וגם בראותם כי אשר גזר על ושתי כי אשר לא כדת היה, כי אין טענות ממוכן כפי הדת כמפורש למעלה, ועם כל זה לא שב אפו ממנה לתקן את אשר גזר עליה לא יאמרו על אשר הכיר כי אשר לא כדת נעשה ליהודים חזר בו, כי הלא ראו תוקף לבו לבלתי שוב מאשר גזר בלא משפט.

וגם בראותם תוקף עשותו בשביל אוהבו כי הרג את אשתו בשביל אוהבו כמו שאמרו ז"ל (מגילה יב ב) כי ממוכן הוא המן אשר אהבו בהיות כי את ושתי אהב ויהללה לפני כל שרי המדינות כמאמרם ז"ל (**אסתר פתיחתא ט**), ועם כל זה נדחית אהבתה מפני אהבת המן, ואיך עתה יאמר נא ישראל כי הרג את המן בשביל אשתו, והלא הוא הפך מידתו. באופן שעל ידי ראות כל ישראל שבדור ודור **את כל תקף** הכתוב מויהי **בימי אחשורוש**, יחזיקו בקיום **האיגרת השנית** אשר כתב מרדכי **לקיים** חובת **ימי הפורים האלה** גם **על זרעם**.

כי הלא כל הטענות האפשריות להרפות ידיהם נתבטלו, ועל פי הדברים ההם. באופן יענו ויאמרו **עלינו לשבח לאדון הכל**, שאילו לא הצילם ה' ככל נפלאותיו היה נמחה כל זרע שונאי ישראל, כי המלך והמן לא ישאירו עוללות. ובכן תחזקנה ידיהם בקבלתם את ימי הפורים. חובה **עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים אליהם** כדברי **האגרת השנית** אשר כתב מרדכי. וזהו **ותכתב וכו' לקיים וכו'.**

ולהיות כי הטענה היותר קרובה להחזיק בה ישראל להקל הנס הייתה באומרם שאחות הייתה להם בבית המלך, נגע הדבר עד נפשה פן תהיה היא כלי להרפות ידי ישראל מלהכיר את מעשה ה' כי נורא הוא ויחטאו לה', על כן התעוררה להכתיב **את כל תוקף** קודם למרדכי, כי בכלל הדבר ההוא תוסר מלבם גם טענה זו עם השאר באמת באמור כי אדרבה דרך המלך אחשוורוש הייתה להרוג אשתו בשביל אוהבו ואיך נהפך, אך אין זה כי אם שמה' צבאות היה הדבר שסיעף פארה במערכה.

ועל כן נאמר **ותכתב אסתר וכו'** ולא נאמר ויכתבו וכו', גם הקדים אסתר למרדכי כי החילה מהטעם הנזכר והוא הסכים עמה כנזכר לעיל. ונרמז טעם זה בכתוב באומרו **המלכה בת אביחיל**, מה שלא נאמר בהזכירה בפסוק אחריו. אך כיוון לומר מה שהתעוררה ותכתב היא קודם למרדכי, הלא הוא על היותה **מלכה** כלומר כי על כן היה מקום יאמר ישראל כי להיותה מלכה עשה המלך למענה והציל את עמה וחששה פן תצא תקלה על ידה.

או רמז באומרו בת אביחיל כי צדיק הוא, כלומר ואיך נשאת לערל בת איש צדיק אם לא לשימשך טובה מהדבר, ואיך יתהפך שתהיה היא כלי להקל ישראל בנס באומרם כי בדרך טבע היה הדבר ויהיו כפויי טובה לה' חלילה, ועל כן בראות ישראל כך אדרבה יאמרו כי גם המלכה הייתה באימת מוות פן יהרוג המלך אשתו מפני אוהבו, ויחזיקו טובה למלכם יתברך.

וזוהו אומרו בסוף הענין (פסוק לב) **ומאמר אסתר קיים וכו'** לומר אל יקל בעיניך מה שכתבה אסתר לקיים את איגרת מרדכי השנית אחר שעליה נאמר **קיימו וקבלו וכו'**, כי הלא דע איפה כי **מאמר אסתר** הוא מה שקיים **את דברי הפורים האלה** בעצמם, שאם לא כן היה רפיון בדבר, ועל כן **ונכתב בספר** כל תוקף הנזכר, שהוא מויהי בימי עד איש יהודי, כי עד כה כתבה להודיע **כל תוקף** לחזק לבם, ועדיין היה ספק אם יקבעו הדבר מויהי בימי וכו' בנוסח המגילה, ובראות שעל ידי כן קיים הדבר בלבם, אז קבעו מויהי בימי וכו' בנוסח המגילה, וזהו **ונכתב בספר** היא המגילה שנקראת ספר.

ובדבר הזה מצאנו ראינו טעם נכון אל חסרון הוי"ו בתיבת וקיבלו באומרו **קיימו וקיבלו וכו'** שהוא כי עדיין לא הייתה קבלה גמורה כי אם היה רפיון מה עד ש**ותכתוב אסתר וכו'** שעל ידי כן **מאמר אסתר קיים** בעצם כמדובר.

ל וַיִּשְׁלַח סָפְרִים אֶל-כָּל-הַיְּהוּדִים אֶל-שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מְלָכוֹת אַחֲשָׁרוֹשׁ דְּבָרֵי
שְׁלוֹם וָאֶמֶת :

לא לקים את-ימי- הפרים האלה בזמניהם כאשר- קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קיימו על-נפשם ועל-זרעם דברי הצומות וזעקתם :
לב ומאמר אסתר קים דברי הפרים האלה ונכתב בספר :

ראוי לשים לב מה היה כי בכל הספרים ששלחו עד כה לא נאמר **דברי שלום ואמת**, כי אם באלה.

ועוד למה הוצרכו עתה ספרים אחרים.

ועוד למה שלחם מרדכי לבדו.

ועוד אומרו כאשר קיים עליהם, אם הוא נוסח הכתב היה ראוי יאמר עליכם ולא עליהם, ואם הוא שעל ידי כתיבת שלום יקבלו הדבר הלא בספרים הראשונים קבלו.

ועוד שאם הוצרכו ספרים אלו, הלא מרדכי שלחם, ואם כן מהראוי יאמר (לקמן פסוק לב) ומאמר מרדכי קיים ולא **ומאמר אסתר קים את ימי הפורים וכו'.**

ועוד כי אומרו כאשר קים עליהם מרדכי וכו' הוא מיותר כי מי לא ידע שעל ידם נתקיים הדבר.

ועוד כי אומר **כאשר קים עליהם** בלתי צודק, רק ציוה עליהם וכיוצא, אך לשון קיום אינו צודק רק על המקיים על עצמו כענין **קיימו וקבלו וכו'.**

ועוד שאם קבלו **את ימי הפורים** לא קיימו וקבלו דברי צומות וזעקה, ואיך יאמר **וכאשר קיימו על נפשם דברי הצומות וזעקתם.**

אך יאמר כי בראות מרדכי את אשר עשתה אסתר, והסכים הוא עמה לכתוב **את כל תוקף**, שיהיה מקרא מגילה **מויהי בימי**, להורות כי לא היה להקל על הנסים ועל הפורקן מהטענות הנזכרים, ובפרט מאומר כי מתחילה לא היה פחד כי גם המלך לא עשה רק טרם ידע כי כלתו אשר אהב יהודית הייתה, אך אין ספק כי לא יבצר מהגיד לו בבוא עת פקודה אשר היא יהודית ויהפך לבו להשמיד וכו' את כל מבקשי מוות עמה ומולדתם, שעל כן להסיר מלבם כתבה **את כל תקף** שהוא **מויהי בימי עד איש יהודי**, למען משם יראו כי אדרבה היא גם היא הייתה בסכנה פן יעשה לה כמעשהו עם ושתי שהרג אשתו בשביל אוהבו ממוכן הוא המן, ועל כן לא ישיתו לב אל הטענה ההיא.

והנה בראות מרדכי הדבר הזה, אמר בלבו, מי יודע אם יקבלו ישראל טענה זו שגם היא הייתה בסכנה פן יהרגנה בשביל אוהבו המן כאשר עשה בושתי, כי הלא אפשר יאמרו כי נהפוך הוא כי אדרבה יאמרו כי עתה לא ישוב יהרג אשתו זאת בשביל אוהבו, כי אם יאמר המלך כמאמרם ז"ל (**ילקוט** רמז תתרנח) שאמר הנה **המן הרע הזה** רודף אחר נשים כי כן

עשה לושתי עד שהרגה **והגם לכבוש וכו'**, ואמרו ז"ל (מגילה טז א) כי זהו **וחמת המלך שככה**, שחמת המלך על שעל ידי המן הרג את ושתי שככה בתלותו אותו.

על כן מה עשה מרדכי **שלח ספרים** בהנחה ההיא אשר אפשר יחשבו שמעולם לא הייתה המלכה בסכנה כי אם אדרבה קרוב היה הדבר מאד להינצל כל עמה אגבה, וכן יחשבו אל מרדכי כי גדול היה **בשער המלך** ומה גם מאז עשה לו את כל הכבוד ההוא להלבישו **בלבוש מלכות ולהרכיבו ברחוב העיר וקראו לפניו ככה יעשה לאיש וכו'**, ותלו את אויבו על העץ, וניתן לו **את בית המן** מחדש ניסן, כי אין ספק כי מאז לא היה בסכנה אשר היו ישראל לחדש אדר, שאחר כך על פי סברא זו שאפשר יחשבו ישראל כי מרדכי ואסתר לא עליהם הייתה אימת מוות מגזרת המן, רצה מרדכי להוכיח כי גם מזה ראייה לקבל כל ישראל **עליהם ועל זרעם** חובת **ימי הפורים האלה** מקל וחומר, ומה אם מרדכי ואסתר המלכה שלא עליהם הייתה אימת מוות קבלו עליהם חובת הימים האלה, מה גם עתה כל ישראל שבכל מדינות המלך שהיו כצאן לטבח והצילים ה' בימי הפורים האלה ויעשו בשונאיהם כרצונם.

וזוהו אומרו **לקיים את ימי הפורים האלה כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה**, לומר כי כאשר קיימו **עליהם מרדכי היהודי** עם היותו מרדכי היהודי הידוע, שהוא גדול למלך, וגם **אסתר** עם היותה **מלכה**, שהיו בטוחים, ועם כל זה **קים עליהם** חובה, וכל שכן שארית יעקב.

וגדולה מזו אנו אומרים שלא בלבד אנו אומרים שתקבלו שמחת ימי הפורים כמו שקבלו מרדכי ואסתר, כי אם שיקבלו ישראל חובה שמחת ימי הפורים **כאשר קבלו וקיימו מרדכי ואסתר על נפשם ועל זרעם** של ישראל **דברי הצומות** וגם **זעקתם**, שזעקו בשביל ישראל מרדכי ברחוב העיר ואסתר בתפילה, כדברי המדרש (ילקוט רמז תתרנו).

ובגמרא (מגילה טו ב) על פסוק **אלי אלי למה עזבתני**, זהו קל וחומר עצום מאוד, אם מרדכי ואסתר קיימו צומות וזעקות בשביל ישראל, לא כל שכן שיקבלו ישראל על דבר צרת עצמם לפחות חובות זכר שמחה על הצלתם. וזהו **וכאשר קיימו על נפשם וכו'** שהוא **וכאשר קיימו מרדכי ואסתר וכו'**, **ועל זרעם** של ישראל, **דברי הצומות**, כי גם אסתר אמרה **גם אני ונערותי אצום כן**, וגם **זעקתם** שזעקו על ישראל.

והנה בדברי הספרים האלה יש שתי בחינות:

אחת מה שאומר שלו יונח כי מרדכי ואסתר היו בטוחים מרעת המן עם כל זה משם ראייה שמוטל על ישראל **לקבל את ימי הפורים חובה**.

שנית הראיה שמביא, שהיא שאחר ששניהם **קבלו עליהם ימי הפורים**. וגם **הצומות וזעקתם**, מקל וחומר מוטל על ישראל לקבל חובת ימי הפורים והנה הענין הראשון שהוא כי שניהם היו בטוחים, הם דברי שלום, ליכנס על פי מה שאפשר שהוא סברתם, אך אינם דברי אמת כי הלא לא בטוחים היו, כי הלא מרדכי הוא האומר **ואת ובית אביך תאבדו** שהיא והוא שמבית אביה היו בסכנה, אך לדבריהם קאמר להו.

אך מה שאמר שקיימו שניהם **ימי הפורים והצומות וזעקתם**, הם דברי אמת כי היה מפורסם, ומביא למקומות הרחוקים ראייה מן המפורסם. וזהו שהקדים ואמר **דברי שלום ואמת** על שתי הבחינות כמדובר.

ואומר הכתוב כי **(לב) מאמר אסתר קים וכו'** לומר כי הנה רצה מרדכי להתחכם פן לא יאמינו למאמר אסתר בכותבה **את כל תוקף** להורות כי גם היא הייתה בסכנה ולא יקטן בעיניהם הנס על שאחות היה להם בבית המלך שעל כן מוטל עליהם **לקיים את ימי הפורים**, ועל כן שלח הוא **ספרים** לומר שלו יונח ששניהם לא היו בסכנה, חובה עליהם לקבל מקל וחומר, אמר עתה כי **מאמר אסתר** הוא **שקיים** את ימי **הפורים האלה** לא הספרים ששלח מרדכי כי האמינו למאמרה **ונכתב בספר** של נוסח המגילה מויהי **בימי** שהוא **מאמר אסתר** כמדובר.

פרק י

א ויִשֶׁם-הַמֶּלֶךְ (אַחְשֵׁרֶשׁ) [אַחְשֵׁרוּשׁ] מִס-עַל-הָאָרֶץ וְאֵי הַיָּם :
 ב וְכָל-מַעֲשֵׂה תִקְפוֹ וּגְבוּרָתוֹ וּפְרִשְׁת גְּדֻלַּת מְרָדְכִי אֲשֶׁר גָּדְלוֹ הַמֶּלֶךְ הַלּוֹא-הֵם כְּתוּבִים עַל-
 סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מְדֵי וּפְרָס :
 ג כִּי מְרָדְכִי הַיְּהוּדִי מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ אַחְשֵׁרוּשׁ וְגִדּוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֲחִיו דָּרַשׁ טוֹב לַעֲמֹ
 וּדְבַר שְׁלוֹם לְכָל-זֶרְעוֹ:

(א) וישם המלך אחשורוש וכו'.
 הנה פסוק זה יראה בלתי מעלה ומוריד לענין המגילה.
 וגם מה שנכתב (ב) מעשה תקפו וכו' בדברי הימים למלכי מדי ופרס.
 ועוד אומרו (ג) כי מרדכי וכו', אין מלת כי צודקת לפי טבעה להיות נתינת טעם אל הקודם.
 ועוד שאומר שגדולת מרדכי כתובים בדברי הימים למדי ופרס, והלא גם פה כתובים באומרו שהוא משנה למלך.
 ועוד אומרו וגדול ליהודים, כי הלא גם עד כה היה גדול ליהודים.

ועוד מה המה החלוקים האלה אחיו ועמו וזרעו, ובראשונה אמר רצוי ובשני דורש טוב ובשלישי דובר שלום.
ועוד למה לא היה רצוי לכל אחיו.

אך יאמר ראו עתה השגחתו יתברך כי הלא כאשר ביטל עבודת בית המקדש מרדו בו מאה ושלש עשרה איפרכות, וממאתים וארבעים שהם כל העולם לא נשארו לו רק שבע ועשרים ומאה כמאמרם ז"ל (**אסתר רבה** א ה), ולמען קשר אהבתו עם שרי המדינות הנותרים הביאם לפניו ויעש להם **משתה גדול בהראותו את עושר כבוד מלכותו**, ולא היה רודה בחזקה לשים עליהם עול מס כי אם מראה כי **רב עשרו** ובלתי צריך אליהם. אך עתה שהטיב לישראל אין צריך לומר שחזרו לו כל מאתים וארבעים האיפרכות, כי אם שהיה רודה בחזקה **וישם מס על הארץ** שהוא על כל הארץ כי זה כל הישוב, וגם על **איי הים**.

ומי יגיד כי על אשר הטיב ליהודים היה הדבר, לזה אמר הנה זה היה מפורסם גם לאומות, כי הלא **(ב) וכל מעשה תקפו כו'** עם **פרשת גדולת מרדכי הלא הם כתובים בספר דברי הימים למלכי מדי ופרס**, ומי הכניע את כותבי דברי הימים למלכים ההם להכתיב גדולת איש יהודי,

ולא עוד אלא שהנוגע אל המלך כתוב דרך כלל **מעשה תקפו וגבורתו** וענין מרדכי כתוב מפורש בכל פרטיו, וזהו **ופרשת וכו'** מה שלא אמר כן **במעשה תקפו** של המלך לומר **ופרשת מעשה תקפו**,

ולא עוד אלא שאין הספר ההוא מיוחד רק למלכים ושם פירשו **פרשת גדולת מרדכי** וזהו אומרו **למלכי מדי ופרס** ולא היה ראוי יכתב שם רק הנוגע אל המלך ולא ענין איש יהודי. אך אין זה כי [אם] שהכירו **שמעשה תקפו** של המלך לחזור למלך בכיפה ברוב כח, מהגדילו את **מרדכי היהודי** היה לו.

ושמא תאמר איך על **שגדלו המלך** יצליח ה' את המלך, והלא נהפוך הוא כי אחר שגדל מאד יפריש מהטפל לצרכי ישראל, ויקרנו כמנחם שיצא לעבודת המלך ופירש מהיות אב בית דין עם הלל בסנהדרין ונכנס שמאי תחתיו (חגיגה טז ב) עם היות המלך ההוא מישראל ומה גם עתה אשר היה **(ג) משנה למלך אחשורוש**, ואם כן נהפוך הוא יאבד מזכותו, לזה אמר אל יעלה על רוחך שבהיותו **משנה למלך אחשורוש** ביטל ויבז בעיניו מלהיותו ראש בסנהדרין ובלתי מחשיב מנויו בישראל, כי הלא עם **שמרדכי היהודי משנה וכו'** עם כל זה **וגדול ליהודים** עודנו בגדולתו ליהודים שלא קרהו כמנחם שיצא מהסנהדרין אל עבודת המלך, כי מזה עשה עיקר ולא היה מכניס עצמו בענייני המלכות כי אם בדיונותו כשהיה, והראיה כי הלא היה **רצוי לרוב אחיו** הוא כענין מאמרם ז"ל שדרך תלמיד חכם הוא דסני ליה בני

מאתיה, כי על ידי הדיינות ישנאוהו המחויבים, כי על כן אמרו (אבות ד ז) החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה כו'.

ובזה יאמר ראו עתה כי גם שהיה **משנה למלך** לא סר מאשר היה **גדול ליהודים** בסנהדרין, והראיה שעל כן לא היה **רצוי** רק **לרוב אחיו** ולא לכל, ואין זה רק על היותו יושב על המשפט. כי אין לומר אולי מה שקצתם לא אהבוהו היה על שלא היה להם ממנו הנאה בהיות לאל ידו או היה מתגאה ופירש מהם כדרך אשר הוא **משנה למלך** גדול. כי הלא לענין ההנאה, אין צריך לומר שהיה מצילם מצרה או שהיה מטיב להם כשירשוהו, כי אם גם הוא מתחיל **ודורש** ומבקש **טוב לעמו** הם הצדיקים המתייחסים לו, ולבלתי כשרים לפחות היה **דובר שלום** למה שלא יבצר כי זרעו הם, וזהו **ודובר שלום לכל זרעו**.

או **יאמר** אל תתמה על שספרתי שבחו יתברך שנתן בלב המלך לגדלו, כי תאמר הלא הגדולה היתירה רעה היא אצל צדיקים פן יתגאו, או יטיבו את קרוביהם וירחיקו טוב זולתם או יעשקום כי רב כחם, לזה אמר מה שסיפרתי גדולתו כנותן הודאה על אשר גדלו ה', הוא על כי לא נתגאה, **כי מרדכי היהודי** אם היה **משנה** היה **למלך אחשוורוש** אך לא לעצמו, כי לא היה מחשיב עצמו למשנה, כי אם בתואר היותו **מרדכי היהודי** מתואר אחר היהודית היה, בהיות **משנה למלך אחשוורוש** שהוא מלך גוי, וגם **גדול** למה שהם **יהודים** בעלי יהודית, מכירים כשרותו. וגם לא היה נותן יתרון לאחיו שהם שבט בנימין על שאר שבטים, כי הלא לא היה **רצוי** רק **לרוב אחיו** ולא לכל בני שבטו, למה שהיו רואים שלא היה עושה להם יתרון, כי אם **דורש טוב לעמו** סתם, בין משבטו בין מיתר שבטים.

ולא עוד כי אם לא היה מקפיד לבלתי דבר לשלום את מיעוטי אחיו אשר לא היה רצוי להם כי אם **ודובר שלום לכל זרעו** כלומר גם שעל חנם שנאוהו היה מתחיל ומקדים להם שלום.